

BUSKSKVETTEN

2012 * 28. årgang

STOKKAND

**Organ for Norsk Ornitologisk Forening
Avdeling Buskerud**

REDAKSJONELT:

REDAKTØR: Jens Erik Nygård
Brinken 19
3426 GULLAUG
Epost : jenygard@online.no

Stoff til Buskskvetten sendes fortrinnsvis direkte til redaktøren. Manuskripter leveres via epost. Stoff med ferdig layout kan med fordel leveres som pdf-fil. Buskskvetten blir utgitt som nett-tidsskrift. Etter årets slutt blir det produsert en PDF-fil med forside og innholdsfortegnelse.

Medlemskap :

Man blir medlem av gjennom Birdlife Norge. Fylkesavdelingen dekker inntil videre tidligere Buskerud fylke, og er ansvarlig for saker av felles interesse for lokallagene i fylket. Nye medlemmer får tilknytning til fylkesavdeling etter hvor de bor.

Stokkendene på forsiden ble fotografert på Hurum i september 2012.
Grønnsisiken på baksiden ble fotografert i Lier i mars 2012.
Begge bilder ble tatt av Jens Erik Nygård.

Innhold :

Side 4	Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeid i 2011	Jelstad, Furuseth, Furuseth og Lindal
Side 15	Fuglelivet i Linnestranda naturreservat. Rapport 2011	Jens Erik Nygård
Side 30	Vandrefalk i Buskerud 2010-11. Utbredelse og hekkestatus	Tore Gunnarsen
Side 44	Jaktfalk i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeid i 2011	Lars Egil Furuseth og Per Furuseth
Side 60	Styrets årsberetning for NOF avd. Buskerud 2011	Egil Mikalsen
Side 62	Sluttrapport. Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011	Stueflotten, Andersen, Bye, Jelstad og Klunderud
Side 110	Sjeldne fugler i Buskerud 2011. Rapport fra LRSK i Buskerud	Steinar Stueflotten
Side 141	Fugler i Øvre Eiker 2011	Anders Hals
Side 168	Hettemåka i Buskerud	Steinar Stueflotten
Side 178	Horndykker (Podiceps auritus) i Buskerud 2012	Torgrim Breiehagen og Per Furuseth

BILLEDGALLERI

Vinner i juni. Fiskeørn, Lier.
Foto: Jan-Erik Nyhuus

Vinner i februar. Slagugle, Rollag.
Foto: Knut Solberg

Vinner i oktober. Spurveugle, Hurum.
Foto: Odd Rygh

Vinner i juli. Svømmesnipe, Hol
Foto: Jostein Myre

Kongeørn i Buskerud

Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2011

Thor Erik Jelstad, Lars Egil Furusest, Per Furusest og Martin Lindal

Årsunge ringmerket i Ål 19. juni, fotografert i Leksand i Sverige 30.november

Foto: Kjell Bond

Desember 2011

Sammendrag

Denne rapporten presenterer resultatene av en undersøkelse av bestand og reproduksjon hos kongeørn i Buskerud i 2011. Kartleggingen er utført av rovfuglgruppa i Naturvernforbundet i Buskerud, og er den femte rapporten vi utgir.

Reproduksjonen i 2011 var på minst 28 unger, mot laveste målte på minst 13 unger i 2010. Dette er den høyeste ungeproduksjon vi har registrert i de 5 årene den organiserte, fylkesdekkende kartleggingen har pågått. Tidlig i sesongen så det ut til at ungeproduksjon skulle ende på mellom 35 og 40, men utover i juni ble det betydelig frafall, særlig i nordfylket. Det er grunn til å tro at værforholdene har medvirket til at så mange par avbrøt hekkingen.

Vi har funnet 5 nye revir i år og antall bekreftede revir er nå 70.

Feltinnsatsen i 2011 har vært høyere enn de foregående årene.

Det har i år vært noen konflikter med skogbruksnæringen. I takt med at arten de seinere årene har etablert seg i skogområdene i mange kommuner, er dette en forventet utvikling. Vi har også tatt opp en sak knyttet til hyttebygging i utkanten av Trillemarka.

Som tidligere har vi også i år fått nyttig informasjon fra mange enkeltpersoner. Vi retter en takk til alle som har bidratt med opplysninger.

Vi har heller ikke i år mottatt økonomisk støtte til vårt arbeid med kongeørn.

Naturvernforbundet i Buskerud (NiB)
Åssideveien, 3322 Fiskum
Fylkessekretær Per Ø. Klunderud
Tlf. 32 75 05 04, e-post: pedrokl@online.no

Organisering

Arbeidet har vært organisert som tidligere år, hvor noen få nøkkelpersoner har utført hoveddelen av feltarbeidet. I tillegg har mange enkeltpersoner bidratt med opplysninger om forekomst og ungeproduksjon av kongeørn i Buskerud.

Martin Lindal har hatt ansvaret for Hemsedal, Lars Egil Furuseth og Per Furuseth nordfylket for øvrig, Thor Erik Jelstad sørfylket og deler av Nes. Med sørfylket mener vi Numedal til og med Rødberg, Hallingdal til og med Flå og øvrige kommuner i søndre del av fylket. Thor Erik Jelstad har som i foregående år vært koordinator for arbeidet.

Følgende personer har bidratt i felt: Henning Dunker, Øystein Engen, Bent Fjeldheim, Vegard Finset Fjeldheim, Lars Egil Furuseth, Magne Ove Furuseth, Per Furuseth, Finn Gregersen, Håkon Gregersen, Tore Gunnarsen, Olav Huso, Thor Erik Jelstad, Martin Lindal, Ulf Myrvold, Agnar Målsnes og Knut Ame Solberg. I tillegg har vi fått nyttig informasjon fra en rekke personer. Vi har hatt et samarbeid med biolog Erlend Rolstad om hekkebiotoper i skogområdene. Vi retter en takk til alle som har bidratt med opplysninger.

Vi har i hovedsak fulgt samme arbeidsmetodikk som tidligere år, og viser til tidligere rapporter for en nærmere beskrivelse. Feltinnsatsen har vært høyere enn tidligere. Det gjelder spesielt sørfylket hvor det er brukt mye tid på feltarbeid på ettersommeren og utover høsten.

Rovfuglgruppa hadde en samling på Austvoll i Flå, 16-17. september hvor 11 av gruppas medlemmer deltok.

Thor Erik Jelstad presenterte resultatene fra årets kartlegging på Naturvernforbundets rovfugltreff på Tyrifjord hotell 29. oktober.

Økonomi

Rovfuglgruppa har i 2011 ikke mottatt økonomisk støtte til arbeidet med kongeørn. Kjøre- og bompengeutgifter anslås å utgjøre ca kr 65.000 beregnet etter statens satser, og er i sin helhet dekket av de som har deltatt i feltarbeidet.

Kartleggingsområde

Vår kartlegging dekker i utgangspunktet hele fylket. Arbeidet er stort sett utført i tråd med de planer vi hadde. I sørfylket har Kongsberg-Eiker området vært prioritert, og systematisk leting har gitt gode resultater her med funn av 3 nye revir. Vi har også brukt en del tid på kartlegging i de deler av Vestfold og Telemark som grenser mot Buskerud, noe som har gitt ny og verdifull kunnskap om grenserevirene.

Resultater

Revir og reirplasser

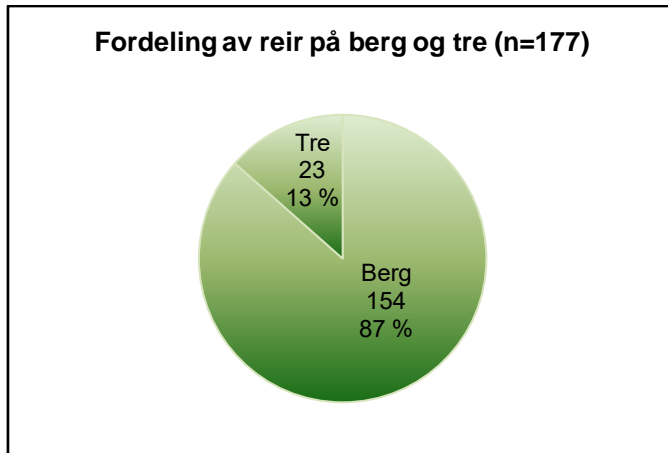
Vi har registrert 5 nye revir i årets sesong. I 4 av disse revirene var det vellykket hekking. Reirene i disse 4 revirene er alle i furu. I det ene reviret (Ringerike) gjorde vi observasjoner i fjor som indikerte at det var et par under etablering. Reiret synes å ha vært bygd i år, noe som styrker antakelsen om at det er en nyetablering. Det andre reirfunnet var i nordre del av Kongsberg – et område hvor vi lenge har antatt at det har vært et par. Dette reiret var i bruk både i 2009 og 2010 (Jan Trygve Bollerud pers.medd.). I slutten av mai gjorde vi så det første hekkefunnet i Øvre Eiker. Funnet av den godt skjulte reirplassen var et resultat av systematisk leting kombinert med nyttig informasjon fra lokalkjente bygdefolk. Det beskjedne reiret er trolig bygd i år, men vi utelukker ikke at det er andre reir i dette reviret. Det fjerde reirfunnet gjorde vi i søndre del i Kongsberg medio juni. Størrelsen indikerer at reiret har vært i bruk noen år.

I tillegg har vi gjort et reirfunn i berg i et nytt område i Nore og Uvdal. Reiret er ikke påbygd i år, men har tydelig vært brukt i løpet av de siste årene. Vi har valgt å registrere det som et nytt revir.

Vi har fjernet et av revirene i Nore og Uvdal fra vår liste. Det er et revir som har vært dårlig fulgt opp, og hvor vi ved et besøk i år ikke fant indikasjoner på at det er besatt og heller ikke fant reir som har

vært påbygd de seinere årene. Men det må understrekes at dette området er mangelfullt undersøkt. Totalt er vi da oppe i 70 revir.

I de 66 revirene vi kjente fra 2010 har vi funnet 9 nye reir. Totalt har vi funnet 14 nye reir i 2011. Av disse er 6 i furu og 8 i berg.

Figur 1. Fordeling av intakte reir på berg og tre av totalt antall reir i Buskerud.

Antall reir i tre (hovedsakelig furu) utgjør nå 13 % av de 177 reirene vi pr 2011 regner som intakte. Det første reirfunnet i tre (furu) i nyere tid gjorde vi i 2000. Den økte andelen skyldes dels grundigere undersøkelser og bevisst leiting etter reir i tre og dels at arten de seinere årene i større grad har etablert seg i områder med få hekkemuligheter i berg. Økt andel av fugler med preferanse for reir i tre kan også være en mulig forklaring.

Vi har fortsatt en del områder hvor det er indikasjoner på uoppdagede revir, men hvor vi ønsker flere observasjoner før vi registrerer dette som revir. Vi har fått informasjon om hekking på en angitt lokalitet i søndre deler av Finnemarka (Lier) på 90-tallet, men har ikke funnet indikasjoner på at dette reviret er besatt nå. Ellers har vi brukt atskillig tid på leiting i nordre del av Finnemarka (Lier og Modum), hvor det foreligger mange rapporter om observasjoner av kongeørn. Så langt har vi ikke gjort funn som bekrefter at det er et revir her. Vi har også fått rapporter om revirmarkerende kongeørn i ytterligere et område i Øvre Eiker, men har ikke fått tid til å gjøre grundige undersøkelser. Vi kan derfor ikke si sikkert om det dreier seg om et nytt par under etablering. Vi har fått flere rapporter om kongeørn i Vikerfjellområdet (Ringerike). Basert på avstander fra naborevir, antar vi det er et revir her. Vi har ikke gjort noen funn, men har bare i begrenset grad hatt tid til å undersøke området. Vi håper å kunne prioritere dette fjellområdet neste år.

Nyoppdaget reir i Nes kommune. Reiret var trolig i bruk også i 2009.

Foto: Thor Erik Jelstad.

Hekkeresultater

Tabell 2. Hekkeresultater 2011

Kommune	Kjente revir	Kontrollerte revir	Okkuperte revir	Ingen aktivitet	Aktivitet	Avbrutt hekking	Vellykket hekking	Unger
Kongsberg	4	4	4	-	2	-	2	2
Ringerike	5	5	5	-	2	-	3	3
Flå	6	6	4	2	4	-	-	-
Nes	5	5	5	-	1	2	2	2
Gol	2	2	2	-	1	1	-	-
Hemsedal	5	5	5	-	2	1	2	3
Ål	8	7	6	1	2	1	3	3
Hol	10	10	9	1	4	2	3	3
Sigdal	5	5	4	1	1	-	3	3
Krødsherad	2	2	2	-	2	-	-	-
Øvre Eiker	1	1	1	-	-	-	1	1
Lier	1	1	1	-	-	1	-	-
Flesberg	2	2	2	-	-	-	2	2
Rollag	2	2	2	-	1	-	1	1
Nore og Uvdal	12	11	9	2	5	-	4	5
Sum	70	68	61	7	27	8	26	28

Aktivitet: Påbygde reir eller observasjon av adulte individer, enten enkeltindivider eller par, uten at ruging er påvist.

Ingen aktivitet: Det er ikke er obs adulte/revirhevdende individer og heller ikke funnet påbygde reir.

Okkuperte revir: Kontrollerte revir fratrukket revir med Ingen aktivitet, og er fordelt på Aktivitet, Avbrutt hekking og Vellykket hekking.

Avbrutt hekking: Oppgitt hekking der hvor det tidligere er påvist ruging eller unger.

Unger: Utflydde unger eller store reirunger (> ca 7 uker).

Tabell 3.

Nøkkeltall 2007 -2011

	2007	2008	2009	2010	2011
Kjente revir	58	60	63	66	70
Kontrollerte revir	55	59	61	62	68
Okkuperte revir	46	51	52	52	61
Andel okkuperte revir	84%	86%	85%	84 %	90 %
Unger	22	26	18	13	28
Unger pr kontrollert revir	0,40	0,44	0,30	0,21	0,41
Unger pr okkupert revir	0,48	0,51	0,35	0,25	0,46
Unger pr vellykket hekking	1,16	1,18	1,29	1,08	1,08
Dobbeltkull	3	4	4	1	2
Avbrutt hekking	4	5	5	1	8

Tabell 4

Ungeproduksjon i 2007-2011 pr kommune.

Kommune	2007	2008	2009	2010	2011
Kongsberg	-	1	1	-	2
Ringerike	3	-	2	1	3
Flå	2	3	-	2	-
Nes	1	3	3	1	2
Gol	1	-	-	-	-
Hemsedal	2	3	2	2	3
Ål	-	2	2	1	3
Hol	5	6	3	2	3
Sigdal	2	1	4	1	3
Krødsherad	2	-	-	-	-
Lier	-	-	-	1	-
Flesberg	1	1	-	1	2
Øvre Eiker	-	-	-	-	1
Rollag	-	1	-	-	1
Nore og Uvdal	3	5	1	1	5
Sum	22	26	18	13	28

Tabell 5.

Ungeproduksjon i 2007-2011 pr region

Områder	2007	2008	2009	2010	2011
Nordfylket	10	19	10	7	15
Sørfylket	12	7	8	6	13
Sum	22	26	18	13	28

Med **Sørfylket** mener vi Numedal til og med Rødberg, Hallingdal til og med Flå og øvrige kommuner i søndre del av fylket.

Kommentar til resultatene

Tabell 2 viser hovedtallene for 2011, mens tabell 3-5 sammenligner årets resultater med de 4 foregående år.

Årets ungeproduksjon er den høyeste vi har hatt disse 5 årene. Unger pr okkupert revir var imidlertid noe høyere både i 2007 og 2008. Antall kjente revir var den gang vesentlig lavere. Som i fjor er det relativt få par som har fått fram 2 unger. Tidlig i ungestadiet var det 2 unger i mange reir, men i mange av disse falt unge nr 2 fra.

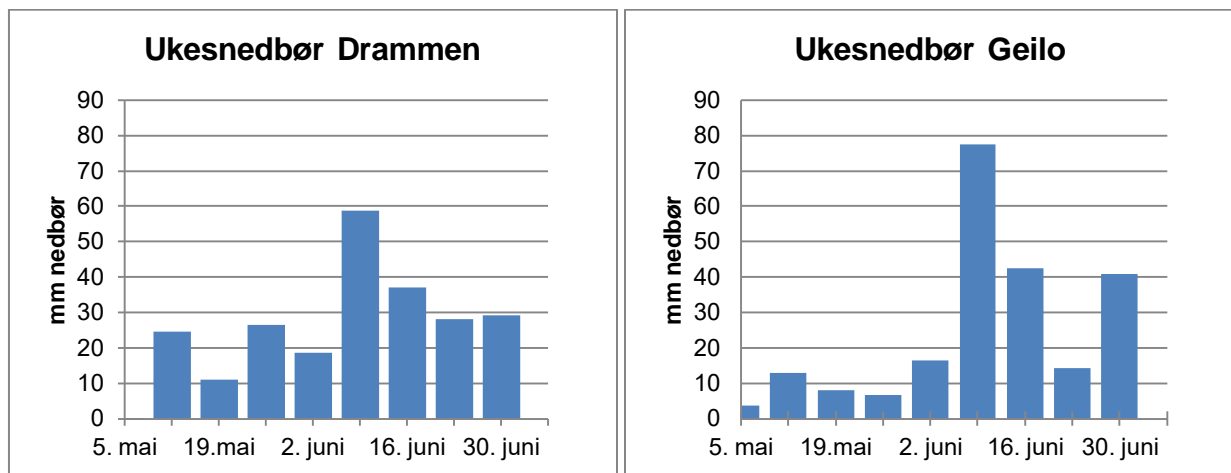
Som i tidligere rapporter vil vi presisere at antall unger er minimumstall. Erfaring fra tidligere viser at det selv med betydelig feltinnsats er lett å overse hekking. Unger som dukker opp seint på høsten er en indikasjon på det. I år med lav ungeproduksjon vil slike feil slå prosentvis sterkere ut. Vi har fått muntlig informasjon om ringmerking i sørfylket som tilsier at det har vært vellykket hekking som vi ikke kjenner til. Generelt bruker vi bare våre egne data når vi viser ungeproduksjon, men vil nevne avvikende resultater dersom disse finnes i publiserte rapporter eller dersom vi får førstehåndsupplysninger.

Andel okkuperte revir (tabell 3) har holdt seg stabilt (84-86 %) i perioden 2007-2010, men er noe høyere i 2011. Det må presiseres at noen av disse revirene kan være besatt av enslige, voksne fugler. Vi kan heller ikke se bort fra at noen av disse observasjonene er fugler fra en flytende bestand av ikke-revirhevdende individer. Normalt er det subadulte fugler som utgjør denne delen av populasjonen, men vi utelukker ikke at en viss andel er adulte individer (Watson 2010). Årlige observasjoner av adulte individer i noen områder uten at det har vært mulig å påvise hekking styrker en slik oppfatning.

Tabell 6.

Revir hvor det er konstatert avbrutt hekking.

Revir	Kommune	Kommentar
1	Nes	Ruget 27.4. Reir tomt 19.6
2	Nes	21.5: Lå på. 9.7: reir tomt. Rester av ca 3 uker gammel unger under reiret.
3	Gol	1.6: Lå på. 20.6: reir tomt.
4	Hemsedal	Ruging konstatert. Hekking oppgitt før klekking.
5	Ål	6.6: ca 3 uker gammel unge observert. 21.6: reir tomt.
6	Hol	6.6: unge sett i reiret. 14.6: mislykket hekking konstatert.
7	Hol	30.4: ruget. 14.6: reir tomt.
8	Lier	1.6: 2 unger i reiret. 14.6: reir tomt

Figur 2. Ukesnedbør, Drammen og Geilo målestasjoner. Kilde: yr.no

Tabell 6 inneholder opplysninger om de revir hvor vi har registrert avbrutt hekking. I år har det vært unormalt mange slike tilfeller. I minst 5 av de 8 tilfellene har parene oppgitt hekking etter klekking, noe som vi sjelden har observert i tidligere år. Hele 7 av de 8 tilfellene har vært i nordfylket.

Vi er usikre på årsaken til hvorfor så mange par mislyktes i år, men tror værforholdene kan ha spilt inn. Årets juni måned var spesielt nedbørrik med 2,5-3 ganger normal nedbør. Figur 2 viser ukesnedbøren for hhv. Drammen og Geilo målestasjoner. Av figuren framgår det at den andre uka i juni hadde ekstremt mye nedbør, spesielt gjelder det Geilo. Det var nettopp i denne perioden at flere av parene ga opp. Årsaken kan være en kombinasjon av vanskelige jaktforhold og direkte virkning på ungene i en periode hvor de er sårbare. På den annen side kan man undre seg over at en så hardfør art skulle la seg påvirke så sterkt av værforholdene. Resultatene fra årets fiskeørnkartlegging i Buskerud viser at denne arten synes å ha greid seg godt, på tross av at man kanskje skulle vente at den i enda større grad var påvirket av været.

I tillegg til disse avbrutte hekkingene har det i minst 4 tilfelle vært en unge nr. 2 som enten er drept av den andre ungen eller har omkommet av andre årsaker. Watson (2010) skriver at søskendrap/Kainisme vanligvis skjer i løpet av de 2 første ukene etter klekking. Ved det ene av disse reirene observert Ulf Myrvold den ene ungen hakke på den andre så seint som 12. juni. Ungenes alder var da ca 5 uker. Den minste ungen omkom seinere.

Årets rypetaksering i Øvre Numedal Statsallmenning viser at lirypebestanden på Hardangervidda øst fortsatt er svært lav. Taksering på 2 private eiendommer i Hemsedal indikerer en høyere bestand, men også der lå den noe under middels.

Vi har ikke tilgang på takseringsresultater på storfugl, men bestanden i sørfylket virker mange steder relativt god i naturskogområder. Det synes imidlertid å være store lokale variasjoner (Erlend Rolstad pers.medd.). Ved noen reir i skogområdene har vi sett atskillige rester etter storfugl.

Reir av anselige dimensjoner, Nes kommune. Under reiret lå det rester av en ca 3 uker gammel unge.

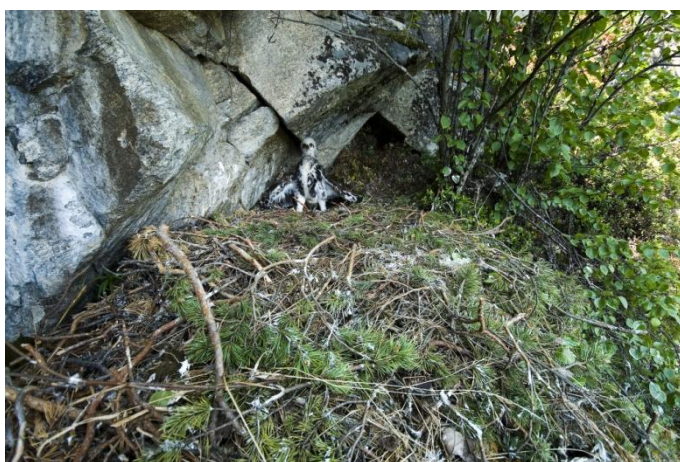
Foto: Thor Erik Jelstad.

Ringmerking

Tabell 7. Antall unger ringmerket i 2007-2011 pr kommune

Kommune	2007	2008	2009	2010	2011
Flå	2	-	-	-	-
Nes	-	1	-	-	-
Hemsedal	-	-	2	-	-
Ål	-	1	-	1	3
Hol	2	6	1	3	1
Nore og Uvdal	1	4	-	1	3
Sum	5	12	3	5	7

Ringmerkingen har skjedd i regi Hallingdal Ringmerkingsgruppe og er utført av Lars Egil Furuseth. I tillegg er ytterligere 8 unger ringmerket med fargeringer av andre (Knoff 2011).

Unge på reir i Ål kommune. Fotografert i forbindelse med ringmerking.

Foto: Lars Egil Furuseth

Forvaltning og trusler

I motsetning til fjoråret, har det i år vært flere saker som berører kjente hekkeplasser. Rovfuglgruppa har brukt en god del tid på disse sakene.

9. april oppdaget vi en turgåer som gikk oppunder og opp på toppen av et hekkeberg i Sigdal hvor det ruget kongeørn. Da vi snakket med vedkommende etterpå kunne han fortelle at han så ned på et reir hvor det lå 2 egg, og at han trodde det dreide seg vandrefalk som han visste hadde hatt tilhold i berget tidligere år. Han oppholdt seg minst 1 time, kanskje opp mot 1,5 time ved berget uten at det lå fugl på reiret. Berget er et relativt populært turmål, og med uvanlig tidlig vår vurderte vi det som nokså sannsynlig at paret vil gi opp som følge av utilsiktede forstyrrelser. Vi kontaktet derfor rovviltseksjonen i Statens Naturoppsyn (SNO) for å diskutere ferdselsrestriksjoner. Etter samråd med grunneier valgte SNO ikke å gjøre noen tiltak. På tross av forstyrrelsen og det lange oppholdet i ruginga lyktes paret å gjennomføre vellykket hekking. Den aktuelle dagen var det usedvanlig varmt med makstemperatur på 15-17 grader på de nærmeste målestasjonene (kilde: yr.no), noe som kan ha bidratt til at det gikk bra. Observasjonen er interessant, da det er svært sjelden man får detaljkunnskaper om utilsiktede forstyrrelser.

I Sigdal har det i utkanten av Trillemarka i flere år vært planer om et hyttefelt rett under et kongeørnreir. Behandlingen av planen har vært stilt i bero i påvente av verneplanen for Trillemarka-Rollagsfjell. Naturvernforbundet påpekte for flere år siden den konflikten realiseringen av planene ville medføre. I forbindelse med meklingen om kommunedelplan for Trillemarka-Rollagsfjell, inngikk Fylkesmannen et kompromiss som innebar aksept for det planlagte hyttefeltet. Et kompromiss det ikke er mulig å påklage. I sin begrunnelse skriver Fylkesmannen: *"Sigdal kommune opplyste at <navn på reirplass> ikke var i bruk som hekkeområde for rovfugl, og miljøvernavdelingen trekker innsigelsen på dette punktet"*. Paret i dette reviret har de siste årene benyttet en annen reirplass, og siste kjente hekking på den berørte reirplassen var i 2006. Vi påpekte at et par normalt har flere reirplasser som de skifter på å bruke. At et reir står tomt i noen år betyr ikke at det har utgått. Det er elementær kunnskap om kongeørnens hekkebiologi, som Fylkesmannen forutsettes å inneha i egenskap av øverste ansvarlig for forvaltning av arten. Det er grunn til å tro at Fylkesmannen har brukt en skinnbegrunnelse for å oppnå et kompromiss med Sigdal kommune om kommunedelplanen.

Hogsten i Kongsberg. Reirtreet står igjen ute på hogstflata. Tømmeret ligger igjen og ble kjørt ut ca 15. juni.

Foto: Finn Gregersen

25. mai oppdaget vi et nytt, bebodd kongeørnreir i furu i nordre del av Kongsberg. Reirtreet stod igjen på ei lita hogstflate hvor det lå tømmer som ennå ikke var kjørt ut. Vi kontaktet skogsentreprenøren som stod for drifta og som kunne fortelle at han allerede hadde blitt kontaktet av andre og hadde utsatt utkjøring av tømmeret. Reirtreet hadde blitt satt igjen som frøtre/livsløpstre, uten at de som utførte hogsten kjente til reiret. Vi ba om at utkjøring av tømmeret ble utsatt til etter 15. juni. På tross av at hogsten må ha skjedd kort tid etter klekking, greide paret å gjennomføre vellykket hekking. Etter det vi

kunne se, er reiret ikke bygd i år, men det var ikke registrert i noen database og var ikke kjent for viltansvarlig i kommunen eller hos Fylkesmannens miljøvernnavdeling.

I juli fikk vi informasjon om at det foregikk tynningshogst rett under et berg med et bebodd kongeørnreir i Ringerike. Hogsten skulle avsluttes samme dag, slik at det ikke var nødvendig å stanse driften. Vi fant reiret i 2007 og informerte Viken Skog samme år, som igjen informerte skogeier. Skogeier var derfor kjent med at det var kongeørnreir i berget, men unnlot å informere SB Skog som hadde ansvaret for driften. SB Skog har registrert saken som et avvik i sitt kvalitetssystem, men valgte likevel å kjøpe tømmeret. Vi har i tillegg hatt dialog med Södra Skog (Tofte cellulose) som var mottaker av hovedparten av tømmeret. Etter en lengre vurdering, valgte også de å kjøpe tømmeret.

På tross av at industrien i dette tilfelle valgte å kjøpe tømmeret, mener vi å se en effekt av å ta opp slike saker med industri, skogeiersamvirke og selskaper som står for skogsdriften. Når vi påpeker brudd på reglene som ligger til grunn for miljøsertifiseringen, blir det tatt alvorlig.

Aftenposten kjørte i sommer en artikkelserie med kritisk søkelys på måten skogbruket følger opp sitt miljøansvar. Parallelt med dette overleverte Naturvernforbundet et stort materiale til Det Norske Veritas, hvor bl.a. Viken Skog er miljøsertifisert. En del av dette omfattet saker som rovfuglgruppa har jobbet med, i hovedsak hogst ved hønsehaukreir, men også enkelte kongeørnreir. I sum har dette ført til en innskjerping av praksisen hos aktørene i skogbruket. Høsten 2011 utarbeidet Norges Skogeierforbund et notat om hensyn til rovfugler og ugler ved hogst og skogbrukstiltak, som en samlet skogbruksnæring synes å stille seg bak (Norges Skogeierforbund 2011). Forslaget inneholder retningslinjer for mange av våre rovfugler, også arter som ikke står på rødlista. Det er grunn til å tro at sakene omtalt ovenfor har medvirket til at vi nå har fått disse retningslinjene. For kongeørn, hubro og havørn gjelder følgende:

"Ingen hogst- eller skogbruksaktivitet innenfor radius på 100 meter fra reirplass / reirtre i tilnærmet flatt terreng. Reirtre og omkringliggende skog skal ikke settes igjen som "øy" i terrenget. I bratt terreng, mer enn 60 grader helling, eller der reir er i bergvegg/bergskrent skal det være eldre skog 100 meter til hver side og 50 meter fra fot av bergvegg/bergskrent. Ingen forstyrrende hogst- eller skogbruksaktivitet innenfor radius 400 meter fra reirplass i perioden 1. januar til 31. juli.

For hubro, kongeørn og havørn skal dokumenterte reirplasser på bakken/fjellhulle betraktes som i bruk selv om det ikke er regelmessig hekking på stedet. Der kongeørn og havørn hekker i trær gjelder kravet til hensyn så lenge reiret er inntakt. Hva som er dokumentert reirplass bestemmes i samarbeid med skogbiolog godkjent av sertifisert tømmerkjøper."

Forslaget er noe mindre restriktivt enn tilsvarende svenske bestemmelser, som vi har støttet oss på i de saker vi har vært involvert i. Det er et framskritt at vi får slike retningslinjer, men vi savner en bestemmelse om at hogst ved slike reirplasser må planlegges i samråd med ornitologer med spesialkunnskap om disse artene. For disse fåtallige artene må hver hekkelokalitet vurderes individuelt, og det er derfor nødvendig å trekke inn fagkompetanse.

I tillegg til dette har Viken Skog etter det vi har erfart, innført en ordning med forhåndsgodkjenning av alle drifter hvor tømmeret blir solgt gjennom deres organisasjon.

Vi håper at de mange sakene som er tatt opp i år fører til at det nå blir større samsvar mellom ord og handling i skogbruket. Det er imidlertid ikke første gang det er levert dokumentasjon på omfattende brudd på skogbrukets egne miljøbestemmelser. Og det har vært nedslående å se hvor kortvarig virkning dette tidligere har hatt. Miljøsertifiseringen har kommet etter krav fra markedet og ikke fra skogbrukets egne rekke. Denne manglende forankringen av miljøarbeidet innenfor egen organisasjon er etter vår oppfatning hovedårsaken til de mange bruddene på miljøbestemmelsene.

Artikkelforfatterne

Thor Erik Jelstad
Søyaveien, 3340 Åmot
te-jelst@online.no
Tlf. 908 68 938

Lars Egil Furuseth
Dagali, 3580 Geilo
furufugl@online.no

Per Furuseth
3577 Hovet
p-furuse@online.no

Martin Lindal
Granvegen 17, 3560 Hemsedal
martin.Lindal@hemsedal.kommune.no

Litteratur

Jelstad, T.E., Furuseth, L.E. og Furuseth, P. 2007
Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2007.
Buskskvetten, november 2007.
http://nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2007/Kongeorn_i_Buskerud_i_2007_v2.pdf

Jelstad, T.E., Furuseth, L.E., Furuseth, P., Lindal M. 2008
Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2008.
Buskskvetten, november 2008.
http://nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2008/Kongeorn_Buskerud_2008.pdf

Jelstad, T.E., Furuseth, L.E., Furuseth, P., Lindal M. 2009
Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2009.
Buskskvetten, januar 2010.
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2010/Kongeorn%20i%20Buskerud%202009.pdf>

Jelstad, T.E., Furuseth, L.E., Furuseth, P., Lindal M. 2010
Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2010.
Buskskvetten, januar 2011.
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2011/Kongeorn-i-Buskerud-2010.pdf>

Knoff, C. 2011
Kungsörnen i Norge 2011
Kungsörnen 2011: s. 22-25

Leksands Fågeklubb, Örnkatalogen 20011/2012
http://www.leksandsfagelklubb.se/projekt/orn/2011-2012/OiL_2011-2012.pdf

Norges Skogeierforbund 2011
Hensyn til rovfugler og ugler ved hogst og skogbrukstiltak. Notat 21.12.2011.

Watson, Jeff. 2010
The Golden Eagle, Second edition
T & AD Poyser

Øvre Numedal Fjellstyre. 2011
Resultater fra rypetaksering
<http://www.numedal.net/fjellstyre/default.aspx?ArticleID=101660&MenuID=13629>

Fuglelivet i Linnestranda naturreservat. Rapport 2011

av Jens Erik Nygård

I 2011 ble hele 200 dager dekket, men summen av innrapporterte arter sank med 10 % fra i fjor. Det ble sett 141 arter og en ny underart, derav 3 nye arter. Dermed er det totale antallet arter på Linnestranda oppe i 214.

Observasjonsarbeidet

Antall dager med besøk hver måned:

Januar	13	Juli	19
Februar	8	August	13
Mars	11	September	22
April	27	Oktober	20
Mai	27	November	19
Juni	15	Desember	6

Observatørene

Observatørene er listet i rekkefølge etter hvor mange arter de har innrapportert fra Linnestranda. Navneforkortelse er også gitt. Informasjonen er hentet fra Artsobservasjoner.no.

Rolf E. Andersen, Tranby	REA	123
Jens Erik Nygård, Lier	JEN	117
Bent Ellingsen, Drammen	BEL	103
Steinar Stueflotten, Drammen	SST	100
Lennart W. Hansson, Krokstadelva	LWH	90
Michael W. Hansson, Krokstadelva	MWH	80
Bård Kyrkjedelen, Asker	BKY	77
Jostein Bærø Engdal, Sætre	JBE	76
Eli Gates, Hurum	EGA	70
Jan Gylder, Drammen	JGY	69
Rune Zakariassen, Lommedalen	RZA	68
Eirik Kristoffersen, Vikersund	EKR	67
Børre Eirik Helgerud, Drammen	BEH	66
Jorunn Villand	JVI	60
Geoffrey Acklam	GAC	58
Jens Tøndel Fossum, Kongsberg	JTF	53
Odd Rygh, Oslo	ORY	51
Henning A. Johansen, Oslo	HAI	46
Kristoffer Bøhn, Fjellstrand	KBØ	45
Ragnhild Engdal, Oslo	REN	43
Jan-Erik Nyhus, Lier	JNY	42
Jon Åge Ruud	JÅR	39
Gustav Ersdal	GER	36
Per Furuseth, Hovet	PFU	33
Tor Fjesme, Lunde	TFJ	32
Christoffer Michaelsen, Mjøndalen	CMI	26
Ketil Knudsen, Oslo	KKN	26

Harald K. Andersen, Steinberg	HKA	26
Anders Hangård, Nøtterøy	AHA	25
Leif Bjørn Lunde	LBL	14
Arild Gautepluss, Geilo	AGA	11
Per Kristian Slagsvold	PSL	10
Erlend Barskrind	EBA	10
Jostein Myre, Asker	JMY	6
Rune Solvang, Østerås	RSO	4
Fred Arve Fahre, Hvalstad	FAF	4
Stian Landsverk, Nordagutu	SLA	4
Andreas Gullberg, Eiksmarka	AGU	1
Per Buertange, Askim	PBU	1
Steinar Pedersen, Askim	SPE	1
Jan Petter Vad, Tranby	JVA	1
Sum:		1814

Takk til alle som har tatt en tur innom Linnestranda og som bidrar med verdifulle observasjoner. Spesiell takk til Steinar Stueflotten og Bent Ellingsen for gjennomlesing og kommentarer til manus.

Nye observasjoner legges inn på www.artsobservasjoner.no/fugler. Linnestranda har egen hjemmeside på Internett. Den er plassert under NOF Buskeruds hjemmeside som har adressen <http://www.nofbuskerud.net>. Observasjonsskjema kan lastes ned med oversikt over alle de 214 artene.

Været i 2011

Nok en streng vinter, første råka åpnet seg 27.3, isfritt var det ca. 9.4. Ved jordhaugene gikk snøen så gradvis at vi ikke fikk noen ansamling av fugl. Det var lange perioder med mye nedbør og i begynnelsen av desember var det så mye vind, bølger og høyvann at vi var utestengt fra å komme til tårnet. Isen la seg ikke før etter nyttår.

Resultater

Det ble observert 141 arter, som er litt ned fra i fjor. 3 nye arter ble sett: Tundragås 11.4, egretthegre 29.8 og tretåspett 4.11.

Av andre observasjoner må nevnes polarmåke (2. obs) og havørn (2. obs). Måltrost ble funnet hekkende for første gang.

Hovedinntrykket er dog tilbakegang i 2011 for svært mange arter. Se artsgjennomgangen.

Bird Race

Den årlige tårnkonkurransen mellom fugletårnene på Linnestranda, Fiskumvannet og Grunnane ble avholdt 2.10, og seieren i år gikk til Linnestranda med 45 arter mot Fiskumvannets 41 arter og Grunnanes 19 arter.

Miljøstatus

Det er ikke skjedd mye i forhold til planer som har foreligget for tilstøtende områder på Lierstranda og Gullaug.

Et mindre oljeutslipp ble registrert i form av lukt og mindre klumper i isen i begynnelsen av april. Det fikk ingen varig konsekvens.

Brudd på forbudet mot bålbrekking ble registrert i tilknytning til fritidsfiske ved elvebredden.

Det var ganske stor aktivitet av skoleklasser i mai. Områdets popularitet hos ulike besøkende grupper er økende. Kan på sikt bli et problem, særlig siden dette skjer i hekketiden for mange arter.

Vi registrerer at problemene med forstyrrelser på grunn av fiske fra land og sjø og kajakk- og kano-paddling fortsetter å øke. I år fikk oppleve vi at det ble reklamert i media for padling i Lierelva.

Forvaltningsplanen for Linnestranda ble lagt ut for høring helt mot slutten av året. Miljøproblemene blir tatt i sin fulle bredde der.

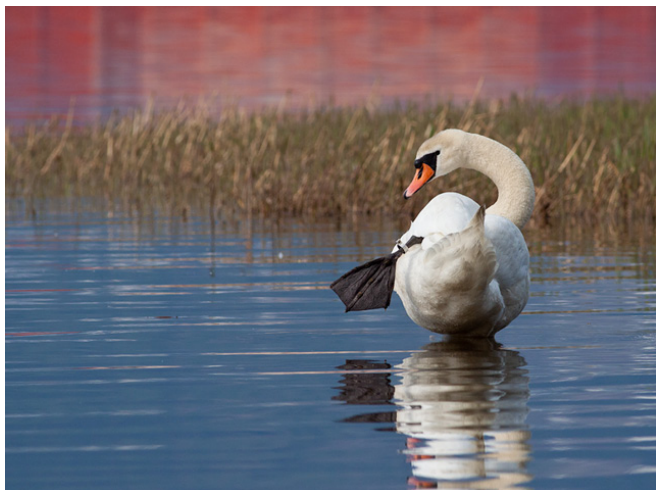

Foto: Jens Erik Nygård

Artsgjennomgang

KNOPPSVANE

Status: 1 – 3 par er hekkende årlig, og den kan sees hele den isfrie perioden.

2011: Ble observert på 102 dager i perioden 2.4 - 17.12. Største antall var 21 ind 27.8 (JEN). Ingen hekking ble registrert i år! Ett ind med svart ring 61A ble observert 3.6 (SST).

SANGSVANE

Status: Sees årlig i lite antall tidlig vår og sein høst. Arten er blitt sjeldnere på Linnestranda i forhold til på 70-tallet, da det kunne forekomme store flokker.

2011: 5 observasjoner i periodene 27.3 - 3.5. 1 ad overflygende 19.11 (JEN) og 6 ind overflygende 18.12 (JEN), hvilket også var største antall.

DVERGSVANE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

SÆDGÅS

Status: Sjelden. Sist sett i 2010.

KORTNEBBGÅS

Status: Passerer Linnestranda i store flokker om våren, færre blir observert om høsten. Kan enkelte ganger lande for å raste, men i de fleste tilfeller flyr de over for å raste på Tyrifjorden.

2011: Ble observert på 11 ulike dager i perioden 10.4 - 12.5. Toppen kom allerede første trekkdag med totalt 3920 ind for delt på mange flokker (JEN, SST, BEL, JVI). 95 ind rastet i reservatet 11.4 (REA). Kun 1 høstobservasjon da 53 ind ble sett på trekk mot sørøst den 10.9 (JEN).

TUNDRAGÅS

Status: Ny art!

2011: 2 ind 2k av underarten albifrons ble sett sammen med 95 kortnebbgjess den 11.4 (REA). Dette er første observasjon av arten på Linnestranda!

Foto: Rolf E. Andersen

GRÅGÅS

Status: Observeres med jevne mellomrom. Dette er lokalt hekkende grågjess som for det meste holder til langs Drammenselva.

2011: Ble observert på 15 dager i perioden 9.4 - 12.8. Største antall var 48 ind 15.4 (REA). Disse ble sett trekkende mot nord over Jordhaugene. Største antall rastende var 11 ind 12.8 (BEL).

STRIPEGÅS

Status: Sjelden. Sist sett i 2008.

HVITKINNGÅS

Status: Sjelden, men etter hvert årviss art.

2011: 1 ind 15.5 (BEL)

KANADAGÅS

Status: Vanlig. Har hekket ett år.

2011: Ble observert på 19 dager i perioden 2.4 - 7.11. Største antall var 17 ind 18.8 (BEL).

RUSTAND

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1978.

GRAVAND

Status: Økende forekomst, ser nå ut til å ha etablert seg som hekkefugl på Linnestranda.

2011: Arten sett på 26 dager i perioden 9.4 - 28.5. Ett par hevdet revir i en periode i slutten av april, men hekking ble ikke konstantert. Største antall var 4 ind i par 6.5 (REA) og 8.5 (LWH, MWH).

MANDARINAND

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1999.

BRUNNAKKE

Status: Vanlig i trekketidene.

2011: Ble observert på 29 dager fra 10.4 - 11.6 og 12.8 - 12.11. Største antall var 14 ind 7.5 (BEL, JEN, REA).

SNADDERAND

Status: Sjelden, men nesten årlig forekommende. Sist sett i 2010.

KRIKKAND

Status: Meget vanlig i trekketidene.

2011: Ble sett på 75 dager i perioden 9.4 - 26.11. Største antall var 26 ind 27.8 (JEN). Et dårlig år for krikkanda. Det ble sett mindre enn halvparten så mange individer som året før. Interessant var dog regelmessige observasjoner i juli måned.

AMERIKAKRIKKAND

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2008.

STOKKAND

Status: Meget vanlig i den isfrie perioden. Årlig hekkende 1-3 par.

2011: Ble observert 123 dager i perioden 3.4 - 31.12. Største antall var 155 ind 12.11 (BEL, SST). Minst 2 hekkinger må ha vært gjennomført også i 2011.

STJERTAND

Status: Årviss i lite antall i trekketidene.

2011: 1 hunn ble sett 2.6 (KBØ), 1 ad hann ble observert i perioden 2.6 - 11.6 (JVI, LWH, MWH m.fl.), ett hunnfarget ind ble sett 3.7 (BEL) og 8.7 (LWH, REA, SST). Ett hunnfarget ind ble sett 12.8 - 20.8 (RZA, HAJ, BEL, BKY, JEN).

Foto: Eli Gates

KNEKKAND

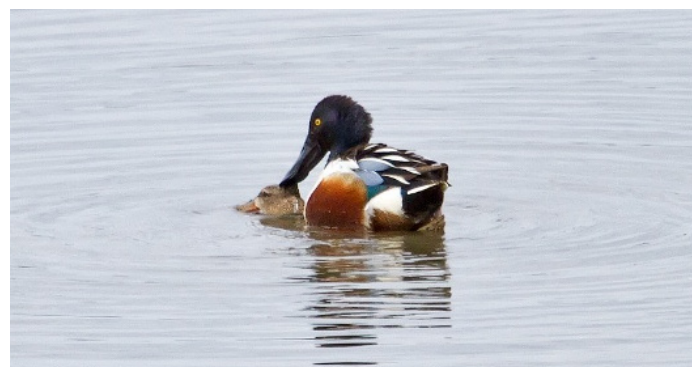
Status: Årviss i lite antall.

2011: 2 ad i par ble sett 6.5 - 7.5 (BEL, JEN, REA).

SKJEAND

Status: Årviss i lite antall

2011: 1 hann ble sett 25.4 (BKY, JEN, JGY, JTF, REA m.fl.) og 2 par ble sett 1.5 (BEH, JEN, LWH, MWH, REA, SST), 3 hanner og en hunn ble sett 8.5 (JEN, REA, SST).

Parrende skjeender 1.5. Foto: Børre Eirik Helgerud

TAFFELAND

Status: Sjelden i trekktiden. Sist sett i 2010.

TOPPAND

Status: Meget vanlig i trekktidene, i størst antall på høsten.

2011: Ble sett på 60 dager i perioden 9.4 - 25.11. Største antall 25 ind. 12.11 (BEL, SST).

BERGAND

Status: Sjelden.

2011: 2 hunner ble sett 23.10 (JEN, SST).

ÆRFUGL

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1997.

HAVELLE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

SVARTAND

Status: Nesten årviss trekkgjest i lite antall. Sist sett i 2010.

SJØORRE

Status: Sjelden.

2011: En ad hann ble sett 5.11 (SST). Det er 7. observasjon av arten.

KVINAND

Status: Meget vanlig i trekktidene, også sett i hekketida. Mulig hekkefugl.

2011: Ble observert på 93 dager i perioden fra 27.3 - 26.12. Største antall 45 ind. 10.4 (REA).

BØFFELAND

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

Observasjonen ble behandlet av NNSK i 2011 og ble godkjent som D-observasjon.

LAPPFISKAND

Status: Sjelden, men ser nå ut til å være nesten årlig. Sist sett i 2009.

SILAND

Status: Vanlig om våren, økende forekomst.

Hekkende enkelte år.

2011: Observert på 53 dager i perioden 10.4 - 29.10, men sjelden etter juli. Største antall var 10 ind. 25.4 (BKY, JEN, JGY, JTF, REA, SST). Ingen tegn til vellykket hekking i 2011.

LAKSAND

Status: Vanlig på vår- og høsttrekk.

2011: Observert på 64 dager i perioden 2.4 - 21.5 og 18.9 - 31.12. Største antall 39 ind. 13.11 (BEL, JVI).

FASAN

Status: Tidligere vanlig og sannsynlig hekkefugl. Nå i tilbakegang. Kanskje som følge av 2 strenge vintre?

2011: Observert på 9 ulike dager i perioden 1.1 - 3.5, ett ind hver gang, alle hanner eller ubestemte.

SMÅLOM

Status: Sjelden.

2011: Ett 1K individ ble sett daglig (16 dager) i perioden 19.9 (JNY) til 10.10 (JNY). Den ble også sett av BEL, EKR, JBE, JEN, JVI, REA, RZA og SST.

Foto: Jorunn Villand

STORLOM

Status: Årlig i lite antall på våren.

2011: 1 ind ble sett overflygende 8.5 (JEN, REA).

GULNEBBLOM/ISLOM

Status: Meget sjelden, sett 1 gang i 2006.

DVERGDYKKER

Status: Nesten årviss i lite antall senhøstes.

2011: Observert på 12 dager i perioden 22.10 (JEN, JNY) - 20.11 (JNY) i et antall på 1-5 individer. 5 ind ble observert 27.10 (JNY) og er største antall noensinne.

TOPPDYKKER

Status : Vanlig på vårtrekk, noe sjeldnere om høsten, økende forekomst de siste åra.

2011: Observert på 19 dager i perioden 9.4 - 3.10. Største antall 5 ind. 11.4 (REA).

HORNDYKKER

Status : Årviss i lite antall.

2011: 2 ind 16.4 (BEL, CMI, HKA, JBE, JEN, LWH, MWH), 1 ind 25.4 (BEL, BKY, JEN, JGY, JTF, PSL, REA, SST), 1 ind 1K 2.10 (BEL, JEN, REA) og 2 ind 8.10 (JEN).

GRÅSTRUPEDYKKER

Status : Meget sjelden. Sist sett i 2009.

HAVSULE

Status : Meget sjelden. Funnet død i 2006.

STORSKARV

Status: Forekommer i en lokal ikke-hekkende populasjon av mellomskarv (*Phalacrocorax carbo sinensis*) og overtrekkende flokker av nordlig storskarv (*P. c. carbo*) som sees på vårtrekk.

2011: Observert på 116 dager i perioden 9.4 - 17.12. Største antall var 160 ind fordelt på 3 flokker på vei nord 10.4 (BEL, JEN, SST). 31 ind på trekk 24.4 landet en kort stund på fjorden (BEL, JEN). Største antall lokale skarver var 55 ind. 24.9 (REA).

GRÅHEGRE

Status: Kan sees på Linnestranda store deler av den isfrie perioden, som oftest 1-2 ind.

2011: Ble observert på 39 dager i perioden 1.4 - 13.11. Største antall var 3 ind på 8 ulike dager seinsommer og høst.

EGRETTHEGRE

Status: Ny art på Linnestranda!

2011: Ble observert rastende i elvemunningen 29.8 (JNY)! Det er gjort mindre enn 10 observasjoner av arten i Buskerud.

Egretthege i elvemunningen! Foto: Jan-Erik Nyhus

VEPSEVÅK

Status: Sjelden. Sist sett i 2010.

SIVHAUK

Status: Fåtallig. Nesten årlig.

2011: 1 ind 21.4 (EGA, JVI) - tidligste noensinne, og 1 hann 15.5. (BKY).

MYRHAUK

Status: Sjelden. Sist sett i 2010.

HØNSEHAUK

Status: Årviss i vinterhalvåret

2011: 1 ind. 10.4 (REA), 2 ind 27.4 (BEH), 1 ind 19.5 (BEH, LWH, REA), 1 ind. hunn 7.9 (REA), 1 ind 25.10 (EKR), 1 ind. 13.11 (BEL, JVI) og 1 ind 27.11 (JEN).

SPURVEHAUK

Status: Vanligste rovfugl på Linnestranda.

2011: Ble sett på 16 dager i perioden 19.2 - 17.12. Største antall 2 ind. 8.10 (JEN).

Foto: Jens Erik Nygård

MUSVÅK

Status: Årviss på trekk i lite antall.

2011: 1 ind 1.4 (JVI), 1 ind 9.4 (REA), 3 ind 25.4 (JGY, REA, SST), 1 ind 28.4 (PFU), 1 ind 20.5 (REA) og 1 ind 22.9 (JVI).

FJELLVÅK

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2009.

FISKEØRN

Status: Regelmessig fiskende i sommerhalvåret.

2011: Observert på 14 dager i perioden 27.4 - 12.8, ett individ hver gang, bortsett fra 2 ind 8.5 (SST), 15.5 (REA, SST) og 18.5 (EGA).

HAVØRN

Status: Meget sjelden.

2011: 1 ind 10.4 (JVI, SST) og 1 ind 20.9 (JNY). Dette er 2. og 3. observasjon av arten i området.

TÅRNFALK

Status: Sjelden.

2011: 1 ind 9.4 (JEN, REA).

DVERGFALK

Status: Sjelden. Sist sett i 2010.

LERKEFALK

Status: Sjelden. Sist sett i 2010.

JAKTFALK

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2008.

VANDREFALK

Status: Årviss siden 2006.

2011: 1 ad vandrefalk jaktet fugl på Linnestranda 9.8 (LWH), 12.8 (RZA) og 13.8 (JEN).

En vandrefalk jaktet i elvemunningen. Foto: Jens Erik Nygård

JERPE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1998.

ORRFUGL

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1996.

VANNRIKSE

Status: Sjelden, men kan være mer regelmessig enn det som blir registrert på grunn av at den ikke så gjerne viser seg i de åpne.

2011: Ett ind ble hørt fra østsiden av elva 12.8 (RZA).

MYRRIKSE

Status: Sjelden. Sist sett 2008.

ÅKERRIKSE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2006.

SIVHØNE

Status: Tidligere hekkefugl, nå sjeldnere.

2011: 1 ad 12.6 (REA), 1 1K 18.8 (BKY, EKR, JNY), 1 ind 31.8 (JNY), 1 1K 17.9 (JEN) og 1 ind 1.10 (BEL, JEN, REA).

SOTHØNE

Status: Årviss i lite antall i trekketidene.

2011: 1 ad 11.6 (JEN).

TRANE

Status: Sjelden, men nesten årviss overflygende.

2011: Ett par på trekk nord 3.4 (REA), 2 ind. overflygende 9.4 (BKY, JEN, REA).

TJELD

Status: Vanlig om våren.

2011: Observert på 27 dager i perioden 8.4 - 2.10. Observasjonen den 2.10 (REA) er uvanlig sein. Største antall var 7 ind 16.4 (JBE).

AVOSETT

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2009.

DVERGLO

Status: Vanlig på trekk.

2011: Observert på 36 dager i perioden 23.4 - 21.7. Største antall 5 ind 8.7 (REA, SST) og 21.7 (BEL).

SANDLO

Status: Vanlig.

2011: Observert på 44 dager fra 3.4 - 6.8. Største antall 8 ind 8.7 (LWH, REA, SST).

HEILO

Status: Årviss på trekk i lite, sees oftest på jordene. Sist observert i 2010.

TUNDRALO

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

VIPE

Status: Meget vanlig, hekkefugl i jordbrukslandskapet.

2011: Observert på 63 dager fra 26.3 - 17.8. Største antall var 20 ind 28.4 (EGA). Hekking ble påvist.

POLARSNIFE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2009.

DVERGSNIPE

Status: Årlig i lite antall på trekk. Sist observert i 2010.

TEMMINCKSNIPE

Status: Årlig i lite antall på trekk.

2011: 1 ind 12.5 (BEL), 1 ind. 3.6 (SLA) og 1 ind. 4.6 (SST).

TUNDRASNIPE

Status: Sjelden. Sist sett i 2010.

FJÆREPLYTT

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1995.

MYRSNIPE

Status: Årviss på trekk i lite antall.

2011: 1 ind 8.7 (LWH), 1 ind 1K 15.8 (LWH, MWH), 2 ind 30.9 (JNY), 1 ind 1.10 (JNY, JBE, SST) og 1 ind. 2.10 (BEL, JEN, REA).

BRUSHANE

Status: Årviss på trekk i lite antall.

2011: 1 ind 25.7 ved Jordhaugene (REA), 1 ind 12.8 ved Jordhaugene (BEL), 2 ind 14.8 (SST), 1 ind 18.8 (EKR) og 2 ind 2.9 (BEL).

POLARSVØMMESNIPE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

KVARTBEKKASIN

Status: Sjelden. Sist sett i 2009.

ENKELTBEKKASIN

Status: Vanlig på trekk. Hekker enkelte år.

2011: Ble observert på 18 dager i perioden 15.4 - 9.10. Største antall var 2 ind 9.10 (SST). Hekking sannsynlig i sumpen på østsiden.

DOBBELTBEKKASIN

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2007.

RUGDE

Status: Sjelden. Regelmessig rugdetrekk innenfor reservatet ble registrert i 2008.

2011: Rugdetrekk ble observert over åsen 24.4 (REA).

SMÅSPOVE

Status: Årviss på trekk i lite antall

2011: 2 ind rastende 7.5 (BEL, JEN, REA), 1 ind hørt 8.5 (JEN, REA), 1 ind 11.5 (BEL, BEH, JVI), 3 ind næringssøkende 12.5 (LWH), 3 ind rastende 13.5 (JVI), og 1 ind rastende 27.5 (JBE)

STORSPOVE

Status: Vanlig på trekk, oftest om våren.

2011: Observert på 11 dager i perioden 9.4 - 26.6. Største antall var 52 ind 13.4 (REA, BEH).

Foto: Børre Eirik Helgerud

SVARTHAALESPOVE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2003.

LAPPSPOVE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

SOTSNIPE

Status: Sjelden.

2011: 1 ind rastende 8.5 (JEN, REA, SST) og 2 ad i par rastende 11.6 (BEL, JEN).

Foto: Jens Erik Nygård

RØDSTILK

Status: Årviss på trekk i lite antall.

2011: 2 ind 22.4 (BEL, JEN) og 1 ind 29.5 (REA). 22.4 er tangering av tidligste vårobservasjon.

GLUTTSNIPE

Status: Vanlig på trekk

2011: Observert på 22 dager i perioden 25.4 - 2.9.
Største antall var 9 ind 7.5 (BEL, JEN, REA).

SKOGSNIPE

Status: Vanlig, sannsynlig hekkefugl.

2011: Observert på 21 dager fra 10.4 - 14.8. Største antall var 3 ind 4 dager i juli.

GRØNNSTILK

Status: Årviss på trekk i lite antall.

2011: Observert på 22 dager i perioden 28.4 - 17.5 og 2.7 - 13.8. Største antall 10 ind, derav 6 ved Jordhaugene 30.7 (JEN). Dette er nytt maksantall!

STRANDSNIPE

Status: Meget vanlig, sannsynlig hekkefugl.

2011: Observert på 64 dager i perioden 23.4 - 11.9. Største antall var 12 ind 8.7 (REA, SST). Hekking ble påvist ved nylig utflydd unge ved Gilhusodden 2.7.

STEINVENDER

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2008.

Ubestemt FJELLJO/TYVJO

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1995.

DVERGMÅKE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2009.

HETTEMÅKE

Status: Meget vanlig.

2011: Ble observert på 95 dager i perioden 27.3 - 12.11. Største antall var 90 ind 9.4 (JBE).

FISKEMÅKE

Status: Meget vanlig året i den isfrie perioden. Hekker av og til på bøyer utenfor Gilhusodden.

2011: Observert på 106 dager i perioden 27.3 - 19.11. Største antall var 200 ind 30.7 (JEN).

SVARTEHAVSMÅKE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2005.

SILDEMÅKE

Status: Vanlig i lite antall i sommerhalvåret.

2011: Ble observert på 82 dager i perioden 8.4 - 9.10. Største antall var 50 ind. 3.7 (BEL). Dette er tangering av maksimumstall. Individ sett 28.5 (AGU) og 14.6 (EGA) ble bestemt til underart intermedius.

GRÅMÅKE

Status: Meget vanlig året rundt.

2011: Ble observert på 132 dager fordelt over hele året. Største antall var 240 ind 10.5 (JEN, REA).

GRØNLANDSMÅKE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2001.

POLARMÅKE

Status: Meget sjelden.

2011: 1 ind 3K ble sett på grunnene i elvemunningen 15.4 (REA). Dessverre forsvant den samme øyeblikk som den ble oppdaget. Dette er 2. observasjon av arten på Linnestranda!

SVARTBAK

Status: Meget vanlig i den isfrie perioden.

2011: Ble sett på 113 dager, fordelt over hele året. Største antall var 55 ind. 10.4 (REA).

SPLITTERNE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1978.

SVARTTERNE

Status: Meget sjelden. Sist observert i 2009.

MAKRELLTERNE

Status: Vanlig i sommerhalvåret. Sporadisk hekkende.

2011: Ble sett på 41 dager i perioden 6.5 - 10.9. Største antall var 5 ind. 18.7 (LWH) og 30.7 (JEN).

RØDNEBBTERNE

Status: Nesten årviss i lite antall.

2011: 1 ind 11.9 (JVI, RZA).

LOMVI

Status: Nesten årviss opptreden de seinere åra.

2011: 2 ind 11.9 (JVI), 1 ind. 13.9 (JNY), 1 ind. 26.9 (JNY), 1 ind. 22.10 (JEN, SST), 1 ind 23.10 (JEN, SST), 1 ind 24.10 (REA), 1 ind 25.10 (GAC), 1 ind 29.10 (BEL, JEN, REA) og 1 ind 12.11 (JEN).

Foto: Jan-Erik Nyhus

ALKE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2007.

ALKEKONGE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2006.

BYDUE

Status: Er blitt sjelden etter at fast oppholdsted ved Gilhus er blitt borte.

2011: Observert på 7 dager fordelt på hele året. Største antall var 6 ind 4.5 (KKN)

SKOGDUE

Status: Årlig i lite antall.

2011: 2 ind 7.4 (REA), 6 ind 9.4 (REA), 1 ind 30.4 (JEN, REA), 1 ind 29.5 (LWH, REA) og 2 ind 12.8 (HAJ).

RINGDUE

Status: Meget vanlig i sommerhalvåret. Hekkefugl.

2011: Ble sett på 96 dager i perioden 11.3 - 30.10. Største antall var 130 ind trekkende 2.10 (BEL, JEN, REA). Arten ble konstantert hekkende også i 2011.

TYRKERDUE

Status: Var vanlig på 70-tallet, nå sjelden. Har hekket. Ble sist sett i 2008.

GJØK

Status: Sees eller høres nesten årlig.

2011: 1 hann hørt syngende 21.5 (JEN), 1 ind 23.5 (GAC) og 1 hann hørt syngende 27.5 (RZA).

KATTUGLE

Status: Sjelden. Sist sett i 2005.

HORNUGLE

Status: Sjelden. Sist sett i 1979.

JORDUGLE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

HUBRO

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2008.

TÅRNSEILER

Status: Vanlig i sommerhalvåret

2011: Ble sett på 39 dager i perioden 14.5 - 3.9. Største antall var 200 ind 29.5 (LWH, REA).

ISFUGL

Status: Har vært meget regelmessig observert på Linnestranda, men ikke de 3 sista åra, sist i 2008.

VENDEHALS

Status: Sjelden.

2011: 1 ind hørt ved parkeringsplassen 25.4 (JTF).

GRÅSPETT

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2010.

GRØNNSPETT

Status: Vanlig på Dynos område, av og til i reservatet, ser ut til å gå tilbake.

2011: Observert på kun 9 dager i perioden 9.4 - 23.10. Største antall var 2 ind. 26.4 (REA).

Grønnspekk ved Jordhaugene 9.4. Foto: Jens Erik Nygård

SVARTSPETT

Status: Sees eller høres årlig.

2011: 1 ind overflygende 2.5 (REA), 1 ind næringsøkende 16.9 (EGA, JNY).

FLAGGSPETT

Status: Forholdsvis vanlig i vinterhalvåret. Har hekket.

2011: Ble observert på 34 dager fra 15.1 - 26.11. Største antall var 2 ind på 3 dager i perioden januar - mars.

HVITRYGGSPETT

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1973.

DVERGSPETT

Status: Vanlig, hekkefugl.

2011: Ble observert på 49 dager fra 27.3 - 16.11. Reir med 2 unger ble funnet 12.6 (REA) på østsiden. Første konkrete reirfunn på Linnestranda! Største antall var 4 ind 1.5 (REA).

TRETÅSPETT

Status: Observert for første gang på Linnesstranda!
2011: 1 ind ble observert 4.11 (JNY). Arten finnes i barskogsområder i nærheten, men har aldri tidligere funnet veien til Linnesstranda.

Foto: Jan-Erik Nyhus

SANGLERKE

Status: Vanlig, hekkefugl i jordbrukslandskapet.
2011: Ble observert på 38 dager i perioden 2.4 - 2.10. Største antall var 10 ind 23.4 (JBE, REN). Hekking ble påvist også i 2011.

SANDSVALE

Status: Vanlig i sommerhalvåret.
2011: Observert 31 dager fra 25.4 - 1.8. 25.4 er tangering av tidligrekord fra i fjor. Største antall var 80 ind 8.7 (REA, SST).

LÅVESVALE

Status: Vanlig i sommerhalvåret. Sannsynlig hekkefugl.
2011: Observert 52 dager fra 25.4 - 2.10. Største antall var 150 ind på trekk mot sør den 8.9 (REA).

TAKSVALE

Status: Vanlig i sommerhalvåret. Sannsynlig hekkefugl.
2011: Observert 34 dager i perioden 25.4 - 13.8. Største antall var 40 ind 11.6 (BEL, JEN).

TREPIPLERKE

Status: Sjelden på Linnesstranda, til tross for at den er vanlig i skogområder i nærheten. Sist observert i 2008.

HEIPIPLERKE

Status: Vanlig på trekk vår og høst.
2011: Observert 10 dager i periodene 15.4 - 8.5 og 10.9 - 13.11. Største antall var 20 ind 25.9 (JBE). Nok et år med svak opptreden av heipiplerke.

SKJÆRPIPLERKE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2007.

GULERLE

Status: Vanlig på trekk, fortrinnsvis om høsten.
2011: 1 ind 8.5 (JEN, REA, SST) og 1 ind næringsøkende på Gilhusodden 18.5 (REA). Den svake utviklingen for gulerle fortsetter. Ingen høstobservasjoner!

VINTERERLE

Status: Årviss på trekk i lite antall. Passerer på vei til og fra hekkeplassene i Lierdalen. Mulig hekking i 2009.
2011: 1 ind. 10.4 (REA) og 1 ind 8.9 (GAC).

LINERLE

Status: Meget vanlig, hekkefugl.
2011: Observert 92 dager i perioden 7.4 - 19.11. Største antall var 14 ind. 9.7 (JEN). Hekking ble påvist i 2011.

SIDENSVANS

Status: Sporadisk forekommende i vinterhalvåret.
2011: 20 ind. 28.10 (REA) og 7 ind 29.10 (JEN, REA).

FOSSEKALL

Status: Nesten årviss på trekk. Passerer på vei til og fra hekkeplassene i Lierelva. Sist observert i 2010.

GJERDESMETT

Status: Vanlig, men varierende i antall, hekkende i gode år.
2011: Ble sett 25 dager fra 8.4 - 16.4 og 12.8 - 17.12. Største antall var 3 ind 12.11 (JEN).

JERNSPURV

Status: Vanlig i lite antall om våren, hekkefugl.
2011: Observert 37 dager i perioden 3.4 - 25.6 og 31.8 - 4.9. Største antall var 6 ind. 16.4 (BEL, JEN).

Foto: Børre Eirik Helgerud

RØDSTRUPE

Status: Meget vanlig, hekkefugl.

2011: Observert 92 dager i perioden 27.1 - 19.11. Største antall var 12 ind 16.4 (BEL, JEN). Hekking ble påvist også i 2011.

NATTERGAL

Status: Vanlig i hekketiden, trolig årlig hekkende.

2011: Ble observert på kun 5 dager i perioden 25.5 - 4.6. Største antall var 2 syngende hanner 29.5 (LWH, REA).

BLÅSTRUPE

Status: Sjelden. Sist sett i 2009.

RØDSTJERT

Status: Sjelden. Sist observert i 2010.

BUSKSKVETT

Status: Tidligere hekkefugl, nå sjelden. Sist sett i 2008.

STEINSKVETT

Status: Årviss i lite antall.

2011: 1 hann 16.4 (BEL, JEN, LWH, MWH), 1 hann ved Gilhus 4.6 (SST), 1 ind 3.7 (BEL), 2 ind (1 ad og 1 1K) 18.7 (BEL) og ett hunnfarget ind 7.9 (REA).

RINGTROST

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2003.

SVARTTROST

Status: Vanlig, hekkefugl

2011: Ble observert 85 dager fra 24.2 - 26.11. Største antall var 12 ind 21.5 og 28.5 (begge JEN). Det ble funnet reir med unger av svarttrost i 2011.

GRÅTROST

Status: Meget vanlig, hekkefugl i stort antall

2011: Ble sett på 97 dager fra 3.4 - 11.12. I tillegg en vinterobservasjon den 29.1 (JVI). Største antall var 250 ind. 8.10 (BEL, JEN). Det er tangering av maksimum antall.

MÅLTROST

Status: På trekk i lite antall. Hekket i 2011.

2011: Observert på 29 dager i periodene 9.4 - 27.5. En hann sang fra fast plass på østsiden av elva og reir med unger ble funnet 27.5 (RZA). 2 høstobservasjoner: 1 ind 3.9 (JNY) og 1 ind 8.9 (AHA). Største antall 3 ind 16.4 (JBE).

RØD Vingetrost

Status: Meget vanlig, hekkefugl i stort antall.

2011: Observert på 71 dager fra 7.4 - 2.10. Største antall var 15 ind 9.4 (BKY, JEN, REA) og 21.5 (JBE).

Duetrost

Status: Sjelden.

2011: 1 ind. flygende mot sør den 25.4 (JGY, JTF, REA)

Gresshoppesanger

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1997.

Sivsanger

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1998.

Busksanger

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2008.

Myrsanger

Status: Vanlig. Årlig hekkende i lite antall.

2011: Observert på 17 dager i perioden 7.5 - 30.7. Individet som sang 7.5 (BEL, JEN, REA) var svært tidlig ute. Tidligere førsteobservasjon var 23.5! To ind med mat for unger ble sett ved Jordhaugene 16.7. Største antall var 2 ind flere ganger.

Myrsanger ved jordhaugene 16.7. Foto: Jens Erik Nygård

Rørsanger

Status: Vanlig i sommerhalvåret, hekkefugl.

2011: Ble observert på 40 dager i perioden 13.5 - 24.9). Fugl med mat for unger ble sett 2.7 (JEN). Største antall var 6 syngende hanner 28.5 og 4.6 (JEN, SST).

Gulsanger

Status: Vanlig om våren, hekkefugl.

2011: Ble observert på 24 dager i perioden 14.5 - 14.8. Største antall var 3 syngende hanner flere ganger. Hekking ble påvist også i 2011.

MØLLER

Status: Årviss i lite antall om våren.

2011: 2 syngende hanner 7.5 (BEL, JEN, REA), 1 hann syngende 14.5 (JEN), 3 ind 15.5 (BEL, BKY, REA, SST), 2 ind syngende 17.5 (SST), 1 ind syngende 18.5 (EGA), 2 ind næringssøkende 19.5 (LWH) og 1 ind. 13.8 (BEL). Sannsynlig hekking.

TORNSANGER

Status: Årviss i lite antall om våren. Sannsynlig hekkefugl.

2011: Ble observert på 9 dager i perioden fra 8.5 - 12.6. Ett ind ble observert hver gang, de fleste ved Jordhaugene.

Tornsanger ved Jordhaugene 4.6. Foto: Jens Erik Nygård

HAGESANGER

Status: Vanlig, hekkefugl.

2011: Ble observert på 28 dager fra 7.5 - 26.6. Største antall var 8 syngende hanner 21.5 (JEN). Hekking ble påvist i 2011.

MUNK

Status: Meget vanlig i sommerhalvåret, hekkefugl.

2011: Ble sett 54 dager fra 21.4 - 20.8. Største antall var 12 ind 26.4 (REA).

BØKSANGER

Status: Sjelden. Sist sett i 2008.

GRANSANGER

Status: Vanlig på trekk. Har også etablert seg som hekkefugl.

2011: Ble observert på 72 dager fra 6.4 - 8.10. Største antall var 10 ind 16.4 (BEL, JEN). Hekking ble påvist også i 2011.

LØVSANGER

Status: Meget vanlig, hekkefugl

2011: Ble observert 72 dager fra 22.4 - 17.9. Store antall: 70 ind 6.8 (JEN) og hele 150 ind 12.8 (HAJ) er de største antall registrert noensinne. Hekking ble påvist også i 2011.

FUGLEKONGE

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2008.

GRÅFLUESNAPPER

Status: Vanlig i lite antall om våren. Sannsynligvis årlig hekkende.

2011: Ble observert på 13 dager i perioden 15.5 - 31.8. Største antall var 4 ind 15.5 (REA) og 31.8 (EGA). Fugl med mat for unger ble observert 2.7 (JEN).

SVARTHVIT FLUESNAPPER

Status: Tidligere vanlig i lite antall om våren. Nå sjeldnere.

2011: 1 ind 7.5 (JEN, REA) og et par på østsiden av elva 15.5. (REA, SST).

SKJEGGMEIS

Status: Sjelden. Sist sett i 2010.

STJERTMEIS

Status: Sees sporadisk i små familieflokker i vinterhalvåret. Hekker enkelte år? Sist sett i 2010.

LØVMEIS

Status: Vanlig hele året, men kan være nokså stillferdig og usynlig i perioder. Hekkefugl.

2011: Observert på 57 dager spredt over hele året. Største antall 3 ind flere ganger.

Foto: Jostein Myre

GRANMEIS

Status: Art som bruker området om vinteren, men ellers holder til i nærliggende barskogsområder. Synes å ha blitt sjeldnere de siste åra.

2011: 1 ind 21.4 (EGA), 1 ind 29.9 (BEL) og 2 ind 19.11 (JEN).

SVARTMEIS

Status: Sjelden.

1 ad hann syngende og næringsøkende på Gilhusodden 30.4 (JEN, REA).

Svartmeis på Gilhusodden 30.4. Foto: Jens Erik Nygård

BLÅMEIS

Status: Meget vanlig året rundt, hekkefugl.

2011: Observert på 143 dager spredt over hele året. Største antall var 30 ind 27.2 (JVI). Hekking ble påvist i 2011.

KJØTTMEIS

Status: Meget vanlig året rundt, hekkefugl.

2011: Ble observert på 135 dager spredt over hele året. Største antall var 20 ind 11.3 (JVI) og 31.12 (REA). Hekking ble påvist i 2011.

SPETTMEIS

Status: Vanlig, hekkefugl

2011: Ble observert på 98 dager fordelt over hele året. Største antall 10 ind 14.6 (EGA) - en flokk bestående av ungfugler og voksne. Dette er det største antall noensinne!

TREKRYPER

Status: Vanligst i vinterhalvåret, men har også vært påvist hekkende.

2011: Ble observert på 8 dager i perioden 15.10 - 31.12. Største antall var 3 ind 4.11 (JNY).

TORNSKATE

Status: Sjelden.

2011: 1 ind 28.5 (JEN), 1 ind 6.8 (JEN) og 1 ind 9.8 (LWH).

VARSLER

Status: Sjelden.

2011: 1 ind overflygende 25.9 (JBE), 1 ind stasjonært fra 24.10-30.10 (JNY, REA) og 1 ind 31.12 (REA).

NØTTESKRIKE

Status: Årviss i lite antall.

2011: Ble observert på 8 dager i perioden 16.9 - 31.10. Største antall var 7 ind 29.10 (JEN, REA).

SKJÆRE

Status: Meget vanlig året rundt, hekkefugl

2011: Observert på 113 dager fordelt over hele året. Største antall var 15 ind 31.12 (REA).

NØTTEKRÅKE

Status: Årviss i lite antall.

2011: 2 ind 2.10 (BEL, JEN, REA), 2 ind 29.10 (REA) og 1 ind 30.10 (REA).

KAIE

Status: Overnatter på Gilhusodden i store flokker vinterstid sammen med kråker.

2011: Observert på 38 dager i periodene 7.1 - 25.6 og 2.9 - 20.12. Største antall var 500 ind 7.11 (BKY).

KORNKRÅKE

Status: Sjelden.

1 ind overflygende 25.4 (JEN, JGY, REA).

KRÅKE

Status: Meget vanlig, hekkefugl. Overnatter på Gilhusodden i store flokker vinterstid sammen med kaier.

2011: Ble observert på 141 dager fordelt over hele året. Største antall var 200 ind 31.10 (BEL). Reirbygging ble observert 16.4 (REA).

RAVN

Status: Årviss i lite antall.

2011: Ble observert på 9 dager i jan-mai og 1 dag i oktober. Største antall var 3 ind 7.4 (REA).

STÆR

Status: Vanlig, hekkefugl.

2011: Observert på 54 dager i perioden 11.3 - 25.9. Største antall var 300 ind 27.8 (JEN).

GRÅSPURV

Status: Vanlig i lite antall, hekkefugl. Tilstede hele året.

2011: Observert på 70 dager fordelt over hele året. Største antall var 30 ind 9.7 (JEN).

PILFINK

Status: Meget vanlig, hekkefugl. Tilstede hele året

2011: Observert på 107 dager fordelt over hele året. Største antall var 20 ind 22.1 (JEN) og 24.2 (LWH). Hekking påvist nær fugletårnet. Det er nok årsaken til sterk økning i antall registreringer i 2011.

BOKFINK

Status: Meget vanlig i sommerhalvåret, hekkefugl.

2011: Observert på 85 dager i perioden 19.3 - 8.10. Største antall var 300 ind 7.4 (REA). Dette er det desidert største antallet registrert noensinne!

Foto: Jens Erik Nygård

BJØRKEFINK

Status: Årlig på trekk i lite antall.

2011: Observert på 19 dager fra 1.4 - 11.4 og 17.9 - 12.11. Største antall var 60 ind 7.4 (REA).

GRØNNFINK

Status: Meget vanlig, hekkefugl.

2011: Ble observert på 110 dager spredt over hele året. Største antall var 30 ind flere ganger.

STILLITS

Status: Vanlig, hekkefugl.

2011: Ble observert på 53 dager i perioden 11.3 - 29.10. Største antall var 8 ind 8.5 (JEN, REA) og 4.9 (BEL).

GRØNNISISIK

Status: Vanlig i vinterhalvåret, kan ha invasjonstypen forekomst, noen år også om sommeren. Hekking er sannsynlig enkelte år.

2011: Ble observert på 66 dager spredt over hele året. Største antall var 400 ind 2.10 (BEL, JEN, REA).

TORNIRISK

Status: Årviss i lite antall. Hekker enkelte år.

2011: 1 ind 2.6 (KBØ), 2 ind 8.6 (BEL, EKR), 1 ind 25.6 (LWH, MWH) og 1 ind 8.9 (AHA).

BERGIRISK

Status: Sjelden.

2011: 15 ind observert 10.4 (REA).

GRÅSISIK

Status: Vanlig i vinterhalvåret. Se kommentar under brunsisik.

2011: Observert 16 dager i periodene 1.1 - 12.2 og 17.9 - 18.12. Største antall var 30 ind 13.1 (LWH).

BRUNISISIK

Status: Denne er utskilt fra gråsisik som egen art, ble tidligere betegnet som underart cabaret. Vanskelig å skille fra gråsisik og er nok vanligere enn antall registreringer skulle tilsi.

2011: 4 ind 12.8 (HAJ) og 1 ind 20.11 (JVI).

GRANKORSNEBB

Status: Sjelden.

2011: 8 ind 2.10 i gran ved kirken (JEN) og 5 ind 30.10 (REA).

ROSENFINK

Status: Nesten årviss i lite antall på våren. Sist sett i 2010.

DOMPAP

Status: Vanlig i vinterhalvåret.

2011: Observert på 37 dager i periodene 1.1 - 7.5 og 16.9 - 17.12. Største antall var 12 ind 5.2 (JEN).

KJERNEBITER

Status: Nesten årviss, påvist hekkende.

2011: Ett par 18.4 (ORY), 1 ind 8.6 (REA) og 1 ind næringsøkende 15.7 (LWH).

LAPSPURV

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1978.

SNØSPURV

Status: Meget sjelden. Sist sett i 2007.

GULSPURV

Status: Meget vanlig, hekkefugl.

2011: Ble observert på 74 dager spredt over hele året. Største antall var 12 ind flere ganger.

HORTULAN

Status: Meget sjelden. Sist sett i 1993.

SIVSPURV

Status: Meget vanlig i sommerhalvåret, hekkefugl.

2011: Ble observert på 90 dager i perioden 22.3 - 29.10. Største antall var 15 ind 9.4 (BKY, JEN, REA).

Pattedyr:

Klatremus ble observert og fotografert fra fugletårnet 1. mai (JEN). Trolig den samme ble observert av REA 13.4. En **vannspissmus** ble funnet død ved tårnstien 28.5 (EGA). En **rødrev** med avkuttet hale ble sett flere ganger denne våren, bl.a. 10.4 (JEN) og ved et tilfelle forvekslet med gaupe. **Bever** passerte opp i elva 26.4 (REA). En **rådyrbukk** på øya 15.5 (BKY). Kun spor er funnet etter **elg** i år. Mink ble observert kun 1 gang, den 27.9 (JNY).

Andre dyr:

Paddeleik i dammen 22.4-23.4 (BEL, JEN)

Klatremus. Foto: Jens Erik Nygård

Rødrev. Foto: Jens Erik Nygård

Mink. Foto: Jan-Erik Nyhus

Padde i Dynodammen. Foto: Jens Erik Nygård

Vandrefalk i Buskerud 2010-11

Utbredelse og hekkestatus

Tore Gunnarsen

Februar 2012

 **NATURVERNFORBUNDET
I BUSKERUD**

Sammendrag

Denne rapporten fra Naturvernforbundet i Buskerud sammenfatter resultatene fra arbeidet med vandrefalk (*Falco peregrinus*) i Buskerud fylke i 2010 og 2011. Tidligere kjente lokaliteter har blitt kontrollert, men det har også vært gjennomført en omfattende leting etter nyetableringer.

Det ble i 2010 funnet hele 51 territorielle par mot 41 i 2009. I 2011 falt noe overraskende bestanden ned til 40 par igjen, men på mange av disse tidligere etablerte revirene satt det igjen enslige forplantningsdyktige fugler.

Samlet kom det i 2010 73 unger på vingene. Disse var produsert av 33 par. De tilsvarende tallene for 2009 var henholdsvis 73 og 28. I 2011 fikk 23 par 53 unger på vingene.

I det nordvestre området av fylket ble det produsert 22 unger i 2010. I 2011 kom det kun 3 unger på vingene i det samme området. I sydøst var ungeproduksjonen begge årene omtrent like stor.

Det ble i årene 2010 og 2011 produsert henholdsvis 1,43 / 1,33 unger pr. territorielt par, 1,59 / 1,39 unger pr. konstaterte/sannsynlige hekkeforsøk og 2,21 / 2,30 unger pr. vellykket hekking.

Totalt har ca 15-20 % av de voksne fuglene fargeringer. Dette er et resultat av tidligere års merking av *Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge* og *Prosjekt Pilgrimsfalk Sverige*.

Forside: Parring hos et vandrefalkpar våren 2010 ved Mjøsa. Hunnen har på høyrebeinet en stor blå/rød fargering med koden "S1" og på venstre side en liten rød ring. Hun ble i 2001 merket som unge på en lokalitet i Modum kommune, Buskerud. Kodingen har også blitt avlest i 2004 og 2005 på samme lokalitet som i 2010. Foto (©): Thor Østbye

Forfatter:

Tore Gunnarsen,
Fjordsvingen 22,
3400 Lier

e-post: tore@storeferder.no

Tlf.: 32 84 60 30 (p), 905 45 285 (m)

Rapporten er utarbeidet av rovfuglgruppa i

Naturvernforbundet i Buskerud (NiB)
Åssideveien, 3322 Darbu
Fylkessekretær Per Ø. Klunderud
Tlf. 32 75 05 04, e-post: pedrokl@online.no

 **NATURVERNFORBUNDET
I BUSKERUD**

INNHold

1. Innledning.....	4
2. Materiale og metoder.....	4
3. Resultater.....	6
a. Bestand og bestandsutvikling.....	6
b. Ungeproduksjon.....	8
c. Mislykkede hekkinger.....	11
d. Geografisk spredning.....	12
e. Merkede individer i bestanden.....	13
Litteraturliste.....	14

1. Innledning

Vandrefalk (*Falco peregrinus*) var en art som i det forrige århundre viste en stor bestandsnedgang både i Norge og resten av verden. Bestanden var i Norge på et absolutt lavmål på 1970-tallet. I 1976 var det bare sju lokaliteter der det kunne dokumenteres vandrefalk i Norge (Schei 1984).

Årsaken til den store nedgangen var i hovedsak miljøgifter og menneskets manglede forståelse av disse stoffenes virkningsmekanismer i de store økosystemene. Etter som man begynte å skjønne mange av disse sammenhengene, begynte en lang kamp for å redusere eller forby bruken av de farligste stoffene. Stoffet DDT som har hadde en stor negativ effekt på bl.a. vandrefalk, ble allerede i 1970 forbudt i Norge. Langsomt har en sett at arter som før var svært utsatt for disse miljøgiftene på nytt har kunnet bygge opp livskraftige bestander.

Vandrefalk dukket for første gang opp igjen i Buskerud i 1985 (Steen 1990). I dag er bestanden i Norge blitt så stor at den i 2010 har blitt fjernet fra den Norske Rødlista (Kålås m.fl. 2010). Artsdatabanken klassifiserte den tidligere med status som "nær truet" (Kålås m.fl. 2006). Den norske bestanden ble i 2003 anslått til 500-600 par og i 2006 til 800-1000 par (Steen 2010).

Fylkesdekkende resultater for Buskerud har blitt samlet inn av Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge i perioden 1985 til 2006, mens Rovfuglgruppa i Naturvernforbundet i Buskerud har videreført dette arbeidet fra og med 2008.

Artens historiske utvikling i Buskerud er nærmere gjennomgått i den tilsvarende rapporten for 2009 (Gunnarsen 2010) og en henviser til den for de som er spesielt interessert. Årets versjon er en mer kortfattet oppsummering av resultatet med arten i Buskerud for årene 2010 og 2011.

Det ble søkt om midler fra Fylkesmannen i Buskerud både i 2010 og 2011. Søknaden ble avslått i 2010 mens det i 2011 ble bevilget kr 10 000. Naturvernforbundet i Buskerud har også selv bidratt med ca. kr 3 000 i 2011.

2. Materiale og metoder

Arbeidet med å følge bestandsutvikling og forekomst har nå foregått systematisk i nærmere 25 år. Etter initiativ av Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge ble flere fylker omkring Oslofjorden inventert gjennom en årrekke. I begynnelsen var det Telemark, Vestfold, Buskerud, Oslo/Akershus og Østfold som ble undersøkt, men siden har også Aust-Agder, Oppland og Hedmark blitt tatt med.

Vandrefalk er en art som det er relativt lett å se endringer og utviklingstrender hos, men det krever et stort omfang av reisearbeid med et tilsvarende høyt antall timer i felten. I Buskerud hekker vandrefalk kun i bergvegger, mens det i andre land er kjent hekking både i trær og på store utilgjengelige myrer.

De samme bergveggene i Buskerud har i en årrekke blitt kontrollert for forekomst av arten og en har derfor en meget god oversikt over hvordan arten først klarte å reetablere seg og siden har hatt en jamn bestandstilvekst. Det finnes et svært høyt antall vegger i Buskerud som er potensielle hekkelokaliteter for arten, men absolutt alle kan ikke kontrolleres hvert år. Enkelte par kan derfor forbli uoppdaget ett år eller to, men en får likevel et rimelig godt bilde av bestanden.

De fleste etablerte parene er på plass i bergveggene omkring 20. mars. Det beste tidspunktet for oppdagelse av nye lokaliteter er i mars og april og mye aktivt feltarbeid utføres i denne perioden. Da er fuglene lett å oppdage i fluktspill ved veggen eller ved at parring og byttedyroverrekkelser skjer med tilsvarende lett

kjennelige lydytringer. Hunnenes tiggelyder er ofte en av de første indikasjonene en får på at det er vandrefalk i veggen.

Etter at egglegging har skjedd i siste halvdel av april, kommer det en roligere måned hvor fuglene er svært anonyme og gjør lite ut av seg. Ofte går det 3-4 timer mellom hver gang fuglene er synlige eller kan høres. Dette medfører at arbeidet i denne perioden konsentreres om spesielle lokaliteter hvor det er nyetableringer eller hvor en er usikker på hekkestatus.

De fleste klekkingene i Buskerud skjer omtrent i siste uken av mai. Fra da av vil de voksne fuglene igjen lettere kunne oppdages i veggen. I forbindelse med at hannen kommer inn med byttedyr, skjer gjerne overrekkelsen av byttet til hunnen enten i luftrommet eller på ei hylle. Hunnen er da lett å høre og en får da ofte bekreftelse på om det er unger på ei hekkehylle. Hunnen ribber ofte byttet før hun flyr inn for så å fore ungene på reirhylla. Ved å sitte på et egnet utsiktssted mot veggen, kan på mange lokaliteter allerede da kunne se antall unger direkte på reirhylla. Mange reirhyller kan også være lite oversiktlige på grunn av høy vegetasjon eller at fuglene hekker inne i hulrom i bergveggen. På disse stedene vil en her ikke kunne se ungene før de nærmer seg flyvedyktig alder.

Ungene er flyvedyktige omtrent en ukes tid inn i juli og etter det tidspunktet er ofte nye hekkelokaliteter enklere å oppdage. Lekende unger i luftrommet er lette å få øye på, men likevel må man tilbringe en god tid i veggen for å være sikker på at man ser det korrekte antall flyvedyktige unger. Et problem kan det også være at ungene flytter til en annet nærliggende vegg som er mer egnet for jakt på byttedyr. Nesten årlig oppdages unger i slike alternative vegger og hvor man ikke uten videre vet hvor selve hekkeveggen var. Man må vurdere om ungene kan komme fra en nærliggende kjent hekkelokalitet, men som regel finner man året etter den nye hekkelokaliteten. På et slikt sted i Hallingdal var det hele fire kilometer i distanse mellom selve hekkehylla og jaktveggen hvor hannen pleide å sitte. Ungene hadde da fulgt etter den voksne falken og til det stedet som egnet seg best for jakt.

Ungene kan bli i området omkring hekkelokaliteten til et stykke ut i august, men på de fleste stedene vil de fleste ungene være selvstedige allerede ved månedsskiftet juli/august.

Buskerud fylke har et areal på nesten 14 930 km² og dette har medført en utstrakt bruk av bil som framkomstmiddel. Det ble i 2010 kjørt nærmere 13 000 km og ble utført nærmere 530 timer med feltarbeid. I arbeidet med arten kommer i tillegg også et ukjent antall kilometer og felttimer utført av Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge.

I 2011 ble det kjørt ca. 11 500 km og utført 490 timer med feltarbeid. Dette er litt mindre enn i 2010, men absolutt nok for å kunne ha et godt grunnlag for å betegne dekningen i fylket som tilfredsstillende.

Det fylkesdekkende feltarbeidet har både i 2010 og 2011 i hovedsak blitt utført av Tore Gunnarsen. I 2010 har viktige bidragsytere vært Lars Egil Furuseth, Per Furuseth, Thor Erik Jelstad og Martin Lindal. Supplerende opplysninger har også kommet fra Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge ved Odd Frydenlund Steen.

For året 2011 har supplerende resultater blitt gitt fra Finn Gregersen, Håkon Gregersen, Thor Erik Jelstad og Martin Lindal.

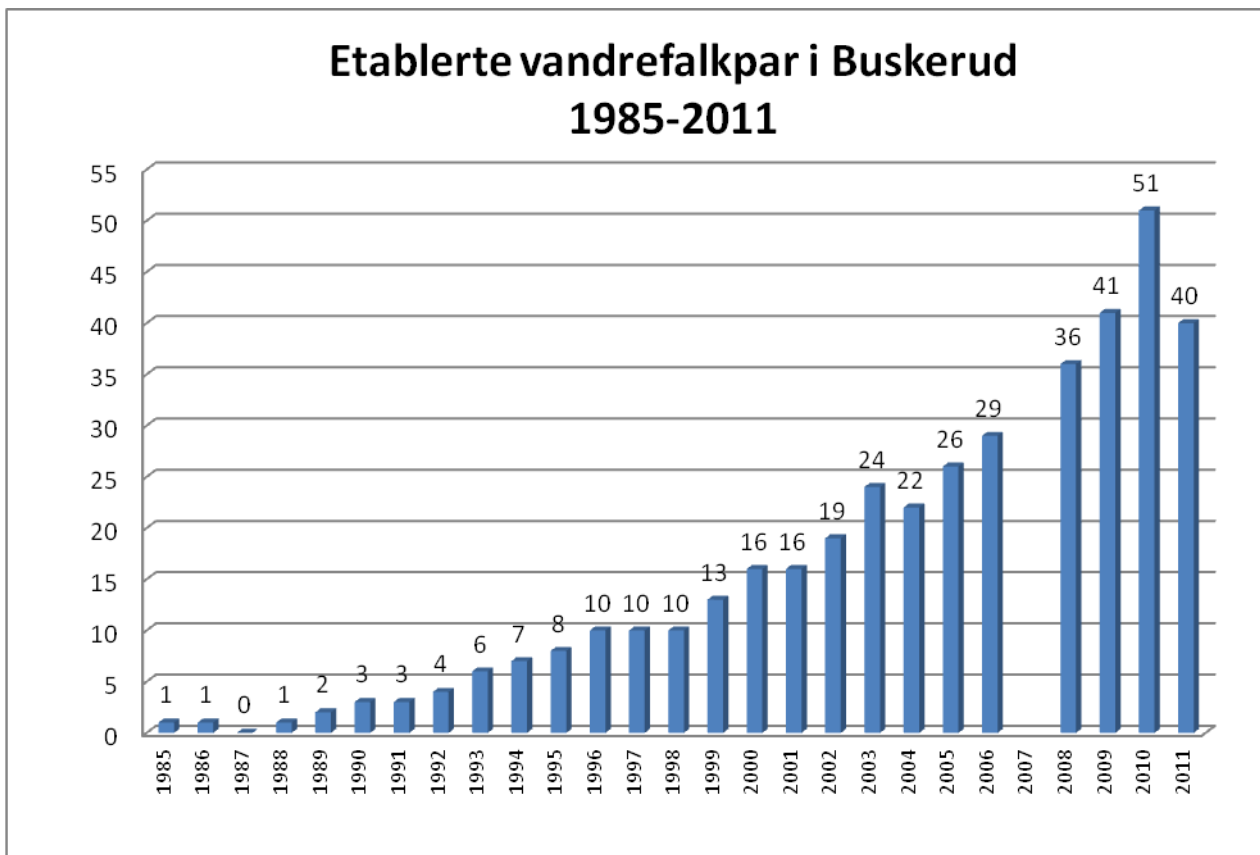
3. Resultater

3.a. Bestand og bestandsutvikling

Arten har nå i mange år vist en god bestandsutvikling. Også i 2010 var det en fin økning med tilstedeværelse av 51 par mot 41 par i 2009. Økningen er gledelig stor, men noe av økningen kan delvis forklares ved at det på flere år ikke har vært en samordning av kjente lokaliteter mellom de to faggruppene som har arbeidet med denne arten. Rovfuglgruppa i Naturvernforbundet i Buskerud fant sju nye lokaliteter i 2010 i forhold til hva som ble presentert i 2009-rapporten (Gunnarsen 2010), men i tillegg kom fire lokaliteter som Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge har kjent til.

På tre gamle lokaliteter var i 2010 begge fuglene borte, mens det skjedde reetablering på to gamle lokaliteter. Den ene av reetableringene var en lokalitet hvor fuglene hekket i perioden 1989-1997, men som først nå etter hele 13 år ble reetablert. Dessverre skulle denne reetableringen vise seg å falle fra igjen i 2011. Hele den historiske bestandsutvikling i Buskerud kan sees i *Figur 1*.

I 2011 opplevde vi for første gang noe som kunne se ut som en liten kollaps eller tilbakegang av bestanden. Dette året falt antall konstaterte par ned til kun 40. Dette er en tilbakegang på hele 21,6 %, men selve bestandsnedgangen var nødvendigvis ikke så stor for det satt hele fem enslige fugler i disse nå ukomplette hekkebergene. Til tross for at det ble funnet par av falk på tre nye lokaliteter i 2011, var det likevel hele åtte lokaliteter som hadde par i 2010 som i 2011 nå sto helt tomme. Alle de tre nyetableringene skjedde helt syd i fylket, mens de tomme lokalitetene var mer jamt fordelt over hele fylket.

Figur 1

Antall territoriale par i Buskerud i perioden 1985-2011. Resultater fra tidligere år er basert på årlige rapporter fra Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge og Gunnarsen (2010). De samme kildene er også grunnlagsmaterialet i senere figurer.

Årsaken til tilbakegangen i 2011 kan ha flere forklaringsgrunner, men viktigste årsak må være overvintringsforholdene fuglene har opplevd nede i Europa. At vinteren 2010-2011 var preget av langvarig og ekstrem kulde i Skandinavia er vel kjent, men dette var også tilfellet nedover i hele Vest-Europa. Dette kan også ha påvirket artens naturlige byttedyrtilgang i overvintringsområdene.

Ser en på bestandstilveksten av vandrefalk i perioden 2005 til 2010, har gjennomsnittlig årlig tilvekst vært på ca. 14,8 %. Det var ventet en viss utflatende bestandsutvikling i Buskerud, men fallet i 2011 var likevel litt overraskende. Dette fordi det ble produsert et rekordhøyt antall unger i 2009 (73 stk), og disse skulle ha kommet inn som reproduktive fugler i 2011. Forhåpentligvis er nedgangen i 2011 kun midlertidig og at en fremdeles vil kunne regne med å se en økning i bestanden i flere år ennå.

Det skal ikke ha skjedd en tilsvarende tilbakegang i bestanden i Syd-Sverige i 2011 (Tommy Järås pers. med.), men det har heller ikke vært noen økning i antall par for første gang på mange år.

På en veletablert vandrefalklokalitet ble i 2011 fuglene fordrevet på grunn av en kongeørnhekkning. Ørnene begynte allerede i 2009 å bygge reir i denne relativt lille veggen, men dette var et par i etablering og det ble ikke noe reelt hekkforsøk dette året. Vandrefalkene fikk da tre unger på vingene.

I 2010 var ørnene trehekkende et stykke unna. Falkene laget reirgropa si på baksiden av det gamle kongeørnreiret i fjellveggen, men de klarte dessverre ikke å få klekt noen unger.

I 2011 bygde ørnene reiret i veggen ferdig og la seg på for ruging. Falkene ble denne våren ikke sett ved veggen, men vi regner med at de trakk bort da ørna slo seg til i veggen.

Den ene av "nyetableringene" i 2011 har også en litt spesiell historie. På en etablert lokalitet i Hole kommune forsvant fuglene i 2009 etter at ruging og klekking normalt skulle ha skjedd. Da det samme også skjedde i 2010 ble det brukt ekstra tid på å spore opp hvor fuglene hadde forsvunnet. Et vandrefalkpar ble gjenfunnet bare 1,4 km lenger mot nord og disse hadde en unge.

Figur 2: Ved en lokalitet ved Tyrifjorden hekket det i 2011 tre vandrefalkpar over en strekning på 5,4 km. Nærmeste avstand mellom to av parene var bare 1,4 km

I 2011 ble det konstatert at det i virkeligheten var snakk om to par, og at det gamle paret heller ikke dette året klarte å få unger på vingene. Det som også gjorde situasjonen vanskelig for dette paret var at de hadde enda et vandrefalkpar bare 4 km lenger mot syd. På en strekning på 5,4 km langs denne fjellveggen hekker det altså tre vandrefalkpar.

Det er ennå ikke mulig å anslå hvor stor bestanden vil kunne bli i Buskerud, men det er fremdeles en rekke lokaliteter som tilsynelatende bare venter på å bli besatt.

Det var i 2010 to lokaliteter hvor en av fuglene i parforholdet var ettårige, mens det i 2011 var tilfellet på en nyetablert lokalitet. Det er en indikasjon på at det fremdeles ikke finnes et overskudd av gamle fugler i populasjonen. I tett besatte områder hvor arten har nådd en maksimal populasjonstetthet, er det vanlig at ungfugler først klarer å etablere seg når de er nærmere tre år gamle (Hunt 1988).

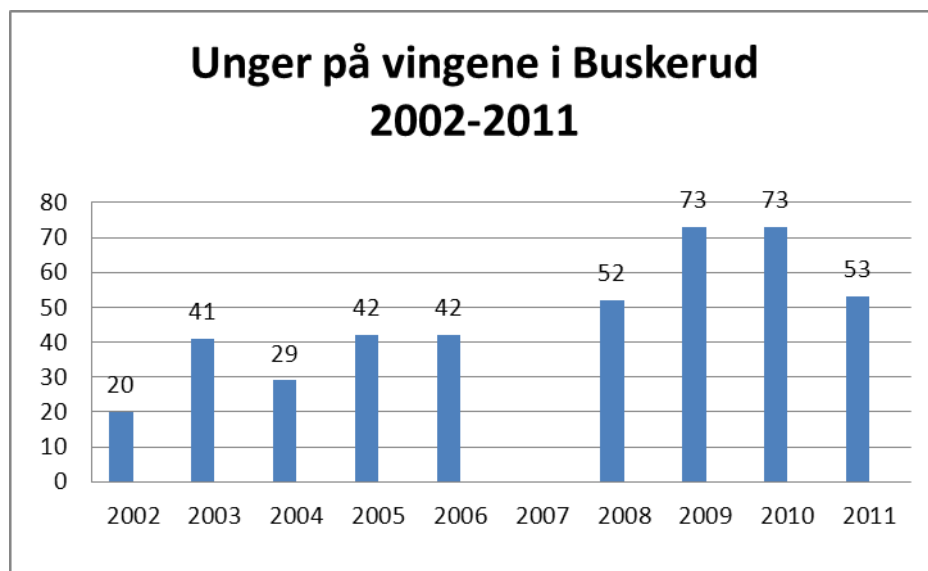
3.b. Ungeproduksjon

Totalt ble det i 2010 observert 73 unger på vingene og disse ble produsert av 33 par. Dette er samme antall unger som kom på vingene i 2009, men i 2009 ble de produsert av bare 28 par. Snittet for vellykkede hekkinger i 2010 var på 2,21 unger, mens det for 2009 var på 2,61

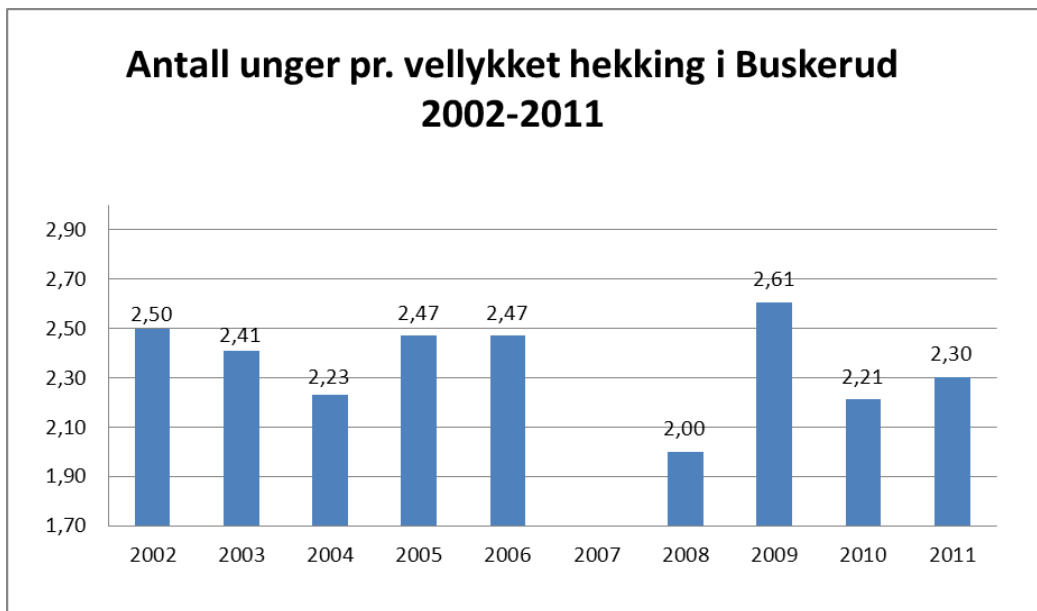
I 2011 var det derimot kun 53 unger som kom på vingene, et antall som en må tilbake til 2008 for å kunne finne en tilsvarende lav produksjon. Dette gir et snitt på 2,30 unger pr. vellykket hekking i 2011. Gjennomgående har antallet unger på vingene steget jamt, men det svært tydelig at antall produserte unger (Figur 3) har større årlige variasjoner enn selve bestandsutviklingen (Figur 1).

Figur 3

Antall flyvedyktige unger av vandrefalk i Buskerud i perioden 2002-2011.

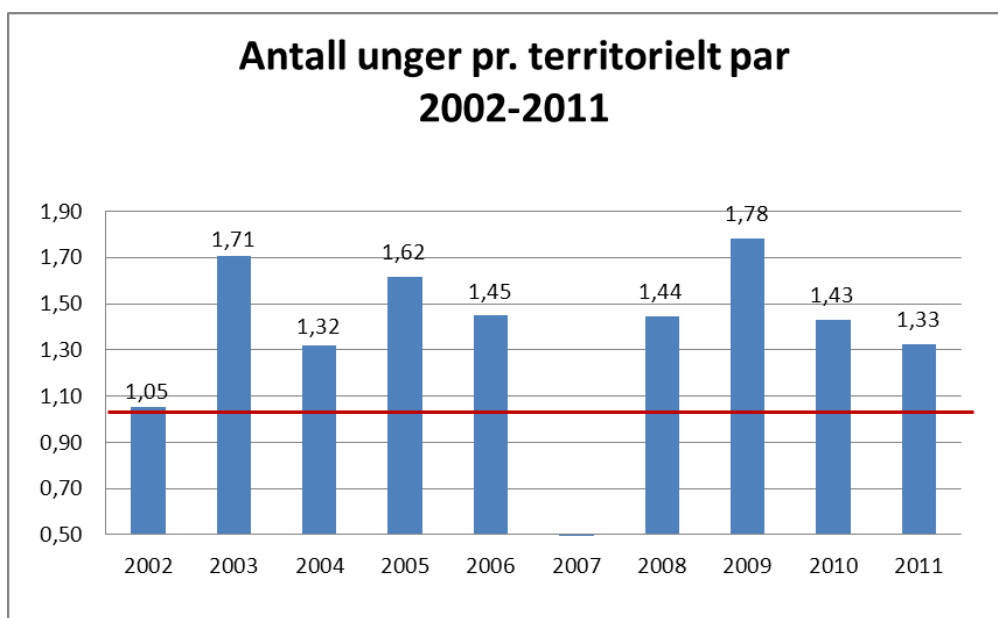
Hva de overraskende store svingningene skyldes er vanskelig å sette fingeren direkte på. Mest sannsynlig er det en summeringseffekt av en rekke faktorer som fuglenes fysiologiske kondisjon ved ankomsten om våren, tilgang til byttedyr i den kritiske eggleggingsfasen, værforhold som temperatur og nedbør under ruge- og oppvekstperioden, miljøgifters virkning etc.

Figur 4

Antall unger av vandrefalk produsert pr. vellykket hekking i perioden 2002-2011.

Forholdet mellom antall produserte unger hos territorielle par (Figur 5) er derimot mye mer interessant enn selve produksjonen pr. vellykket hekking. Disse verdiene forteller mer om selve bestandsutviklingen. Tar en hensyn til kjent årlig mortalitet, reproduktiv levetid og levealder, kan en her beregne hvordan den totale bestanden utvikler seg. Nordamerikanske overvåkningsprogram av arten har verdien 1,0 unge/territorielt par som arts-kritisk norm (U.S. Fish and Wildlife Service 2003). Med verdiene 1,43 (2010) og 1,33 (2011) unger/territorielt par er artens utvikling i Buskerud på nåværende tidspunkt likevel svært betryggende. Reell nedgang i en bestand skjer ikke før snittet er nede i 0,8 unge/territorielt par og det da over en lengre tidsperiode (Ratcliff 1993)

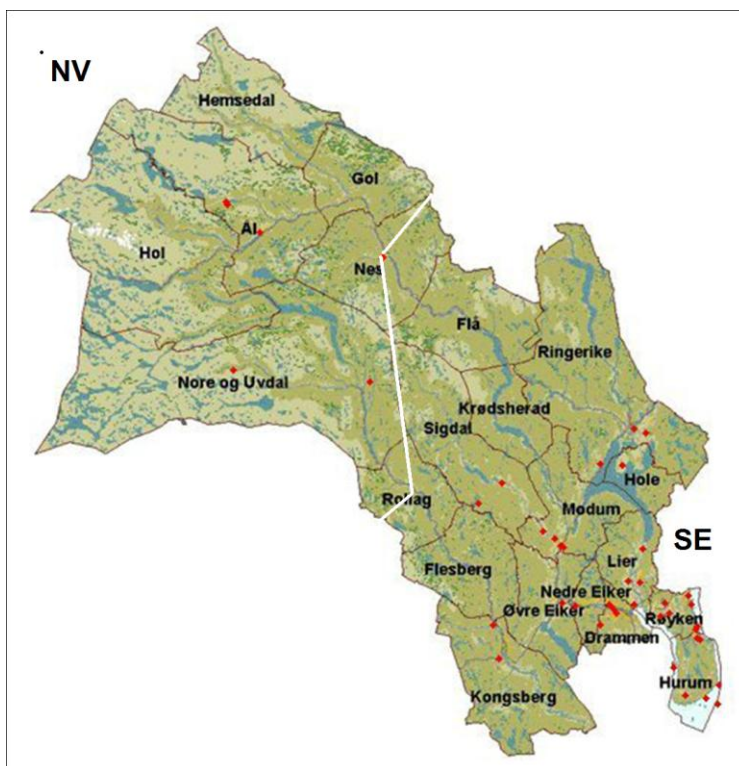
Figur 5

Antall unger pr. territorielle par av vandrefalk i Buskerud i perioden 2001-2010. Rød strek markerer faregrensen brukt av nordamerikanske overvåkningsprogram av arten (U.S. Fish and Wildlife Service 2003).

Ser man på ungeproduksjonen mer regionalt i fylket, finner man mer interessante forhold. Deler man fylket inn i en mer høyereliggende nordvestlig- og en mer lavereliggende sydvestlig region (*Figur 6*), finner en at det er særlig i NV som ungeproduksjonen har sviktet i 2011 (*Tabell 1*).

Figur 6

Inndeling av fylket i to geografiske hovedområder. Det nordvestlige området er fra Nesbyen og nordover til Hemsedal, fra Gol og vestover mot Geilo og så syddover mot Rødberg og Rollag.

I dette NV-området ble det i 2010 produsert 22 unger, mens det i 2011 kun kom 3 unger på vingene. Antall unger pr. territorielt par ble her i 2010 1,57, mens det i 2011 ble ekstremt lavt med 0,38. Nedgangen i hele fylket fra 2010 til 2011 var på 20 unger. Denne NV-regionen står altså alene for et bortfall av hele 19 unger.

Tabell 1

En sammenlikning av ungeproduksjonen hos vandrefalk i den nordvestlige og sydøstlige delen av Buskerud i 2010 og 2011.

	NV-fylket		SE-fylket	
	2010	2011	2010	2011
Antall par	14	8	37 (?)	32
Enslige fugler		3		2
Tom lokalitet		3		5
1.årige fugler	2	1		1
Nye lokaliteter 2011				3
Antall unger på vingene	22	3	51	50
Unger pr. territorielt par	1,57	0,38	1,38	1,53

Tar man ikke hensyn til om fuglene er forplantningsdyktige eller ikke, så har antall individer i parforhold samt enslige falker falt fra 28 til 19, en reduksjon på 32 %. En liten reduksjon finnes også i den sydøstre regionen, men det hefter seg her en liten usikkerhet til om antall par virkelig var så høyt som 37 i 2010.

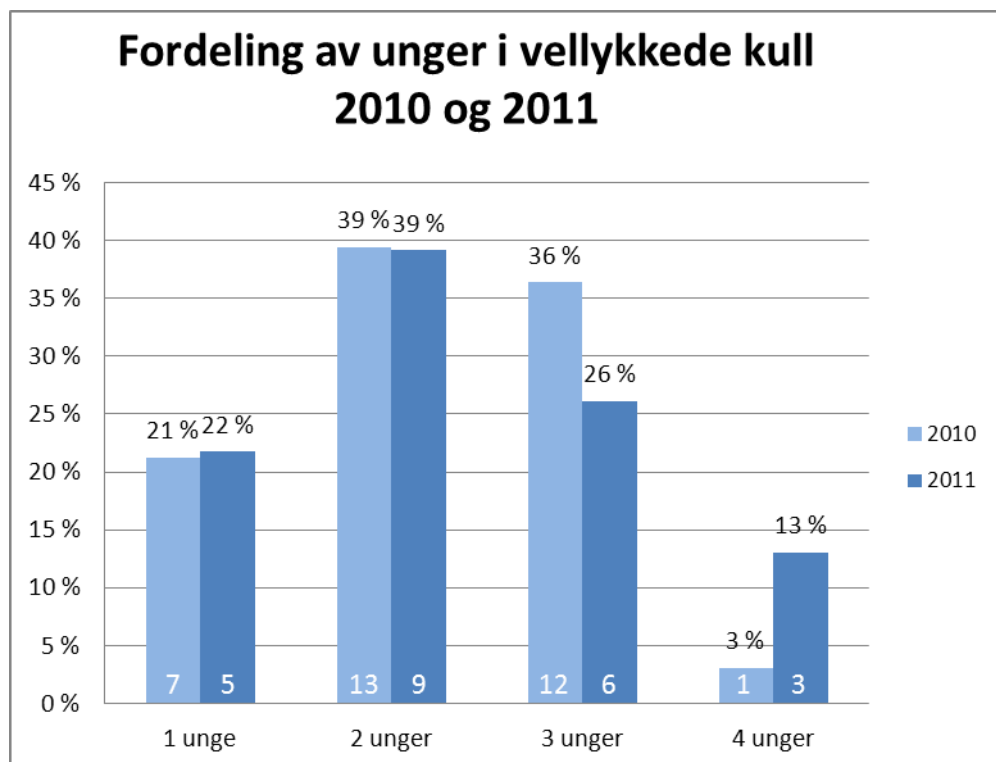
Historisk sett så var det de sydøstligste områdene som med visse unntak ble fylt opp først. Går en ut fra at arten har hatt en skikkelig hard vinter som har medført en uvanlig høy mortalitet, så er det de for arten mest optimale revirene i SE som i størst grad har blitt reetablert.

Ungeproduksjonen i NV-regionen har jo prosentmessig en enda større reduksjon med sin nedgang på hele 86 %. Årsaken til dette er sannsynligvis en mer kompleks samvirkning av flere faktorer. På grunn av den harde vinteren kan tilgangen av byttedyr generelt ha blitt dårligere i disse mer høyereliggende områder av fylket eller værforholdene kan ha spilt en viktig rolle.

Også for kongeørn (*Aquila chrysaetos*) er det i Buskerud for året 2011 funnet et større frafall av klekte unger nord i fylket enn i syd (Jelstad m.fl. 2012). Nedbørmengden for fylket i juni lå på mellom 2,5-3 ganger normalen noe som helt klart også påvirker en art som vandrefalk negativt. Spesielt store nedbørmengder kunne avleses på Geilo en ukes tid inn i juni, et tidspunkt hvor frafall av kongeørnunger ble observert. Det er rimelig at dette også kan ha påvirket vandrefalk svært negativt, spesielt for par som ikke har gode overheng over reirgropa, har dårlig drenering av vann på reirhylla eller ikke hekker i hulrom i fjellveggene.

Ser en på fordelingen av antall unger i de vellykkede hekkingene er det mest påfallende hvor lik kullstørrelsene har vært disse to årene. Det eneste avvikende er at det var kun ett par som klarte å få fire unger på vingene i 2010, mens det i 2011 var tre par, alle i SE-regionen (Figur 7).

Figur 7
Fordeling av
kullstørrelse
hos vandrefalk i
vellykkede kull i
Buskerud i
2010 og 2011.

3.c. Mislykkede hekkinger

Det er ofte svært vanskelig å kunne fastslå med sikkerhet om et hekkforsøk virkelig kom i gang eller om det ble mislykket underveis. Noen steder kan en ut fra fuglenes oppførsel med ganske stor sikkerhet fastslå at ruging foregår. Timeslange ruginger med etterfølgende rugeskifte mellom individene er en klar indikasjon på at ruging foregår. Foring av unger på hylla er en like klar indikasjon på at det er hekking, men likevel kan det skje at ingen unger kommer på vingene. Mislykkede hekkinger på dette stadiet kan skyldes predatorer som for eksempel mår eller hubro eller de meteorologiske forholdene i form av store nedbørmengder.

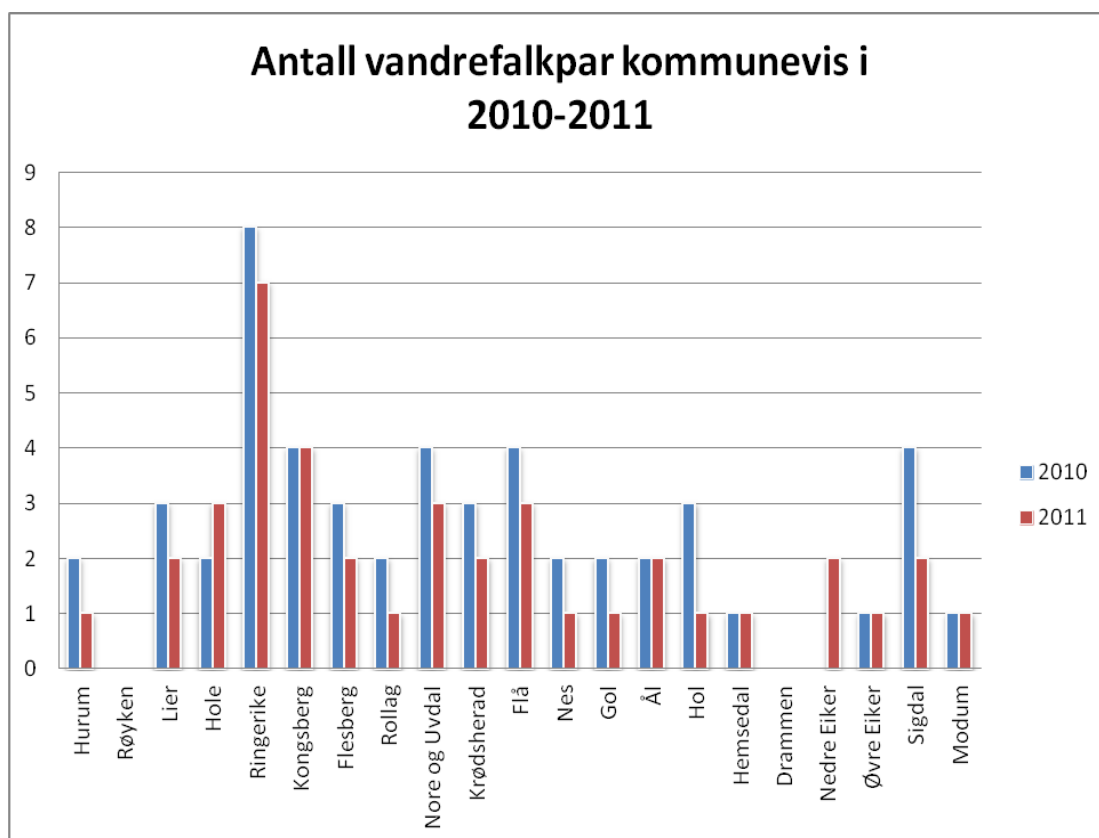
På mange lokaliteter ser alt ut til å starte normalt med oppsøking av hekkehyller og parring. Ofte kan slike lokaliteter for en tid bli nedprioritert i forhold til andre mer uklare hekkeforhold, men dersom det går galt på slike lokaliteter vil en alltid etter hekkesesongen sitte igjen med en liten usikkerhet om de virkelig hekket, om det var en sannsynlig hekking eller om det bare kunne ha vært et mulig hekkforsøk. Feltefaring med arten vil her alltid være viktig, men til tider vil subjektive vurderinger alltid måtte benyttes ved klassifiseringen av et fåtall plasser.

Bare 33 av 46 konstaterte/sannsynlige hekkforsøk fikk i 2010 unger på vingene, mens de tilsvarende tallene for 2011 var 23 av 38. Dette er frafall på hele 28 % og 39 %, men er likevel ganske typisk for arten. Hva som har skjedd ved de enkelte hekkehyllene er ofte svært vanskelig å fastslå. I noen tilfeller kan man observere enkelthendelser som utgliding av gammelt ravnereir som benyttes, ras av trær og stein, oversvømmelse i reirgropa etc., men i de fleste tilfeller forblir årsaken ukjent.

Mer typisk er at fuglene ligger og ruger på eggene i flere uker etter normalt klekketidspunkt. Årsaken kan da være flere. I noen tilfeller skyldes det at fuglene er infertile eller eggene ubefruktet, miljøgifter kan ha for store konsentrasjoner i egg eller hunnens kropp, eggene kan ha ligget ubeskyttet i kraftig sol eller blitt avkjølt på grunn av kaldt vann fra store nedbørmengder.

3.d. Spredning i Buskerud

Arten har vist en svært god spredning i fylket og det er bare i et fåtall kommuner hvor arten ikke har klart å etablere seg. Gledelig er det derfor at det i en av de tomme kommunene, Nedre Eiker, dukket opp to par i 2011. Det ene paret fikk minst to unger på vingene, mens det hos det andre paret var en ettårig hunn som dessverre ennå ikke var forplantningsdyktig.

Figur 7. Kommunevis fordeling av vandrefalk i Buskerud 2010 og 2011.

Ringerike har vist seg å ha den klart største forekomsten av vandrefalk i Buskerud. Det hekker der nå 7-8 par årlig, mens de andre kommunene stort sett har en bestand på 2-4 par.

3.e. Merkede individer i bestanden

Det har i mange år vært foretatt fargemerking av reirunger hos vandrefalk i Buskerud og andre nærliggende fylker, men dette har nesten opphørt i Norge de siste årene. Svenske *Prosjekt Pilgrimsfalk* driver fortsatt et svært aktivt merkearbeid og vil også drive aktivt med dette de neste årene (Lindberg 2008). Fremdeles finnes det et visst antall fugler i Buskerud som har slike ringer som vist på forsidebildet, men de blir sakte redusert i antall.

Andel fugler med ringer		2008		2009		2010		2011	
Hanner	Ringer	4	28,6 %	3	16,7 %	4	17,4 %	0	0,0 %
	Uten	10	71,4 %	15	83,3 %	19	82,6 %	15	100,0 %
Hunner	Ringer	5	31,3 %	8	34,8 %	5	20,8 %	5	33,3 %
	Uten	11	68,8 %	15	65,2 %	19	79,2 %	10	66,7 %
Antall individer kontrollert		30		41		47		30	
Andel (%) med ringer			30,0 %		26,8 %		19,1 %		16,7 %

Tabell 2

Kontrollerte fugler med tanke på om de har fargeringer på beina. Utviklingen går mot en stadig mindre andel og er i 2011 kommet ned i 16,7 %.

Det var planlagt avlesning av flere av disse fuglene i 2010 og 2011. Dessverre strak ikke tiden til for dette meget viktige, men tidkrevende arbeidet. Det vil bli utført et mer aktivt arbeid med avlesingen av disse fuglene i 2012.

Litteraturliste:

- Gunnarsen, T. 2010. *Vandrefalk i Buskerud 2009*. Utbredelse og hekkestatus. Rapport fra Naturvernforbundet i Buskerud, 15 s., *Buskskvetten* 25.
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2010/Vandrefalk%20i%20Buskerud%202009.pdf>
- Hunt, W.G. 1988. *The natural regulation of peregrine falcon populations* in pp. 667-676 in *Peregrine Falcon Populations. Their Management and Recovery*, Ed. T.J. Cade, J.H. Endersson, C.G. Thelander & C.M. White. The Peregrine Fund, Inc., Boise, Idaho.
- Jelstad, T. E., Furuseth, L. E., Furuseth, P. & Lindal, M. 2011. Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2011. Naturvernforbundet i Buskerud. 11 s.
<http://nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2012/Kongeorn-i-Buskerud-2011-v3.pdf>
- Kålås, J. A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.) 2006. *Norsk Rødliste 2006 - 2006 Norwegian Red List*. Artsdatabanken, Norge
- Kålås, J. A., Viken, Å., Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.). 2010. *Norsk rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge
- Lindberg, P. 2008. *Åtgärdsprogram för pilgrimsfalk, 2008-2009*. Naturvårdsverket, rapport 48 s.
- Ratcliffe, D. 1993. *The Peregrine Falcon*. 2:nd edition. T & AD Poyser. London
- Schei, P. J. 1984. Siste nytt om vandrefalken I Norge. *Vår Fuglefauna* 7: 217-223.
- Steen, O. Frydenlund. 1990. Hekkeresultater i Sørøst-Norge 1990. *Vandrefalken 1*: 11-33.
- Steen, O. Frydenlund. 2009. The Peregrine Falcon recovery in SE Norway. In: Sielicki J & Mizera T. (eds). *Peregrine Falcon populations – status and perspectives in the 21st century*. Turul/Poznan University of Life Sciences Press, Warsaw–Poznan 2009, pp. 259-266.
- U. S. Fish and Wildlife Service. 2003. *Monitoring Plan for the American Peregrine Falcon, A Species Recovered Under the Endangered Species Act*. U. S. Fish and Wildlife Service, Divisions of Endangered Species and Migratory Birds and State Programs, Pacific Region, Portland, OR 55 s.

JAKTFALK I BUSKERUD

Rapport fra kartleggingsarbeid i 2011

Lars Egil Furuseth og Per Furuseth

Februar 2012

 **NATURVERNFORBUNDET
I BUSKERUD**

SAMMENDRAG

Rovfuglgruppa i Naturvernforbundet i Buskerud (NiB) har også i 2011 - for tredje året - drevet med kartlegging av jaktfalk *Falco rusticolus* innenfor Buskerud fylke. Det er brukt samme metoder for undersøkelsen som tidligere år. Noe mere tid er brukt i felt, særlig i siste del av hekketiden. Samtlige lokaliteter ble besøkt.

Det ble ikke funnet nye lokaliteter, så vi opererer fortsatt med 17 sikre lokaliteter i fylket. Jaktfalk eller sportegn etter den ble observert på 15 lokaliteter, og 6 par gjennomførte vellykket hekking hvor minst 11 unger kom på vingene. Dette gir en gjennomsnitt på 1,83 unger pr. vellykket hekking, mot 1,71 i 2010 og 2,0 i 2009. Det er lave tall, også i forhold til øvrige kartlegginger som er gjort ellers i norden. Til tross for få hekkforsøk, få vellykkede hekkinger og få unger på vingene, er det positivt at det er jaktfalk på så mange lokaliteter. Det dårlige hekkeresultatet kan trolig skyldes dårlig næringstilgang; lite ryper i fjellet. Flere av de besøkte lokalitetene er ikke godt nok undersøkt, så det registrerte hekke-resultatet må sees på som et minimum.

Restaurering/ ferdigstilling av ett kunstig bygd reir for jaktfalk ble også gjennomført.

Det ble ikke foretatt ringmerking av jaktfalkunger i 2011.

Prosjektet ble støttet med kr. 10.000,- fra Fylkesmannen i Buskerud. Arbeidet er utført av Lars Egil Furuseth og Per Furuseth. I tillegg har en rekke personer både i og utenfor Rovfuglgruppa bidratt med verdifulle opplysninger.

Lars Egil Furuseth,

Vikavegen 16, 3588 Dagali e-post: furufugl@online.no tlf m 992 91 477 p 32 09 38 37

Per Furuseth,

3577 Hovet e-post: p-furuse@online.no tlf m 992 61 638

Rapporten er utarbeidet for Fylkesmannen i Buskerud av:

Naturvernforbundet i Buskerud (NiB)

Åssideveien, 3322 Darbu

Fylkessekretær Per Ø. Klunderud

Tlf. 32 75 05 04, e-post: pedrokl@online.no

FORORD

Jaktfalken *Falco rusticolus* er en krevende art å drive utførlig kartlegging av. Den lever vanligvis langt til fjells hvor det vanligvis kreves tilkomst til fots i flere timer. Fuglen kan til tider være forbausende anonym og vanskelig å avdekke. Men vi har enormt mye glede av å jobbe med jaktfalken. Det er vanskelig å sette fingeren på enkeltårsaker til det. Fysiske utfordringer på all slags føre, i all slags vær til alle døgnets tider kombinert med opplevelsene av fantastisk natur og med en så krevende fugl som har så mange hemmeligheter - som holder ut i de værharde fjellstrøkene hele året og har sitt «hjem» i de faste fjellveggene. Kanskje det er noen av årsakene til vår trang til å følge arten.

Feltarbeidet i 2011 er i all hovedsak utført av oss med god hjelp av flere enkeltpersoner, i og utenfor Rovfuglgruppa i Naturvernforbundet i Buskerud. Disse er, som vi vil takke; Andrew Clark, Bent Fjeldheim, Vegard Fjeldheim, Magne Ove Furusest, Thor Erik Jelstad, Martin Lindal og Agnar Målsnes som alle har bidratt med en rekke opplysninger om jaktfalk på hekkeplassene. I tillegg har en rekke personer bidratt med enkeltobservasjoner som i sum har vært verdifulle for vårt arbeid.

Fylkesmannen i Buskerud ved miljøvernavdelingen takkes for støtte til arbeidet med kr. 10.000,-.

1. INNHOLD

SAMMENDRAG.....	2
FORORD	3
1. INNHOLD.....	3
2. INNLEDNING.....	4
3. OMRÅDEBESKRIVELSE.....	4
4. UNDERSØKELSESMETODE.....	6
5. RESULTATER.....	8
5.1. Hekkeresultater.....	8
5.2. Ungeproduksjon.....	8
5.3. Bestand.....	10
6. TRUSLER.....	12
7. FREMTIDIG ARBEID.....	13
7.1. Bygging av kunstige reir.....	13
7.2. Kartlegging.....	14
8. LITTERATUR.....	15

2. INNLEDNING

I Buskerud er jaktfalkens hekkebestand trolig på mellom 19 og 22 lokaliteter/ revir. Så lang har vi funnet 17 sikre og 2 mulige lokaliteter. I Norge er nå bestanden estimert til 500-1000 par (Kålås m. fl. 2010).

Jaktfalken er oppført som nær truet (NT) i Norsk Rødliste for arter 2010 (Kålås m.fl. 2010).

Det ble i 2008 startet en rovfuglgruppe i regi av Naturvernforbundet i Buskerud (NiB). Rovfuglgruppa består av en rekke personer med interesse og kompetanse for en rekke forskjellige rovfuglarter, ikke minst kompetanse innen artenes utbredelse i Buskerud fylke. Det blir jobbet med flere prosjekter i regi av Rovfuglgruppa med rovfugl som tema. Det er NiB som står for utgivelse av denne rapporten.

Det var ikke publisert noen fylkesdekkende oversikt over jaktfalkens hekkestatus tidligere, foruten Steen (1999) hvor tall fra Buskerud er fra våre egne undersøkelser. Med utgangspunkt i dette ble det i 2008 besluttet å starte et prosjekt, nettopp med tanke på en grundigere og mer kontinuerlig kartlegging i fylket.

Vi har jobbet med kartlegging av jaktfalk siden slutten av 1980-tallet og har både dratt nytte av tidligere erfaringer og ført disse tallmaterialene med inn i dette prosjektet.

Selve prosjektet har pågått nå for tredje året (2009-2011) og er en fylkesdekkende kartlegging i forsøket på å kunne gi et så godt som mulig bilde av jaktfalkens situasjon i hele Buskerud, både de geografiske beliggenhetene, antall revir/ hekkende par og reproduksjon. Det prioriterte undersøkelsesområdet begrenser seg til ca. 3900 km² i nordvestre deler av fylket og omfatter kommunene Nore og Uvdal, Hol, Ål samt Hemsedal. Det ligger i østre del av fjellkjeden som strekker seg fra Hardangervidda i sør til Filefjell i nord, via Skarvheimen/Nordfjella (Hallingskarvet, Reineskarvet, Aurlandsfjellet, Hemsedalsfjellet og Lærdalsfjellet).

Det årlige arbeidet består i å følge opp lokaliteter/revir vi allerede kjenner til, få oversikt over statusen i forhold til om parene er på plass, hvilken reirplass som benyttes, reproduksjonen etc. I tillegg består en stor del av arbeidet også i å kartlegge lokaliteter og de forskjellige reirplasser som koordinatfestes med GPS så nøyaktig som mulig. Dette er opplysninger som Fylkesmannens Miljøvernnavdeling får tilgang til, nettopp til bruk i fremtidig arealplanlegging.

I tillegg utføres en del arbeid med oppsamling av byttedyrrester, gulpeboller og mytefjær samt noe restaureringsarbeid/sikring av reir og oppbygging av kunstige reir. Noe ringmerking av reirunger blir utført, men dette har ikke vært noen prioritert oppgave.

3. OMRÅDEBESKRIVELSE

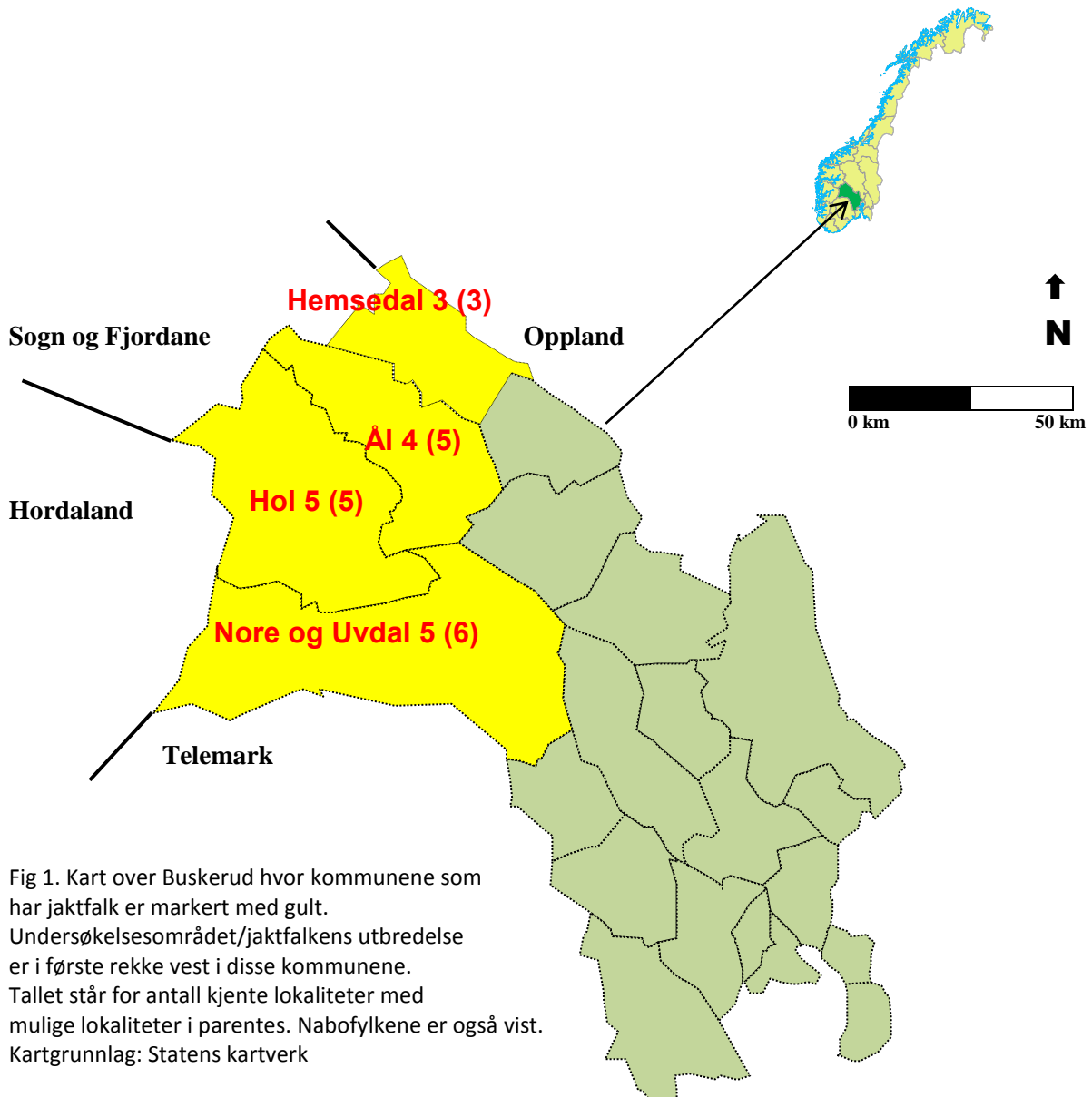
Undersøkelsesområdet begrenser seg i hovedsak til nord-vestre deler av Buskerud fylke. Det dekker ca. 3900 km² og ligger mellom ca. 60°00' N og 61°10' N og 7°25' E og 9°00' E. Området grenser til fylkene Telemark, Hordaland, Sogn og Fjordane samt Oppland, som alle har jaktfalklokaliteter nær opp til Buskeruds fylkesgrense. Hele området ligger over tregrensa og strekker seg opp i over 1900 m.o.h.

Topografien skiller seg noe mellom sør- og nordområdet. I sør (Nore og Uvdal samt deler av Hol kommuner) ligger området i tilknytning til Hardangervidda. Det har en langt flatere topografi med færre og lavere potensielle hekkeplasser for jaktfalk (fig 2.). Terrenget ligger lavere og hekkeplassene ligger på ca. 1100-1200 m.o.h

Området lenger nord (deler av Hol samt Ål og Hemsedal kommuner), fra Hallingskarvet og nordover, er topografien helt annerledes. Her er det langt mer kupert med mer eller mindre sammenhengende

fjellvegger i enkelte områder, med langt bedre muligheter for jaktfalken å finne hekkeplasser (fig 3.). Landskapet ligger generelt høyere og hekkeplassene ligger gjerne på 1250-1500 m.o.h.

Undersøkellesområdet er omfattet av flere verneområder. Av de største er; Hardangervidda Nasjonalpark, Skaupsjøen/Hardangerjøkulen landskapsvernområde, Hallingskarvet Nasjonalpark og Fødalen landskapsvernområde. Men det er et faktum at bare 4 av de 17 kjente lokalitetene ligger innenfor vernede områder.

Samtlige kjente hekkeplasser ligger i fjellvegger eksponert ut mot åpent landskap. I motsetning til i et av nabo fylkene, Oppland, hvor 43 % av reirplassene ligger i elvejuv (Opheim 2008) har vi ingen reirplasser med slik beliggenhet. I noen få tilfeller ligger reirplassene i lavere fjellvegger, ned mot 10-15 m høye vegger, men vanligvis ligger de i vegger fra 40-50 m og opp mot 200-300 m.

Alle lokalitetene ligger i snaufjell, fra 1140-1500 m.o.h. To av lokalitetene ligger ned mot bjørkebeltet. Ellers ligger øvrige lokaliteter langt fra skog.

Fig 2. Typisk topografi fra de sørlige deler av undersøkelsesområdet (Hardangervidda)

Fig 3. Typisk topografi fra de nordlige deler av undersøkelsesområdet (Skarvheimen)

Dette er en fylkesdekkende kartlegging, men som tidligere beskrevet (blant annet Furuseth og Furuseth 2009a) er jaktfalkens utbredelse i Buskerud knyttet til den sammenhengende fjellkjeden som strekker seg fra Hardangervidda i sør, til Filefjell i nord via Skarvheimen/Nordfjella (Hallingskarvet, Reineskarvet, Aurlandsfjellet og Lærdalsfjellet) og berører de fire kommunene Nore og Uvdal, Hol, Ål og Hemsedal. Det vil si i nord-vestlige deler av Buskerud (fig 1.). Til tross for at det ble funnet en ny lokalitet i 2010 noe utenfor denne fjellkjeden (Furuseth og Furuseth 2011), er det likevel lite som tyder på at jaktfalken er etablert i andre områder av Buskerud fylke. Det blir til tider gjort enkeltobservasjoner av jaktfalk i andre fjellområder i Buskerud, men da i hovedsak utenom hekketiden.

Vi følger «strengt» fylkesgrensa med tanke på å få mest mulig riktige bestandsanslag. I det praktiske arbeidet opplever vi selvsagt det «dilemmaet» at flere revir kan ligge så nær opptil Buskerud at de også til tider kan hekke på denne siden av fylkesgrensa, og så absolutt bruke områder i Buskerud som en del av reviret. Derfor følger vi med på lokalitetene som også ligger utenfor men dog nær opp til fylkesgrensa, og utfører en del feltarbeid her også. Dette kan også være tjenlig i forhold til å skaffe til veie mest mulig tall i forhold til reproduksjon etc. Dette gjelder spesielt i områder hvor det ikke utføres lignende kartlegging fra andre. Der hvor dette gjøres kan det også bidra til samarbeid med tanke på å utføre feltarbeid for andre hvor dette er praktisk i forhold til topografien og tilgjengeligheten og samtidig dra nytte av andres feltarbeid på «våre» lokaliteter der hvor det vil være naturlig. Et slikt samarbeid har vi gjort med Agnar Målsnes som utfører lignende kartlegging av jaktfalk i Hordaland i regi av NOF-Hordaland. Tall fra noen lokaliteter utenfor Buskeruds fylkesgrense, men som ligger så nær at deler av reviret ligger i Buskerud, er med i vårt tallmateriale fra Buskerud i tabell 1, men ikke i tabell 2 og figur 6 og 7. Her er det bare med lokaliteter som fysisk sett ligger i Buskerud.

4. UNDERSØKELSESMETODE

Vi hadde i 2011 den høyeste feltaktiviteten noensinne. Riktignok ble det mindre feltarbeid enn ønsket i ungetiden, juni og begynnelsen av juli. Dette skyldes langt på vei de dårlige værforholdene som preget områdene, og gjorde feltarbeidet vanskelig.

Også i tiden under etableringen (mars – april) ser vi nå i ettertid at vi kunne brukt mer tid i felten. Noe av dette skyldes at skiføret forsvant usedvanlig fort i fjellet. Til gjengjeld ble fjellområdene tilgjengelig til fots tidligere enn vanlig. Vi har heller ikke tidligere prioritert feltarbeidet i etableringsfasen i samme grad som senere i hekkesesongen. Dette ser vi tydeligere enn noen gang at vi kanskje bør endre noe på.

I tiden etter at ungene har forlatt reiret og reiroområdet, ble det brukt mye tid i felten. Spesielt siste del av juli, i august og september. Dette er ikke det ideelle for å stadfeste hekkesultatene, men værfor-

holdene endret seg til det bedre da. Noe av prioriteringene for denne sesongen var også å nå over de fleste kjente lokalitetene, og ikke minst de som tidligere ikke er undersøkt i vesentlig grad. Da var det nødvendig å bruke tiden etter hekkesesong. Det er fullt mulig å finne spor tegn som avslører om jaktfalken har vært tilstede og eventuelt gjennomført vellykket hekking. Å få et eksakt antall på utflydde unger vil selvsagt være umulig på den måten. På mange lokaliteter som ble undersøkt først etter hekkesesongen ble det også funnet spor tegn etter jaktfalkens tilstedeværelse. Det aktive feltarbeidet som vi utførte i denne tiden ble dermed til god hjelp. Ikke minst som forarbeid til neste sesong.

Tiden fra hekkeslutt til snøen legger seg er også en fin tid å bruke til innsamling av byttedyrester. En har bedre tid i forhold til eventuelt varslende fugler og redselen for å forstyrre fuglene på hekkeplassen da. Utenom hekkesesongen kan en bruke all verdens tid på leting i reiret, fjellveggen for øvrig og under og oppå berget. Eventuelle reparasjoner, vedlikehold og bygging av reir er også ideelt og utføre på denne tiden.

Alt feltarbeidet er utført på ski eller til fots når snøen er borte. Det vanlige er å observere hekkeplassene og potensielle hekkeberg på lang nok avstand til at man ikke blir oppdaget av fuglene. Dette er arbeid som vi prøver å gjøre så tidlig som mulig, gjerne i etableringen i mars - april. Blir ikke fugl oppdaget forsøker vi nærmere undersøkelse senere i sesongen. Når snøen er borte har vi brukt mye tid på søk i selve reirområdet – i, under og over hekkeberget. Dette blir utført så snart som råd på lokaliteter med mislykkede hekkinger eller hvor hekking ikke har funnet sted, og etter endt hekking der hekkingen har vært vellykket. Ved ringmerking er det naturligvis nødvendig med et konkret reirbesøk under hekketiden. I 2011 ringmerket vi ingen unger. Ved klatring til selve reiret og ellers i berget, ved søk etter spor og byttedyrester, er det nødvendig med godt klatreutstyr da samtlige kjente reir ligger i fjellvegger hvor de ellers vil være utilgjengelige. Det er for øvrig mange reirplasser som ligger så vanskelig til i høye fjellvegger med kraftige utspring over at de er utilgjengelige for oss.

I vår siste rapport (Furuseth og Furuseth 2011) signaliserte vi ønsker og planer om mer offensiv aktivitet inn mot nye og mer tidkrevende områder samt å besøke alle lokalitetene – både sikre og mer usikre lokaliteter. Dette har vi i noen grad greid, men mye gjenstår.

Det blir også samlet inn byttedyrester og mytefjær ved reirbesøk. Ved vellykkede hekkinger skjer dette fortrinnsvis ved ringmerking og etter hekketiden så lenge det er snøfritt. Ellers blir hekkeområdet saumfart for slikt hele vår- og sommerhalvåret.

Vi gjennomfører også grundig kartlegging av kongeørnens *Aquila chrysaetos* bestand og reproduksjon i samme områder parallelt med jaktfalkkartleggingen (Jelstad m.fl. 2012).

Fig.4. Når kongeørna dukker opp ved jaktfalkens hekkeplass, er falken raskt frempå for å jage den bort. Dette kan avsløre jaktfalken som ellers kan være anonym, som f.eks. under rugingen. April 2011.

5. RESULTATER

5.1. Hekkeaktivitet

Det ble observert jaktfalk eller ferske spor tegn av jaktfalk på 15 av de 17 besøkte lokalitetene (88 %), men vi karakteriserer bare 9 av disse igjen (53 %) som revirhevdende/okkuperte. Det vil si at det blir observert to fugler eller fugler som tydelig har hekkeadfærd (skraping av rugegrop, fluktlek eller tydelig varsling) eller spor etter dette.

Dette er i seg selv lave tall, men på flere av de besøkte lokalitetene er det gjort for korte besøk til at vi kan klassifisere dem som kontrollerte. Med andre ord kan det være en høyere andel som har vært revirhevdende som igjen ville gitt utslag i antall vellykkede hekkinger.

På en annen side er det helt klart at ikke alle jaktfalker går til hekking hvert år. Det er kanskje en dårlig periode næringsmessig og kanskje tiden vil vise om det blir flere hekkinger om næringstilgangen skulle bedre seg og disse «passive» jaktfalkene slår til med hekking.

5.2. Ungeproduksjon

Totalt fant vi 11 unger som anses som flyvedyktige. Også i år er svakheten med undersøkelsene våre at vi bare kan operere med minimums antall unger for hele regionen. På tre lokaliteter hadde vi eksakt antall unger. Det var 1, 2 og 2 unger. På samtlige av de tre øvrige lokalitetene ble det observert minst 2 unger. Sannsynligheten er stor for at det heller ikke var flere som kom på vingene her enn høyst 3 på disse to. I tillegg observerte vi 2 unger i slutten av reirtiden på en nabolokalitet som ligger i Hordaland fylke. Denne er med i tallene i tabell 1. men ikke i fig. 6 og 7.

Kartleggingsområde	Tidsrom	Unger pr. vellykkede hekking	Antall vellykkede hekkinger	Referanser
Jämtland, Västerbotten og Norrbotten i Sverige	1994-2004	2,68	304	Lindberg m.fl. 2010
Jämtland	2006-2011	2,72	52	Falkdalen 2009,2010,2011
Nord-Finland og tilgrensede områder i Sverige og Norge	1990-2010	2,93	171	Koskimies 2011
Finnmark (Alta og Kautokeino)	2000-2010	2,36	75	Østlyngen m.fl. 2011
Telemark	1998-2003	2,47	19	Steen 2004
Telemark (fra samme lokalitet)	1973-1998	2,81	21	Steen 1999
Oppland	2007	2,20	6	Opheim 2008
Hordaland	2010	2,60	5	Målsnes 2011a
Hordaland	2011	2,50	4	Målsnes 2011b
Buskerud	1987-2008	2,40	45	Egne upubliserte data
Buskerud	2009-2011	1,82	17	Furuseth og Furuseth 2011 + tidligere upubliserte tall for 2011

Tabell 1. Reproduksjon (antall utflydde unger pr. vellykkede hekking) fra overvåkningsprosjekter fra Buskerud og nabofylkene Telemark, Hordaland og Oppland samt et utvalg av prosjekter fra øvrige Norden med store tallgrunnlag.

Ungeproduksjon angis gjerne som flygedyktige unger pr. besatte revir eller pr. vellykkede hekkinger. Vi velger i denne omgang å se på antall unger pr. vellykkede hekking. Dette fordi vi har en del observasjoner på besatte revir som senere ikke er godt nok fulgt opp og dermed kan gi en statistisk uriktighet.

Ut fra de kjente tallene ender vi opp med 1,82 unger pr. vellykkede hekkinger. Dette er lavt sammenlignet med undersøkelser gjort i andre deler av Norden, men på linje med det vi har registrert i vårt

område de to foregående årene (tabell 1.). Figur 6 viser utvalgte år samt alle de tre årene prosjektet har pågått. I tabell 1. er våre tall på reproduksjonen i Buskerud delt i to. En periode fra 1987 til 2008 og en for de tre siste årene (prosjektårene 2009-2011). I perioden 1987-2008 er verdien omtrent som, eller opp mot de øvrige kartleggingene som det er vist til i tabell 1. Det er vår kartlegging fra de tre siste årene som ligger markert lavere enn de øvrige. Dette er litt forbausende, da vi – selv om vi opererer med minimumstall – føler å være i nærheten av de faktiske tallene. I 2009 hadde vi eksakte tall og i 2010 og 2011 er det trolig ikke vesentlig flere unger det er snakk om. Dette stiller seg helt annerledes for perioden 1987-2008. Da har vi virkelig mange hekninger i tallmaterialet som dreier seg om et minimum antall unger, gjerne 1+ der sannsynligheten for flere unger har vært stor. Noe av grunnen til den «store» gjennomsnittsverdien (2,40 unger/vellykket hekking) er at det i denne perioden ikke sjelden var kull med både 3 og 4 unger. Kull med 3-4 unger har vi ikke opplevd med sikkerhet de siste tre årene – av 17 vellykkede hekninger.

Årsaken til de lave reproduksjonstallene vi har i forhold til annen kartlegging er usikkert. Vi opererer med minste antall unger, med unntak av et år i prosjektperioden hvor vi vet eksakt antall unger fra kullene det året (2009). Vi er litt usikre på hva som har vært praksis i de store kartleggingsprosjektene det er vist til i tabell 1. I materialet fra Finnmark vi har brukt i tabell 1 (Østlyngen m.fl. 2011) er det «minste antall unger» som blir brukt. Østlyngen mfl. viser også til et estimert tall for unger som da vil gi 2,84 unger pr. vellykkede hekking mot 2,36 når «minste antall unger» blir brukt.

Det er også i øvrige kartlegginger vist til enkelte år hvor antall unger er nede i ca. 2,0 pr. vellykkede hekking, men gjennomsnittet for flere år trekker altså det hele opp til langt over det vi har registrert for perioden 2009-2011. Det er verdt å nevne at det generelt har vært en lavere reproduksjon for jaktfalken i flere av de publiserte undersøkelsene fra Norden de to-tre siste årene (referanser i tabell 1.).

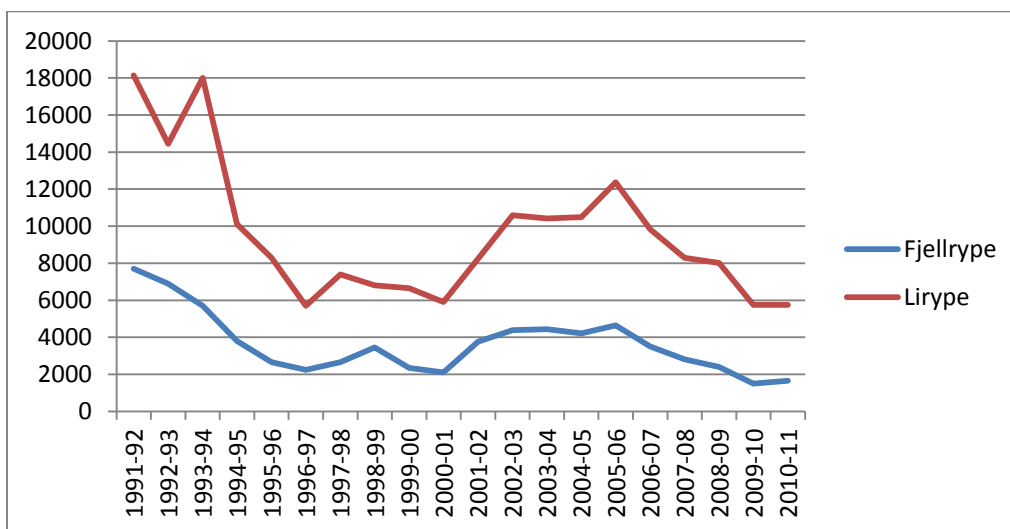

Fig. 5. Jaktutbytte av lirype og fjellrype i Buskerud i perioden 1991/92-2010/11. Kilde: Statistisk Sentralbyrå 2012.

Det er åpenbart at rypebestanden er, og har vært lav i vår region de siste årene. Både egne observasjoner, lokale tellinger og tilbakemeldinger fra andre som ferdes mye ute tyder på dette. Jaktstatistikken for lirype *Lagopus lagopus* og fjellrype *Lagopus mutus* i Buskerud i figur 5 understreker denne trenden. Tallene er fra hele Buskerud og lokale variasjoner innenfor de forskjellige hekkeområdene for jaktfalk vil forekomme, men dette er nok trenden over store deler av Sør-Norge. Jaktstatistikken bør ikke følges helt slavisk. Forskjellige metoder for innhenting av opplysninger har blitt brukt til ulike tider. Jaktpresset (antall jegere og interessen for å fortsette jakta utover høsten) har nok også variert.

Våre personlige inntrykk har vært at fjellrypebestanden tidligere holdt seg noenlunde jevnt og på et forholdsvis bra nivå, mens lirypebestanden varierte mye mer fra år til år (Furuset og Furuset 2009b). Jakttrykket var nok ikke like stort på fjellrypa. Når det var mindre lirype å se så var det likevel grei bestand av fjellryper høyere opp i fjellet. Vi har ment at dette har bidratt til å hjelpe jaktfalken med fødetilgang – og da spesielt vinterstid. Inntrykket fra de siste 2-3 årene er at også fjellrypebestanden har gått ned. Dette kommer også frem i figur.5.

Jegernes interesse for å jakte på fjellrype har kanskje økt i takt med nedgangen i lirypebestanden og dermed bidratt til fjellrypas bestandsnedgang.

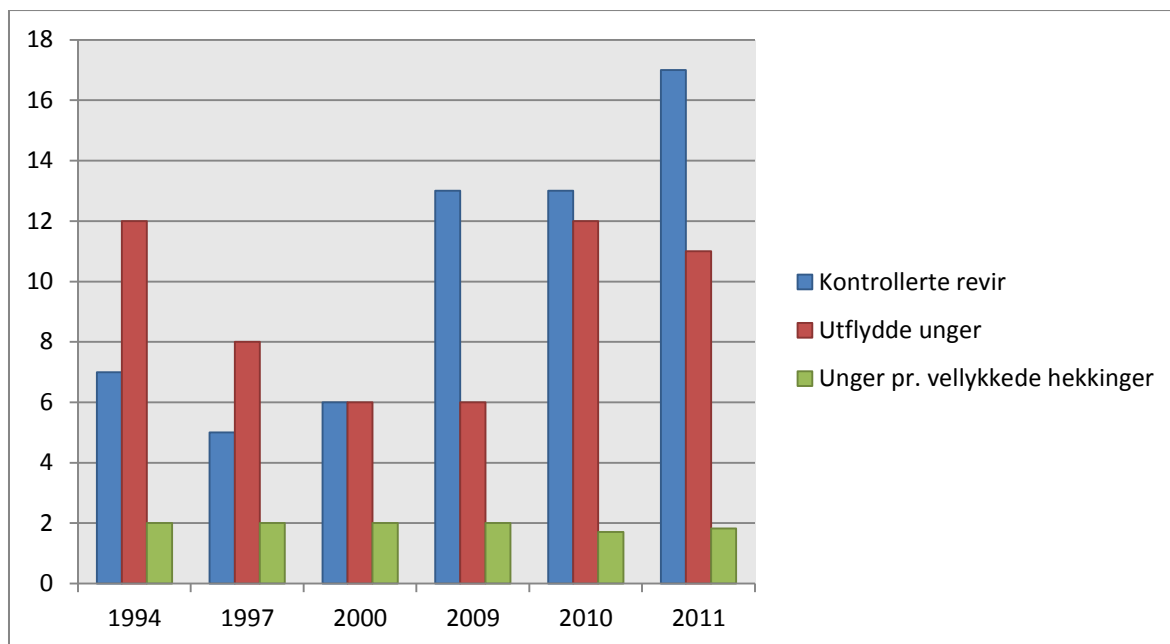

Fig.6. Tallene er hentet fra de tre siste årene samt fra tre utvalgte år tidligere. Tallene er kun fra lokaliteter innenfor Buskeruds fylkesgrense.

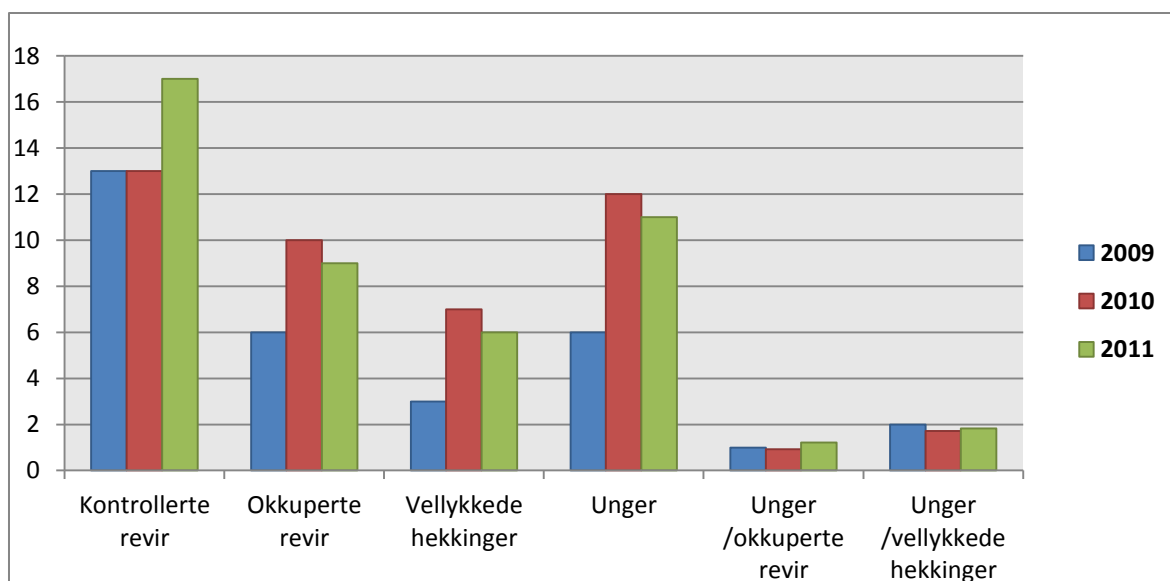

Fig. 7. Resultater for de tre prosjektårene. Tallene er kun fra lokaliteter innenfor Buskeruds fylkesgrense.

Værforholdene i siste del av hekkesesongen 2011 var spesielt nedbørsrik. Hva dette kunne spille inn for hekkeresultatene er ikke godt å si. Jaktfalken plasserer som kjent vanligvis reigrøpa under over-

heng. Ungene vil da være beskyttet mot den verste nedbøren. Fødetilgangen og jaktmulighetene for foreldrene vil kanskje være redusert ved langvarig regn og tåke, og kan virke negativt på antall unger som vokser opp. Dette er noe som kanskje virket negativt på kongeørnens reproduksjon i Buskerud i 2011 (Jelstad m.fl. 2012). På en annen side var værforholdene i begynnelsen av hekkesesongen usedvanlig god. Spesielt i april og første del av mai.

I nabofylket Hordaland var reproduksjonen omtrent som i 2010 og på ingen måte dårlig (2,50 unger pr. vellykkede hekking) med omtrent samme værforhold som vi hadde i Buskerud i 2011.

Det er verdt å merke seg at vi har få lokaliteter og årlige hekkinger å vise til, og tallene må leses deretter.

5.3. Bestand

Vi fant ikke nye revir i år. Men i Hemsedal dukket det opp en vellykket hekking på en ny lokalitet etter at ungene hadde forlatt reiret. Det var 2 unger som ble observert av flere personer i juli. Det hersket en stund noe tvil om det dreide seg om jaktfalk eller vandrefalk. Vi fikk ikke sett dem, men ved flere besøk og blant annet etter en grundig leting etter spor sent på høsten, ga funn som vi mener langt på vei indikerte jaktfalk. Flere ribbeplasser (5-6) oppå hekkeberget besto alle av rype. Mye beinrester, både fra i år og noe eldre som ble funnet under ravnereir tyder så langt på rype, eller fugl i samme størrelse. Disse funnene er ikke grundig nok undersøkt enda.

Denne lokaliteten ligger ca. 8 km fra en kjent lokalitet (He 3). Vår mistanke går i retning av at denne «nye» lokaliteten kan være et helt nytt revir. Men i og med at vi aldri med sikkerhet har funnet selve reirplassen på He 3, velger vi foreløpig å koble årets hekking med dette reviret. Det var ellers ikke gjort vesentligere funn som indikerte hekking eller hekkforsøk på He 3 i år.

Kommune	Kjente lokaliteter	Mulige lokaliteter	Maksimumsestimat
Nore og Uvdal	5 (5)	1 (1)	6 (6)
Hol	5 (5)	0 (0)	5 (5)
Ål	4 (4)	1 (1)	5 (5)
Hemsedal	3 (3)	0 (0)	3 (3)
Totalt i Buskerud	17 (17)	2 (2)	19 (19)

Tabell 2. Kommunevis oversikt over *kjente* og *mulige lokaliteter* i Buskerud, med tall fra 2010 i parentes. Med *kjente lokaliteter* menes det lokaliteter med sikker hekking i nyere tid. Med *mulige lokaliteter* menes det lokaliteter med indikasjoner på hekking av jaktfalk, men hvor dette ikke er bekreftet.

Av de mest stabile revirene er det to revir som ligger 9,3 km fra hverandre, og det er av de som ligger tettest. For øvrig ligger revirene vanligvis med gode avstander, gjerne 14-20 km.

Det er vanskelig å gi noe godt estimat på revirstørrelsene, dette fordi lokalitetene ligger noe ustrukturert innenfor undersøkelsesområdet. Men vi har forsøkt dette med å dele inn i tre områder, (områder hvor flere revir ligger noenlunde samlet) og finner da følgende verdier (med antall revir i parentes): 262 km² pr revir (n=6), 175 km² pr revir (n=6) og 245 km² pr revir (n=5).

Selv om vi nå føler å ha en viss kjennskap til jaktfalkens utbredelse i Buskerud og tilgrensede områder, med tanke på kjente lokaliteter, er det fortsatt mye uoppklart. Mer enn noen gang tidligere er vi nå klar over hvor tidkrevende arbeid med jaktfalk er. Det må til langsiktig kartleggingsarbeid som gir lange tidsserier for å få en god oversikt over jaktfalkbestanden i et område. Et jaktfalkpar hekker ikke nødvendigvis hvert år, spesielt ved lav rypebestand (Koskimies 2011). Dette gir store utfordringer ved kartleggingen, spesielt med tanke på at fuglen legger igjen få spor når det ikke gjennomføres hekking – i motsetning til f.eks. kongeørn som gjerne pynter på reir (-ene) hvert år selv om det ikke foregår direkte hekkforsøk.

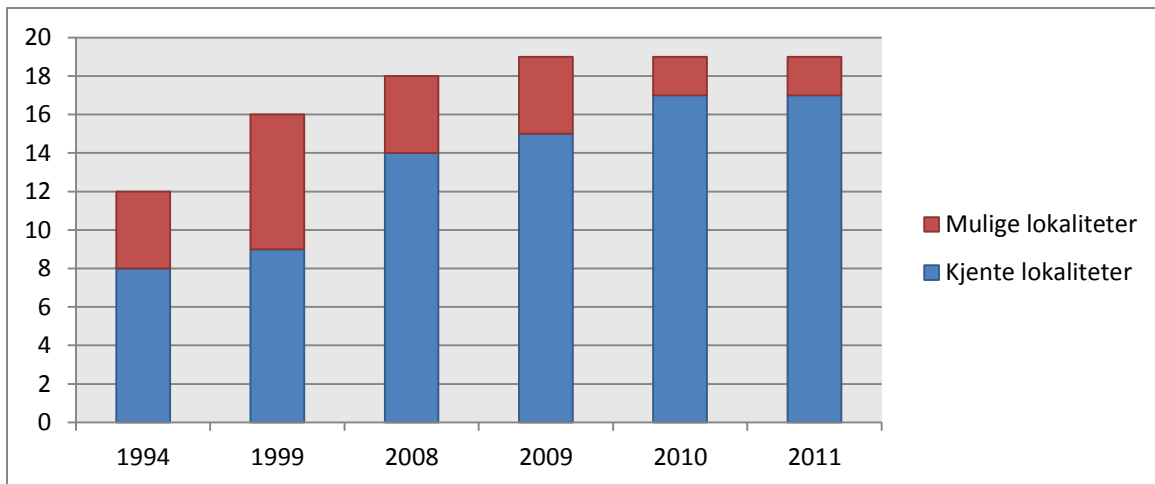

Fig. 8. Oversikt over kjente og mulige lokaliteter i Buskerud for årene 2009-2011 og tre utvalgte år.

Vår bestand i Buskerud ligger på ca. 18 % av det totale i hele fjellområdet sør for Jotunheimen, som strekker seg fra Seterdalsheiene i sør til Filefjell i nord. Totalt kan antall revir i dette fjellområdet estimeres til 75-124 revir (Steen 1999, Målsnes 2011, Furusetth og Furusetth 2011). Dette utgjør igjen ca. 15 % av den totale bestanden i Norge som nå er estimert til 500-1000 par (Kålås m. fl. 2010).

Vi har flere ganger sett at også jaktfalken kan overraske – både med plasseringen av reirplassene og anonymiteten på hekkeplassene. Det skal ikke utelukkes noen flere lokaliteter enn det som kommer frem i tabell 2 og figur 8. Vi har vært svært kritiske og vurdert nøye før en lokalitet blir betegnet som *kjent* eller *mulig lokalitet*. Men ut i fra de kunnskapene vi har tilegnet oss så langt er det grunn til å tro at det ikke er vesentlig flere enn 19-22 lokaliteter.

Selv om Buskerud ikke er av de vanskeligste fylkene å lete i, topografisk sett, er det nok et stykke igjen før vi føler å kunne ha tilnærmet «full» oversikt.

6. TRUSLER

Jaktfalkbestanden kan, i lys av at arten er fåtallig og i senere år har hatt en lav reproduksjon i denne delen av utbredelsesområdet, være utsatt for en rekke trusler. Fra vår erfaring er det følgende faktorer som utgjør den største trusselen for jaktfalken. Særdeles de tre første punktene:

- Sviktende næringstilgang (nedgang i rypebestanden)
- Forstyrrelser på hekkeplassene som medfører oppgitt hekking (særdeles under rugetiden og når ungene er små og avhengig av varme), eller dårligere kondisjon på ungene på grunn av mindre foring som resultat av forstyrrelser.
- Mangel på egnede reirplasser som gir nødvendig beskyttelse under hekketiden (særlig ravne-reir – dersom ravnebestanden *Corvus corax* går ned).
- Nedbygging av selve hekkeplassen (hyttebygging, turistanlegg, veibygging, damanlegg etc., direkte eller indirekte).
- Fjerning av egg- og eller unger fra reir (spesielt i samband med eggssamlere og falkonervirksomhet).
- Bevisst avliving av voksne fugler (særdeles i forbindelse med rypejakt).
- Kollisjon med kraftledninger, barduner og andre vire- og kabelanordninger i fjellet. Samt vindkraftanlegg.

Koskimies (1999, 2006, 2011) trekker frem disse faktorene pluss en rekke andre som kan bidra negativt til jaktfalkens levevilkår, sett hele Fennoskandinavia under ett.

Forstyrrelser fra menneskelige aktiviteter er vanskelig å påvise. Det er også store individuelle forskjeller mellom individene hva de tolererer av menneskelig nærvær. Størrelsen på fjellveggen hvor jaktfalken hekker har mye å si for faren for menneskelige forstyrrelser. Det er noen fjellvegger som er så store at jaktfalken vil være uberørt uansett om det er menneskelig aktivitet på kanten oppå berget eller ved foten av berget. Skulle det derimot være aktivitet i selve veggen, som for eksempel fjellklatring, så stiller det seg annerledes. I små fjellvegger er jaktfalken med en gang mer utsatt for menneskelige forstyrrelser. Da vil det være viktig å unngå den direkte ferdselen nær opp til fjellveggen. Det å unngå skiløyper og stier for nærme fjellveggene vil være avbøtende tiltak i slike sammenhenger.

På en lokalitet hvor jaktfalken i år flyttet noe på seg og etablerte seg kloss inntil en meget trafikkert skiløype, så det likevel ut til at hekkingen gikk bra. En unge kom på vingene, men de spesielle vær- og føreforholdene som utspant seg i årets påske førte nok til lite utfart i dette området i og med at snøen forsvant nesten helt.

Konklusjonen er, som det også blir understreket i all litteratur på dette området, at jaktfalken er avhengig av minst to elementer: Det er tilgang til næring, og da fortrinnsvis fjellrype og lirype, samt tilgang til egnede reirplasser i form av god beskyttelse mot vær, predatorer og menneskelige forstyrrelser.

Fig. 9. Foring av unger i reir bygd av ravn samme år. Som så ofte skjer ble ravnene tvunget til å bygge nytt reir annet sted i berget hvor den gjennomførte vellykket hekking. Juni 2011.

7. FREMTIDIG ARBEID

7.1. Bygging av kunstige reir

Bygging av kunstige reir for jaktfalk er belyst mange ganger (Tømmerraas 1978, 1990, 1991, 1993, 2004, Hansen 1994, Johansen & Østlyngen 2004, Knoff og Nøkleby 2011, Østlyngen m.fl. 2011), og de gjennomgående erfaringene er positive som et tiltak for å bedre jaktfalkens hekkeresultater. De fleste forsøkene som det er vist til i litteraturen dreier seg om å sikre, restaurere eller bygge nytt reir på eksisterende reirhylle eller like i nærheten i samme bergvegg som jaktfalken har benyttet tidligere. Østlyngen m.fl. (2011) viser til bred og positiv erfaring med kunstige reir – også på steder hvor det ikke er funnet spor etter hekkende jaktfalk tidligere og hvor den da senere har gjennomført vellykket hekking.

De konkluderer også med at bygging av kunstige reir beregnet for jaktfalk kan bidra til å dempe eventuelle negative menneskelige og miljømessige forandringer i jaktfalkens hekkeområde.

Vi har også tidligere fokusert på nødvendigheten av å restaurere og bygge opp igjen gamle ravnereir som jaktfalken har benyttet, men som er på vei til, eller har rast ut (bl.a. Furuseth og Furuseth 2009b). Det er en arbeidskrevende jobb å foreta slike tiltak. Det kunne vært spennende å prøve med bygging av reir i områder vi ikke kjenner til jaktfalkhekking i dag – og kanskje vi vil gjøre forsøk med det når anledningen byr seg. Men fokuset vil i første omgang være på å sikre reir som har god plassering (i forhold til menneskelig ferdsel og beskyttelse mot predatorer og vær), men som ligger slik til at de er på vei til å skli ut eller allerede har gjort det. Alternative tiltak vil også være å bygge reir på helt nye

plasser, men i umiddelbar nærhet av eksisterende hekkeplasser, for å gi jaktfalken gode reirplasser. Vi har mye ugjort arbeid på dette området.

Så langt har vi bygd opp igjen ett reir hvor et jaktfalkpar hekket med gode resultater i flere år før de to ravnereirene som ble benyttet raste ut. Siden har det ikke vært oppbygging av nytt reir fra ravnens side. Vi har heller ikke funnet jaktfalken hekkende på andre steder innenfor reviret. Høsten 2009 bygget vi opp et kvistreir her, mer som et underlag for et ravnereir, og fullført som «fullverdig ravnereir» høsten 2010 og videre bearbeidet høsten 2011 for å gjøre det enda mere attraktivt. En jaktfalk ble observert sittende på reiret i april 2010 og senere er det funnet en tydelig oppskrapet reirgrop og andre spor etter den i og under reiret ved alle besøk siden, men altså er ingen hekking registrert så langt.

7.2. Kartlegging

Vi ønsker å videreføre vårt kartleggingsprosjekt med de samme arbeidsmetoder som tidligere. Riktignok ser vi muligheter for å høyne kvaliteten på arbeidet.

Dette gjøres ved å intensivere feltarbeidet noe mer i etableringsfasen – mars-april og i ungetiden juni-første halvdel av juli. Feltarbeid tidlig i sesongen (mars-april) vil gjøre det lettere å fange opp usikkerheten rundt lokalitetene ved besøk i ungetiden dersom de står tomme eller viser seg å ikke ha gjennomført vellykkede hekkinger. Besøk i etableringsfasen vil også gjøre det lettere å finne hekkeplassene da jaktfalken på denne tiden kan være mere synlig/eksponert. Det viser seg at mange jaktfalker kan være forbausende anonyme ved hekkeplassene, selv når det er store unger i reiret, eller etter at de har flydd av og oppholder seg i fjellveggen.

Oppsøking av lokalitetene i tiden da jaktfalken har store unger, helst i reirene men også like etter at de er fløyet av (juni-første del av juli), er også viktig. Dette for å ha et så sikkert tall som mulig på antall unger i en vellykket hekking. Det har vist seg at vi har hatt for usikre tall på dette tidligere. Vi har operert hele tiden med «minste antall unger».

Arbeidet med å kartlegge jaktfalkens utbredelse innenfor undersøkelsesområdet (Buskerud fylke) vil også være høyt prioritert. Dette er noe vi mener å ha utført på en god måte de tre årene prosjektet har pågått, og da spesielt i 2011. Ulempen for 2011 har nok vært at mye av dette arbeidet har pågått i siste del av sommer og høst. Det kan selvsagt gi gode resultater, men dersom det ikke har foregått vellykket hekking i inneværende sesong vil det være vanskeligere å konstatere om den aktuelle fjellveggen huser jaktfalk. Da blir det mer som en rekognosering for om berget er aktuell å bruke tid på i hekkesesongen senere.

Vi har, i tillegg til de to lokalitetene som står oppført som «mulige lokaliteter» i tabell 2, blinket ut en rekke steder som kan være aktuelle som hekkeplasser for jaktfalk, men hvor vi ikke har referanser til observerte fugler, spor etc. som kan indikere hekkforsøk. Disse vil selvsagt bli undersøkt med jevne mellomrom. Det dukker til tider også opp observasjoner av jaktfalk som kan være av interesse gjort av andre personer. Dette kan være alt fra forholdsvis sikre observasjoner til mere usikre hvor det kanskje bare er snakk om «falk». Viktigheten av å undersøke også disse opplysningene er absolutt tilstede.

Fig. 10. Hunnen tar pause i noe «unaturlige» omgivelser etter foring av unger. Juni 2011.

8. LITTERATUR

- FALKDALEN, U. 2011 Jämtlands läns ornitologiska förening <http://www.jorf.se/?p=1105>
- FALKDALEN, U. 2010 Jämtlands läns ornitologiska förening http://www.jorf.se/?page_id=16
- FALKDALEN, U. 2009 Sveriges ornitologiska förening <http://sofnet.org/index.asp?lev=80&typ=1>
- FURUSETH, L. E. og P. FURUSETH 2009a. Jaktfalk I Buskerud – Utbredelse og trusler. *Buskskvetten* 25. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2009/Jaktfalk%20i%20Buskerud-Rapport%202008.pdf>
- FURUSETH, L. E. og P. FURUSETH 2009b. Jaktfalk I Buskerud – Rapport fra kartleggingsarbeid i 2009. *Buskskvetten* 26. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2010/Jaktfalk%20i%20Buskerud%202009.pdf>
- FURUSETH, L. E. og P. FURUSETH 2011. Jaktfalk I Buskerud – Rapport fra kartleggingsarbeid i 2010. *Buskskvetten* 27. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2010/Jaktfalk%20i%20Buskerud%202009.pdf>
- HANSEN, R. E. 1994. Erfaringer med kunstige reir for Jaktfalk. *Vår Fuglefauna* 17(1):31–34.
- JELSTAD, T.E., L.E. FURUSETH, P. FURUSETH og M. LINDAL. 2012. Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2011. *Buskskvetten*, januar 2012. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2012/Kongeorn-i-Buskerud-2011-v3.pdf>
- JOHANSEN, K. og A. ØSTLYNGEN. 2004. Kunstig reirplass for jaktfalk (*Falco rusticolus*) – et eksempel. *Proceedings from the Gyrfalcon workshop 28.september2004*. Umeå, Sverige.
- KNOFF, C. OG P. NØKLEBY 2011. Erfaringer med kunstige reir for jaktfalk. *Vår Fuglefauna* 34(2):76–79.
- KOSKIMIES, P. 1999. International Species Action Plan. Gyrfalcon *Falco rusticolus*. BirdLife International and European Commission, Brussels.
- KOSKIMIES, P. 2006. Action plan for the Gyrfalcon (*Falco rusticolus*) in Europe. Pages 70–79 in P. Koskimies and N. Lapshin (Eds.). Status of Raptor Populations in Eastern Fennoscandia. Proceedings of the Workshop, Kostomuksha, Karelia, Russia, November 8–10, 2005. Karelian Research Centre of the Russian Academy of Science and Finnish-Russian Working Group on Nature Conservation.
- KOSKIMIES, P. 2011. Conservation biology of the Gyrfalcon (*Falco rusticolus*) in northern Fennoscandia. In R. T. Watson, T. J. Cade, M. Fuller, G. Hunt, and E. Potapov (Eds.). Gyrfalcons and Ptarmigan in a Changing World. The Peregrine Fund, Boise, Idaho, USA. <http://dx.doi.org/10.4080/gpcw.2011.0213>
- KÅLÅS, J.A., Å. VIKEN, S. HENRIKSEN OG S. SKJELSETH, (red.). 2010. *Norsk rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge.
- LINDBERG, P., J. EKENSTEDT og M. TJERNBERG 2010. Jaktfalk. ArtDatabanken, SLU 2011-01-24 http://snotra.artdata.slu.se/artfakta/SpeciesInformationDocument/Falco_Rusticolus_100055.pdf
- MÅLSNES, A. 2011a. Prosjekt Jaktfalk i Hordaland, Årsrapport 2010. *Fuglar i Hordaland* 2:20-21.

- MÅLSNES, A. 2011b. Jaktfalk i Hordaland - Årsrapport 2011. Norsk Ornitologisk Forening – Hordaland.
- OPHEIM, J. 2008. Forekomst av jaktfalk i Oppland fylke. *Våre Rovdyr* 22:48-52.
- STATENSKARTVERK. 2012:
<http://www.statkart.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=15305>
- STATISTISK SENTRALBYRÅ. 2012. Tabell:03886: Utbytte av småviltjakta (F)
http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&ilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=03886
- STEEN, O. F. 1999. Kontinuitetslokalitet for jaktfalk på Hardangervidda. *Vandrefalken* 4:27-33.
- STEEN, O. F. 1999. Jaktfalk i Norge - fylkesvis oversikt over hekkeplasser og anslag på hekkende par. *Vandrefalken* 4:48-51.
- STEEN, O. F. 2004. Rovfugler og ugler i Sørøst-Norge i 2003. rapport fra kartleggings- og overvåkingsprosjekter.
- TØMMERAAS, P. J. 1978. Kunstige reirplasser for jaktfalk *Falco rusticolus* og vandrefalk. *Vår Fuglefauna* 1:141-151.
- TØMMERAAS, P.J. 1990. Falkens reirbyggere. Utdrag fra rovfuglstudiene ved Alta-Kautokeino- og Reisavassdragene. *Vår Fuglefauna* 13:205-214.
- TØMMERAAS, P.J. 1991. Falker s. 245-264 i: Hogstad, O. (red). *Norges Dyr, Fuglene 1*. Cappelen forlag A.S., Oslo.
- TØMMERAAS, P. J. 1993. The status of Gyrfalcon *Falco rusticolus* research in northern Fennoscandia 1992. *Fauna norv. Ser.C, Cinclus* 16:75-82.
- TØMMERAAS, P. J. 2004. Jaktfalk på Nordkalotten. *Våre Rovdyr* 18:36-47.
- ØSTLYNGEN, A., K. JOHANSEN, og P. A. HALVORSEN. 2011. Artificial nests—A remedial action in maintaining viable Gyrfalcon populations? In R. T. Watson, T. J. Cade, M. Fuller, G. Hunt, and E. Potapov (Eds.). *Gyrfalcons and Ptarmigan in a Changing World*. The Peregrine Fund, Boise, Idaho, USA. <http://dx.doi.org/10.4080/gpcw.2011.0314>

Styrets årsberetning for NOF avd. Buskerud 2011

1: Styrets sammensetning: Leder: Egil Mikalsen
Styremedlem: Jan Mjåland
Styremedlem: Arild Halvorsen
Styremedlem: Torger Ugstad
Kasserer: Anne Sørensen

Andre funksjoner underlagt NOF avd. Buskerud:

Web. ansvarlig: Jens Erik Nygård

Revisor: Per Øystein Klunderud

LRSK: Steinar Stueflotten (sekretær), Anders Hals, Frode Norang Bye og Torgrim Breiehagen.

2: Styremøter: Det har vært avholdt et styremøte i perioden.

3: LRSK: LRSK har i 2011 ferdigbehandlet 37 sjeldenhetsaker som krever beskrivelse og godkjenning, 11 andre saker var fortsatt under saksbehandling ved årsskiftet. I tillegg ble det gjort 5 funn av nasjonalt sjeldne arter (NSKF-arter): egretthege (Hole, Øvre Eiker, Lier), busksanger (Øvre Eiker), gullfasan (E-art) (Nedre Eiker) og hybrid svanegås x kanadagås (E-art) (Hole). Disse sakene er videresendt NSKF for godkjenning. NSKF har godkjent 5 observasjoner av stork (Sture Stork) fra 2010, men underkjent en observasjon av slangeørn (Hurum 2010). Av spesielle sjeldenheter ellers kan nevnes: raphøne (Hurum), glente (Ringerike, Hol, Øvre Eiker), svarthalespove (Øvre Eiker), polarmåke (Lier), svartryggerle (Hol), pirol (Øvre Eiker), svartkråke (Ringerike), båndkorsnebb (Ål, Hole) og et vinterfunn av lappspurv (Øvre Eiker). Det ble registrert 963 observasjoner av LRSK-arter i Buskerud på Artsobservasjoner. Dette er 40 % flere enn i 2010. Av disse er 89 saker fra andre kilder, blitt registrert av LRSK på vegne av observatørene. Det betyr at 91 % av alle rapporterte observasjoner av sjeldne fugler i Buskerud nå blir fanget direkte opp av Artsobservasjoner. Totalt har 270 personer registrert 38 333 observasjoner av 221 arter på Artsobservasjoner i Buskerud i 2011.

Tre av LRSKs medlemmer deltok på et

LRSK-seminar i Bergen i januar i regi av NOF. Etter dette er all saksbehandling og rapportskrivning i LRSK lagt over til Artsobservasjoner.

Det betyr at alle saker som skal godkjennes og publiseres av LRSK, heretter

må være registrert på Artsobservasjoner. Alle funn av LRSK-arter fra

2008-2010 er nå registrert på Artsobservasjoner. I tillegg er det satt i gang et omfattende arbeid

med å overføre hele LRSKs arkiv fra tidligere år

til Artsobservasjoner. Dette for å sikre at dette verdifulle materialet blir

ivaretatt for framtida.'

4: NOF avd. Buskerud har hatt følgende prosjekter:

FISKEØRNPROSJEKTET

2011 var femte og siste året i fiskeørnprosjektet i Buskerud og Sande &

Svelvik kommuner i Vestfold. Det ble utført 157 kontroller av i alt 66 reir/lokaliteter. Av disse var 38 lokaliteter i bruk i 2011, derav 31 i Buskerud, 6 i Sande og 1 i Svelvik. Dette er ett reir mer enn i 2010. 31 av de 38 reirene (82 %) var i bruk begge år. Det ble funnet fire nye reir i 2011, derav to etter tips fra personer utenfor prosjektet. Fire intakte gamle reir ble tatt i bruk igjen, mens fem reir som var i bruk i 2010, gikk ut av bruk. I tillegg forsvant et reir i en mobilmast i Nes i løpet av vinteren. To andre reir som falt ned sist vinter, ble bygd opp igjen og tatt i bruk, og med vellykket hekking i det ene reiret.

Det ble påvist vellykket hekking i 22 reir i Buskerud, 2 i Sande og 1 i Svelvik. Minst 52 unger vokste opp eller antas å ha vokst opp til flygedyktig alder, derav minst 45 i Buskerud. Dette er en unge mer enn i 2010, og antall unger per vellykket hekking ble det beste vi har hatt i løpet av prosjektet med 2,1 unger i gjennomsnitt per vellykket hekking.

Antall par (8) som mislyktes med hekkingen var relativt høyt, spesielt i Sande der 3 av 5 påbegynte hekkinger mislyktes. Antallet lokaliteter (5) med aktivitet, men uten påvist hekking, var litt færre enn i 2010.

Etter årets sesong er bestandsanslaget for Buskerud økt til 50 par og for Sande & Svelvik til 8 par.

Også i 2011 ble prosjektet støttet økonomisk med kr. 50.000 fra Fylkesmannen. Årsmøtet ble avholdt på Tyrifjord Hotell, Vikersund med 29 deltagere 29.10.2011.

HETTEMÅKE - ÅRETS FUGL 2011

LRSK har oppfordret folk til å registrere alle observasjoner av hettemåke på Artsobservasjoner, spesielt hekkefunn. Ut over dette har det ikke blitt gjennomført noe eget kartleggingsprosjekt på årets fugl i Buskerud.

5: Buskskvetten:

Buskskvetten kom i 2011 ut med 131 side. Det er 30 sider færre enn i 2010. Hovedstoff var rapportene for Linnestranda og Øvre Eiker + LRSK rapporten for Buskerud.

6: Saker som leder/styret har jobbet med: Leder har svart på henvendelser fra media om forskjellige emner. Har svart på henvendelser fra privatpersoner om forskjellige spørsmål. Har deltatt på NOF sentralt sitt årsmøte i april i Oslo. Har arrangert et årsmøte som det ikke ble noe av da kun kasserer og leder møtte opp.

7: Regnskap:

Se eget oppsett.

8: NOF's prosjekter:

Årets fugl er Vipe som er valgt av NOF sentralt.

NOF avd. Buskerud har i år ingen spesielle prosjekter på gang.

For styret: Egil Mikalsen, leder

SLUTTRAPPORT

Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011

Steinar Stueflotten,
T. Andersen, F. N. Bye, T. E. Jelstad og P. Ø. Klunderud

Hunnen kommer til reiret med en lavbevokst kvist mens hannen ruger. Foto: Kjell A. Dokka

SLUTTRAPPORT

Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011

Prosjektet er blitt drevet av Norsk Ornitologisk Forening, avdeling Buskerud i samarbeid med Naturvernforbundet i Buskerud. Prosjektets virksomhetsområde dekker hele Buskerud fylke, samt Sande og Svelvik kommuner i Vestfold.

Norsk Ornitologisk Forening avd. Buskerud
Leder Egil Mikalsen
Rolighetsgata 13, 3360 Geithus
Tlf. 401 07 191, e-post: emikals@online.no

Naturvernforbundet i Buskerud (NiB)
Åssideveien, 3322 Fiskum
Fylkessekretær Per Ø. Klunderud
Tlf. 32 75 05 04, e-post: pedrokl@online.no

Prosjektet har hatt følgende styringsgruppe:

Per Øystein Klunderud (prosjektleder)
Åssideveien, 3322 Fiskum
pedrokl@online.no
32 75 05 04

Frode Nordang Bye
Nesveien, 3060 Svelvik
f-by@online.no
911 41 776

Steinar Stueflotten (registrator)
Damenga 19, 3032 Drammen
steinarstue@c2i.net
913 34 123

Tonny Andersen
Gamle Kongsbergv. 190, 3322 Fiskum
tonny.andersen@c2i.net
419 23 843

Koordinatorer for feltarbeidet:

Frode N. Bye	Sande og Svelvik
Torger Ugstad	Røyken og Hurum
Steinar Stueflotten	Lier, Drammen, Nedre Eiker, Finnemarka, Krokskogen-Ringkollen
Tonny Andersen	Øvre Eiker, Kongsberg, Holtefjell
Thor Erik Jelstad	Flesberg, Rollag, Sigdal, Krødsherad, Modum, Ringerike og Flå
Per Furuset	Nes, Gol, Hemsedal, Hol, Ål og Nore og Uvdal

Per september 2011 var det registrert 36 deltagere i prosjektet.

	Navn		Navn
1.	Andersen, Tonny	19.	Gylder, Jan
2.	Bakken, Terje	20.	Hals, Anders
3.	Bergerud, Knut-Åge	21.	Jahren, Audun
4.	Bjerve, Sigrun	22.	Jelstad, Thor Erik
5.	Bjurstedt, Ole Martin	23.	Karlsen, Lise I.
6.	Bollerud, Jan Trygve	24.	Klunderud, Per Øystein
7.	Brandbu, Frank T.	25.	Kristoffersen, Eirik
8.	Brenna, Arne	26.	Mikalsen, Egil
9.	Bye, Frode Nordang	27.	Nygård, Jens Erik
10.	Demmo, Reidar	28.	Pattenden, David
11.	Dokka, Kjell	29.	Skullestad, Bjørn Roar
12.	Engen, Øystein	30.	Solberg, Knut
13.	Furuset, Per	31.	Stueflotten, Steinar
14.	Færgestad, Per-Willy	32.	Sørensen, Anne
15.	Graversgaard, Torhild	33.	Temtemoen, Ole
16.	Gregersen, Finn	34.	Tenold, Elsa & Agnar
17.	Gregersen, Håkon	35.	Ugstad, Torger
18.	Gustavsens, Per	36.	Østern, Tore

Ca. 2/3 av disse har deltatt aktivt i feltarbeidet de siste årene. I tillegg har flere personer utenfor prosjektet deltatt på kontrollturer og bidratt med observasjoner og opplysninger til prosjektet.

Takksigelser

Alle som har deltatt i prosjektet takkes herved for innsatsen. Uten den store interessen og engasjementet som er vist for dette prosjektet, hadde det ikke vært mulig å gjennomføre et så omfattende feltarbeid med så god dekning over fem år.

Fylkesmannen i Buskerud ved Even Knutsen takkes for å ha stilt til disposisjon opplysninger om fiskeørn-lokaliteter registrert i viltkartdatabasen. I tillegg takkes Fylkesmannen i Buskerud og andre bidragsytere for økonomisk støtte til prosjektet (se Økonomi). SNO takkes for sitt positive engasjement og bidrag til oppsetting av informasjonsskilter på tre lokaliteter i Buskerud. Ragnar Hylland, Rune Solvang og Odd Frydenlund Steen takkes alle for flere nyttige opplysninger til prosjektet.

Vi takker også for mottatt informasjon og utveksling av nyttige erfaringer med fiskeørnprosjektene i Østfold ved Rune Aae og Hedmark ved Ole Petter Blestad, samt mottatt informasjon fra "Prosjekt fiskgjuse" i Sverige ved Jan Sondell og fra forskningsprosjektet ved Grimsö forskningsstation SLU i Sverige ledet av Mikael Hake.

Innhold

Sammendrag	1
Bakgrunn	2
Økonomi	4
Fiskeørnas utbredelse og bestandsutvikling	4
Fiskeørnas biologi.....	5
Hekking	5
Byttedyr	7
Trekkforhold	7
Hekkelokalitetenes beliggenhet.....	8
Høyde over havet	8
Lokalitetstyper og reirplassering	9
Valg av reirtre.....	11
Metodikk	13
Registrering av lokaliteter	13
Lokalitetskoder	13
Lokalitetsdata	13
Kontroll av lokaliteter	14
Registreringsskjema.....	14
UTM-posisjoner	14
Behandling og publisering av data	14
Definisjoner	15
Årsaker til at hekkforsøk avbrytes og hekkinger mislykkes.....	15
Gjennomførte kontroller	16
Kartleggingsstatus og bestandsdynamikk.....	19
Leting etter nye lokaliteter	21
Tips fra informanter	21
Kontroll av gamle, usikre lokaliteter	21
Kontroll av intakte reir som er gått ut av bruk.....	21
Leting fra faste utsiktspunkter kontra streifleting.....	21
Optimalt tidspunkt for å finne nye reir.....	21
Leting på "Norge i bilder"	21
Leting med utgangspunkt i fiskeplasser	22
Resultater og diskusjoner	22
Hekkesuksess og ungeproduksjon	22
Lokalitetseffekter	26
Forstyrrelser	28
Klimaeffekter	29
Årsaker til at reir går ut av bruk	30
Mating og byttedyr	33
Bestandsstørrelse og bestandsutvikling.....	35
Vernetiltak	38
Utfordringer knyttet til forvaltning av fiskeørn.....	41
Referanser	42

Sammendrag

Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011 har vært et kartleggings- og overvåkingsprosjektet med hensikt å framskaffe oppdatert status for fiskeørnas forekomst og utbredelse i Buskerud fylke, samt Sande og Svelvik kommuner i Vestfold. Prosjektet har hatt som mål å lokalisere og samle inn detaljerte opplysninger om flest mulig hekkelokaliteter, overvåke bestandsutviklingen og studere endringer i levevilkår og mulige trusler mot arten. Prosjektet har vært støttet av Fylkesmannen i Buskerud.

I tillegg til å framskaffe mange verdifulle faktaopplysninger om fiskeørnas forekomst i prosjektområdet, har prosjektet også resultert i et stort og positivt engasjement hos mange fugleinteresserte personer. Over 60 personer har deltatt i feltaktivitetene, av disse har 36 vært med i selve prosjektgruppa. Mange personer har i løpet av prosjektet tilegnet seg ny og spennende kunnskap om fiskeørnas hekkeatferd og biologi. Prosjektdeltagerne har til sammen utført ca. 160 reirkontroller per år, noe som tilsvarer typisk 2-3 kontroller per lokalitet per år, totalt 760 reirkontroller i løpet av prosjektet.

Vi antar at Buskerud nå har en hekkebestand på ca. 50 par og Sande og Svelvik 5-8 par. Dette antallet er betydelig høyere enn forrige estimat av bestanden som ble gjort på 1990-tallet. Den tilsynelatende store økningen skyldes først og fremst at vi nå har fått en mye bedre oversikt over artens forekomst i prosjektområdet enn det vi hadde for 10-15 år siden. Hvordan den reelle bestandsutviklingen har vært, er derimot mer usikkert. Bestandstettheten er beregnet til 1,0-1,5 par/100 km² med 4 par/100 km² som maksimum i et par delområder. Midlere naboavstand mellom reir er målt til 7,0 km, med 2,5 km som minste avstand og 28 km som største avstand. I løpet av prosjektet har vi lokalisert og kontrollert ca. 65 % av de reirene som vi tror fins i prosjektområdet (33-40 reir per år). I gjennomsnitt har det vært vellykket hekking i 69 % av reirene som har vært i bruk. I 20 % av reirene har hekkingen vært mislykket og i de resterende reirene som har vært i bruk, har fiskeørna ikke gjennomført hekking. I gjennomsnitt er det produsert minst 1,77 flygedyktige unger per vellykket hekking, 1,38 unger per påbegynt hekking og 1,23 unger i gjennomsnitt per reir i bruk. 12 reir har produsert $\geq 2,0$ unger per år i gjennomsnitt, og det er registrert 16 kull med 3 unger og 1 kull med 4 unger i løpet av prosjektet.

91 % av alle kjente reir (nåværende og historiske) ligger/lå i furutrær, 6 % i gran og 3 % i master (2 i mobiltelefonmaster og 1 i høyspentmast). Hele 21 % av reirene i furu har vært bygd i grensetrær mellom eiendommer. Reirenes plassering varierer fra 6 til 20 m over bakken, gjennomsnittlig $11,9 \pm 3,6$ m. De fleste reirene i prosjektområdet ligger i et kupert åslandskap mellom 100 og 700 moh, i gjennomsnitt 393 ± 176 moh. Høyeste påviste reir lå 940 moh i Ål (utgått), det laveste ligger 12 moh i Røyken. I motsetning til hva vi finner andre steder i Norge, ligger bare 17 % av reirene ute på øyer, holmer og nes i større vann. Dette skyldes trolig at det i prosjektområdet er mye forstyrrelser fra hytter, båttrafikk og fiskeing på slike lokaliteter. En relativt stor andel av reirene som har vært i bruk, ligger ute på eller i kanten av hogstflater (24 % i Buskerud og hele 50 % Sande og Svelvik). Det kan faktisk se ut som om disse reirene produserer bedre enn reir på andre lokaliteter - i gjennomsnitt 1,36 unger mot 1,18 unger per reir i bruk, og andelen mislykkede hekkinger på hogstflater er bare halvparten så høy som på andre lokaliteter (11 % mot 26 %). Forskjellene er interessante om enn ikke statistisk signifikante. Prosjektet har også vist at det er stor forskjell på hekkeresultatet i ulike kommuner. Best produksjon ($> 1,5$ unger per reir i bruk) har det vært i Nedre Eiker, Rollag, Sigdal, Hurum og Flå; dårligst ($< 1,0$ unger per reir i bruk) i Kongsberg, Svelvik, Nes og Modum. Det er ikke påvist noen signifikant sammenheng mellom hekkesuksess og reirets lokalisering i høyde over havet, heller ikke i forhold til forstyrrende inngrep som avstand til nærmeste hytte eller vei/skogsbilvei.

Fiskeørna er kjent for å kunne bruke det samme reiret i mange år. Prosjektet viser likevel at det er relativt store endringer fra år til år. I gjennomsnittlig endrer 22 % av reirene status hvert år, og ca. 5 % av reirene utgår faller ned/ forsvinner) hvert år. Dette betyr at halvparten av alle kjente reir vil ha gått ut av bruk i løpet av 12-15 år. Vanligste årsak til at reir går ut av bruk, er at de faller ned pga. snølast i løpet av vinteren eller de blåser ned i kraftig stormvær. Det hender da at parene bygger opp igjen reiret ved ankomst om våren og hekker i det nybygde reiret samme sesong. Det er i gjennomsnitt funnet 5 nye reir per år, totalt 25 nye reir i løpet av prosjektet; halvparten av disse etter tips fra personer utenfor prosjektet.

I løpet av prosjektet er det samlet inn mange verdifulle data som har gitt grunnlag for flere interessante analyser. Vi har bl.a. gjort en rekke korrelasjonsanalyser mellom hekkeresultat og klimaforhold. Det er ikke påvist noen signifikant sammenheng med temperatur eller nedbørsforhold - med ett unntak: Antall flygedyktige unger per påbegynt hekking viser en tydelig negativ samvariasjon med ekstremnedbør (døgnmaksimum) i juli måned, og antall mislykkede hekkinger viser en tilsvarende positiv samvariasjon.

I løpet av prosjektet har vi engasjert oss i flere vernesaker i samarbeid med Fylkesmannen, SNO, kommuner og skogeierforeninger, og tror dette har bidratt til et positivt vern av flere fiskeørnlokaliteter. Vi håper ellers at de erfaringer vi har gjort i dette prosjektet, kan være til nytte i eventuelt nye prosjekter på fiskeørn og framtidig forvaltning og vern av arten.

Mål og hensikt

Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011 har vært et kartleggings- og overvåkingsprosjektet med formål å framskaffe oppdatert status over fiskeørnas forekomst og utbredelse i Buskerud fylke, samt Sande og Svelvik kommuner i Vestfold. Prosjektet har hatt som mål å lokalisere og samle inn detaljerte opplysninger om flest mulig hekkelokaliteter, overvåke bestandsutviklingen i prosjektperioden og studere endringer i levevilkår og mulige trusler mot arten. Ringmerking og bygging av kunstige reir har ikke vært prioriterte aktiviteter i dette prosjektet.

Ved prosjektoppstart i 2007 ble følgende mål besluttet:

- Kartlegging og overvåkning av fiskeørn gjennom 5 år, med tanke på å framskaffe god kunnskap om bestandstall og bestandssvingninger; også med fokus på levevilkår og forslag til forvaltningstiltak.
- Sammenligne dagens status med tilgjengelige data fra undersøkelser gjort av NOF avd. Buskerud på 1990-tallet. Dette dreier seg om inntil 55 angitte lokaliteter.
- Bruke tilgjengelige data fra 2004 - 2006, fra T.E.Jelstad og andre lokale kilder, totalt ca 25 lokaliteter.
- Kommunene Svelvik og Sande i Vestfold innlemmes i prosjektet gjennom deltakelse fra Frode Bye.
- 2007 blir første feltsesongen og et prøveår der man på høsten kan justere faglig innhold og metodikk.
- Målet i prosjektperioden er å dekke hele Buskerud, men naturlig hovedvekt vil legges på områder der man har personell som jobber i felt. 2-4 delområder/kommuner kan eventuelt plukkes ut med tanke på grundigere søk etter arten.
- Bygge opp et enkelt nettverk av personer som samler inn informasjon; personer fra NOF-miljøet, Naturvernforbundet, enkeltpersoner og ressurspersoner fra f.eks. skogbruket.
- Arbeide for et godt samarbeidsklima på tvers av organisasjonsgrensene.
- Det legges opp til minimum én større samling hvert år, gjerne knyttet til besøk i felt.
- Opparbeide økt kunnskap om og interesse for rovfugl i Buskerud.

Følgende oppgaver har vært prioritert i prosjektet:

- Lokalisere flest mulig hekkelokaliteter
- Samle inn opplysninger om og beskrive alle kjente reirlokalteter
- GPS-måle flest mulig reir
- Lete opp nye reir
- Sjekke ut opplysninger om gamle og usikre lokaliteter
- Årlig kontrollere alle kjente reir som er i bruk og følge med i bestandsutviklingen
- Samle inn opplysninger om årlig hekkesuksess og ungeproduksjon.

I tillegg skal kunnskapsbasen som prosjektet bygger opp, brukes til tiltak som beskytter artens hekkeområder og som bidrar til gode forvaltningstiltak. Prosjektet har derfor etterstrebet et godt samarbeid både med Fylkesmannen, kommuner, skogeierforeninger og grunneiere.

Bakgrunn

Det ble avholdt et forberedende møte i prosjektet 26.9.2006. På møtet deltok, i tillegg til de fire initiativtakerne til prosjektet Thor Erik Jelstad, Per Øystein Klunderud, Tonny Andersen og Steinar Stueflotten, også lederen i NOF Buskerud Egil Mikalsen, kasserer i NOF Buskerud Terje Bakken og en representant fra Drammen og Omegn lokallag, Knut-Åge Bergerud. På møtet var det enighet om å arbeide for å sette prosjektet ut i livet med 2007 som første prosjektår. Videre ble fordeling av ansvar diskutert. Neste møte ble avholdt 11.1.2007. Her ble arbeidet formalisert med oppnevning av en styringsgruppe. Det ble også diskutert hvordan innsamling av tidligere materiale om fiskeørnas forekomst i prosjektområdet kunne skje, og en strategi for videre arbeid ble utarbeidet.

Tonny Andersen og Torkild Svorkmo Lundberg fremskaffet rapporter og registreringer fra det forrige fiskeørnprosjektet som ble gjennomført i Buskerud i perioden 1993-1998. Thor Erik Jelstad bidro med et stort materiale fra sine registreringer av fiskeørnreir i midt fylket i Buskerud i årene 2004-2007, og Frode N. Bye bidro med et omfattende kildemateriale fra fiskeørnundersøkelser i Sande og Svelvik i flere år fram til 2000-tallet. Det var tidligere gjennomført et prosjekt på fiskeørn Vestfold i årene 1984-1998 (Steen og Hansen 2001). I dette prosjektet ble det bl.a. bygd mange kunstige reir. Flere av disse eksisterer fortsatt. Fra Fylkesmannen i Buskerud fikk vi oversendt alle registreringer av fiskeørnreir som lå i viltkartdatabasen per mai 2007. Også fra Ragnar Hylland (Rovfuglgruppa Telemark) og Rune Solvang (Asplan Viak AS) mottok vi flere nyttige opplysninger om fiskeørnlokalteter i prosjektområdet.

Tilgangen til dette kildematerialet var svært viktig for at vi raskt skulle få en god oversikt over artens kjente hekkelokaliteter i prosjektområdet. I tillegg inneholder det historiske materialet mye nyttig informasjon om artens valg og bruk av reirlokalteter.

Torsdag 22.3.2007 ble det invitert til et åpent møte for lansering av prosjektet. Målgruppa var personer som var interessert i å bidra i felt og med kildemateriale. Møtet ble arrangert i Mjøndalen etter avholdt årsmøte i NOF Buskerud. Hele 20 personer var til stede, og med tillegg av personer som ikke kunne delta, hadde prosjektet allerede i starten ca. 25 interesserte deltagere. 25.3.2007 fikk deltakerne tilsendt faktaark for fiskeørn, metodeark, registreringsskjema og deltakerliste. Denne informasjonen ble også lagt ut på hjemmesida til NOF Buskerud <http://nofbuskerud.net/Fiskeornprosjektet.htm>. Med dette var prosjektet i gang og det var klart for feltarbeid!

Neste møte i prosjektet ble lagt til Fossetra, ved Raaseterveien i Øvre Eiker, 14.6.2007. Her møtte 14 personer for å diskutere erfaringene så langt, samt å legge strategier for videre arbeid utover sommeren. Oppsummeringsmøte for 2007 ble avholdt i Vestfossen lørdag 10.11.2007 med 20 deltagere.

Fra prosjektmøtet på Fossetra i Øvre Eiker 14.6.2007. Foto: Steinar Stueflotten.

I de påfølgende årene ble årsmøtet i prosjektet arrangert årlig i slutten av oktober på Tyrifjord Hotell, Vikersund i samarbeid med Rovfuglgruppa i Naturvernforbundet i Buskerud. Antall deltagere har ligget på ca. 30 personer, maks 35 i 2010.

I 2010 inkluderte programmet to interessante gjesteforedrag: ett om fiskeørnprosjektet i Østfold ved Rune Aae fra NOF avd. Østfold og ett fra et svensk forskningsprosjekt på fiskeørn ved Mikael Hake fra Grimsö forskningsstation SLU i Sverige. I 2011 holdt Ole Petter Blestad fra NOF avd. Hedmark et gjesteforedrag om fiskeørnprosjektet i Hedmark 2008-2010.

Økonomi

Prosjektet har i løpet av prosjektperioden hatt en total inntektsside på kr 233 000, herav kr 175 000 fra Fylkesmannen i Buskerud med "Tilskudd til villformål"

År	Inntekt [kr]	Beskrivelse
2007	27 500	kr 10 000 i fondsmidler fra NOF sentralt, kr 5 000 fra Nedre Eiker kommune v/landbrukskontoret, kr 5 000 i egne midler fra NiB og kr 2 500 hver fra hhv. NOF Buskerud, NOF Drammen og Omegn lokallag og NOF Øvre Eiker lokallag. NOF Øvre Eiker lokallag fikk dekket sin andel fra Øvre Eiker kommune.
2008	65 500	kr 50 000 fra Fylkesmannen i Buskerud, kr 10 000 fra "Aktivitetstilskudd" fra Norges Naturvernforbund, kr 5 000 fra Øvre Eiker kommune og kr 500 fra Asplan Viak for informasjon om lokaliteter i Krødsherad.
2009	35 000	kr 35 000 fra Fylkesmannen i Buskerud.
2010	55 000	kr 40 000 fra Fylkesmannen i Buskerud og kr 15 000 fra Bess Jahres Stiftelse i Vestfold.
2011	50 000	fra Fylkesmannen i Buskerud.

Prosjektmidlene har i hovedsak gått til dekning av kjøregodtgjørelse, bompenger og utgifter til møte-arrangementer. NiB har årlig tatt ut noe midler til dekning av administrasjon og prosjekt- og kursledelse. Det er typisk utbetalt kjøregodtgjørelse for 60-70 turer per sesong. En tur har i gjennomsnitt vært på ca. 75 km kjørelengde, typisk 10-100 km, og det har vært utbetalt kjøregodtgjørelse for ca. 5 000 km hver sesong, noe mer i 2008. I tillegg er det årlig utbetalt ca. kr 1 500 til dekning av bompengoutgifter for deltagerne. Flere deltagerne har også gjennomført feltarbeid og reirkontroller som det ikke er søkt om kjøregodtgjørelse for.

En tur kan omfatte flere reirkontroller og/eller leting etter nye reir. En enkel reirkontroll tar typisk 2-6 timer, og det er blitt utført ca. 160 reirkontroller per år. I tillegg kommer flere leteturer etter nye reir. Det betyr at prosjektdeltagerne har brukt ca. 600-750 timer hver sesong til feltarbeid inklusiv kjøring. I tillegg kommer tid til prosjektadministrasjon, dataregistrering og rapportskriving.

Fiskeørnas utbredelse og bestandsutvikling

Fiskeørna *Pandion haliaetus* er en av rovfuglenes virkelige kosmopolitter med utbredelse over store deler av verden. Arten fins som hekkefugl på alle kontinenter unntatt Sør-Amerika. Nominatunderarten hekker i Europa og Sibir med Fennoskandia og Russland som kjerneområde. Over halvparten av de europeiske fiskeørnene hekker i Sverige og Finland med bestander på ca. 2000 par i Sverige og ca. 1000 par i Finland. I Norge har fiskeørna en utpreget østlig utbredelse med hekkeområder i Øst-Finnmark, indre deler av Trøndelag og videre sørover i store deler av Østlandet med et tyngdepunkt i Sørøst-Norge. Noen få par hekker også i Agder-fylkene (Nordbakke 1994). De største bestandene i Norge fins i fylkene Hedmark og Østfold.

På 1800-tallet var fiskeørna en vanlig hekkefugl over det meste av Europa, men utstrakt forfølgelse gjorde at arten ble utryddet fra en rekke land tidlig på 1900-tallet. Også i Skandinavia gikk bestanden kraftig tilbake på begynnelsen av 1900-tallet, men etter at arten ble fredet i Sverige i 1951 og i Norge i 1962, begynte bestanden langsomt å øke igjen. I 1977 ble den norske fiskeørnbestanden anslått til bare 27 par (Cramp m.fl. 1980), men dette var sannsynligvis for lavt. At bestanden var svært lav fra 1930-tallet og fram til begynnelsen av 1950-tallet, er det derimot ingen tvil om. Yngvar Hagen oppgir at det i Norge da bare hekket noen få par i Østfold og i Sør-Varanger (Hagen 1952). Utover på 1970- og 1980-tallet økte bestanden i Norge markant, og på midten av 1990-tallet ble bestanden anslått til 150 - 200 par (Gjershaug m.fl. 1994), og i 1998 til ca. 215 par (Steen og Hansen 2001). Utviklingen i Norge i seinere år er mer usikker, men bestanden har trolig vært svakt økende (Kålås m.fl. 2010).

Selv om fiskeørna nå er fredet og jakt ikke lenger representerer en alvorlig trussel, så er det fortsatt mange andre faktorer som kan true bestanden her i landet. Forsuring av vassdrag og fisketomme vann har tidligere påvirket næringsgrunnlaget og dermed fiskeørnbestanden negativt. Det samme har miljøgifter som akkumuleres opp i næringskjeden, gjort (Nordbakke 1994). Moderne skogsdrift og økt stormfelling av reirtrær kan også påvirke bestanden negativt gjennom redusert tilgang på egnede reirtrær. Forstyrrelser pga. hyttebygging og økt ferdsel i utmark kan få fiskeørna til å forlate ellers gode hekkeplasser. Fra Finland er det kjent at økte forstyrrelser fra hytter, båttrafikk og fiskeing har ført til at det nå er færre par enn tidligere som hekker på øyer og holmer i vann og innsjøer (Saurola 2005). Også forhold på trekk- og overvintringsstedene kan påvirke fiskeørnbestanden negativt (pers. medd. Mikael Hake).

Fiskeørna er en rødlistet art i kategorien NT – nær truet (Kålås m.fl. 2010). Dette betyr at det må tas særskilte hensyn i forvaltningen av fiskeørnbestanden. For å kunne opprettholde og sikre en slik bestand, er det nødvendig å ha inngående kunnskap om artens forekomst og levevis.

Foto: Kjell A. Dokka

Fiskeørnas biologi

Fiskeørna er 55-60 cm lang og har et vingespenn på 145-170 cm og veier typisk 1,5-2,0 kg. Fiskeørna er revirtro, og kan bli opptil ca. 20 år gammel.

Hekking

Fiskeørna stiller relativt store krav til hekkelokalitetene. Den foretrekker større skogområder med store, grunne og fiskerike vann og innsjøer, samt stilleflytende elver med klart og lite forurenset vann, men kan også hekke i kystområder med tilgang til egnede fiskeplasser i grunne brakkvanns- og saltvannsområder. Fiskeørnas østlige utbredelse i Norge kan ha sammenheng med forekomsten av egnede byttedyr. Hovedutbredelsesområdet faller i grove trekk sammen med utbredelsen til ulike karpefisk, abbor, gjedde, sik og harr. Selv om også ørret, røye og flere arter saltvannsfisk står på matseddelen, så er nok tilgjengelighet av de nevnte og mest aktuelle fiskeartene begrensende for artens hekkeutbredelse i Norge.

I Norge finner vi fiskeørna oftest hekkende i furuskogsområder, først og fremst fordi den der trolig finner det beste utvalget av egnede reirtrær. Reiret bygges som regel i store frittstående furutrær, ikke sjelden i gamle grensetrær (trær som markerer grensen mellom eiendommer). Furuskogsområder i nærheten av gode fiskeplasser er gjerne gode fiskeørnhabitater, men reiret kan ofte plasseres relativt langt fra de mest brukte fiskeplassene. Det er ikke uvanlig at arten fisker opptil 20 km fra reirplassen (Cramp m.fl. 1980).

Det normale er at hvert fiskeørnpar har kun ett reir. Men noen par kan ha bygd ett til to alternative reir innen et begrenset område. Disse alternative reirene kan ligge fra 50 m og opp til noen hundre meter fra hverandre. I Buskerud har 15 av 102 kjente lokaliteter slike alternative reir (ikke alle disse reirene er lenger intakte), derav en lokalitet (RI01) med to alternative reir og en (MO14) med hele tre alternative reir. I Sande kjenner vi bare til en lokalitet (SA11) med ett alternativt reir og i Svelvik en lokalitet (SV04) med to alternative reir. I Buskerud har 5 av de 44 lokalitetene som har vært i bruk i prosjektperioden, alternative reir. Totalt ser det ut til at ca. 10 % av lokalitetene til fiskeørna har intakte alternative reir.

Normale naboavstander mellom fiskeørnreir i middels gode områder i Norge lå tidligere på ca. 8 km (Hagen 1952), i Sverige typisk 5-6 km (pers. medd. Mikael Hake). Avstander ned i 2 km er påvist flere steder i Norge, med en minste kjente naboavstand på ca. 600 m i Vestfold (Steen og Hansen 2001). Hekking i løse kolonier har også forekommet, bl.a. hekket det 10-15 par på Rauøy i Oslofjorden i 1866-1870 (Haftorn 1971). Slik kolonihekking forekommer fortsatt andre steder i verden. I dette prosjektet har gjennomsnittlig naboavstand mellom reir i Sande og Svelvik vært 3,1 km og i Buskerud 8,2 km, med en minsteavstand på ca. 2,5 km.. Gjennomsnittlig bestandstetthet over store arealer i Europa (>1000 km²) ligger på 1-4 par/100 km² (Hagemeijer & Blair 1997). Det kan se ut som om dette også stemmer bra for Buskerud, ref. kapittel om "Bestandstørrelse og bestandsutvikling".

Hannen ankommer ofte hekkeplassen et par dager før hunnen, og hekkesesongen innledes med hannens fluktleik over reiområdet. Hannen stiger da opp til 200-300 meters høyde, for så å stupe et stykke ned mot bakken og så opp igjen. Denne "berg og dalbaneflukten" gjentas flere ganger etter hverandre. Under denne fluktleiken høres en pipende plystring fra hannen. Paret begynner med reirbygging og parring kort tid etter ankomst. Parringen finner normalt sted på reiret. Etablerte par er revirtro, og det gamle reiret blir påbygd og restaurert etter vinterens slitasje og ødeleggelse. Denne påbyggingen skjer årlig, og ofte blir reiret etter en del år så stort og tungt at det til slutt faller ned pga. tyngden. Merk at fiskeørna sjelden legger grønt bar eller friskt løv på reiret slik hauk og våk gjør, men de bringer ofte lavdotter til reiret. Dette kan muligens ha en antiseptisk virkning på fiskerester i reiret.

Parring på reiret KO05a 1.5.2009. Foto: Kjell A. Dokka.

Fiskeørna er kjønnsmoden og går til hekking først som 3-5 åringer. Unge par kan bygge reir, men de avbryter ofte selve hekkingen. Fuglene varsler ved forstyrrelser på hekkeplassen, ofte på flere hundre meters avstand. Fiskeørna legger 2-4 egg i overgangen april/mai i Sør-Norge (Nordbakke 1994). Det normale er 2-3 egg. Gjennomsnittlig eggantall for 172 finske kull var 2,63 egg (Cramp m.fl. 1980). Eggene ruges i ca. 35 døgn (34-40 døgn) i hovedsak av hunnen. Hannen kan også ruge i korte perioder når hunnen tar en rugepause for å spise fisk som hannen bringer til reiret. Likeledes er det hunnen som tar seg av det meste av ungepasset og mater ungene når de er små, mens hannen skaffer fisk både til henne og ungene gjennom det meste av hekketiden. I likhet med de fleste andre rovfugler starter ruginga så fort det første egget er lagt. Med et leggeintervall på 2-3 dager, kan det bli betydelig forskjell i størrelse på ungene. Det hender derfor at den minste ungen ikke overlever når mattilgangen er svak. Ungene er flygedyktige etter 8-10 uker, og forlater reiret i Sør-Norge normalt i slutten av juli/begynnelsen av august. Ofte kan de holde seg i reiområdet enda noen uker før høsttrekket begynner i slutten av august/begynnelsen av september.

Europeiske undersøkelser viser at livskraftige bestander i gjennomsnitt produserer 1,2 til 1,5 unger per reir i bruk og ca. 2 unger per vellykket hekking. Til forskjell fra mange andre rovfuglarter, hvor frafallet av

unger ofte er betydelig, så vokser de fleste ungene til fiskeørna opp til flygedyktig alder. Derimot har det vist seg at mange omkommer etter at de har forlatt reiret og før trekket innledes, opptil 1/3 av ungene i følge svenske studier (pers. medd. Mikael Hake).

Svenske studier viser at hannen er sterkt bundet til reirområdet sitt og bytter trolig aldri lokalitet (pers. medd. Mikael Hake). Årsaken til dette er sannsynligvis at hannens kunnskap om og avhengighet av faste fiskeplasser gjennom hekkesesongen, er svært verdifull. Hunner som mister maken sin, kan derimot flytte til andre lokaliteter. Det er også bare hunnen som myter i hekketida. Hannen har ikke råd til det, siden han ustanselig må være på vingene for å skaffe mat til hunnen og ungene (pers. medd. Mikael Hake).

Byttedyr

Fiskeørna er den mest spesialiserte fiskespisende rovfuglen vi har. Den lever nesten utelukkende av fisk. Bare når fiskeressursene svikter totalt, eller uvær og dårlig sikt i vannet gjør fiskeforholdene vanskelige, kan amfibier, insekter, mus og fugleunger tas (Hagen 1952). I Norge er vanlige byttedyrarter gjedde, brasme, abbor, sik, harr og annen hvitfisk (Cramp m.fl. 1980, Hagen 1952, Nordbakke 1994). Ørret og laks tas normalt kun hvis de førstnevnte arter ikke finnes i området. Ved kysten tas ofte flyndrearter. En tidligere byttedyrundersøkelse blant fiskeørnene som fisket i Sandebukta (Vestfold), viste at skrubbe-flyndre var et vanlig bytte. Horngjel og sandflyndre forekom også, mens torsk, sjørret og andre fiskearter var sjeldne. Byttet veier normalt < 500 g. Størrelsen på fisken som oftest tas, er 20-40 cm med en gjennomsnittlig vekt på 250-300 g. I rugetiden bringer hannen gjennomsnittlig 2-3 (0-4) fisk per dag til hunnen på reiret. I ungetiden bringes fisk til reiret typisk 4-5 (2-11) ganger per dag. Byttet overlates til hunnen som mater ungene. Seinere i ungeperioden når ungene er blitt store, kan også hunnen bringe fisk til ungene. I denne perioden kan ungenes høye tiggerop høres på lang avstand.

Hannen kommer med en ørret til hunnen og ungene i reiret (KO05a) 5.7.2008. Foto: Kjell A. Dokka.

Trekkforhold

Fiskeørna er en trekkfugl som trekker sørover til Middelhavsområdet for å overvintre i tropisk Vest-Afrika, bl.a. ved Niger-floden og Gambia-floden. Satellittmerkinger i Nord-Trøndelag (HiNT), Østfold (HiØ) og Sør-Sverige (pers. medd. Mikael Hake) har i seinere år vist at skandinaviske fiskeørner kan velge ulike trekkruiter sørover til overvintringsområdene i tropisk Vest-Afrika – både vestlige ruter gjennom Vest-Europa og over Gibraltar, og mer østlige ruter gjennom Sentral-Europa, over Italia og Middelhavet. De unge fiskeørnene blir i vinterkvarteret de to første årene inntil de er kjønnsmodne som 3-åringer og vender tilbake til hekkeplassene i Sør-Norge. Fiskeørna ankommer normalt vårt område i siste halvdel av april. Gjennomsnittlig ankomstdato til Buskerud er 15. april (26 år); en uke tidligere i seinere år (6. april i prosjektperioden 2007-2011). Til nordfylket ankommer arten primo mai, gjennomsnittlig: 7. mai (6 år).

Tidligste observasjon i Buskerud er: 1 ind Bårsrudtjern, Røyken 19.3.1972 (Øyvind og Per Ole Syvertsen), men arten er ellers sjelden å se før 1. april. De fleste fiskeørnene forlater oss igjen i løpet av august/primio september, og arten er sjelden å se etter midten av september. Siste observasjonsdag i gjennomsnitt er: 12. september (24 år), seinest: 1 ind Averøya, Nordfjorden, Ringerike 21.10.1979 (Ringerike Feltstasjon), 1 ind Verket, Hurum 16.10.2000 (Eli Gates) og 1 ind Fiskumvannet, Øvre Eiker 11.10.1987 (Anders Hals). Satellittmerking av fiskeørn i Sverige (pers. medd. Mikael Hake) har vist at hunnene trekker sørover først, allerede i begynnelsen av august når ungene er blitt flygedyktige. Ungfuglene og hannene følger etter i månedsskiftet august/september. Fiskeørna trekker aktivt om dagen og hviler om natten. Gjennomsnittlig trekkdistanse ligger på ca. 250 km/dag. Trekket sørover varer i ca. 45 dager inkludert 2-3 uker til rast under veis. Trekket nordover om våren går raskere og med færre stopp. Trekket kan da gjøres unna på ca. 26 dager med kun 4 dagers rast under veis (pers. medd. Mikael Hake). De samme fuglene ser ut til å bruke de samme rutene hvert år.

Hekkelokalitetenes beliggenhet

Høyde over havet

For 107 kjente reir i Buskerud med nøyaktig oppgitt høyde over havet, er:

Midlere høyde: 423 ± 179 moh (gjennomsnittlig høyde ± standardavvik)

Min høyde: 12 moh (Røyken)

Maks høyde: 940 moh (Ål)

For 24 kjente reir i Sande & Svelvik med nøyaktig oppgitt høyde over havet, er:

Midlere høyde: 259 ± 70 moh

Min høyde: 160 moh

Maks høyde: 510 moh

Midlere høyde for alle de 131 reirene er: 393 ± 176 moh

> 90 % av alle reir ligger mellom 100 og 700 moh.

Midlere høyde for de 56 reirene som har vært i bruk i prosjektperioden 2007-2011 er: 346 ± 147 moh.

De høyest beliggende reirene (>700 moh) ligger/lå i Sigdal, Nes og Ål. De lavest beliggende reirene (<200 moh) ligger i Sande, Svelvik, Røyken og Hurum. Størst frekvens har reir som ligger i høydebeltet 200-300 moh. 18 av de 41 reirene i dette høydebeltet, ligger/lå for øvrig i Sande & Svelvik. Figur 1 nedenfor viser fordelingen av høyden over havet til de 131 reirene som er registrert i prosjektet.

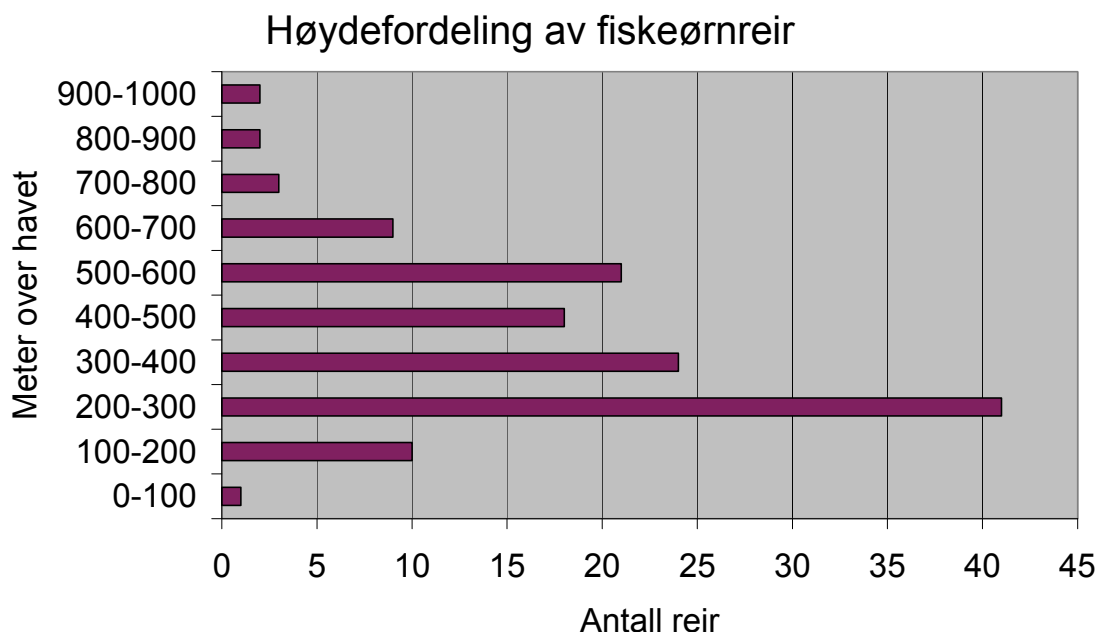

Fig.1: Høydefordeling av 131 kjente reir i prosjektområdet.

Lokalitetstyper og reirplassering

Det er framsatt flere forklaringer på fiskeørnas valg av hekkeplass. Noen mener at det kan være mangel på egnede reirtrær som avgjør valget av reirplass (Svensson m.fl. 1999). En annen forklaring går ut på at reiret blir plassert gunstig i forhold til valg mellom alternative fiskeplasser, dvs. minimalisering av flygeavstand til alternative fiskeplasser (pers. medd. Mikael Hake). At få reir plasseres like ved gode fiskeplasser, kan skyldes at det ofte er mye forstyrrelser i tilknytning til slike fiskerike vann (Steen 1993).

Fiskeørna kan hekke i nokså variert landskap, fra store, sammenhengende skogs- og myrområder, til et mer kupert og variert landskap med koller, åser og åsrygger. Reir kan også plasseres i bratte skrålier og ute på øyer og odder i større vann. Arten stiller ofte relativt strenge krav til selve reirplassens beliggenhet. Helst bør reiret ligge åpent til i terrenget med god utsikt over omgivelsene, men på tross av dette kan reirene likevel være vanskelig å finne når de ligger i tett skog.

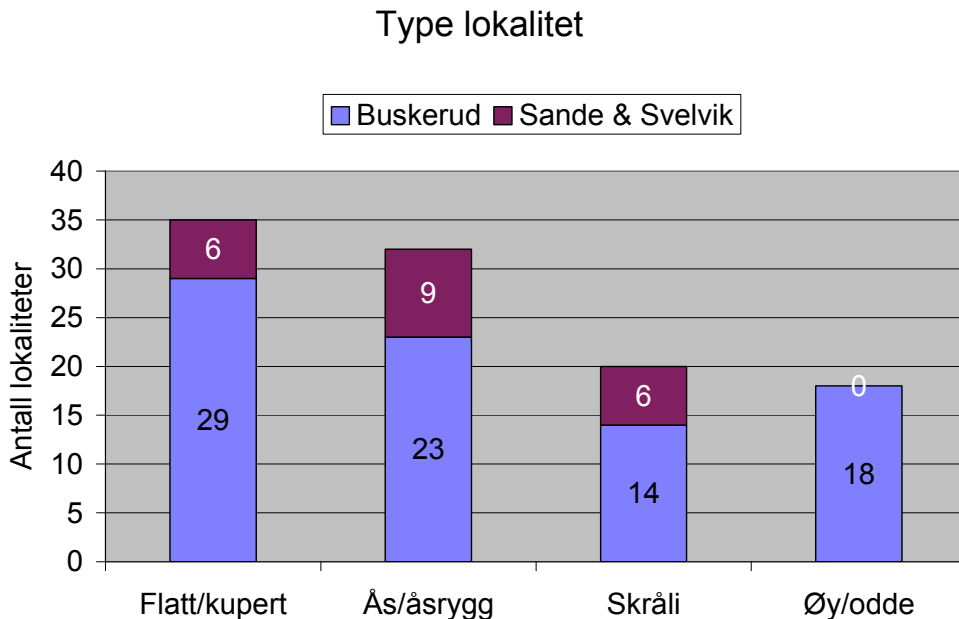

Fig.2: Plassering av lokaliteter i ulike terrengtyper.

Som det framgår av figuren ovenfor, ligger de fleste reirene i Buskerud og Sande & Svelvik i flatt til noe kupert terreng, ofte oppe på åser og åsrygger. Bare 18 reir (17 %) av 105 registrerte reirplasser i prosjektområdet har vært plassert på øyer/holmer eller nes ute i større vatn. Av 56 reir brukt i prosjektperioden, har 12 reir (21 %) hatt en slik plassering. Ingen slike reirplasseringer er påvist i Sande & Svelvik. Kanskje ikke så overraskende da dette skal forekomme sjeldent i Vestfold (Steen 1993). Mange steder ellers i verden ligger hekkeplassene i direkte tilknytning til store fiskerike vann og vassdrag. Reirene plasseres da ofte nært inntil stranda eller ute på øyer og holmer i vannet. Også andre steder i Norge synes dette å forekomme oftere enn i Buskerud. I Oppland lå f.eks. 11 av 19 kjente reir (58 %) i 1988 ute på øyer/odder i middels store til store skogsvann (NOF Oppland 1998). I Nord-Trøndelag lå 6 av 12 reir (50 %) på øyer i vann i perioden 2005-2010, og bare ett reir lå > 50 m fra et vann (Kroglund mfl. 2011). I Østfold hadde 14 av 37 reir (39 %) slik plassering på 1970-tallet (Steen 1993). I Finland, som er kjent for sine mange sjøer og vann, ligger derimot bare ca. 15 % av reirene i direkte tilknytning til vann. For mye forstyrrelser fra hytter, båttrafikk og fiske, framheves som hovedårsak til dette (Saurola 2005). Tidligere var andelen av reir som lå i direkte tilknytning til vann, høyere i Finland.

Blant de 56 reirene som har vært i bruk i prosjektperioden, varierer avstanden til nærmeste større tjern/vann (> 1 hektar), fra 0 til 1 810 m, med 466 ± 453 m i gjennomsnitt. Det er en klar tendens til at høyereliggende reir har kortere avstand til nærmeste vann enn lavereliggende reir (statistisk signifikant trend, $p < 0,05$). Dette gjenspeiles også i at reir ute på øyer, holmer og nes i større vann, i gjennomsnitt ligger noe høyere over havet enn reir med andre beliggenheter, 480 ± 136 moh mot 316 ± 121 moh. Forskjellen er statistisk signifikant ($p < 0,05$). Forklaringen kan være at det generelt sett er mer forstyrrelser ved lavereliggende vann enn ved høyereliggende.

Vann som inngår i analysen ovenfor, trenger ikke nødvendigvis å bli benyttet som fiskeplass av fiskeørna. I Norden er det vanlig at fiskeørna hekker opptil flere kilometer fra nærmeste brukte fiskeplass, og fiskeørna kan da fly opptil 20 km fra reirplassen for å fiske (Cramp m.fl. 1980). Opptil 23 km er kjent fra Oppland (NOF avd. Oppland 1998). I Trysil er det registrert opptil 15 km avstand i luftlinje fra hekkeplass

til en fiskeplass (Blestad 2011). Vi har også flere observasjoner i vårt prosjekt som viser at slike flygeavstander nok forekommer relativt ofte i Buskerud, bl.a. er det observert fiskeørn som fisker på Linnestranda i Lier og som flyr med byttet helt inn til reirplasser i Finnemarka som ligger 15-20 km unna. En analyse av avstander til nærmeste mulige fiskeplass for 51 reir i prosjektperioden, viser en variasjon i avstanden fra 0 til 7 km, med 1,9 km i gjennomsnitt. For Sande og Svelvik, hvor vi har gode og sikre data om aktuelle fiskelokaliteter, er gjennomsnittlig avstand til nærmeste fiskeplass 3,3 km (13 reir).

Et vakkert beliggende reir (FÅ05a) på en liten holme i et vann i Flå, 26.07.07. Foto: Thor Erik Jelstad.

Overraskende mange reir, som KR03b, ligger ute på hogstflater. Foto: Thor Erik Jelstad

I Buskerud har minst 18 (15 %) av 120 kjente reirtrær vært lokalisert ute på eller i kanten av hogstflater, 7 (29 %) av 24 reir i Sande og Svelvik. Av de 46 reirene som har vært i bruk i Buskerud i prosjektperioden 2007-2011, står 11 reir (24 %) i kanten av eller ute på hogstflater; i Sande og Svelvik hele 5 (50 %) av 10 reir. Årsaken til dette relativt høye antallet på hogstflater kan være at gode reirtrær er blitt spart i hogsten og/eller satt igjen som frøfurer eller grensetrær. Slike reirtrær gir dessuten fiskeørna god oversikt over terrenget. Det kan heller ikke utelukkes at slik plassering kan være gunstig mht. predasjon fra mår. Det er flere eksempler på at fiskeørna har fortsatt å bruke reir som ligger i slike trær i mange år etter hogsten (reirtrær i bruk står både på nye og gamle hogstflater). Frode Løset nevner at 5 (36 %) av 14 reir i Buskerud lå i kanten av hogstflater i 1988 (Løset 1988). Frittstående trær ute på hogstflater er trolig mer utsatt for forstyrrelser (lettere å oppdage) og stormfelling enn reir i sluttet skog. Se seinere i rapporten for sammenligning av hekkesuksess i slike reir med reir på andre lokaliteter.

Valg av reirtre

Fiskeørna plasserer nesten alltid reiret sitt i toppen av en stor og høy furu med flat krone/topp som gir et godt underlag for det store kvistreiret. Begge makene deltar i reirbyggingen. Reiret legges relativt ofte ute på en sterk sidegrein i kronetoppen. Fra reiret har fiskeørna som regel god oversikt over området sitt. Fiskeørnreir er også funnet i toppbrekte graner, samt i kraftmaster og mobiltelefonmaster. Furu er det klart mest dominerende reirtreslaget. Av 116 registrerte reirtrær i prosjektet, er hele 91 % i furu. Vi kjenner bare til 7 reir i gran (6 %); bare ett av disse (SA11b) var i bruk i 2011. Vi kjenner til tre reir i master, to i mobiltelefonmaster og ett i en kraftlinjemast. Bare ett av disse reirene i en mobiltelefonmast (FÅ03a) var i bruk i 2011. De to andre er falt ned. Vi kjenner ikke til at det har vært rapportert om fiskeørnreir i mobiltelefonmaster i Norge tidligere.

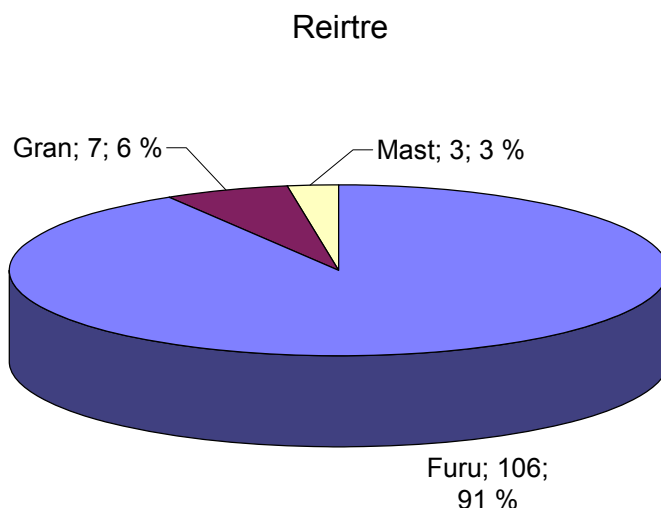

Fig.3: Fordeling av typer reirtre i prosjektområdet.

Av de 106 reirene som ligger i furutrær, er 22 (21 %) av trærne identifisert å være såkalte grensetrær (delefurer). Dette er som regel store, gamle furutrær som står i eiendomsgrenser, og som er blinket eller merket med kors eller lignende. Noen slike merker kan også være rødmalte. Siden disse trærne markerer eiendomsgrenser, har de fått stå i fred og blitt store og gamle, noe som gjerne kan by på gode reirplasser for fiskeørna.

Høyden på reirtreet kan variere en god del. Hos 52 registrerte reirtrær (og master) varierte anslått høyde over bakken fra 6 til 20 m, gjennomsnittlig høyde: $11,9 \pm 3,6$ m. Noen steder, som på øyer og i bratte skrålier, kan reirtreet være bare 5-7 m høyt. I Nord-Trøndelag der halvparten av fiskeørnreirene ligger på øyer og holmer i vann, er gjennomsnittlig høyde på 9,8 m (Kroglund mfl. 2011).

Fiskeørna bruker ofte samme reiret år etter år. Vi har et eksempel på ei reirfuru i Finnemarka (ØE02a) som har vært i bruk i alle fall siden 1960-tallet. Reiret har falt ned og er bygd opp igjen et par ganger, men lokaliteten har vært i bruk i minst 50 år. I et annet eksempel fra Trysil brukte fiskeørna det samme reiret hvert år i minst 20 år. Da falt reiret ned på grunn av snømengden, men ble bygget opp igjen samme år noen hundre meter unna, og der hekker den fortsatt (Blestad 2011).

Fiskeørnreir på sidegrein i furutopp (SA12a). Foto: Frode N. Bye

*Fiskeørnreir i mobiltelefonmast (FA03a).
Foto: Thor Erik Jelstad.*

*Fiskeørnreir i toppbrekt tørrgran (SA11b).
Foto: Jan Gylder*

I Vestfold ble det i perioden 1984-1998 bygd til sammen 37 kunstige reir, 6 av disse i Sande og 4 i Svelvik. Mange av disse reirene er fortsatt intakte. Av de 37 kunstig bygde reirene i Vestfold ble 17 tatt i bruk av fiskeørn i prosjektperioden på 1990-tallet (Steen og Hansen 2001). 3 av disse reirene er fortsatt i bruk i Sande og Svelvik (dvs. 3 av totalt 10 reir brukt i prosjektperioden). I Buskerud kjenner vi bare til at det har vært bygd 4 kunstige reir (ett i 1993, to i 1994 og ett i 1996). Ingen av disse er i bruk lenger. I Finland hekker hele 42 % av 1000 kjente fiskeørnpar i kunstig bygde reir (Svensson m.fl. 1999). Den positive bestandsutviklingen man fikk i Vestfold etter byggingen av kunstige reir, kan tyde på at mangel på egnede reirtrær har vært begrensende for bestanden i noen områder. Den samme erfaringen har man også gjort i Finland (Saurola 2005). Kunstige reir kan også virke positivt og stimulerende på unge nyetablerte par.

Metodikk

Registrering av lokaliteter

Registrering av hekkelokaliteter for fiskeørn er basert på følgende kunnskap om artens hekkebiologi: Det er kjent at fiskeørna forsvarer selve reirområdet sitt, men hevder ikke et stort territorium (revir) rundt reir-lokaliteten slik bl.a. kongeørna gjør. I områder med god næringstilgang og rike fiskemuligheter, kan fiskeørna hekke ganske tett med naboavstander ned i under 1 km (min 600 m i Vestfold på 1990-tallet, og 4 hekkende par innenfor bare 2 km² i Østfold i 1974). Begrepet lokalitet brukes derfor om et relativt begrenset område (typisk < 1 km²) rundt selve reirplassen, der fiskeørna som regel har ett reir, av og til med 1-3 alternative reir i nærheten.

Lokalitetskoder

Alle lokaliteter er blitt registrert med en egen lokalitetskode som identifiserer kommunen lokaliteten ligger i (unntak gjelder for en lokalitet i Modum der et alternativt reir ligger like over grensa i Sigdal). Koden består av to bokstaver som refererer til kommunenavnet (se Tabell 1), og et tosifret løpenummer som bygger videre på prosjektnummereringen som ble benyttet i det forrige fiskeørnprosjektet i Buskerud 1993-1998. Alternative reir nummereres med a, b, c til slutt i lokalitetskoden, f.eks. FÅ03a for reir nr. 3a i Flå. Videre angis lokaliteten med et navn som peker på et karakteristisk stedsnavn i/ved reirområdet (navn på nærmeste ås, li, vann, myr e.l.). Dette stedsnavnet er skjermet for offentligheten og blir bare oppgitt til forvaltningsmyndighetene, grunneiere og andre som skal ha adgang til slike opplysninger.

Lokalitetsdata

I tillegg til lokalitetskode, lokalitetsnavn og kommune, er følgende opplysninger samlet inn og registrert på de fleste lokalitetene: UTM-posisjon (GPS-målt eller kartavlest), referanser til kildeopplysninger (f.eks. viltkartdatabasen til Fylkesmannen i Buskerud), høyde over havet, reirtre (art, type/grensetre), lokalitetsbeskrivelse (beliggenhet, landskap, naturtype, utsiktspunkter o.l.), reiropplysninger (plassering, høyde over bakken, nytt/gammelt, kunstig bygd m.m.), påvirkninger (hogst/hogstflate, avstand til veier/stier/kraftlinjer og hytter, fiske og annet friluftsliv), og diverse historiske opplysninger.

I prosjektets første år ble det lagt mye arbeid i å samle inn og kvalitetssikre så mange historiske opplysninger om tidligere kjente og eksisterende lokaliteter som mulig. Dette fordi det i dette materialet fantes mange nyttige opplysninger om artens lokalitetsvalg og hekkebiologi. Innledningsvis ble det derfor lagt vekt på å søke opp så mange gamle lokaliteter som mulig for å fastslå status og skaffe mer nøyaktige lokalitetsdata. Det viste seg snart at mange tidligere kjente reirlokalteter hadde mangelfulle og unøyaktige opplysninger bl.a. om beliggenhet – i noen tilfeller var oppgitt posisjon hele 500-1000 m feil! Dette gjorde det mange ganger vanskelig å gjenfinne reirene, spesielt reir som ikke lenger var i bruk. Slike unøyaktige lokalitetsopplysninger har selvfølgelig liten verdi i forvaltningssammenheng. Derfor ble GPS-måling av alle reir en prioritert oppgave i prosjektet. Disse innledende kontrollene viste også at det var flere andre feil i det tidligere materialet, bl.a. flere dobbeltregistreringer av reir og et par tilfeller der reir som tilhørte andre rovfuglarter (hønsehauk og kongeørn) var blitt registrert som fiskeørnreir.

Ved prosjektets slutt var i alt 75 reir blitt GPS-målt, herav 48 av de 56 reirene som har vært i bruk i minst ett år i prosjektperioden (38 av 46 reir i Buskerud). De resterende 8 reirene i Buskerud er nøyaktig lokalisert vha. "Norge i bilder" eller på andre måter til en nøyaktighet på bedre enn 100 m.

Tabell 1: Kommunekoder

Kode		Kommune	Kommunenr
DR		Drammen	0602
FL		Flesberg	0631
FÅ		Flå	0615
GO		Gol	0617
HE		Hemsedal	0618
HL		Hol	0620
HO		Hole	0612
HU		Hurum	0628
KO		Kongsberg	0604
KR		Krødsherad	0622
LI		Lier	0626
MO		Modum	0623
NE		Nedre Eiker	0625
NS		Nes	0616
NU		Nore og Uvdal	0633
RI		Ringerike	0605
RO		Rollag	0632
RØ		Røyken	0627
SI		Sigdal	0621
ØE		Øvre Eiker	0624
ÅL		Ål	0619
SA		Sande	0713
SV		Svelvik	0711

Kontroll av lokaliteter

I prosjektet har det vært lagt opp til minst to kontroller av lokaliteter hver sesong. Ett besøk i begynnelsen av hekkesesongen, dvs. fra ultimo april og ut mai, for å kontrollere om lokalitetene er besatt. Deretter et besøk sent i hekkesesongen, dvs. medio juli til primo august for å kontrollere hekkesesultat når eventuelle unger er blitt store. I gjennomsnitt er det utført 2,23 kontroller per lokalitet i prosjektperioden, typisk 2-3 kontroller per lokalitet per sesong.

For å sikre enhetlige og gode data fra kontrollene, ble det utarbeidet et eget rapportskjema for prosjektet (se vedlegg). Noen fant kanskje utfyllingen av dette skjemaet for omstendelig. Det var derfor ikke alle som brukte det. Tilbakemeldinger til registrator kom både i form av enkle meldinger per telefon, SMS eller e-post, mens andre brukte egne skjemaer eller prosjektets rapportskjema. Erfaringene fra fem års prosjektarbeid er at den beste kvaliteten og de nyttigste opplysningene i de fleste tilfeller var de som kom inn på rapportskjemaet. Et standardisert skjema sikrer at nyttige og viktige opplysninger om lokalitet og aktivitet blir registrert. Mange ganger var det faktisk nødvendig å etterlyse så viktige opplysninger som hvor mange individer (voksne og unger) som ble observert, dato for kontrollen og reirtreart (furu?).

Registreringsskjema

Registreringsskjemaet er delt i to deler (se vedlegg):

- 1) Øverste del brukes til lokalitetsbeskrivelse og registrering av lokalitetsdata. For tidligere kjente lokaliteter er det viktig å fylle ut manglende/mangelfulle data fra tidligere lokalitetsbeskrivelser (f.eks. beliggenhet, reirtre, UTM-posisjon). Data for nye lokaliteter føres også inn på denne delen av skjemaet ved første gangs besøk.
- 2) Nederste del brukes ved årlige lokalitetskontroller. Her er det viktig å få med alle observerte aktiviteter på lokaliteten, hekkeopplysninger, matinger, samt trusler, inngrep og endringer på/ved lokaliteten (hogst, hyttebygging o.l., også endringer i reir/reirtre er viktige opplysninger). Observasjon av andre rovfugler og rødlistearter (f.eks. hakkespetter) kan også føres inn her. Nederst på skjemaet er det mulig å notere data som kan brukes i forbindelse med reiseoppgjør.

For å unngå unødige forstyrrelser i forbindelse med reirkontroller, ble det anbefalt å holde en avstand til reiret på minst 200-300 m, og helst finne seg et godt utsiktspunkt et stykke unna reiret og gjøre sine observasjoner derfra vha. kikkert/teleskop. For mange lokaliteter er opplysninger om slike gode utsiktspunkter blitt registrert i lokalitetsskjemaet. Besøk ved selve reirtreet bør helst unngås i hekketida. Derfor ble det anbefalt å utføre GPS-måling av selve reirtreets posisjon utenom hekkesesongen eller på slutten av denne når ungene var blitt flygedyktige.

Erfaringer har vist at det kan være vanskelig å telle antall unger i reiret uten teleskop da ungene ofte trykker hardt i lange perioder og kan være usynlige for en observatør med håndkikkert ved korte besøk. Uansett er det alltid en fordel å stå slik at man kan se ned mot reirskåla, også når man bruker teleskop.

UTM-posisjoner

Det er viktig at angitte UTM-posisjoner er korrekte. Dette forutsetter at observatørene har god kunnskap om hvordan en stiller inn og leser av UTM-posisjoner med GPS i felt eller på kart/"Norge i bilder". Alle UTM posisjoner skal angis med kartdatum WGS84 i sonebelte 32V, enten som MGRS eller Euref89 data. Nøyaktigheten bør være 10 m eller bedre (ta med alle siffer på GPSen). Groveste nøyaktighet for angivelse av UTM posisjoner for reirtrær skal være 100 m.

Behandling og publisering av data

Innsamlede data tilhører prosjektet og skal ikke spres til andre uten prosjektledelsens godkjenning. Alle innsamlede data om lokaliteter og kontroller er blitt registrert i en Access database. I tillegg er det blitt vedlikeholdt en oversikt over alle lokaliteter i en Excel-fil. Erfaring viser at jo flere detaljer som blir registrert på en standardisert måte, jo enklere blir det å foreta interessante analyser av dataene i ettertid.

Hvert år etter endt feltsesong er det utgitt en årsrapport med oppsummering av årets registreringer. Årsrapportene er blitt publisert i lokalitetskriftet Buskskvetten på NOF avd. Buskeruds hjemmeside og NiBs hjemmeside: <http://nofbuskerud.net/buskskvetten.html> / www.naturvernforbundet.no/buskerud. Videre er det informert om årets resultater på årsmøtene i fiskeørnprosjektet og noen ganger også på andre møter. F.o.m. 2008 er det årlig laget en egen rapport til Fylkesmannen i Buskerud med oppdaterte, detaljerte lokalitetsopplysninger. Dette i henhold til krav stilt ved tildeling av viltfondsmidler.

Ved prosjektets slutt i 2011 er alle reirlokalteter, som har vært brukt i prosjektperioden, lagt inn på Artsobservasjoner: <http://www.artsobservasjoner.no/fugler/>. Disse opplysningene er skjernet for offentligheten.

Prosjektledelsen har etter beste evne forsøkt å holde prosjektdeltakerne oppdatert på status og framdrift i prosjektet. Spesielt ved innledning til ny feltsesong har det vært viktig å mobilisere flest mulig til ny feltinnsats. Halvveis ut i feltsesongen har det blitt sendt ut en statusrapport om hvordan årets hekkesesong tegner. Årsmøtet i slutten av oktober og publisering av årsrapporten har vært de viktigste tiltakene for å holde engasjementet oppe i prosjektet.

Opplysningene som er samlet inn, er prosjektets eiendom og blir behandlet fortrolig.

Definisjoner

Erfaringer har vist at det er svært viktig å bli enig om noen standardiserte definisjoner av bl.a. hekkestatus som skal brukes i prosjektet. Dette for å sikre en enhetlig og lik måte å beskrive hekkinger på. Følgende fem kategorier er brukt for reirstatus i dette prosjektet:

Statuskategori	Forklaring
I bruk*	Reiret er påvist i bruk det siste rapporteringsåret.
Brukt siste 5 år	Reiret er påvist i bruk en eller flere ganger i de foregående 5 årene. Reiret er intakt.
Ikke i bruk	Reiret er intakt, men har ikke vært i bruk de siste 5 årene.
Utgått	Reiret er borte fordi reiret er falt ned eller reirtreet er knekt, blåst ned eller hogd.
Usikker, må sjekkes	Mangelfulle opplysninger, lokaliteten er ikke kontrollert.

*Forklaring til begreper brukt om lokaliteter "I bruk":

Hekke-kategori	Forklaring
Mulig hekkeforsøk	Det er observert aktivitet på lokaliteten som kan indikere et mulig hekkeforsøk, men uten at hekking er konstatert. Slik aktivitet kan omfatte kurtise og reirbygging.
Konstatert hekking	Det er observert ruging og/eller mating av små unger i reiret en eller flere ganger.
Avbrutt/mislykket hekking	Konstatert hekking er avbrutt. Ingen flygedyktige unger vokser opp. Aktivitet kan noen ganger observeres seinere i sesongen.
Vellykket hekking	Minst en flygedyktig unge vokser opp, eller minst en stor reirunge er observert som kan antas å nå flygedyktig alder.

Status "I bruk" omfatter lokaliteter der det enten er gjort et mulig hekkeforsøk (aktivitet er observert på/ved reiret en eller flere ganger i sesongen; dette inkluderer observasjon av enslig fiskeørn på lokaliteten), der igangsatt hekking er påvist ved observasjon av rugende fugl eller små unger i reiret, eller vellykket hekking er påvist ved observasjon av flygedyktige/store unger i/ved reiret.

Årsaker til at hekkeforsøk avbrytes og hekking mislykkes

Det kan være flere mulige årsaker til at hekkeforsøk avbrytes og hekking mislykkes:

- 1) Tidlig i sesongen kan lokaliteten være besatt av en enslig fiskeørn. Aktivitet kan observeres i en periode, men uten at ruging blir konstatert. Hvis reiret var i bruk i forrige sesong, kan det være at maken har omkommet på trekket eller i vinterkvarteret.
- 2) Et par etablerer seg på lokaliteten og det kan observeres både kurtise, parring og reirbygging, også påbegynt ruging, men hekkingen oppgis av en eller annen årsak før klekking. Aktivitet, også med påbygging av reiret, kan likevel observeres utover i sesongen, men da uten tegn til hekking (ruging/unger). Paret kan i slike tilfeller bygge et nytt alternativt reir (frustrasjonsreir) i nærheten av det gamle, men for seint til at ny hekking igangsettes. Slike reir kan tas i bruk neste sesong.
- 3) Unge og uerfarne par kan gjøre et hekkeforsøk, men uten å gjennomføre hekking det første året.
- 4) Gjentatte forstyrrelser eller predasjon kan føre til at hekking avbrytes.
- 5) Hekkingen oppgis etter klekking. Dette kan for eksempel skyldes at hannen som skaffer det meste av maten, omkommer og at hunnen ikke klarer å fø opp ungen(e) alene, eller at ungen(e) dør fordi hannen ikke klarer å skaffe nok mat, eller fordi de er blitt matet med fisk som er infisert eller forgiftet.

Kajakkpadling forbi KO09a 4.9.2010 (utenom hekketiden). Foto: T.Andersen

Gjennomførte kontroller

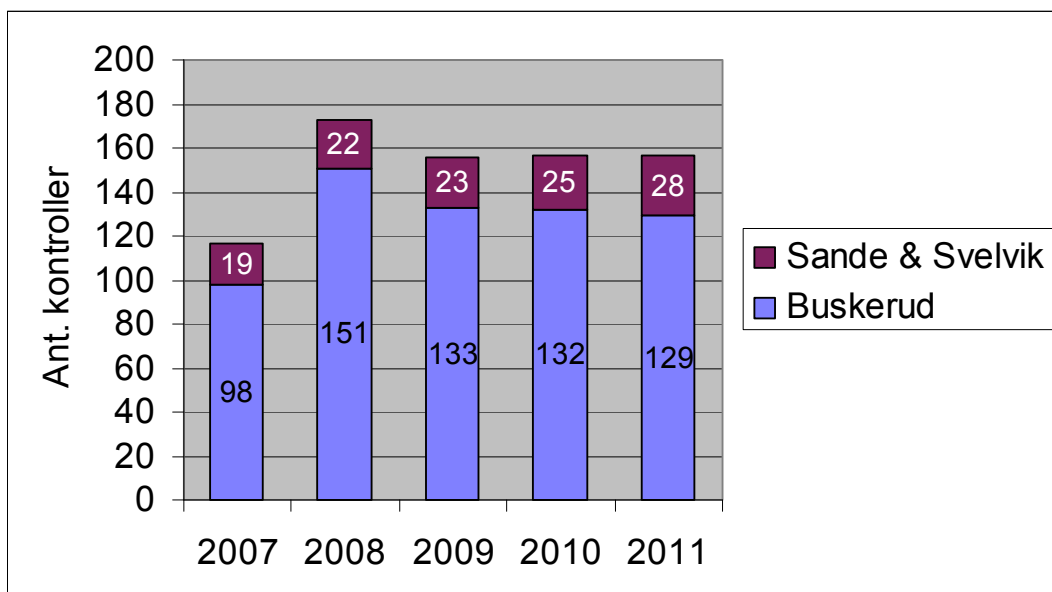

Fig.4: Antall registrerte kontroller per år i prosjektperioden.

Antall kontroller og aktivitetsnivået generelt har holdt seg overraskende stabilt gjennom hele prosjektperioden med ca. 160 kontroller per år. Noen av deltagerne som var med fra starten, har etter hvert trappet ned, mens nye prosjektdeltagere har kommet til og bidratt til å holde aktivitetsnivået oppe også de siste par årene. Totalt er det registrert 760 kontroller i prosjektperioden med en fordeling per kommune som vist i Fig.5 nedenfor. I tillegg har vi registrert 300 kontroller av reir fra årene før 2007, noe som innebar at vi i 2011 passerte 1000 registrerte kontroller totalt i prosjektdatabasen. Kontroller av alternative reir på en tur teller her som separate kontroller.

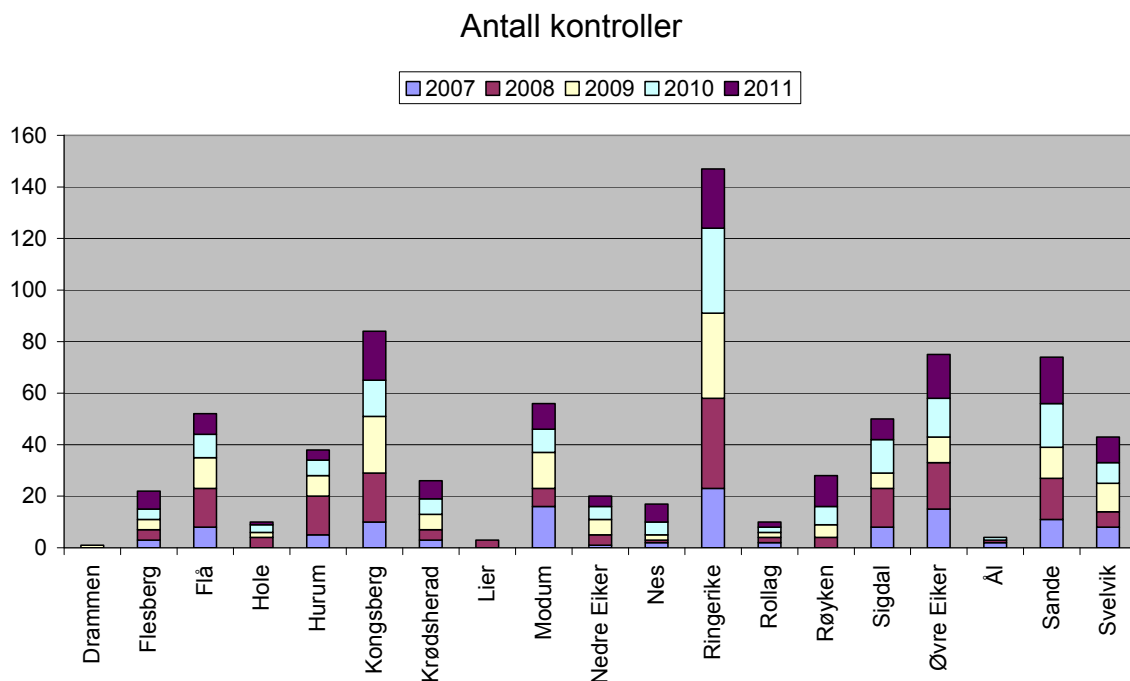

Fig.5: Antall reirkontroller per kommune i prosjektperioden.

Ringerike, Kongsberg, Øvre Eiker og Sande er de fire kommunene med flest kontroller. Dette er også kommunene med flest aktive reir. I gjennomsnitt er det blitt utført 2,23 kontroller per lokalitet. Kommuner som Røyken, Hurum, Kongsberg, Øvre Eiker, Nedre Eiker, Flesberg og Flå har vært oppe i 4 eller flere kontroller i gjennomsnitt per lokalitet ett eller flere år i perioden. Flest kontroller ble utført på KO05a i 2008 (13), KO05a i 2009 (11), FA03a i 2008 (11) og R002a i 2011 (11).

Tabell 2: Kommunefordeling av antall reirkontroller i prosjektperioden 2007-2011.

Kommune	2007	2008	2009	2010	2011
Drammen	0	0	1	0	0
Flesberg	3	4	4	4	7
Flå	8	15	12	9	8
Hole	0	4	2	3	1
Hurum	5	15	8	6	4
Kongsberg	10	19	22	14	19
Krødsherad	3	4	6	6	7
Lier	0	3	0	0	0
Modum	16	7	14	9	10
Nedre Eiker	1	4	6	5	4
Nes	2	1	2	5	7
Ringerike	23	35	33	33	23
Rollag	2	2	2	2	2
Røyken	0	4	5	7	12
Sigdal	8	15	6	13	8
Øvre Eiker	15	18	10	15	17
Ål	2	1	0	1	0
Sande	11	16	12	17	18
Svelvik	8	6	11	8	10
SUM	117	173	156	157	157

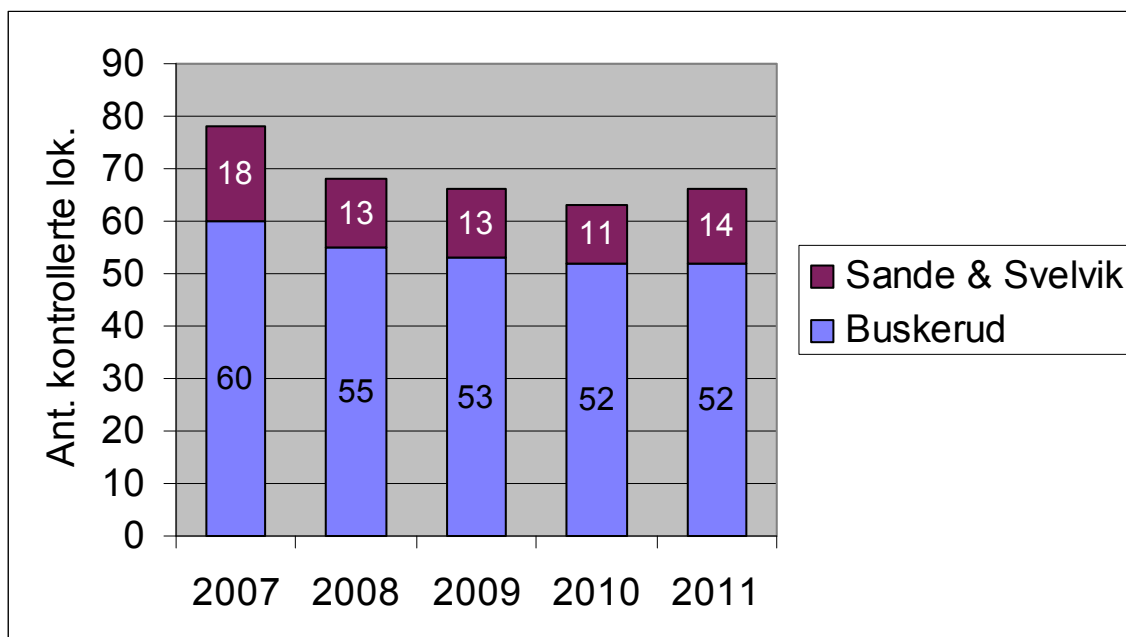

Fig.6: Antall kontrollerte reir per år.

Figur 6 viser antall kontrollerte reir per år. Antallet har avtatt noe etter hvert som stadig flere usikre lokaliteter er sjekket ut av prosjektet, og feltarbeidet er blitt mer og mer konsentrert om å følge opp kjente lokaliteter med intakte reir. I prosjektets siste år, 2011, ble også flere gamle utgatte lokaliteter besøkt på nytt for å kontrollere mulige reetableringer, men uten at dette ga positivt resultat. Denne ekstrainsatsen forklarer økningen i antall besøkte lokaliteter det siste året.

Tabell 3 nedenfor gir en oversikt over innsatsen som er nedlagt i prosjektet. Totalt har mer enn 60 personer vært involvert i prosjektet på en eller annen måte i løpet av 5-årsperioden. Tabellen nedenfor viser antall kontroller som er registrert per person. Noen av personene på lista kan ha vært med på flere kontroller enn hva som framgår av denne oversikten, uten at dette har blitt registrert.

Tabell 3: Antall utførte kontroller per deltager

Navn	#	Navn	#	Navn	#
T.E.Jelstad	222	R.Demmo	8	D.Kjernet	1
J.Gylder	79	T.Østern	7	E.Gates	1
S.Stueflotten	62	D.Pattenden	6	E.Mikalsen	1
F.N.Bye	58	K.Strand	6	E.Tandbergmoen	1
K.A.Dokka	45	O.M.Bjurstedt	6	F.M.Svendsen	1
A.Brenna	43	O.Temtemoen	6	H.Gregersen	1
Ø.Engen	30	S.Bjerve	6	H.Kjøntvedt	1
P.Ø.Klunderud	27	J.Nygård	4	J.B.Engdal	1
T.Andersen	27	T.Gunnarsen	4	J.Olstad	1
A.Sørensen	26	T.Gylder	4	M.Bogen	1
P.Furuset	21	F.T.Brandbu	3	M.Eken	1
T.Ugstad	21	K.Isaksen	3	O.E.Fløystad	1
L.I.Karlsen	16	M.Skaugen	3	O.Såtvedt	1
P.Gustavsen	15	R.Hylland	3	S.Johnsen	1
K.A.Solberg	14	A.Sæbø	2	S.Sundby	1
A.Jahren	13	B.Elnan	2	T.Bakken	1
P-W.Færgestad	12	B.Engelstad	2	T.Bøhler	1
E.&A.Tenold	11	E.Kristoffersen	2	T.Haraldset	1
J.T.Bollerud	9	H-J.Hovelstad	2	W.Svendsen	1
F.Gregersen	8	B.J.Vatland	1		
K-Å.Bergerud	8	B.R.Skullestad	1	Sum ant. kontroller	760

Kartleggingsstatus og bestandsdynamikk

Ved prosjektoppstart var det en viktig oppgave å skaffe en oversikt over alle kjente fiskeørnlokalteter i Buskerud og Sande & Svelvik. Etter 2007-sesongen kjente vi til 118 reir, derav 98 reir i Buskerud og 20 reir i Sande & Svelvik med kunnskapsstatus som vist i Fig.7. Denne statusen er seinere blitt oppdatert med historiske opplysninger for nye reir som er blitt påvist i etterfølgende år. Etter 2007-sesongen var det fortsatt relativt mange reir (31) med usikker status. Det ble derfor et uttrykt mål å få redusert denne gruppen til < 10 reir. Ved prosjektets slutt i 2011, var det bare 4 reir igjen med usikker status. Dette var lokaliteter som pga. gamle og mangelfulle kildeopplysninger, var vanskelig å gjenfinne. Ved prosjektets slutt kjente vi til 144 reir i prosjektområdet, derav 120 reir i Buskerud og 24 i Sande og Svelvik, dette inkluderte 81 gamle og utgåtte reir. Som vi ser av figurene nedenfor, har prosjektet bidratt til å fjerne mye usikkerhet om fiskeørnas forekomst i området.

Status fiskeørnreir 2007

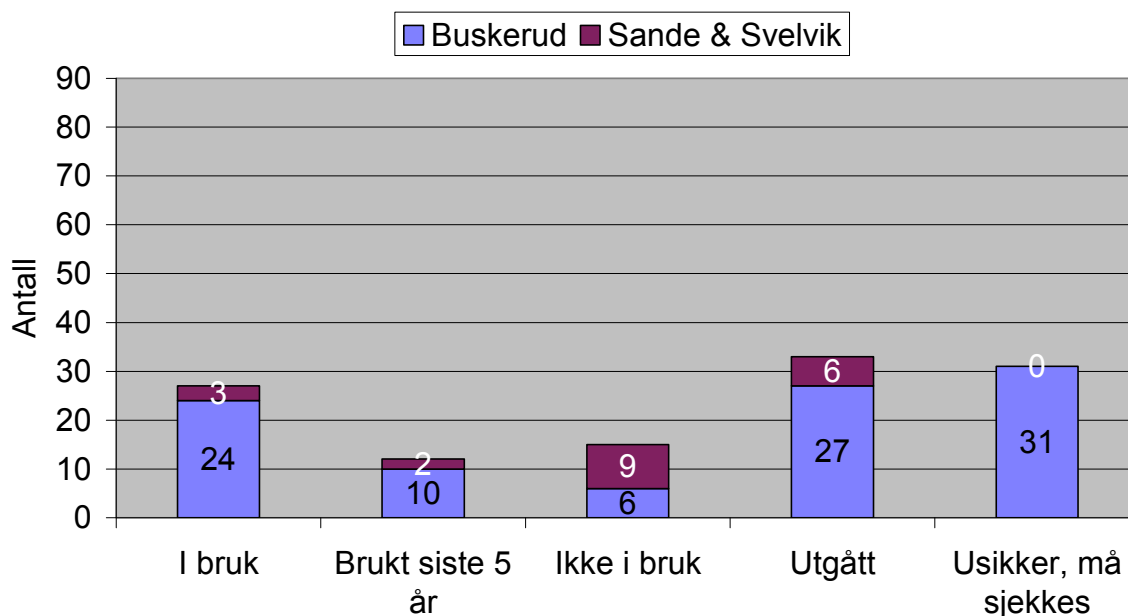

Fig.7: Status fiskeørnreir per 2007.

Status fiskeørnreir 2011

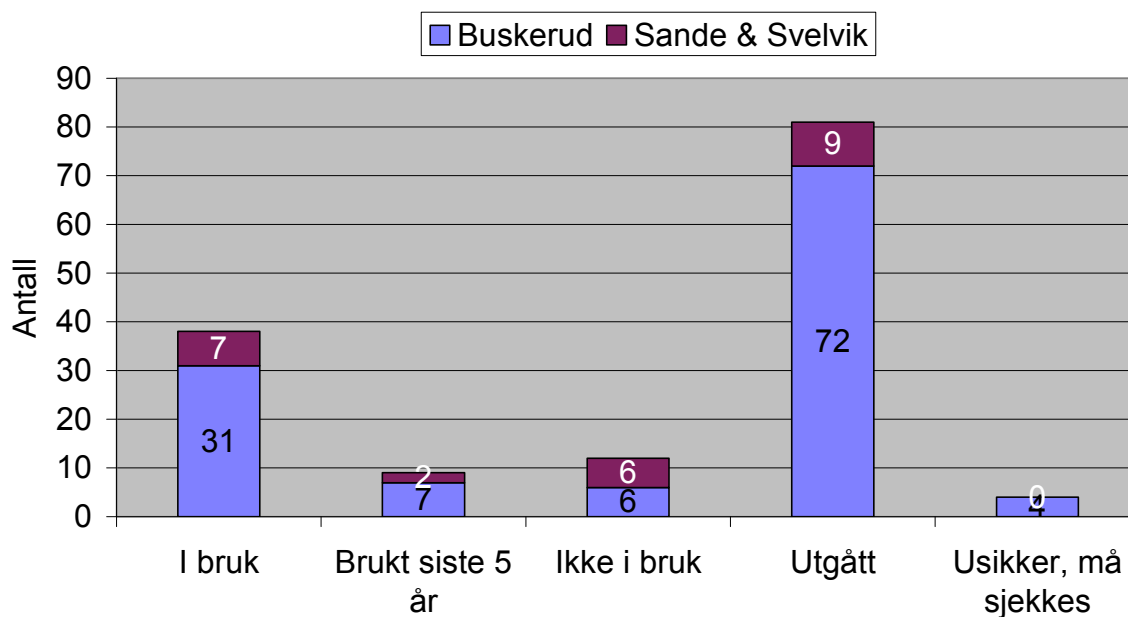

Fig.8: Status fiskeørnreir per 2011.

Hvert år skjer det endringer på flere lokaliteter. Noen reir går ut av bruk fordi hekkingen opphører eller reiret faller ned om vinteren. Noen av disse reirene blir bygd opp igjen, andre går permanent ut av bruk. Noen intakte, gamle reir tas i bruk på nytt, og nye reir bygges. Denne dynamikken er illustrert i Fig.9. Her er totalt antall reir i bruk angitt over null-streken. Dette består av reir som var i bruk både i angitt år og i foregående år (i bruk, kjente), nyetableringer i gamle reir (gjenbruk, gamle) og nyoppdagete reir (nye). Antall reir under nullstreken viser antall reir som var i bruk i fjoråret, men som enten er gått ut av bruk (ut av bruk) eller som har falt ned eller er forsvunnet av andre årsaker siden fjoråret (utgått). Data fra tidligere år er ikke oppdatert med historiske data fra nye og seinere tilkomne reir i denne grafen. I gjennomsnitt har 22 % av reirene endret status fra år til år. Det betyr at halvparten av reirene teoretisk sett vil kunne ha endret status en eller flere ganger i løpet av tre år.

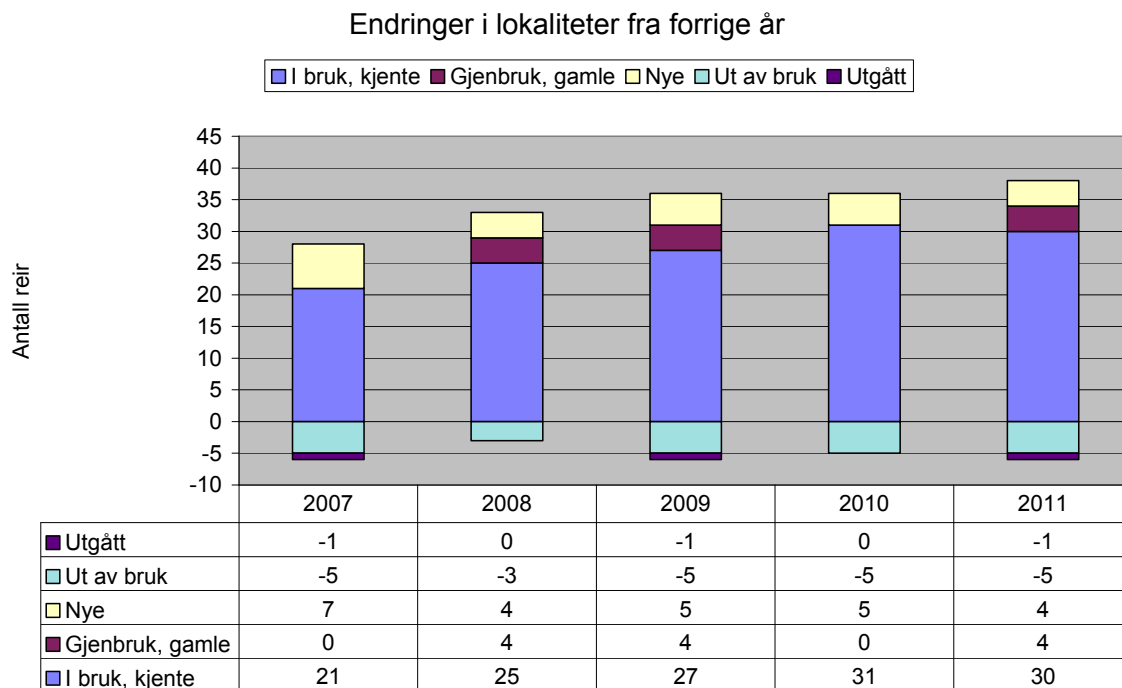

Fig.9: Endringer i brukte lokaliteter fra år til år.

Erfaringene fra dette prosjektet indikerer at det er en avgang i reir på ca. 5 % per år. Av 33 reir som var i bruk i 2007 var 26 (79 %) fortsatt i bruk i 2011, noe som tilsvarer en gjennomsnittlig avgang på 5 % per år. Dette betyr at halvparten av alle kjente reir vil ha gått ut av bruk i løpet av 12-15 år. Gitt at vi har en tilnærmet konstant bestand, må et tilsvarende antall nye reir ha kommet til i samme periode.

I begynnelsen av prosjektet var vi litt usikre på om fiskeørnpar vil bygge opp igjen et reir som hadde falt ned om vinteren, i det samme reiret, eller om de ville flytte til en annen lokalitet i nærheten. I løpet av prosjektet har vi hatt flere eksempler på par som har bygd opp igjen reir som har falt ned om vinteren, og hekket i det nybygde reiret samme sesong. I 2008 bygde paret på FÅ03a opp igjen reiret som Netcom hadde revet ned i mobiltelefonmasta den siste vinteren og hekket vellykket der samme sesong. I 2011 bygde paret på FL03a opp igjen reiret som hadde falt ned om vinteren og hekket vellykket der samme sesong. Det samme gjorde paret på FÅ05a i 2011, men der ble hekkingen mislykket. Dette skal visstnok også ha skjedd på SA08a før 2007.

Hvis et hekkforsøk mislykkes, kan fiskeørnparet bygge et nytt reir i nærheten i samme sesong – et såkalt "frustrasjonsreir" (Cramp et.al. 1980). Dette skjedde på lokalitet KR02 i 2007 og på SV04 i 2009, trolig også på KO02 i 2006 og SV03 i 2001. Det nye reiret på KR02 ble bygd ca. 70 m unna det gamle reiret KR02a ute på den samme hogstflata. Paret tok i bruk det nye reiret KR02b i 2008 og har hekket der siden. På SV04 derimot flyttet paret tilbake til det gamle reiret igjen neste sesong. Bygging av slike frustrasjonsreir er trolig en viktig årsak til at vi finner alternative reir på noen lokaliteter.

I løpet av prosjektperioden er det funnet/lokalisert 25 nye reir, 22 i Buskerud og 3 i Sande. I gjennomsnitt er det funnet 5 nye reir hvert år, noen av disse har i følge informanter vært i bruk også i tidligere år, slik at netto tilgang av nye reir per år er noe lavere. Av de 25 nye reirene som er funnet i løpet av prosjektperioden, er 13 (52 %) funnet etter tips fra personer utenfor prosjektet, og 12 (48 %) som følge av prosjektdeltagernes egen leting. Dette viser at det å stimulere lokale informanter til å tipse om fiskeørnreir, er en effektiv metode for å spore opp nye reir.

Leting etter nye lokaliteter

Flere prosjektdeltagere har nedlagt mye arbeid i å lete etter nye reir i områder der vi har hatt sterke indikasjoner på mulig hekking (gjentatte observasjoner av fiskeørn, som også flyr med fisk, og/eller gode tips fra informanter). Det har blitt mange bomturer, og utbyttet står kanskje ikke helt i forhold til nedlagt feltinnsats. Bare 12 av 25 nye reir i perioden er funnet som følge av prosjektdeltagernes egen feltinnsats, flere av disse har vært alternative reir på kjente lokaliteter. Erfaringer fra fem års feltarbeid tilsier at følgende metoder for å finne nye reir er de mest effektive:

Tips fra informanter

Dette er trolig den mest effektive måten å finne nye reir på. For å gi godt utbytte, må det aktivt søkes kontakt med aktuelle informanter (generelt naturinteresserte mennesker, grunneiere mfl.). Dette kan også skje ved opprop i lokalaviser. NOF avd. Østfold hadde tidligere hatt suksess med et slikt opprop. Derfor besluttet vi å prøve dette i 2010. Vi søkte først råd hos Rune Aae om opplegget som de hadde brukt i Østfold, før vi gikk til avisene med vårt eget opprop sommeren 2010. Vi fikk flere fine innslag om prosjektet vårt på trykk i Drammens Tidende, Ringerikes Blad, Hallingdølen, Laagendalsposten, Røyken og Hurum Avis, Svelvikposten og Sande Avis. Dette resulterte i mange tips, men de fleste gjaldt enten kjente lokaliteter, eller det dreide seg bare om generelle fiskeørnobservasjoner. To nye reir ble likevel funnet som direkte følge av disse avisoppslagene – FL03a og RI24a. Dette var et resultat i underkant av hva vi hadde forventet. Lokalitetsopplysninger som gis av informanter, har ofte vist seg å være både unøyaktige og gamle, og reiret kan som følge av dette være vanskelig å finne. Som følge av manglende artskunnskap, har også flere tips om "fiskeørnreir" vist seg å gjelde andre rovfuglarter (musvåk, fjellvåk, hønsehauk og vandrefalk).

Kontroll av gamle, usikre lokaliteter

Gamle opplysninger om lokaliteter som ikke har blitt besøkt på mange år, er en god kilde til å finne reir som fortsatt er i bruk, enten det gamle opprinnelige reiret eller et nytt alternativt reir i samme område. Erfaringer har vist at mellom 10 % og 15 % av slike gamle, usikre lokaliteter fortsatt kan være i bruk.

Kontroll av intakte reir som er gått ut av bruk

Reir i kategoriene "Ikke i bruk" og "Brukt siste 5 år" er en potensiell kilde til nye hekkinger. Erfaringer har vist at mellom 5 % og 10 % av reirene som er i bruk et år, kan være nyetableringer i gamle intakte reir. Disse lokalitetene bør derfor besøkes en gang i sesongen for å sjekke om de er tatt i bruk igjen.

Leting fra faste utsiktspunkter kontra streifleting

Hva gir best uttelling – leting fra faste utsiktspunkter der en kan sitte høyt i terrenget og speide etter fiskeørn i flere timer og gjennomløpe området med teleskop for å finne reir, eller streifsøk gjennom skogen i et forhåndsbestemt område? Vanskelig å si, men begge metodene har resultert i at nye reir er blitt funnet. Slik leting er imidlertid tidkrevende, og metoden bør derfor optimaliseres. Dette kan bl.a. gjøres ved å legge søkene til slutten av hekkesesongen når aktiviteten på reirplassen er størst (mating og tiggerop), og ved å forberede søk i området ved å studere fotografiske kartdata som på "Norge i bilder".

Optimalt tidspunkt for å finne nye reir

Når i sesongen og når på døgnet er det best å lete etter nye reir? Følgende erfaringer er gjort: Tidlig i sesongen (ultimo april) når fiskeørna vender tilbake til lokaliteten, kan hannens fluktspill over lokaliteten observeres på lang avstand. Noter i slike tilfeller ditt ståsted og kompassretning til observasjonen for lettere å kunne peile inn et aktuelt leteområde på kartet. I rugeperioden er det lite aktivitet og vanskeligere å finne nye reir. I ungeperioden når hannen bringer fisk til reiret flere ganger i døgnet, er det igjen lettere å observere aktivitet ved lokaliteten. Ungenes tiggerop kan dessuten høres på flere hundre meters avstand. Ungene mates hyppigst på formiddagen fram mot høylys dag, så dette er trolig den beste tiden for å speide etter fiskeørn som flyr med fisk mot reiret. Men merk at det kan gå flere timer mellom hver gang hannen bringer fisk til reiret, og at han kan fiske langt unna reiret. Metoden er derfor usikker.

Leting på "Norge i bilder"

Dersom nøyaktig posisjon til nye reir ikke er kjent, men en sannsynlig hekkeplass er blitt lokalisert til et mindre avgrenset område, kan søking og leting på "Norge i bilder" være en mulig måte å finne reir på. Fiskeørnreir kan sees på flyfotografiene som runde lyse flekker ofte med en mørk prikk i midten, i toppen

på store furutrær. Metoden er særlig godt egnet for å plotte UTM posisjon til reir som ligger ute på øyer i vatn og som ikke er tilgjengelig for GPS-måling uten bruk av båt.

Leting med utgangspunkt i fiskeplasser

Mange kjenner til fiskeplasser som fiskeørna bruker regelmessig. Ved å samle inn opplysninger om retningen som fiskeørna flyr med byttet sitt, kan en peile seg inn mot aktuelle hekkeområder. I slike tilfeller er det viktig å følge med fiskeørna så lenge som mulig for å se i hvilken retning den drar etter å ha vunnet tilstrekkelig høyde.

I løpet av prosjektet har vi lett mye i følgende områder uten at det har resultert i mange funn av nye reir:

- Sande vest (Sande)
- Svelvikmarka (Svelvik)
- Hurumlandet og grenseområdene mellom Hurum og Røyken
- Kjekstadmarka (Røyken, Lier)
- Drammensmarka sør (Drammen), Mjøndalsskogen og Sirikjerke-området (Nedre Eiker, Øvre Eiker)
- Nesfjell-Hajern-området (Øvre Eiker, Kongsberg)
- Skrimfjella (Kongsberg)
- Finnemarka (Modum, Lier)
- Holtefjell (Øvre Eiker, Flesberg)
- Holleia vest (Modum, Krødsherad, Ringerike)
- Redalen/Bergsjø/Ørgenvika-området (Krødsherad, Ringerike)
- Krokskogen-Ringkollen-Spålen-området (Hole, Ringerike)
- Ådalen/Sperillen/Vikerfjellsområdet (Ringerike)
- Solevannet øst og sørøst (Sigdal)
- Vassfaret Vest (Flå, Nes)

Resultater og diskusjoner

Hekkesuksess og ungeproduksjon

Tabell 4 viser hekkeresultat i de 46 reirene i Buskerud og de 10 i Sande og Svelvik som har vært i bruk i 5-årsperioden. Av disse har minst 18 reir i Buskerud og 2 reir i Sande vært i bruk i alle fem årene (36 %), mens bare hhv. 10 og 1 reir har hatt vellykket hekking i alle 5 årene (20 %). Følgende koder er benyttet:

n	antall flygedyktige/antatt flygedyktige unger	Grønt	– vellykket hekking,
(n)	antall klekte unger i reir med tap av unger	Gult	– mislykket hekking, mulig hekkforsøk, observert aktivitet
0	mislykket hekking = ingen flygedyktige unger	Rødt	– ingen aktivitet ved kontroll,
a	aktivitet observert, men uten påvist hekking	Blått	– reir konstatert utgått.
?	ukjent / ikke kontrollert hekkeresultat		
-	ingen aktivitet ved kontroll i hekkesesongen		
u	reir utgått (falt ned / borte)		
□	(blankt) reir ukjent/ikke kontrollert dette året		

Vellykket hekking i KO05a med to flygedyktige unger 16.08.08.
Foto: Kjell A. Dokka

Tabell 4: Hekkeresultat per lokalitet 2007-2011.

Lok.nr.	Kommune	Ant. unger 2007	Ant. unger 2008	Ant. unger 2009	Ant. unger 2010	Ant. unger 2011
FL01a	Flesberg	2	0	a	-	2
FL03a	Flesberg	1+	1+	2	2	1
FÅ03a	Flå	2	2	3	4	2
FÅ04a	Flå	0	-	u		
FÅ05a	Flå	2	1	2	2	0
HO01b	Hole		0	-	u	
HU01b	Hurum	-	0	-	u	
HU02a	Hurum	3	(4)3	(2)1	(3)2	3
HU03a	Hurum	2	0	u		
KO05a	Kongsberg	0	(3)2	(2)1	a	(2)1
KO07a	Kongsberg	0	0	0	-	a
KO09a	Kongsberg			1	a	-
KO10a	Kongsberg			1+	a	0
KO11a	Kongsberg				a	a
KO12a	Kongsberg					(2)1
KR02b	Krødsherad	0	1+	2	a	2
KR03b	Krødsherad			(1+)?	2	2
MO14a	Modum	a	-	0	1	0
MO15a	Modum	a	-	-	-	u
MO16a	Modum	-	1+	-	-	u
MO17a	Modum	1-2	-	3	2	a
NE02a	Nedre Eiker	1-2	2	2+	3	a
NS02a	Nes			1?	0	u
NS03a	Nes					2
RI01b	Ringerike		?	2+	2	-
RI01c	Ringerike					1+
RI06a	Ringerike	0	a	1	-	-
RI07a	Ringerike		1+	2	3	2
RI12a	Ringerike	1	2	1	2	2
RI13a	Ringerike	2	1	2	2	3
RI14a	Ringerike	1	1	1	1+	2
RI15a	Ringerike	0	2	(1)0	a	-
RI16a	Ringerike	0	0	1	0	-
RI17a	Ringerike	1	3	2	1	2
RI21a	Ringerike	2	0	2+	1+	2+
RI24a	Ringerike	1+	1+	2	2	0?
RO01a	Rollag	2	1	2	2	3
RØ01a	Røyken		u	?	-	u
RØ02a	Røyken		1	(2)1	2	3
MO14d	Sigdal		0	-	-	-
SI04a	Sigdal	2	2	2	2	3
SI05a	Sigdal	1	2	2	a	-
SI08a	Sigdal				2	1
ØE02a	Øvre Eiker	1-2	2	2	2	3
ØE06a	Øvre Eiker	0	2	2	0	2
ØE13a	Øvre Eiker	1-2	0	1	a	0
46 reir	Buskerud	29-35	34-40	46-52	42-44	45-47

Lok.nr.	Kommune	Ant. unger 2007	Ant. unger 2008	Ant. unger 2009	Ant. unger 2010	Ant. unger 2011
SA02a	Sande	a	-	-	-	a
SA04a	Sande	1-2	0	-	-	0
SA05a	Sande	1-2	2	?	2	0
SA08a	Sande	1-2	3	2	3	2
SA11a	Sande			?	-	-
SA11b	Sande				2	2
SA12a	Sande				1	0
SV03a	Svelvik	-	-	?	-	-
SV04a	Svelvik	-	0	0	(2)1	3
SV04b	Svelvik			a	-	-
10 reir	Vestfold NØ	3-6	5	2+	9	7

Tabell 5: Hekkesuksess 2007-2011.

Buskerud	2007	2008	2009	2010	2011
Reir i bruk	29	32	34	32	31
Avbrutt/ikke påvist hekking	10	11	7	11	9
Vellykket hekking	19	21	27	21	22
Andel vellykket hekking	66 %	66 %	79 %	66 %	71 %
Flygedyktige unger	29-35	34-40	46-52	42-44	45-47
Unger per reir i bruk	1,0-1,3	1,1-1,3	1,4-1,5	1,3-1,4	1,5
Unger per vellykket hekking	1,5-1,8	1,6-1,9	1,7-1,9	2,0-2,1	2,0-2,1

Sande & Svelvik	2007	2008	2009	2010	2011
Reir i bruk	4	4	6	5	7
Avbrutt/ikke påvist hekking	1	2	1+	0	4
Vellykket hekking	3	2	1+	5	3
Andel vellykket hekking	100 %	50 %	?	100 %	43 %
Flygedyktige unger	3-6	5	2+	9	7
Unger per reir i bruk	1,0-2,0	1,3	?	1,8	1,0
Unger per vellykket hekking	1,0-2,0	2,5	?	1,8	2,3

Totalt	2007	2008	2009	2010	2011
Reir i bruk	33	36	40	37	38
Avbrutt/ikke påvist hekking	11	13	?	11	13
Vellykket hekking	22	23	?	26	25
Andel vellykket hekking	67 %	64 %	?	70 %	66 %
Flygedyktige unger	32-41	39-45	?	51-53	52-54
Unger per reir i bruk	1,0-1,3	1,1-1,3	?	1,4	1,4
Unger per vellykket hekking	1,5-1,9	1,7-2,0	?	2,0	2,1-2,2

Antall reir i bruk i tidligere år er her oppdatert med historiske data for nye reir, så langt dette har vært kjent. I 2009 ble det av ulike årsaker ikke gjennomført normalt antall kontroller i Sande og Svelvik. Hekkeresultatet er derfor bare kjent for tre av seks reir som var i bruk dette året.

Som det framgår av Fig.10, så varierer hekkesuksessen en del fra år til år. Andelen par med vellykket hekking har variert fra 64 % i 2008 til 76 % i 2009, med 69 % i gjennomsnitt. Andelen par som mislykkes med hekkingen har variert fra 8 % i 2010 til 24 % i 2007, med 20 % i gjennomsnitt. Andelen lokaliteter med påvist aktivitet, men uten konstatert hekking har variert fra 6 % i 2008 til hele 22 % i 2010, med 12 % i gjennomsnitt. I en undersøkelse utført i Skottland i perioden 1954 – 2004 lå andelen par som ikke går til hekking, på gjennomsnittlig 14 % (7 % - 20 %) (Dennis 2008), noe som stemmer bra med resultatene i vårt prosjekt.

Ikke overraskende viser andelen mislykkede hekkinger sterk negativ korrelasjon med ungeproduksjonen. Dvs. at reir med dårlig ungeproduksjon også har flest mislykkede hekkinger.

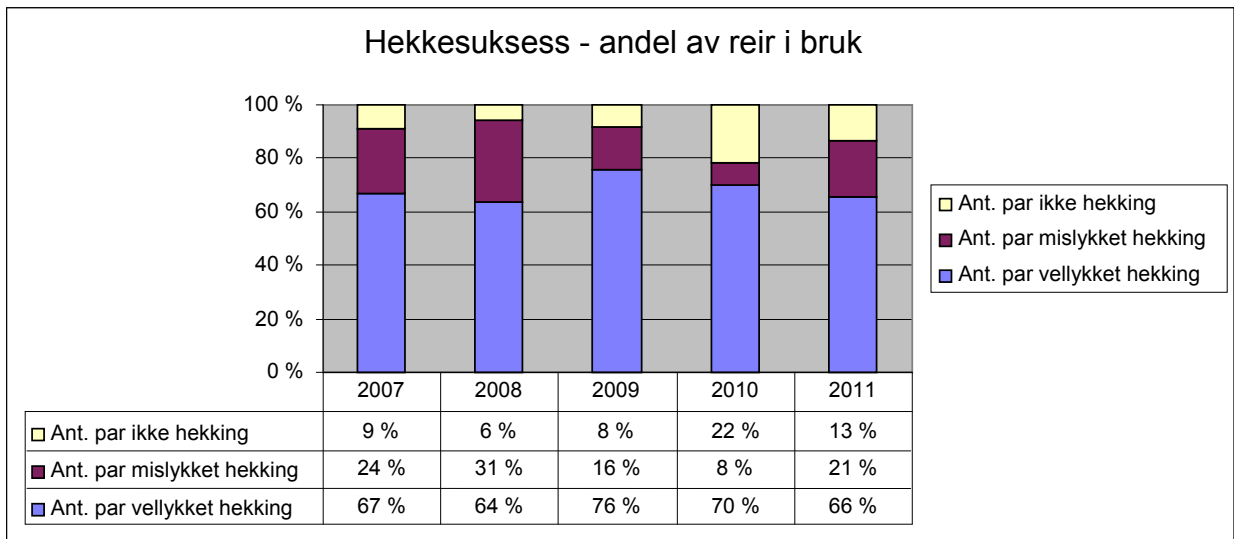

Fig. 10: Prosentfordeling av hekkesuksess til reir i bruk..

Ungeproduksjon

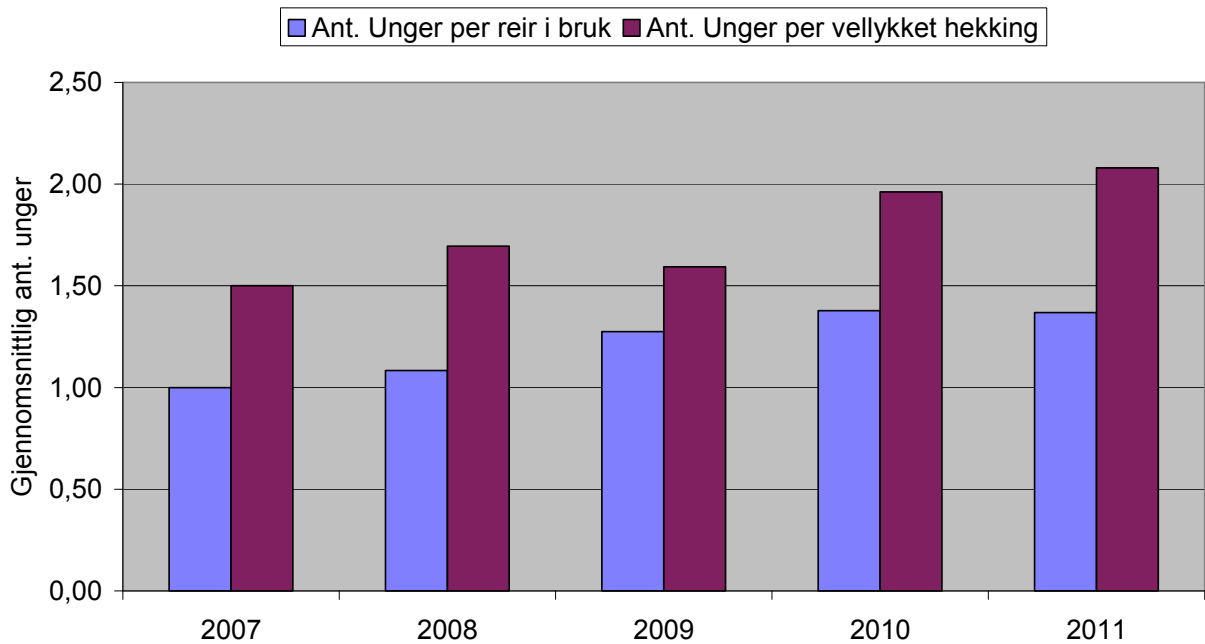

Fig. 11: Gjennomsnittlig ungeproduksjon i prosjektperioden.

Figur 11 viser gjennomsnittlig ungeproduksjon i 5-årsperioden. I gjennomsnitt for hele perioden har ungeproduksjonen vært på 1,23 unger per reir i bruk, 1,38 unger per påbegynt hekking og 1,77 unger per vellykket hekking. Følgende reir, som har vært i bruk i alle fem årene, har produsert > 2,0 unger per år i gjennomsnitt: FÅ03a (2,6), HU02a (2,4), SI04a og SA08a (2,2). I tillegg har 9 reir produsert 2,0 unger per år i gjennomsnitt. Totalt er det produsert minst 222 unger i løpet prosjektperioden, trolig nærmere 250. Hvor mange av disse vil vende tilbake som 3-åring for å hekke i vårt område?

Ut fra Figur 11 kan det se ut som at ungeproduksjonen har økt i løpet av prosjektperioden. Dette trenger nødvendigvis ikke være tilfelle. En refleksjon som flere deltagere har gjort seg, er at vi gradvis er blitt flinkere og mer tålmodige i optelling av antall unger i reirene. Erfaring har vist at selv store unger kan trykke hardt i reiret og derfor være vanskelige å oppdage på avstand fra et laveliggende utkikspunkt ved korte besøk på lokaliteten. Det kan gjerne gå en halvtime eller mer før alle ungene i reiret har løftet på hodet og/eller beveget seg slik at de kan telles. De første årene ble nok en del unger oversett pga. dette. Etter hvert er vi blitt flinkere til å kontrollere og dermed fått med oss flere unger.

Fordeling av kullstørrelser inkl. mislykkede hekkinger

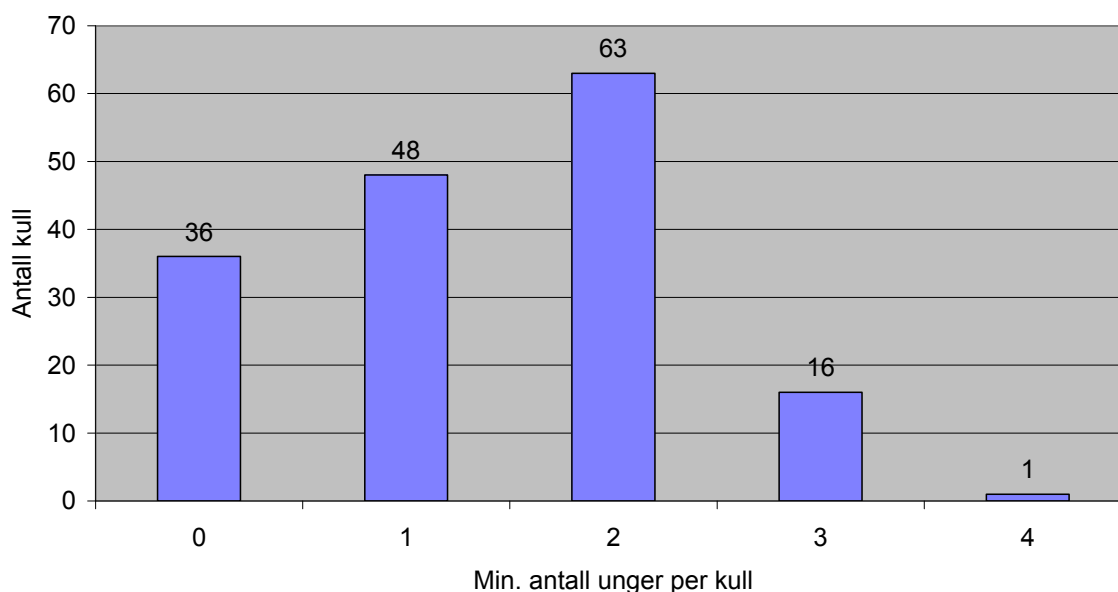

Fig. 12: Fordeling av kullstørrelser i prosjektperioden.

I løpet av 5-årsperioden er det registrert 16 kull med 3 unger og 1 kull med hele 4 flygedyktige unger. I et annet kull der det ble klekt 4 unger, omkom en av ungene før den nådde flygedyktig alder. I tillegg har det vært registrert 10 andre kull der en unge har omkommet før flygedyktig alder. Totalt har 8 % av kullene hatt frafall av en unge i løpet av reirperioden. I 2011 fikk hele 6 par fram 3 unger. Det er rekord i prosjektet.

Det kan nevnes at det på Falsterbo i Skåne ble talt 36 % flere fiskeørner på høsttrekket i 2011 enn i 2010, men 27 % færre enn i rekordåret 2009. Dette tyder på at det var gode hekkesresultater generelt i Norden i 2011 og 2009, jamført det heller dårlige året 2010 (<http://www.falsterbofagelstation.se/>).

Lokalitetseffekter

Antall reir i bruk minst 1 år i perioden 2007-2011

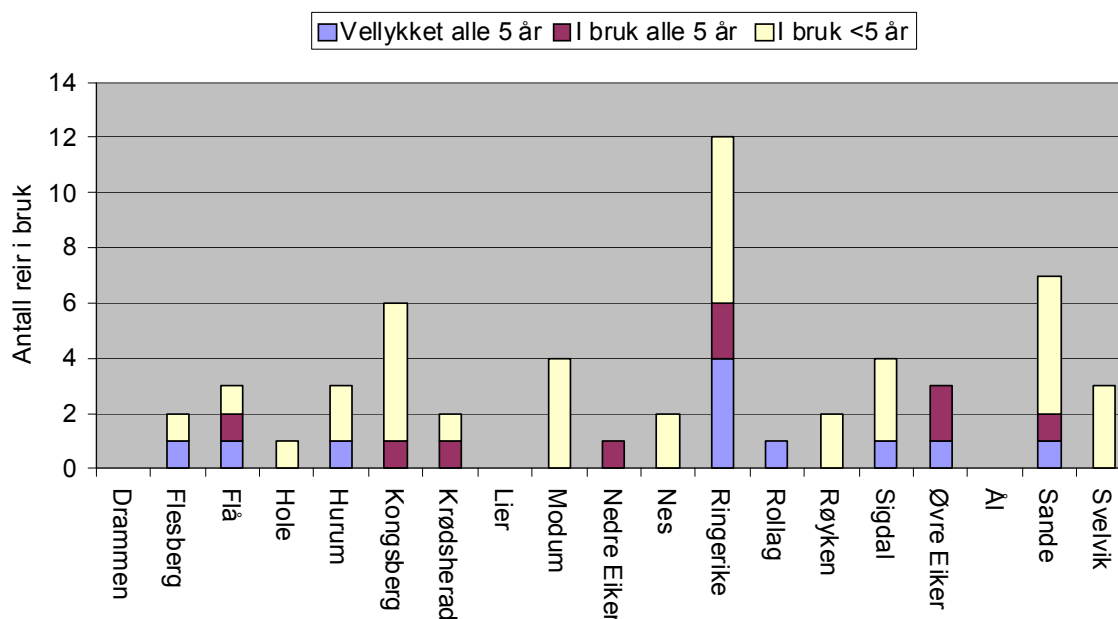

Fig.13: Fordeling av hekkesuksess per kommune

Ungeproduksjon per kommune 2007-2011

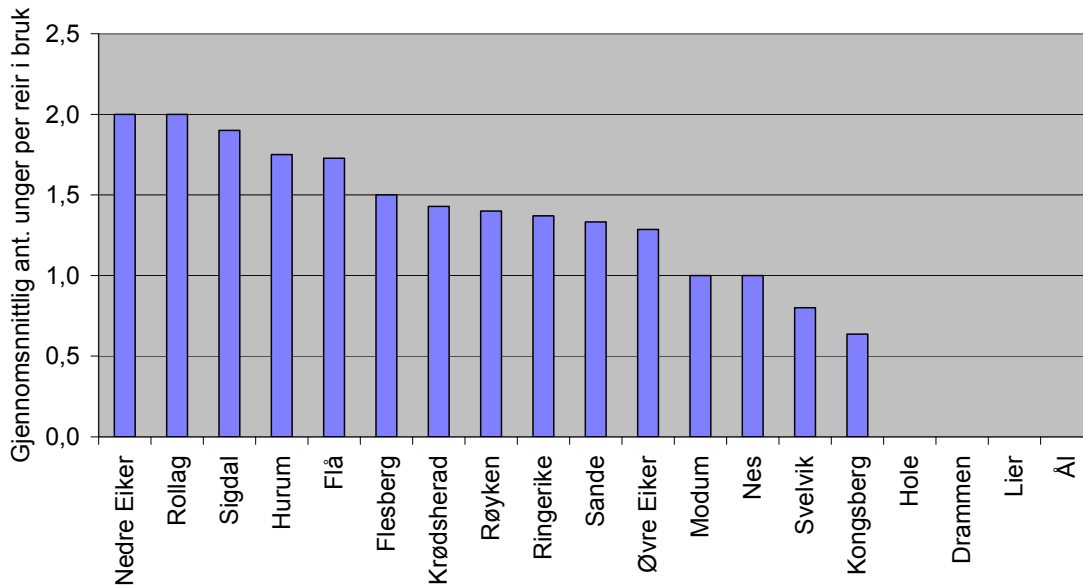

Fig. 14: Gjennomsnittlig ungeproduksjon per kommune i prosjektperioden.

I hvilken grad betyr reirplassens lokalisering noe for hekkesuksess og ungeproduksjon? Totalt har 20 lokaliteter av 56 vært i bruk i alle fem årene i prosjektet. 11 av disse har hatt vellykket hekking i alle fem årene. Disse befinner seg i følgende kommuner: Flesberg, Flå, Hurum, Ringerike (4 lokaliteter), Rollag, Sigdal, Øvre Eiker og Sande. I tillegg har Røyken ett reir som har hatt vellykket hekking i alle de fire årene som lokaliteten har vært kontrollert. Best ungeproduksjon har følgende kommuner hatt: Rollag, Nedre Eiker, Sigdal, Hurum og Flå. De kommunene som viser minst stabilitet er: Modum, Kongsberg, Svelvik, Nes og Hole. Følgende kommuner har hatt dårligst ungeproduksjon i perioden: Hole, Kongsberg, Svelvik, Modum og Nes. Disse kommunene har hatt en ungeproduksjon som ligger under det som kreves for å opprettholde en stabil bestand (dvs. < 1,2 unger per reir i bruk). Hva er det som skiller disse fem kommunene fra de som har hatt god stabilitet og god ungeproduksjon? Har det noe med forskjeller i skogbruket å gjøre, dårligere og mer ustabil næringsgrunnlag (dårlige fiskevann?) eller flere forstyrrelser? Prosjektet har ikke klart å finne noen god forklaring på disse forskjellene. Følgende kommuner som fiskeørna har hekket i tidligere, har ikke hatt reir i bruk i prosjektperioden: Drammen, Lier og Ål.

Ungeproduksjon som funksjon av høyden over havet

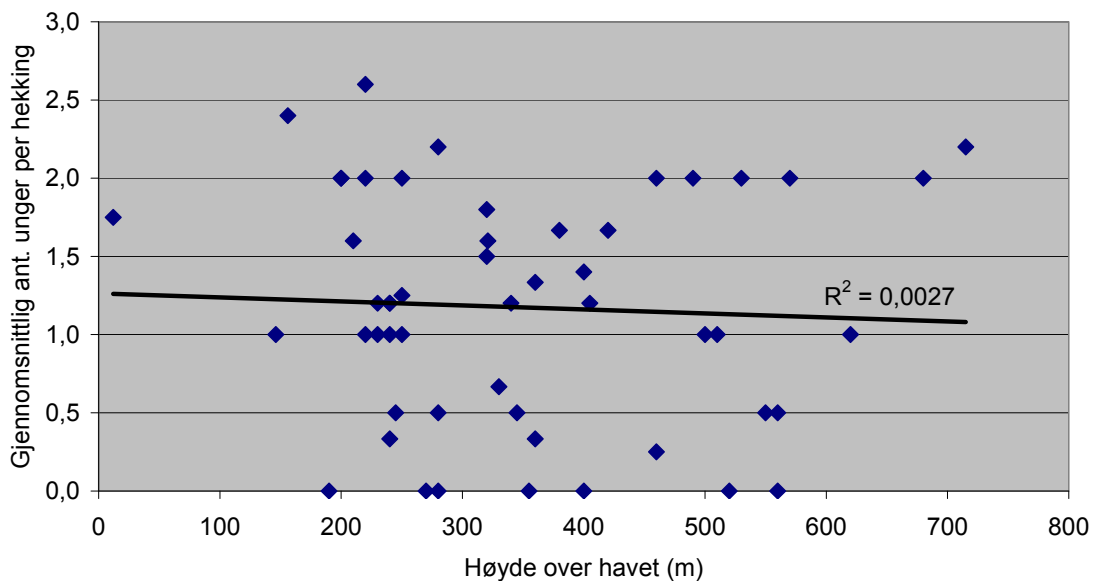

Fig. 15: Fordeling av gjennomsnittlig ungeproduksjon per reir som funksjon av høyden over havet.

I hvilken grad påvirker lokalitetenes plassering over havet ungeproduksjonen? Som det framgår av Figur 15, er det ingen signifikant sammenheng mellom ungeproduksjonen og høyden over havet, selv om trenden totalt sett er svakt negativ. En statistisk korrelasjonsanalyse viser da heller ingen samvariasjon med høyden over havet.

29 % av reirene, som har vært i bruk i prosjektperioden, ligger ute på eller i kanten av hogstflater. Dette gjelder følgende 16 reir: FL03a, KO10a, KR02b, KR03b, MO15a, NE02a, RI01b, RI01c, RI21a, RI24a, ØE02a, SA02a, SA08a, SA11a, SA11b og SA12a. I hvilken grad påvirker denne plasseringen hekkresultatet? Tabell 6 nedenfor viser noen karakteristiske hekkesultater for disse reirene sammenlignet med reir med annen beliggenhet.

Tabell 6: Sammenligning av hekkesuksess i reir på hogstflater og andre reirlokalteter.

Beliggenhet	Antall reir	Gj.sn. ant. unger per reir i bruk	Andel mislykkede hekkinger	Andel utgåtte reir
Hogstflate	16	1,36 ± 0,75	11 %	6 %
Annen	40	1,18 ± 0,95	26 %	18 %
Totalt	56	1,23 ± 0,90	22 %	14 %

Som det framgår av tabellen ovenfor, har reir på hogstflater bedre ungeproduksjon og færre mislykkede hekkinger enn reir med annen beliggenhet. Også andelen reir som har utgått i løpet av 5-årsperioden, er klart mindre for reir på hogstflater. Resultatet er litt overraskende da en skulle tro at reir på hogstflater er mer utsatt for forstyrrelser og påvirkninger av vær og vind, og at det ville slå negativt ut på hekkesuksessen i slike reir. Forklaringen kan være at reir på hogstflater er mindre utsatt for predasjon fra mår enn reir i skog. Dette fordi måren ikke liker å jakte i åpent terreng. Den påviste forskjellen i ungeproduksjon er imidlertid ikke statistisk signifikant ($p > 0,05$). Det er heller ingen statistisk signifikant forskjell mellom høyden over havet for reir på hogstflater og reir med andre beliggenheter.

Forstyrrelser

Det er mange faktorer som tyder på at fiskeørna nå er utsatt for tiltagende forstyrrelser fra økt aktivitet i utmarksområder som resultat av hyttebygging, tilrettelegging av turområder og rasteplasser, båttrafikk på fiskevann, motorisert ferdsel på et stadig mer omfattende nett av skogsbilveier, og hogst. Dette kan utvilsomt ha negativ effekt på fiskeørnas forekomst og bestandsutvikling. Av mer spesielle forstyrrelser som er registrert i det innsamlede materialet, er utplassering av en tur-orienteringspost ved et fiskeørnreir på 1990-tallet. Dette førte til at paret avbrøt hekkingen før posten ble fjernet.

Blant de 56 reirene som har vært i bruk i prosjektperioden, varierer avstanden til nærmeste hytte fra 65 m til 1 420 m, med 597 ± 271 m i gjennomsnitt. Det er bare 12,5 % av reirene som har en hytte nærmere enn 300 m. Når det gjelder avstander til nærmeste vei/skogsbilvei, så varierer den fra 5 m til 2 650 m, med 530 ± 449 m i gjennomsnitt. Bare 12,5 % av reirene ligger nærmere en vei enn 230 m. For alle forstyrrende inngrep samlet, er nærmeste avstand på 431 ± 281 m i gjennomsnitt. Bare 12,5 % av reirene ligger nærmere enn 180 m fra et slikt inngrep. Nå er det trolig omfanget av menneskelig aktivitet på hyttene og veiene i nærområdet som virker forstyrrende på fiskeørna, mer enn at slike inngrep faktisk fins i nærheten av reiret. Det er ingen statistisk sammenheng mellom ungeproduksjon eller andel mislykkede hekkinger og avstanden til slike inngrep i reiområdet. Men det kan se ut som fiskeørna foretrekker å holde en minsteavstand på ca. 200 m til hytter og veier i reiområdet. Gjennomsnittlig avstand til nærmeste kraftlinje er målt til 1 900 m i prosjektområdet.

Ellers er det vår erfaringa at det er stor forskjell på hvordan fiskeørnpar reagerer på forstyrrelser på reirplassen. Noen par er svært sky og varsler på mange hundre meters avstand og roer seg ikke ned så lenge man oppholder seg i reiområdet. Andre par som er vant til mye trafikk i reiområdet, bl.a. enkelte par som hekker ved populære fiskevann, kan tolerere normal og ikke truende aktivitet relativt nært opp til reiret uten at de varsler eller forlater reiret i lengre tid. Men avviker aktivitetene fra det normale, ved at man f.eks. går i land på reirholmen, så reagerer de straks negativt på det. Men disse fuglene er som regel raskt tilbake på reiret kun noen få minutter etter at man har forlatt reiområdet.

Klimaeffekter

Temperaturavvik fra normalen i Buskerud

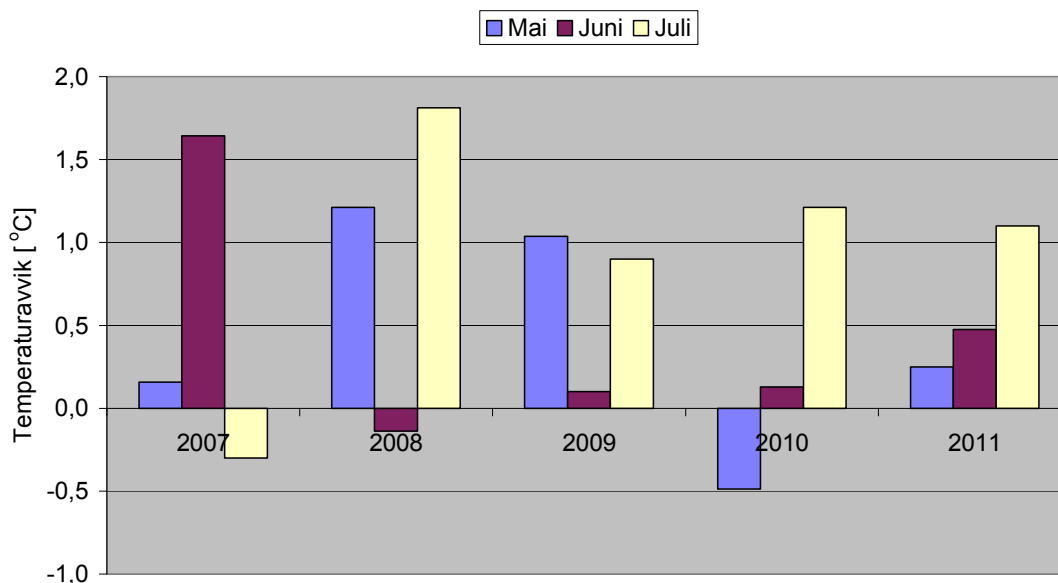
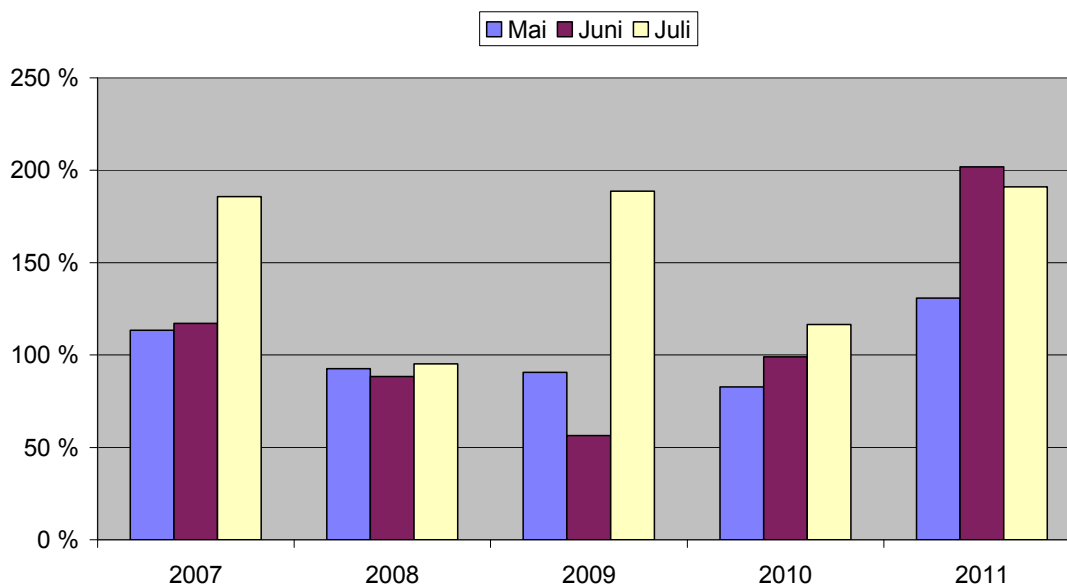

Fig. 16: Temperaturavvik fra normalen (1961-1990) i Buskerud.

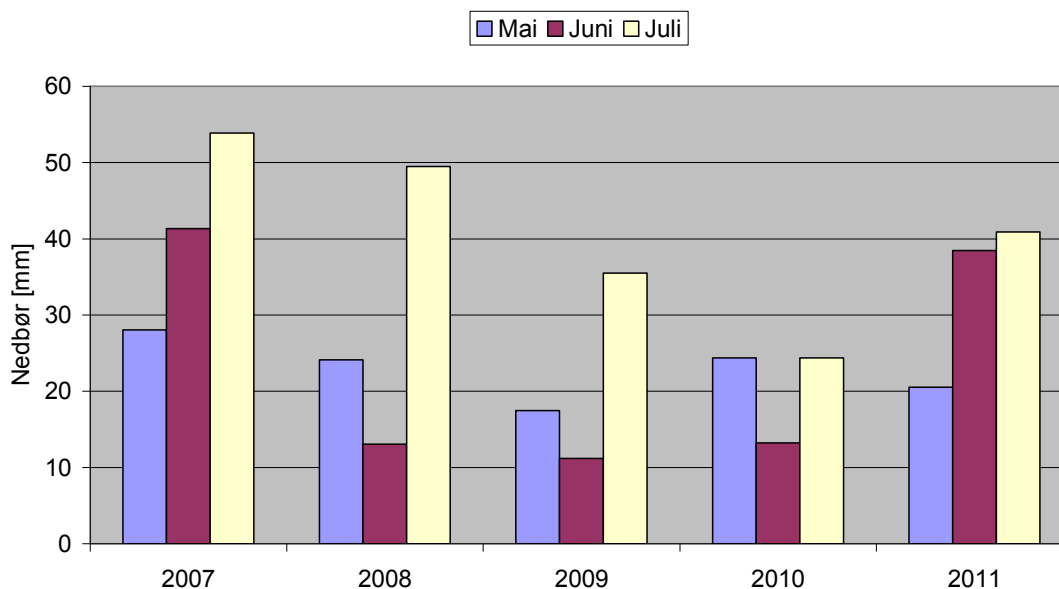
Figur 16 viser gjennomsnittlig temperaturavvik fra normalen (1961-1990) for noen aktuelle værstasjoner i hekketida i Buskerud (Drammen, Kongsberg, Hønefoss, Veggli, Gulsvik, Nesbyen, Dagali og Geilo). Som vi ser, har de siste somrene jevnt over vært varmere enn normaltemperaturen. Mai-temperaturen var mer enn 1 °C over normalen i både 2008 og 2009, mens mai 2010 var relativt kald. Juni-temperaturen har vært relativt normal i 5-årsperioden, med unntak av 2007 som var ganske varm med 1,6 °C over normalen. Juli har med unntak av 2007 vært ganske varm, særlig i 2008 med 1,8 °C over normalen.

Nedbør i % av normalen på Østlandet

Figur 17: Nedbørssum i forhold til normalen (1961-1990) på Østlandet i prosjektperioden.

Ekstremvær - maks nedbør per døgn

Figur 18: Ekstremnedbør – døgnmaksimum per måned (mai, juni og juli) i prosjektperioden.

Figur 17 viser nedbørssummer for månedene mai, juni og juli i prosent av normalen for Østlandet. Sommeren 2011 var som vi husker, rekordvåt med ca. 200 % av normal nedbør både i juni og juli. Også juli måned 2007 og 2009 var svært nedbørsrike. Når det gjelder nedbørsforhold, så kan trolig ekstremvær ha større konsekvens for fiskeørnas og andre fuglearters hekkeresultat enn nedbørssum per måned. Figur 18 viser ekstremnedbør i form av maksimal nedbørsmengde på ett døgn i hekketida i årene 2007-2011. Maksimalverdiene er angitt som gjennomsnittet for følgende fire værstasjoner i Buskerud: Berskog (Drammen), Grimeli (Krødsherad), Hiåsen og Eggedal (Sigdal).

I hvilken grad har disse værforholdene påvirket hekkeresultatene til fiskeørna? For å studere det har vi utført en rekke korrelasjonsanalyser mellom klimaparametre og ungeproduksjon, antall mislykkede hekkinger og antall utgåtte reir i perioden. Ingen av analysene viser signifikante sammenhenger ($p > 0,05$) med temperaturavvik og nedbørssum per måned. Heller ikke ekstremvær i rugeperioden (mai og juni) ser ut til å ha noen innvirkning på hekkeresultatet. Derimot viser antall flygedyktige unger per påbegynt hekking og antall mislykkede hekkinger, henholdsvis en sterk negativ og en sterk positiv samvariasjon med ekstremnedbør i juli ($p < 0,05$). Antall unger per vellykket hekking ser derimot ikke ut til å påvirkes negativt av slikt ekstremvær. Det ser m.a.o. ut til at klimaforhold i hekketida generelt sett har liten betydning for hekkesuksess og ungeproduksjon, men at ekstremvær i form av store nedbørsmengder i ungeperioden (juli), kan føre til at noen par oppgir hekkingen.

Årsaker til at reir går ut av bruk

Som nevnt innledningsvis, er det vår erfaring i dette prosjektet at ca. 5 % av reirene går permanent ut av bruk per år. I løpet av prosjektperioden har 20 % av reirene gått ut av bruk. Noen av disse kan forbli intakte i mange år etter at hekkingen har opphørt, og noen kan også bli tatt i bruk igjen seinere. Andre reir går permanent ut av bruk fordi de faller ned, eller at reirtreet stormfelles eller hogges. I løpet av 5-årsperioden har 8 reir falt ned og gått permanent ut av bruk.

Fra Tabell 4 kan vi se et tydelig mønster ifm. disse 8 reirene. En mislykket hekking et år fører til at reiret blir forlatt neste år (ingen aktivitet). Pga. manglende vedlikehold faller reiret ned i løpet av påfølgende vinter eller et par vintre seinere (se FÅ04a, HU01b, HU03a, MO15a, MO16a, NS02a og RØ01a). Det vanlige er at reir som utgår, faller ned i løpet av vinteren. Det er nærliggende å tro at det er store snøfall som er årsaken til dette. Direkte bevis for at det er snøtyngden som får reir til å falle ned, er ikke alltid lett å fastslå. Vi kjenner bare til 4 reir der vi er sikre på at det er snøtyngden som har knekt tretoppen eller fått reiret til å rase ned, bl.a. HU03a i 2009.

Angitt snødybde i Buskerud i Figur 19 er gjennomsnittet fra følgende målestasjoner: Hole, Sokna, Kongsberg, Eggedal, Grimeli (Krødsherad) og Hiåsen (Sigdal). Vinteren 2008/2009 var særlig snørik med mye snøbrekk på skogen over Østlandet. Tidligere har vi hatt snørike vintre i nedre deler av Buskerud i 2005/2006, 1994/1995 og 1993/1994. Mye snø (>100 cm snøfall på en måned) hadde vi også i april

1998, mars 1999 og januar 2004 (kilde: Konnerudposten 27.4.2006). Vi har ikke klart å påvise noen statistisk sammenheng mellom gjennomsnittlig snødybde og de utgåtte reirene i 5-årsperioden. Men som nevnt, falt reiret HU03a ned pga. snøtyngden den siste snørike vinteren 2009.

Maks snødybde i 1. kvartal - midtre Buskerud

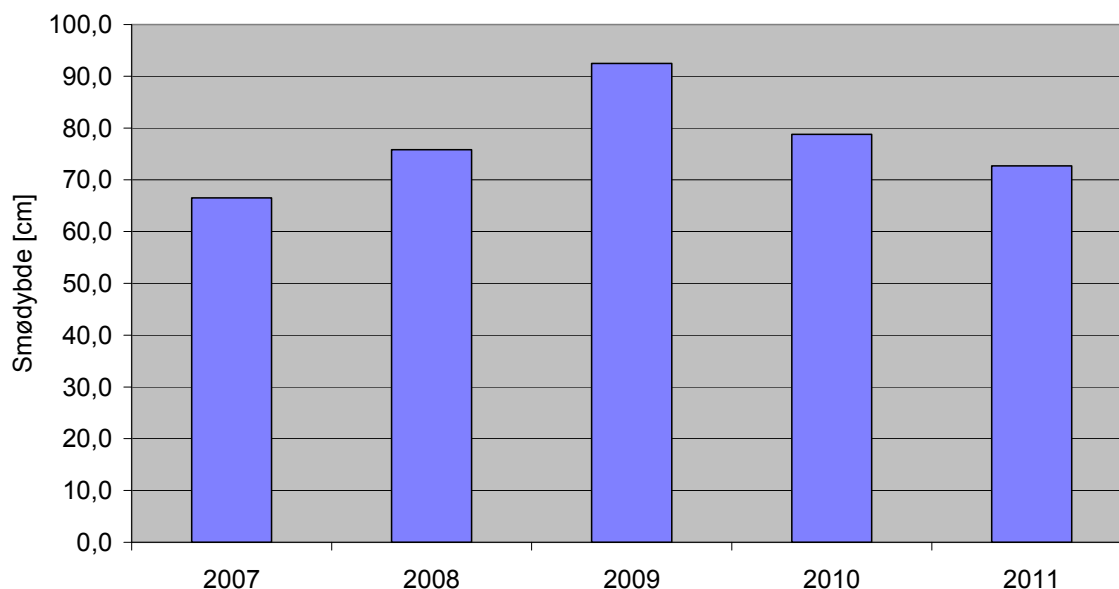

Fig. 19: Gjennomsnittlig snødybde målt i 1. kvartal i midtre Buskerud.

Reiret HU03a som falt ned på Hurum vinteren 2009. Foto: Tore Østern

Store snømengder kan gi stor belastning på reir og reirtre. Her fra SI04a 24.2.2010. Foto: Thor Erik Jelstad

Andre årsaker til at reir eller reirtreet faller ned, kan være kraftig stormvær. Vi hadde bl.a. kraftig vind over Østlandet og Buskerud i desember 2011 (Dagmar), mars 2011, januar 2008 (Sondre og Tuva), januar 2005 (Gudrun og Inga), desember 2003, 16.8.2001, november 2001, oktober 2000 og september 1997 (kilde: DNMI og Skogeierforbundet ved Anders Hals). Slike stormperioder kan slå veldig ulikt ut lokalt, noe vi bl.a. ser av stormskader på skog. I løpet av prosjektperioden er det ikke registrert stormfelte reirtrær, men FL03a blåste sannsynligvis ned under sterk vind i mars 2011 (pers. medd. Knut Værås via P.Gustavsven). I det historiske materialet som prosjektet har samlet inn, kjenner vi med sikkerhet til bare 3 tilfeller der reiret har blåst ned og to tilfeller der selve reirtreet har blåst over ende. SA03a blåste f.eks.

ned vinteren 2002/2003 og ØE01a blåste trolig ned i desember 2003. Hvilke skader Dagmar kan ha påført fiskeørnreir i Buskerud i desember 2011, er ikke kjent pt.

Vi har også sett på i hvilken grad reirenes plassering over havet kan ha noen betydning for om reir utgår. Gruppen av utgåtte reir i Buskerud med kjent høyde over havet (61 reir) lå i gjennomsnitt 49 m høyere enn øvrige reir i fylket, men denne forskjellen er ikke statistisk signifikant ($p > 0,05$). De 8 reirene som gikk ut i selve prosjektperioden, lå derimot 84 m lavere enn øvrige reir som har vært i bruk i perioden. Heller ikke denne forskjellen er statistisk signifikant ($p > 0,05$). Det ser m.a.o. ikke ut til at høyden over havet gjør noen reir mer utsatte for snølast eller vindfelling.

Predasjon: I 2008 ble hekkingen i HO01b avbrutt etter at en av de voksne fiskeørnene, trolig hunnen, ble drept på/ved reiret (ribb av adult fiskeørn funnet på bakken 8 meter fra reiret 3.8.2008). Mikael Hake nevnte på årsmøtet i 2010 to tilfeller fra Sverige der hunnen på en lokalitet og en unge på en annen lokalitet var blitt drept av hubro. Det kan derfor ikke utelukkes at det var en hubro som drepte hunnen(?) på HO01b i 2008, alternativt kan mår ha vært synderen. I Hedmark er det observert at hønsehauk har tatt en reirunge (Blestad 2011). Også kongeørn kan være en mulig trussel mot fiskeørna. Denne trusselen kan tilta i kommende år, etter hvert som stadig flere kongeørner etablerer seg som hekkefugl i lavereliggende skogsområder i Buskerud. På RI15a ble det i juli 2009 funnet ribb av en unge på bakken under reiret. Alle fjærpennene var bitt av, så her kan muligens mår ha vært predator, eventuelt rev etter at ungen av en eller annen grunn har havnet på bakken. Det samme ble funnet på KR03b i august 2009. Det er kjent at rivalisering mellom ungene i reiret i sjeldne tilfeller kan føre til at den yngste og svakeste ungen blir skjøvet ut av reiret (Carpenteri 1997). Ellers kjenner vi ikke til hva som skjer med fiskeørnungen som omkommer i reiret pga. sult.

Andre rovfugler på lokalitetene

På RØ02a har fiskeørna hekket bare 300 m fra et havørnreir. Fiskeørna er sett mobbe havørna ved flere anledninger. I 2008 hekket det et tårnfalkpar i bunnen av kvistreiret til fiskeørna på KO05a. Det ble observert hyppige konfrontasjoner mellom artene, der tårnfalken gjennom hele hekkesesongen angrep og mobbet fiskeørna, spesielt når de voksne vendte tilbake til reiret. I juni 2011 ble det observert en varslende lerkfalk ved reiret på KR03b, men det ble ikke sett noen mer til denne falken seinere på sommeren.

Konfrontasjon med tårnfalk som hekket i bunnen av fiskeørnreiret (KO05a) i 2008. Foto: Kjell A. Dokka.

Mating og byttedyr

Se generell omtale av byttedyr hos fiskeørn og avstander mellom reir og aktuelle fiskeplasser under innledende kapittel om biologi.

I forbindelse med reirkontroller er det samlet inn en del opplysninger om tidspunkt for mating av unger, byttedyr (fiskearter) og rollefordeling mellom kjønnene i matingen av unger. Spesielt har Kjell A. Dokka samlet inn mange verdifulle opplysninger fra lokaliteten KO05a. Hver helg gjennom det meste av hekkesesongen 2008 overvåket han aktivitetene ved dette reiret gjennom store deler av døgnet.

Kjell A. Dokka har notert til sammen 62 matinger på KO05a gjennom sesongen 2008 og 2009. I tillegg har vi registrert 22 matinger ifm. kontroller på andre lokaliteter i prosjektet. Figur 20 nedenfor viser hvordan disse matingene fordeler seg gjennom døgnet. Som vi ser, bringes det fisk til reiret gjennom det meste av den lyse tiden av døgnet, med en topp midt på dagen.

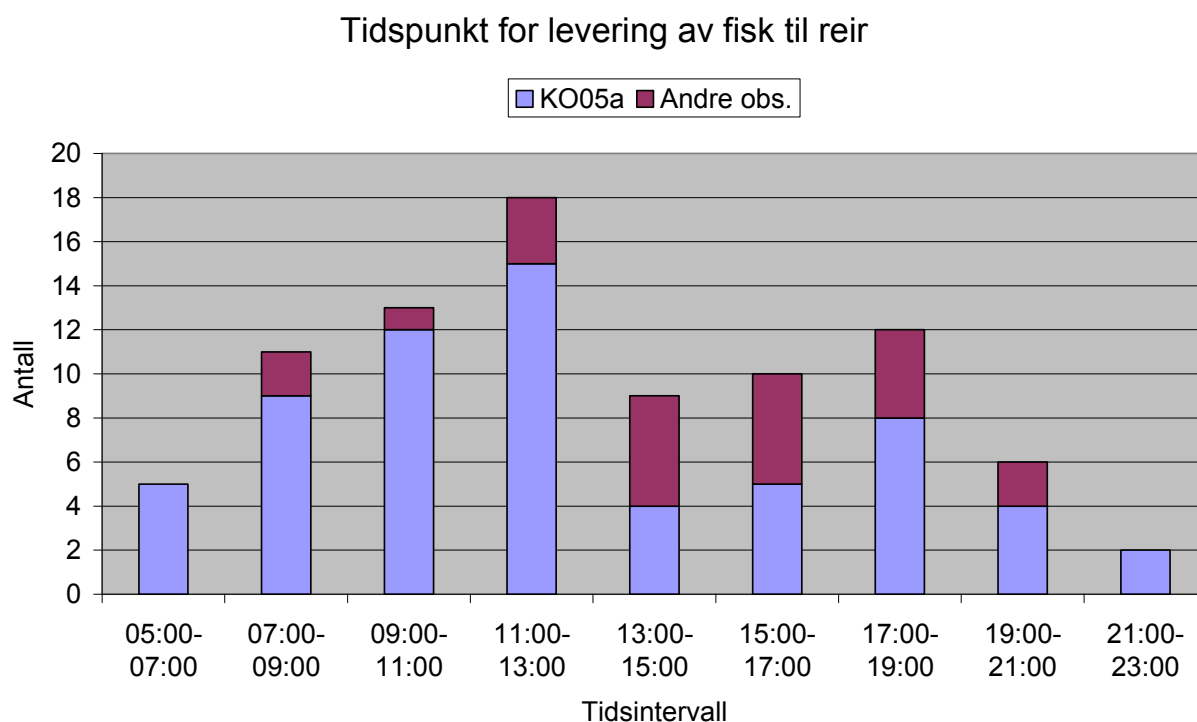

Fig.20: Døgnfordeling av matinger notert i løpet av prosjektet. KO05 dataene er innsamlet av K.A.Dokka.

Det er nesten utelukkende hannen som bringer fisk til reiret, både til den rugende hunnen og seinere til ungene. Bare på slutten av rugetiden når ungene er blitt flygedyktige, kan hunnen delta i fiskefangsten, men er da ikke like effektiv som hannen. I rugetiden kommer hannen inn med fisk 2-3 ganger om dagen. Hunnen tar over fisken og flyr vekk til et tre i nærheten av reiret for å spise. Hannen tar over rugingen mens hunnen spiser. Noen ganger kommer hannen inn uten fisk og tar over rugingen i korte perioder (30-90 minutter). I gjennomsnitt ligger hannen på reiret ca. 3-4 timer per dag (Dokka 2008). I ungeperioden overtar hunnen fisken som hannen bringer til reiret, og det er hun som mater ungene. Hannen kan også da overta ungepasset i en kortere periode.

På lokalitet KO05a ble det gjennom sesongen levert 54 fisker i løpet av 184 observasjonstimer. Dette gir en gjennomsnitt på 3 timer og 24 minutter mellom matinger og 4,7 byttedyr per dag i gjennomsnitt. Frekvensen varierer imidlertid en del gjennom sesongen som vist i Figur 21 (Dokka 2008). I rugetiden (uke 20-22) brakte hannen 2-3 fisker til hunnen per dag. Klekkingen i KO05a skjedde i uke 23 i 2008. I ungeperioden brakte hannen typisk 5-8 fisker til reiret per dag. På slutten av ungeperioden, etter at ungene var blitt flygedyktige, avtok matefrekvensen igjen til 1-3 fisker per dag. På slutten av ungeperioden brakte også hunnen noen få fisker til ungene, men totalt sett stod hunnen for bare 6 % av all fisk som ble brakt til dette reiret i 2008.

Fordeling av antall byttedyr brakt til KO05a i sesongen 2008

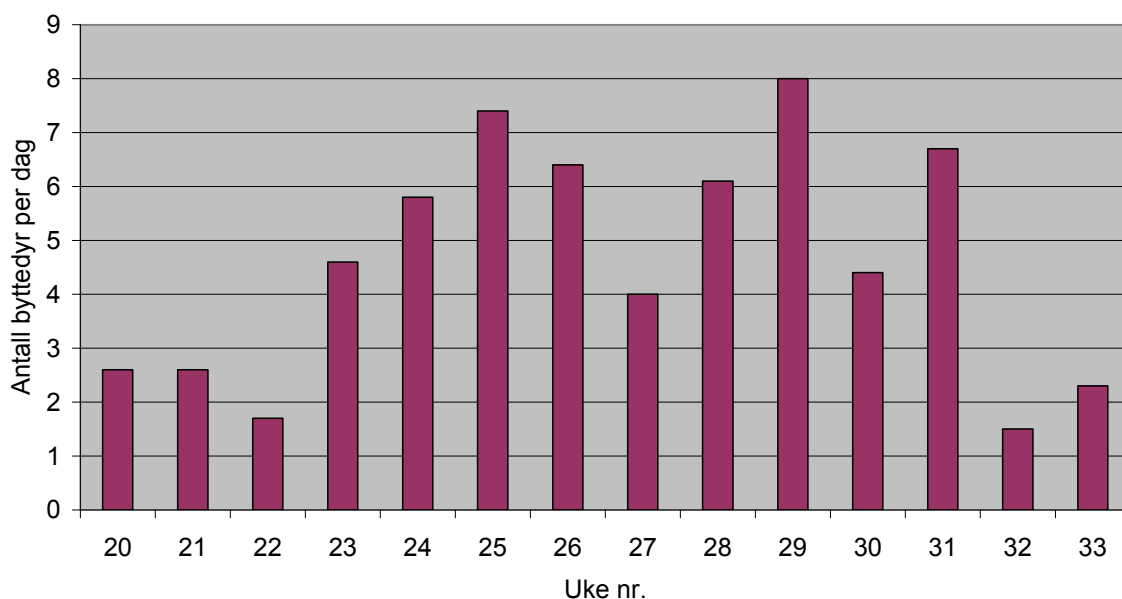

Fig.21: Fordeling av antall byttedyr som i gjennomsnitt ble brakt til KO05a i sesongen 2008 (Dokka 2008).

Registrerte byttedyr

Totalt 160

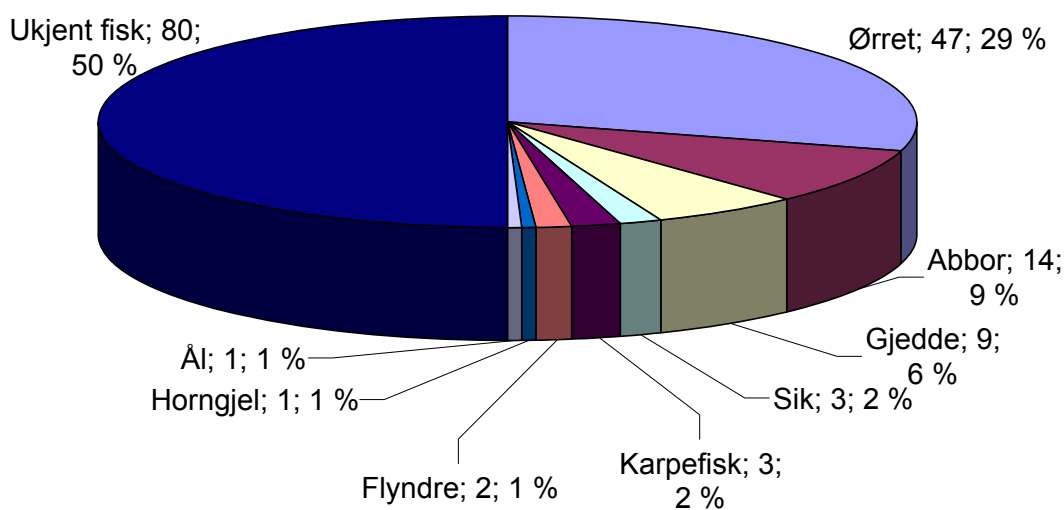

Fig. 22: Fordeling av registrerte byttedyr i Buskerud og Sand & Svelvik 2007-2011 inkl. historiske data.

I prosjektet har vi totalt registrert 160 byttedyr (fisker) tatt av fiskeørn, derav 64 fisker brakt til KO05a i 2008-2009 (av disse 86 % artsbestemte fisker). Dette omfatter både fisker som er tatt på fiskeplasser, fisker som er brakt til reirene og rester av fisk som er funnet på bakken under reir eller spiseplasser i nærheten av reir. Halvparten av disse fiskene har vært ubestemte, mens 80 er blitt artsbestemt, derav 55 fisker brakt til KO05a. Fordelingen av totalt antall registrerte byttedyr i prosjektområdet er vist i Figur 22. De tre identifiserte karpefiskene er to brasmer og en mulig vederbuk/gullbust. "Ørret" kan trolig inkludere enkelte andre laksefiskarter som røye. Vi kan konkludere med at i prosjektområdet er ørret, abbor og gjedde de viktigste byttefiskene. Andelen ørret kan totalt sett være noe mindre enn det som framgår av figuren da den store andelen her er dominert av registreringer ved ett reir – KO05a der ørret utgjorde hele 72 % av byttefiskene. R. Nordbakke har utført en studie på 151 artsbestemte byttedyr innsamlet av Yngvar Hagen forskjellige steder på Østlandet i årene 1937-1963 (Nordbakke 1983). Fra Åmot i Trysil fant han følgende byttedyrsfordeling: mort (44 %), sik (31 %), abbor (14 %) og gjedde (10 %), fra Vannsjø

i Østfold: brasme (60 %) og gjedde (19 %). Noe som indikerer at hvitfisk er mer dominerende i dietten lenger østover på Østlandet enn i Buskerud. Hos par som hekker nær kysten, inngår også flere saltvanns- og brakkvannsfisker i dietten. Dette gjelder bl.a. fisk som fanges på Linnestranda i Lier, Vollebukta-Grunnane ved Svelvik og i Sandebukta i Sande.

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

Hvor mange par fiskeørn hekker det i Buskerud? Dette er et spørsmål som prosjektet har hatt som mål å gi svar på i løpet av prosjektperioden. Fra tidligere er følgende bestandsanslag angitt for Buskerud:

Kilde	Antall par
Løset 1988	15-20
Jensen 1996	20-30
Steen & Hansen 2001	25

I 1988 kjente man til 34 tidligere og fortsatt brukte lokaliteter i Buskerud, hvorav 12 var i bruk i 1988, og med 2 sannsynlige lokaliteter i tillegg (Løset 1988). Går vi enda lenger tilbake, så opplyser Yngvar Hagen (1952) at det skal ha hekket fiskeørn på Hurum fram til begynnelsen av 1930-tallet, men ikke etter det. Sannsynligvis hekket det knapt et eneste fiskeørnpar i Buskerud eller Vestfold på 1940-tallet. Fra det gamle kildematerialet som er samlet inn i forbindelse med dette prosjektet, framgår det at fiskeørna begynte å etablere seg med noen få par bl.a. i Finnemarka på 1960-tallet, og at det utover på 1970-tallet ble rapportert om flere reir i de sørlige delene av fylket. Det er derfor rimelig å anta at arten hadde en god bestandsutvikling på 1970- og 1980-tallet i vårt område som ellers på Østlandet.

For Vestfolds del kan vi nevne at det hekket 5-6 par i 1970 og 9 par i 1988. Bestanden økte så kraftig til en topp på 16 kjente par i 1993, bl.a. som følge av god næringstilgang og at det ble bygd mange kunstige reir (Steen & Hansen 2001). I de påfølgende årene avtok bestanden igjen, og i nordre Vestfold (Svelvik, Sande, Hof og Holmestrand) var bare 5 reir i bruk i 1998, 3 av disse i kunstige reir. Det ble antatt at dette hadde sammenheng med oppstart av nye renseanlegg i Sande og Svelvik, noe som medførte mindre fiskeproduksjon i gruntvannsområdene i de to kommunene. I deler av dette området (Sande og Svelvik) hekket det 5-8 par i prosjektperioden, noe som tyder på at bestanden har økt noe igjen i seinere år.

Reir i bruk i Buskerud, Sande & Svelvik

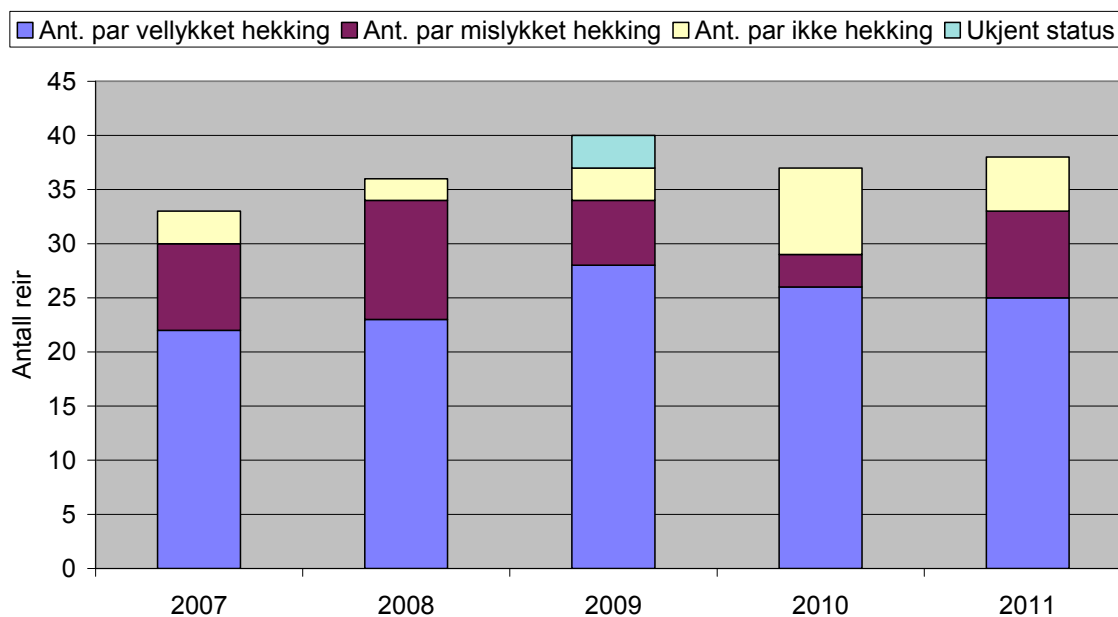

Fig.23: Antall reir i bruk i prosjektområdet i årene 2007-2011.

I prosjektets første år 2007 ble det påvist 24 reir i bruk i Buskerud og 3 i Sande (2 i kunstige reir). Dette antallet er seinere oppgradert med historiske opplysninger fra nye påviste reir i etterfølgende år til 29 reir i Buskerud og 4 i Sande. Figur 23 viser utviklingen i antall reir i bruk i prosjektområdet i årene 2007-2011. Tre reir i bruk med ukjent status i 2009, refererer seg til en spesiell situasjon i Sande og Svelvik der

hekkestatus i disse reirene forble ukjent pga. manglende kontroller dette året. Trenden totalt sett er svakt positivt ($r^2 = 0,4515$), men den er ikke signifikant ($p > 0,10$). Ut fra dette må vi konkludere med at bestanden har vært tilnærmet konstant i prosjektperioden.

I tillegg til de kjente lokalitetene med reir i bruk, har vi i løpet av prosjektperioden gjort en rekke observasjoner samt mottatt annenhånds opplysninger om sannsynlige reir med indikasjon om hekking på andre lokaliteter enn de kjente. På tross av omfattende leting, er bare et fåtall av slike lokaliteter blitt lokalisert i løpet av prosjektet. I Tabell 7 nedenfor har vi inkludert sannsynlige lokaliteter i hver kommune i tillegg til de kjente som var i bruk i 2011. I sum gir dette et estimat av antall hekkende par i kommunene.

Tabell 7: Oppdatert bestandsanslag for 2011.

Kommune	Areal [km ²]	Reir i bruk 2011	Sannsynlige lokaliteter	Antall par 2011
Drammen	138	0		0
Flesberg	562	2	1	3
Flå	705	2	1	3
Hole	198	0	1	1
Hurum	163	1	1	2
Kongsberg	792	5	1	6
Krødsherad	375	2	2	4
Lier	301	0		0
Modum	515	2	1	3
Nedre Eiker	122	1		1
Nes	810	1	1	2
Nore og Uvdal	2502	0	1	1
Ringerike	1552	8	4	12
Rollag	449	1	1	2
Røyken	113	1	1	2
Sigdal	842	2	2	4
Øvre Eiker	457	3	1	4
Ål	1171	0		0
Buskerud	14910	31	19	50
Sande	178	6	0	6
Svelvik	58	1	1	2

Sannsynlige lokaliteter omfatter lokaliteter der vi har direkte observasjoner eller andre opplysninger som tilsier at det må være en lokalitet i området, men uten at vi kjenner til plasseringen av reiret. Antall reir i bruk i 2011 pluss antall sannsynlige lokaliteter indikerer en hekkebestand på 50 par i Buskerud, 6 par i Sande og 2 i Svelvik.

Ut fra hva som tidligere har vært kjent og angitt som hekkebestand i Buskerud, kan det se ut som om at bestanden har doblet seg i løpet av de siste ti årene. Dette er neppe tilfelle. Årsaken ligger nok i at vi nå har en mye bedre oversikt over bestanden, og at denne må ha vært sterkt undervurdert på 1990-tallet, spesielt i midt fylket. Thor Erik Jelstads feltarbeid i midt fylket i årene 2004-2007 resulterte i mange nye funn av fiskeørnreir som ikke var kjent på 1990-tallet.

I noen områder, som ble godt undersøkt i det forrige fiskeørnprosjektet på 1990-tallet, har antall par avtatt i løpet av de siste 10-15 årene. Dette gjelder bl.a. området mellom Eikeren og Lågendalen (Øvre Eiker, Kongsberg), der det hekket 3-4 par på 1990-tallet, men bare ett i prosjektperioden. I Finnemarka nord for Drammen hekket det minst 4 par på begynnelsen av 1990-tallet, men bare 2 par i prosjektperioden. I området Krokskogen-Ringkollen (Hole, Ringerike) hekket det minst 3 par midt på 1990-tallet, mens vi bare har kjent til ett reir i prosjektperioden. Vi kjenner ikke til årsaken til at fiskeørna har forlatt mange hekkeplasser i disse skogsområdene som burde by på mange gode fiskevann. Har næringsgrunnet endret seg eller er det hogst og økte forstyrrelser i disse områdene som har ført til at antall par har blitt mer enn halvert i løpet av en tiårsperiode? I andre områder som f.eks. i Sande, ser bestanden ut til å ha økt noe i samme periode. Den reelle bestandsutviklingen totalt sett, er derfor noe usikker.

Som vi har påvist tidligere, skjer det stadige endringer i hekkebestanden. Typisk vil halvparten av alle kjente reir ha gått ut av bruk og blitt erstattet av nyetablerte reir andre steder i løpet av 12-15 år. Mye

tyder på at den totale bestanden har holdt seg relativt konstant i seinere år, men at parene har fordelt seg annerledes innen utbredelsesområdet.

Kartet nedenfor viser en oversikt over alle 10x10 km UTM-ruter der det er observert hekkende eller mulig hekkende fiskeørn (se symbolforklaring). Reir i bruk refererer til status i 2011.

Fiskeørn

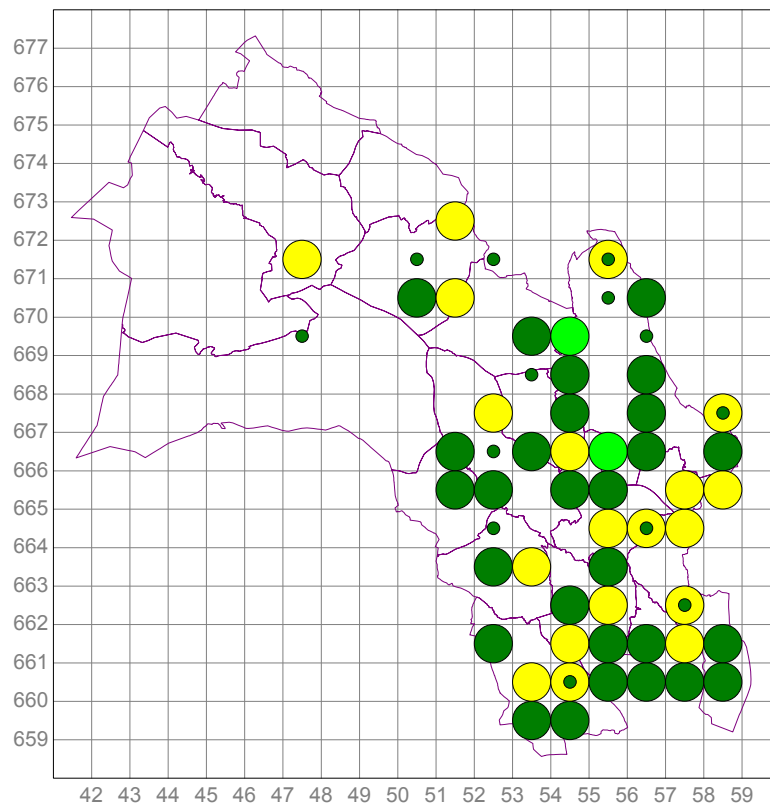

Fig.24: Utbredelseskart for fiskeørn i prosjektområdet basert på forekomst i 10 x 10 km kartruter i 2011.

Symbolforklaring: Mørke grønne prikker ● = rute med påvist hekking/lokalt(er) i bruk 2011, lyse grønne prikker ● = rute med lokalitet(er) brukt siste 5 år, gule prikker ● = rute med utgåtte/forlatte lokaliteter, små mørkegrønne prikker ● = rute med sterk indikasjon på hekking.

Som vi ser, har fiskeørna sin hovedutbredelse i sør- og midt fylket av Buskerud. Det er totalt 49 ruter med påvist hekking i prosjektområdet siden 1990, pluss 8 ruter med mulig hekking. Av disse er det 30 ruter med påvist hekking i prosjektperioden. De 57 rutene med påviste og sannsynlige lokaliteter i seinere år, antyder et mulig utbredelsesareal på 5500 km² i Buskerud og 200 km² i nordre Vestfold.

Totalt skogareal under barskoggrensa i Buskerud er på 6830 km², av dette regnes 5620 km² som produktiv skog, ref. Landskogstakseringa i Buskerud 2000-2004 (www.skogoglandskap.no). 37 % av det produktive skogarealet er furudominert skog. Av totalt skogareal ligger 4775 km² i høydebeltet 100 – 700 moh, noe som kan gi en indikasjon på fiskeørnas maksimale utbredelsesområde i fylket. Produktivt skogareal i Sande og Svelvik utgjør ca. 130 km². Som vi ser, samsvarer disse skogsarealene godt med rutearealet der fiskeørn er blitt påvist hekkende i løpet av de siste 20-årene.

Tabell 8: Beregning av bestandstetthet

Beregningsgrunnlag	Antall par	Antall 10 x 10 km ruter Alt. utbredelsesareal	Tetthet [antall par/100km ²]
Totalt bestandsanslag	58	38	1,5
Antall reir i bruk i 2011	38	28	1,4
Totalt bestandsanslag i maks utbredelsesareal	58	57	1,0
Totalt bestandsanslag i aktuelt skogareal	58	4900 km ²	1,2

I sum bør vi kunne regne med en bestandstetthet på 1,0-1,5 par/100 km² i aktuelle skogsområder i prosjektsområdet. Maks tetthet er påvist i rute NM70 med fire reir i bruk i 2011. Også i et 10 x 10 km stort område i Holleia ble det påvist fire reir i bruk i 2007. Dette tilsvarer en maksimal tetthet på 4,0 par/100 km². Flere 10 x 10 km ruter har hatt 2 reir i bruk i prosjektperioden (2,0 par/100 km²). Med et aktuelt skogsareal på ca. 4900 km² i prosjektområdet og en gjennomsnittlig bestandstetthet på 1,0-1,5 par/100 km², skulle det gi en hekkebestand på 49-74 par, jamført en anslått bestand på 58 par. Vi opprettholder derfor anslaget på ca. 50 par i Buskerud og 5-8 par i Sande & Svelvik i et normalår.

I Atlasprosjektet ble fiskeørna påvist i 227 10x10 km ruter i Norge (Nordbakke 1994). Med en estimert bestand på 200 par, gir dette en midlere bestandstetthet på 0,9 par/100km² i områder med påvist fiskeørn. Aktuell bestandstetthet innenfor artens hekkeområder andre steder i Europa ligger på typisk 1-4 par/100km² (Hagemeyer & Blair 1997). Maksimal tetthet av okkuperte lokaliteter i Finland på 1980-tallet er oppgitt til 5-7 par/100km² (Steen 1993). På 1980-tallet lå maksimal tetthet i Vestfold på 3-4 par/100km² (Steen 1993). I Hedmark er gjennomsnittlig bestandstetthet i de kommunene der fiskeørna hekker, på 3,6 par/100km² (kjente og sannsynlige par), 2,4 par/100km² basert kun på kjente par (Blestad 2011).

En mye brukt metode for å angi bestandstettheter hos rovfugl, er å beregne nærmeste naboavstand mellom okkuperte reir. For de 27 reirene som var i bruk i 2007, ble nærmeste naboavstand målt til gjennomsnittlig 8,7 ± 6,0 km (minimum 2,5 km, maksimum 25 km). I en ny analyse som ble gjennomført etter 2011 sesongen av reir som har vært i bruk i samme år i prosjektperioden, ble gjennomsnittlig naboavstand målt til 7,0 ± 6,3 km, med 8,2 ± 6,8 km for Buskerud (22 reir) og 3,1 ± 0,3 km for Sande og Svelvik (7 reir). Minste naboavstand var 2,5 km (R112/R113) og maksimal naboavstand 28 km (NS03/FÅ03). En gjennomsnittlig naboavstand på 7 km indikerer en bestandstetthet på ca. 2 par/100km².

I 1992-1993 da fiskeørnbestanden var på topp i Vestfold, ble det registrert flere reir nord i fylket med naboavstander ned i 1,1-1,5 km (min 600 m) (Steen & Hansen 2001). Til sammenligning kan vi nevne at gjennomsnittlig nærmeste naboavstand i et område med tynn bestand i Värmland, Sverige i 1996 og 1997, var på henholdsvis 7,8 km og 6,2 km (10 reir), mens den i et område med tett bestand i Småland i 1993 var på bare 1,2 km (48 reir) (Widén & Richardson 2000).

Vernetiltak

Som nevnt innledningsvis, står fiskeørna på rødlista med status NT – nær truet (Kålås m.fl. 2010). Siden Buskerud har en betydelig andel av den norske bestanden, har vårt fylke et særlig ansvar for å ta vare på arten. Et viktig formål med prosjektet har derfor vært å bidra med kunnskap for å beskytte artens hekkeområder, og komme med forslag til konkrete forvaltningstiltak. Nedenfor nevnes aktuelle saker og innspill som prosjektgruppa har bidratt til i prosjektperioden:

- **Planer om utvidelser av et hyttefelt nær en hekkeplass i fjellskogen Norefjell Vest, Sigdal.**
Overfor Fylkesmannen påpekte vi at utbyggingsarealer i kommuneplanen er uforenelig med bevarelse av en aktuell hekkeplass for fiskeørn (SI06a). Allerede i 2002 gjorde hytteeiere i området Fylkesmannen oppmerksom på situasjonen, uten at det synes å ha blitt tatt hensyn til. Siste vellykkete hekking på denne lokaliteten var i 2006. Vi registrerte da at paret opptrådte svært urolig og stresset på grunn av turgåere i området. I 2007 stod reirplassen tom, og i 2008 var reiret falt ned.
- **Innspill til kommunedelplan for Vatnebrynnvatnet i Flesberg.**
Prosjektet har avgitt høringsuttalelse til kommunedelplanen. Planen legger opp til en betydelig økning av antall hytter i området, og vil etter vår oppfatning komme i konflikt med verneinteressene ved dette fuglerike vannet. Så vel fiskeørn (FL01a) som storlom vil kunne bli negativt påvirket om planene realiseres.
- **Hogst ved en hekkeplass i Krødsherad**
Ved kontroll av en hekkeplass i Krødsherad i juli 2007 (KR03a), konstaterte vi at det tidligere på sommeren hadde foregått en større hogst like ved reirplassen. Reiret var tomt, og siden den ikke hadde vært kontrollert tidligere på året, var det ikke mulig å avgjøre om det var hogsten som hadde ført til at reirplassen var forlatt. Kontakt med Viken Skog og skogbruksleder avdekket at denne reirplassen ikke lå inne i kommunens viltkart. Derimot var det registrert andre tidligere, nå utgåtte reirplasser. Paret flyttet trolig til et alternativt reir (KR03b) ca. 500 m lenger sør (nytt reir oppdaget i 2009).

- **Verneplan for Tyrifjorden**

Fylkesmannen startet i 2007 opp arbeidet med verneplan for Tyrifjorden. Arbeidet har som formål å styrke vernet av våtmarksområder og vannfugl i Tyrifjorden og nærliggende områder. I den forbindelse har vi informert om forekomsten av fiskeørn innenfor vurderingsområdet.

- **Vern av en hekkeplass i Trillemarka naturreservat**

I Trillemarka naturreservat i Sigdal kommune, ligger det en hekkeplass (SI04a) på en holme i et av de større vannene. Reirplassen har vært kjent for oss siden 2004. I tilknytning til dette vannet, ligger det et større hyttefelt. Det er over flere år registrert omfattende trafikk av kanoer og andre fritidsbåter. Vi har flere ganger sett hvordan dette har virket forstyrrende på fiskeørnparet, dog uten at det har ført til at hekking har mislykkes. Vi har vurdert det som sannsynlig at disse forstyrrelsene over tid kan føre til at hekkeplassen forlates.

På bakgrunn av en henvendelse til Fylkesmannen om saken, deltok vi på en befarig 18.10.2007 sammen med representanter fra Fylkesmannens miljøvern avdeling og Statens Naturoppsyn (SNO). Fylkesmannen signaliserte vilje til å iverksette tiltak for å beskytte hekkeplassen. I første omgang ønsket de å sette opp en informasjonsplakat ved innfallsporten til vannet, med henstilling om å ta nødvendige hensyn for å unngå gjentatte og unødvendige forstyrrelser. Ferdselsrestriksjoner vil først bli vurdert dersom dette tiltaket ikke førte fram. Det er særlig de første 3 ukene etter klekking det er påkrevd å unngå forstyrrelser. I denne perioden (juni) er det viktig at foreldrene beskytter ungene mot så vel regn som direkte solskinn.

Slike forvaltningstiltak har vært brukt i flere sjøfuglkolonier, men har, så langt vi kjenner det, i liten grad vært benyttet for vern av fiskeørn og andre sårbare rovfuglarter. Problemstillingen er aktuell flere steder, og vi håper denne saken kan signalisere større vilje til å benytte slike virkemidler mer aktivt. Paret har hekket vellykket i alle fem årene og fått to unger på vingene hvert år, i 2011 tre unger.

Løftet om å sette opp informasjonsplakaten ble ikke fulgt opp av Fylkesmannen tross purring. Til slutt tok SNO initiativ til å sette opp en midlertidig plakat i slutten av juni 2008 med følgende tekst: "Det foregår hekking av fiskeørn i ...vatn, se vedlagte kart. I den mest sårbare tida fram til 15. juli, oppfordrer vi på det sterkeste at folk holder seg på god avstand. Ikke beveg deg nærmere enn 200-300 meter fra reiret. Takk for at du viser hensyn til slike sårbare arter og hjelper til med å opprettholde mangfoldet i Trillemarka! God tur! Med vennlig hilsen Statens naturoppsyn. Tlf. 91152291". Etter hva vi kjenner til, er dette første gang at SNO har gått ut med en slik direkte og åpen informasjon til tur- og hyttefolket ved en hekkeplass for rovfugl. Den midlertidige plakaten ble før hekkesesongen 2009 erstattet med en mer permanent informasjonsplakat ved den mest benyttede innfallsporten til vannet.

Erfaringen med dette informasjonsopplegget, har så langt vært delte. Det observeres fortsatt kano-padlere for nær reiret, og telt har også vært satt opp nær selve reirholmen. Med økende trafikk i reservatet, er det grunn til å frykte at forstyrrelsene vil øke, både ved denne og en annen lokalitet i reservatet. Vi har hele tiden hatt god dialog med SNO og har tatt opp vår bekymring med dem. Reservatet har nå fått fast tilsatt oppsyn, noe vi håper kan bidra til å bedre situasjonen.

- **Reir bygd i mobiltelefonmast i Flå**

I årsrapporten for 2007 omtalte vi et fiskeørnreir i Flå (FÅ03a) som lå i toppen av en mobiltelefonmast og hvor det hadde vært vellykket hekking i alle fall i et par år. I løpet av høsten/vinteren 2007 ble reiret revet ned av Netcom som eier masta. Det ble hevdet at dette var nødvendig av hensyn til feilretting og til utstyret som er montert i masta. I tillegg var det mye "skitt og griseri" i forbindelse med dette reiret. Det ble også nevnt at reiret kunne bli fjernet igjen når som helst dersom det ble bygget opp igjen. Vi tok saken opp med Fylkesmannen som forela problemstillingen for en jurist i Direktoratet for naturforvaltning. Svaret var at man ikke kan fjerne et slikt reir uten videre. Fiskeørna bruker reiret år etter år og er derfor i prinsippet fredet etter villlovens § 3. Man kan ikke iverksette tiltak mot reiret i hekketiden. Dersom reiret representerer skadegjøring av betydning i økonomisk forstand for selskapet, må de kunne dokumentere dette hvis de skal fjerne reiret før hekketiden innledes. Uttalelsen ble oversendt Netcom med en forventning om at lovverket blir fulgt for reiret på denne lokaliteten. Vi har ikke hørt noe mer fra Netcom, men fiskeørnparet bygde opp igjen reiret i 2008, hekket og fikk fram to flygedyktige unger. Paret har hekket vellykket også i de etterfølgende årene med 3 unger i 2009, hele 4 unger i 2010 og 2 unger i 2011.

- **Bygging av antennemaster i nytt nødnett**

I 2008 ga vi kommentarer til og uttalte oss om mulige konflikter med fiskeørnreir i tre saker i forbindelse med søknader og igangsatt bygging av antennemaster i det nye nødnettet. Dette gjelder master på Trettekollen i Lier, Dustadkollen i Hurum og Gunhildsrudknatten i Øvre Eiker. Våren 2008

satte Nokia Siemens i gang med byggearbeider og helikoptertransport til Dustadkollen uten godkjenning fra Hurum kommune. Dette ble pålagt av Torger Ugstad - formann i NOF Drammen og omegn lokallag og koordinator i fiskeørnprosjektet, fordi dette arbeidet var i direkte konflikt med et nærliggende fiskeørnreir (HU02a). Med god hjelp fra Fylkesmannen ble arbeidene stoppet 11. april. Dette resulterte i at Multiconsult ble engasjert for å konsekvensvurdere alle områdene der master i nødnett skulle settes opp. Fiskeørna har hekket vellykket i HU02a i alle fem årene, men har tapt en unge i tre av årene.

- **Forstyrrelser ved en lokalitet i Øvre Eiker**

Lokaliteten ØE06a ligger i et område med mye ferdsel. Det går bl.a. en sti rett forbi reiret, og en skiløype er tidligere lagt om for å unngå konflikt med dette reiret. I 2007 var det mye ferdsel ved reiret i hekketida, noe som kan ha medvirket til at hekkingen ble mislykket dette året. Det ble derfor tatt kontakt med Fiskum Idrettslag som har ei hytte i området, i håp om å kunne begrense forstyrrelsene. Idrettslaget la deretter ut følgende oppfordring til medlemmene på hjemmesida si: "*Vis respekt for dyr og fugler i skogen i og rundt Hallhytta! Vi er så heldige at vi har noen helt spesielle (og sårbare) fuglearter i skogene rundt Darbu og Fiskum. Det er viktig at alle ferdes med varsomhet og lar alle ville fugler og dyr få være i fred*". La oss håpe dette kan begrense forstyrrelser som skyldes uvitenhet. Hekkingen ble i alle fall vellykket her i 2008, 2009 og 2011 med to flygedyktige unger hvert år. I 2010 ble derimot hekkingen mislykket.

- **Nytt reir i en mobiltelefonmast i Nes**

I begynnelsen av august 2009 ble det funnet et nytt reir i en mobiltelefonmast. Denne gangen i Nes kommune (NS02a). Masta eies av Telenor. Det ble i denne forbindelsen tatt en foreløpig kontakt med Telenor. Det nye reiret i Nes skal visstnok ikke ha vært der tidlig på våren, så det må følgelig ha blitt bygd i 2009. Det ble observert aktivitet ved reiret også i 2010, men hekking ble ikke påvist. Tidlig på våren 2011 var reiret borte. Årsaken til at reiret forsvant, er ikke kjent. Det ble da funnet et annet reir i bruk på den andre siden av dalen, ca. 2 km unna. Paret kan derfor ha flyttet dit.

- **Vern av en hekkeplass i Skrimfjella**

Vi har tidligere omtalt tiltak for å begrense forstyrrelser ved et fiskeørnreir i Trillemarka naturreservat der SNO har satt opp en informasjonsplakat ved den mest benyttede innfallsporten til vannet der reiret ligger. I 2010 ble det besluttet å sette opp en tilsvarende informasjonsplakat ved et vann med et nyoppdaget fiskeørnreir i Skrimfjella (KO09a) som ble funnet i 2009. Prosjektgruppa bistod med opplysninger i forbindelse med dette tiltaket. Dette er et populært utfartssted med mye forstyrrelser fra båter og kanoer på vannet, samt rasting på holmer i vannet. Paret fikk fram 1 unge i 2009, men etter det er det ikke påvist hekking. Det ble vurdert å sette opp informasjonsplakater også på selve reirholmen for å hindre ilandstiging/rasting på holmen, men dette ble ikke gjort da paret hadde forlatt lokaliteten, muligens pga. alle forstyrrelsene.

- **Forstyrrelser av hekkeplasser på Meheia**

Det har i hele prosjektperioden vært gjentatte problemer med mislykkede hekkinger på to reirplasser på Meheia i Kongsberg (KO07a og KO11a). Vi tror dette skyldes forstyrrelser i området:

- 1) aktiviteter knyttet til et militært skytefelt,
- 2) aktiviteter knyttet til rusefiske etter abbor i mai hvert år, utført av privatpersoner og skoleklasser i samarbeid med Statsskog,
- 3) kalking av fiskevatna med helikopter på oppdrag fra Fylkesmannen, som regel medio august,
- 4) populære fiskevatn med mye utfart og forstyrrelse bl.a. fra kanopadling i reiområdet.

Denne problemstillingen er tatt opp med Fylkesmannen i håp om å kunne påvirke nevnte forstyrrende aktiviteter i hekkesesongen. En bekymringsmelding er sendt til SNO og Kongsberg kommune. Parene har som regel innledet hekkingen og ruget en stund, men så avbrutt hekkingen ute i juni en gang. Dette sannsynliggjør at det er forstyrrelser fra stor trafikk i området som er hovedårsaken til problemene, ikke rusefisket i mai eller kalkingsarbeidene i august.

- **Skilting ved et reir i Flå**

Reiret FÅ05a ligger ved et populært fiskevann i Flå. Dette medfører mye forstyrrelser i hekketida. Det ble derfor i 2011 satt opp et informasjonsskilt nede ved vannet der reiret ligger, i håp om at dette vil redusere forstyrrelser nær opp til reiret. Skiltet er satt opp ved nedkjøringa til vatnet der folk setter båtene på vannet. Ytterligere tiltak kan være å sperre veien ned til vannet med en kjetting. Våren 2011 hadde reiret falt ned, men ble bygd opp igjen, men hekkingen ble da mislykket.

Utfordringer knyttet til forvaltning av fiskeørn

Kontakten med offentlige myndigheter om forvaltning av fiskeørn og andre rovfuglarter, har avdekket svakheter i myndighetenes arbeid med vern av disse artene. Det har for eksempel vist seg at det faktisk at det fins informasjon om hekkelokaliteter ikke er noen garanti for at hensyn blir tatt i arealplanleggingen. Vi tror dette ofte skyldes sviktende rutiner, tidspress og dårlig intern koordinering hos de etatene som behandler planene. Den aktuelle lokaliteten SI06a i Norefjell Vest fantes for eksempel ikke på oversikten over kjente hekkeplasser som vi mottok fra Fylkesmannens miljøvernnavdeling i 2007, på tross av at de var blitt informert om denne lokaliteten allerede i 2002. I forbindelse med Statens Vegvesen prosjekt Rv.7 Sokna-Ørgenvika er det i plan for ytre miljø utarbeidet i 2010-2011, ikke nevnt noe om to fiskeørnreir som ligger nært opp til den nye vegtraseen og som vil bli negativt påvirket av veganlegget. Dette til tross for at disse reirene har vært kjent for Fylkesmannen siden 2007. Planprosessen som ligger til grunn for dette vegprosjektet, bygger trolig på gamle opplysninger fra 1990-tallet. Det ligger ikke noe automatikk i at viktige miljøopplysninger blir oppdatert når selve byggeplanleggingen starter. Heller ikke er det noe automatikk i at andre forvaltningsmyndigheter, som Fylkesmannen, sørger for at slike mangler blir påpekt.

Fiskeørnprosjektet 2007-2011 har vist at hver fjerde til femte lokalitet endrer status fra et år til det neste. I løpet av tre år vil halvparten av lokalitetene kunne ha endret status en eller flere ganger. Hvert år er det en avgang på ca. 5 % av reirene. Det betyr at ca. 20 % av reirene vil ha gått ut av bruk i løpet av fem år, og i løpet av 12-15 år vil halvparten av kjente reir ha gått ut av bruk og blitt erstattet av nye reir (gitt en stabil bestand). Registreringer som er gjort vil derfor fort bli utdaterte. Slik mangelfull kunnskapsstatus forsterkes av at vi på tross av stor innsats ikke har klart å lokalisere mer enn ca. 65 % av antall reir som antas å forekomme i prosjektområdet. Disse forholdene vil være en utfordring i forvaltningen av arten.

Dersom registrering av reirlokalteter på viltkart og i viltregistre skal bidra til effektiv beskyttelse av arten, må disse opplysningene ajourføres fortløpende. Så langt har dette i liten grad skjedd. Erfaring fra arbeidet med bl.a. hønsehauk, viser at det tar uforholdsmessig lang tid fra opplysningene blir gitt til offentlige myndigheter til de er tilgjengelig for bl.a. skogbruket. Oppdatert informasjon bør derfor gjøres fortløpende tilgjengelig for de som trenger dette via DNS Naturbase og/eller Artsdatabankens Artskart. Derfor er alle kjente fiskeørnreir i dette prosjektet nå registrert på Artsobservasjoner.no (som skjermete lokaliteter). Det er imidlertid usikkert i hvilken grad disse opplysningene vil bli hensyntatt i diverse planleggingsprosjekter i kommende år.

Uavhengig av dette, har skogbruket et selvstendig ansvar for å foreta egne miljøregistreringer i områder hvor det planlegges hogst. Dersom disse er tilstrekkelig grundige og utføres av kompetent personell, bør de fleste slike verdier kunne påvises. Siden skogbrukets egne miljøregistreringer MiS ikke fokuserer spesielt på registrering av rovfuglreir, er det ønskelig med et tettere samarbeid mellom skogbruksnæringen og det frivillige ornitologiske miljøet. Ideelt sett må det imidlertid være riktig at det er kommunene og Fylkesmannen som har ansvaret for å gi skogbruket oppdatert informasjon om fiskeørn- og andre rovfuglreir. Et midlertidig prosjekt som dette fiskeørnprosjektet, kan ikke påta seg dette ansvaret. Flere eksempler viser at det ikke er noen automatikk i at oppdatert informasjon om hekkende fiskeørn (og andre rovfugler) fra Fylkesmannen og kommunene tilflytter skogbruket. Vi har avholdt et møte med Fylkesmannen den 30.11.2009 der disse problemstillingene ble diskutert.

Skogeierforbundet har nylig (desember 2011) utarbeidet forslag til nye retningslinjer for hensyn til rovfugler og ugler ved hogst og skogbrukstiltak. For fiskeørn gjelder følgende regler (Søgnen 2011): "Ingen hogst- eller skogbruksaktivitet innenfor radius på 50 meter fra reirtre. Reirtre og omkringliggende skog skal ikke settes igjen som "øy" i terrenget. I bratt terreng, mer enn 60 grader helling, eller der reir er i bergvegg/bergskrent skal det være eldre skog 50 meter til hver side og 25 meter fra fot av bergvegg/bergskrent. Ingen forstyrrende hogst- eller skogbruksaktivitet innenfor radius 200 meter fra reirtre i perioden 1. mars til 31. juli. Reirplassen skal regnes som i bruk inntil 5 år etter siste påviste hekking (karantenetid) med hensyn etter avsnitt en og to over (gjelder ikke for kunstig oppsatte reir uten skogeiers godkjenning)". Det er positivt at Skogeierforbundet nå har utarbeidet konkrete regler for flere rovfuglarter, selv om vi gjerne hadde sett at retningslinjene hadde gått enda lengre i vern av artenes hekkeområder.

Det er et problem at kommuner og Fylkesmannen ikke har samkjørt sine registre. Vi har bl.a. erfart at enkelte kommuner har registrert reirlokalteter som ikke har vært kjent hos Fylkesmannen. Det er m.a.o. ikke grunn til å ha overdreven tro på at det å gi reiropplysninger til offentlige myndigheter fører til effektivt vern av lokalitetene mot hogst og annen skogbruksvirksomhet. På kort sikt er det derfor viktig at det ornitologiske miljøet selv følger med og aksjonerer når det registreres virksomhet som kan være til skade for fiskeørna.

Referanser

- Andersen, T. 1997. Prosjekt fiskeørn i Buskerud – Årsrapport 1996. NOF avd Buskerud, 9s.
- Blestad, O.P. 2011. Fiskeørnprosjektet i Hedmark fylke 2008-2010. Rapport. 14 s.
- Carpenteri, S.D. 1997. The fish hawk – Osprey. NorthWord Press. 135 s.
- Cramp, S. et.al. (editors) 1980. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol.2: Hawks to bustards: 265-277.
- Dennis, R. 2008. A life of ospreys. Whittles Publishing. 211 p.
- Dokka, K.A. 2008. Observasjoner av fiskeørn – Rapport fra et fiskeørnreir i Kongsberg kommune for sesongen 2008. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2008/fiskeornrapport-Kjell-Dokka.pdf>
- Génsbøl, B. 2004. Rovfuglene i Europa, Nord-Afrika og Midtøsten. Gyldendal, 4. utgave. 401 s.
- Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.). 1994. Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu. 552 s.
- Hagemeijer, E.J.M. & Blair, M.J. (ed) 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T&A.D.Poyser, London. 903 s.
- Hagen, Y. 1952. Rovfuglene og viltpleien. Oslo. 621 s.
- Hylland, R. 2009. Fiskeørnhekkinger nær Skien 1960-2008. Fugler i Telemark 38(1), s.16-19.
- Jensen, T. 1996. Prosjekt fiskeørn i Buskerud. Årsrapport 1995. NOF avd Buskerud, 12s.
- Kroglund, R.T., Spidsø, T.K., Nicolaisen, P.I. og Hafstad, I. 2011. Bestandsutvikling for fiskeørn (*Pandion haliaetus*) i Nord-Trøndelag fra 2005 til 2010. HiNT-utredning nr.129: 25 s.
- Kålås, J.A., Viken, A. & Bakken, T. (red.) 2006. Norsk Rødliste 2006. Artsdatabanken. www.artsdatabanken.no
- Kålås, J.A., Viken, Å., Henriksen, S og Skjelseth, S. (red.) 2010. Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken, Norge.
- Løset, F. 1988. Fiskeørn i Buskerud. Rapport til Fylkesmannen i Buskerud og Fylkeslandbrukskontoret i Buskerud. Prosjekt skog-vilt. 11 s.
- NOF avd. Oppland 1997. Fugler i Oppland. Lillehammer, 280 s.
- Nordbakke, R. 1983. On the diet of the Ospreys (*Pandion haliaetus*) in Norway. Fauna norv. Ser.C, Cinclus 6: 39-42.
- Nordbakke, R. 1994. Fiskeørn *Pandion haliaetus*, i Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.): Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu. s.126.
- Saurola, P. 2005. Monitoring and conservation of Finnish ospreys *Pandion haliaetus* in 1971-2005. Proceedings of the Workshop status of raptor populations in eastern Fennoscandia. Kostomuksha, Karelia, Russia, November 8-10, 2005.
- Steen, O.F. & Hansen, G. 2001. Osprey *Pandion haliaetus* management in Vestfold county, SE-Norway 1984-98. Vogelwelt 122: 223-226.
- Steen, O.F. 1993. Fiskeørn i Vestfold i perioden 1984-89. Fauna Vol.46, Nr.3: 150-164.
- Stueflotten, S. m.fl. 2007. Årsrapport 2007 – Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011, 14s. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2007/Aarsrapport%20fiskeorn%202007.pdf>
- Stueflotten, S. 2008. Årsrapport 2008 – Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011, 12s. http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2008/Aarsrapport_fiskeorn_2008.pdf
- Stueflotten, S. og Dokka, K.A.. 2009. Årsrapport 2009 – Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011, 16s. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2009/Aarsrapport-fiskeorn-2009.pdf>
- Stueflotten, S. m.fl. 2010. Årsrapport 2010 – Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011, 13s. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2010/Aarsrapport%20fiskeorn%202010.pdf>
- Stueflotten, S. 2011. Årsrapport 2011 – Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011, 16s. <http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2011/Aarsrapport2011-fiskeornprosjekt.pdf>

- Svensson, S., Svensson M. & Tjernberg, M. 1999. Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm: 120-121.
- Søgnen, S.M. 2011. Hensyn til rovfugler og ugler ved hogst og skogbrukstiltak. Notat 21.12.2011. Norges Skogeierforbund, 4s.
- Widén, P. & Richardson, M. 2000. Copulation behaviour in the osprey in relation to breeding density. The Condor 102: 349-354.

Norsk Ornitologisk Forening avd. Buskerud					
Registreringsskjema for FISKEØRN					
Lokalitetsdata					
Lokalitetsnr:	Kommune:	Lokalitetsnavn:	UTM (WGS84):	GPS	Fylke:
Lokalitetsbeskrivelse (landskap, beliggenhet, skogstype, utkikkspunkt o.l.)			Høyde over havet (m):		
Reirdata (reirtre art og type/deletr e.l., høyde, plassering, reirets tilstand, nytt, stort/gammelt, kunstig reir o.l.):					
Påvirkning (hogst i området, avstand til nærmeste vei, hytte, kraftlinje o.l.):					
År sist besøkt::		Status (kryss av):	Ingen aktivitet	Aktivitet	Hekking
Kontroll av lokalitet					
År:	Dato:	Klokkeslett (fra-til):	Observatør(er):		
Observasjoner (ingen aktivitet, aktivitet, antall ind, adferd, reirets/reirtreets tilstand, spesielle værforhold, fiskeplasser o.l.):					
Hekkeopplysninger (enkeltindivid/par sett, kurtise/parring, reirbygging, rugende fugl, unger/mating):					
Antall unger:		Andre rovfugler og rødlistearter observert i området:			
Observerte endringer (i lokalitet, nye trusler, inngrep, forstyrrelser o.l.):					
Timer brukt:		Kilometer kjørt:		Direkte kostnader:	

Sjeldne fugler i Buskerud 2011

Rapport fra den lokale rapport- og sjeldenhetskomiteen (LRSK) i Buskerud

av Steinar Stueflotten

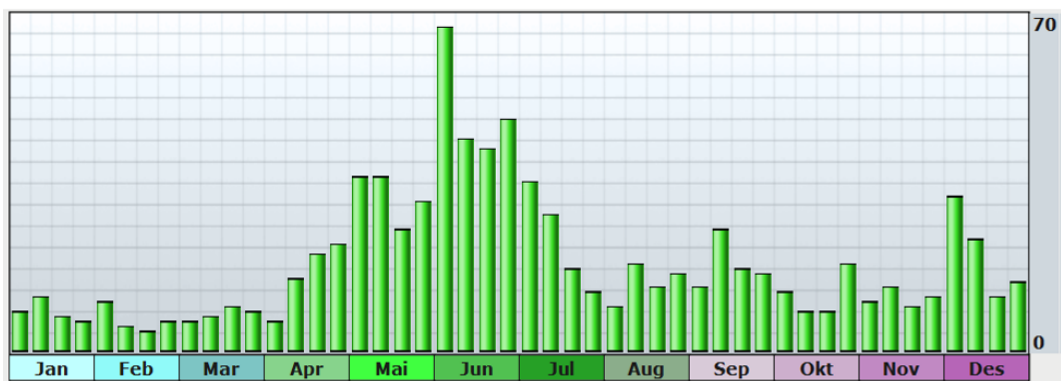
Året 2011 ble et godt år hva gjelder sjeldenheter i Buskerud. Det ble også observert en ny art for fylket – stormsvale. I tillegg ble det observert flere egretthegrer og en busksanger. Andre sjeldne arter som bør nevnes, er glente, polarjo, lunde og svartkråke. Ca. 90 % av alle funn vi kjenner til av arter som står på LRSKs rapporteringsliste, var registrert på Artsobservasjoner i 2011.

Saksbehandling

Denne rapporten er basert på 758 registrerte observasjoner av 98 arter og 2 hybrider fra rapporteringsåret 2011. Dette er 17 % flere arter og 18 % flere registreringer enn i 2010. 2011 kommer dermed nær opp til rekordåret 2009 som hadde 100 arter og 1 hybrid. Økningen i antall arter fra 2010 har delvis å gjøre med at flere rødlistearter nå er tatt inn på rapporteringslista. Rapporten inneholder bare 4 funn fra årene før rapporteringsåret.

LRSK/NSKF har i forbindelse med denne rapporten ferdigbehandlet 56 godkjenningssaker (flere av disse sakene gjelder samme funn). Av disse er kun en sak (2 %) ikke godkjent. Det er blitt oversendt 10 saker til NSKF for godkjenning i forbindelse med denne rapporten: **egretthegre** (5), **stork** (1), **gullfasan** (1), **steintrost** (1) og **busksanger** (2). Alle disse funnene, med unntak av steintrost, er godkjent av NSKF. 63 % av godkjenningssakene i 2011 var fotodokumenterte, dvs. en andel på linje med det vi har hatt de foregående par årene (60-65 %).

F.o.m. 2011 har LRSK lagt om arbeidet sitt, slik at all saksbehandling nå blir utført ved hjelp av LRSKs saksbehandlingsmodul på Artsobservasjoner (AO). Dette har vært en krevende, men helt nødvendig omlegging av LRSKs arbeid for å sikre en bedre samordning med NSKFs og NFKFs arbeid. Omleggingen innebærer også en sikrere lagring av observasjonene, samt forenklet generering av årsrapporter fra LRSK. Som følge av denne omleggingen, er det blitt svært viktig at alle observatører rapporterer sine funn av sjeldne arter på Artsobservasjoner for at LRSK skal kunne behandle og godkjenne funnene. I 2011 registrerte 272 personer til sammen mer enn 38 500 observasjoner av 214 arter på AO i Buskerud. Dette er en liten nedgang i antall observasjoner på ca. 10 % fra 2010. 87 % av alle funn som inngår i denne rapporten, ble registrert av observatørene på AO, jamført ca. 90 % i 2010. Mai og juni var de klart beste månedene for observerte sjeldenheter i Buskerud, slik det framgår av figuren nedenfor.

Fordeling av antall funn av LRSK-arter i rapporteringsåret 2011.

For beskrivelsesarter der LRSK krever dokumentasjon, er det viktig at observatøren gir en så fylldig beskrivelse av fuglen og dens atferd som mulig, slik at forveksling med andre arter kan utelukkes. En oversikt over hvilke arter som skal rapporteres og hvilke som krever beskrivelse, finner du bakerst i denne rapporten, samt i manualen på AO. Også innsending av beskrivelser og dokumentasjon av funn skal nå skje vha. rapporteringsmodulen på AO. Hvordan du gjør dette er beskrevet på hjemmesiden til LRSK - <http://www.nofbuskerud.net/sjeldenhetskomiteen.htm> og på AO.

Vi takker alle rapportører som har bidratt til å holde kunnskapen om sjeldne arters forekomst i fylket oppdatert.

Noen hovedtrekk fra forekomsten i 2011

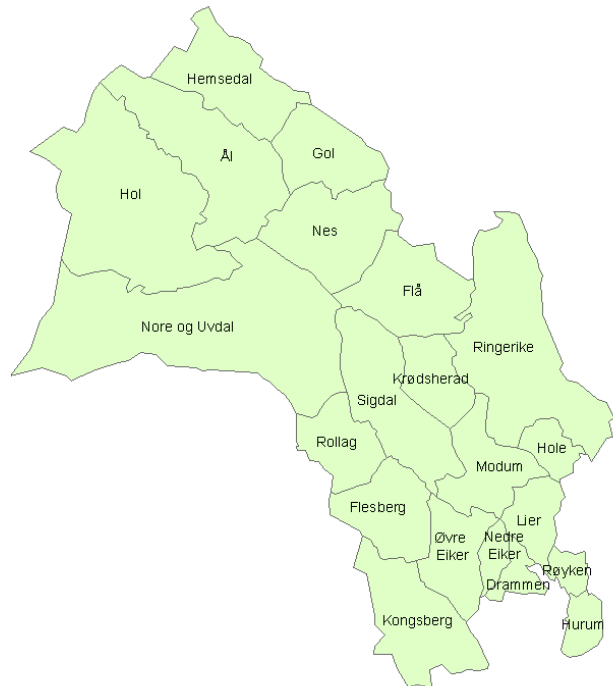
Fugleåret 2011 ble et bra år for sjeldenheter i Buskerud. Det ble observert og godkjent en ny art for fylket: **stormsvale** og to nye underarter: **sædgås ua. rossicus** (tundrasædgås observert i 2006) og **østlig gransanger ua. tristis/abietinus**. I tillegg ble det observert en ny hybridart: **svanegås x kanadagås** (E-art), trolig det første beskrevne funnet av denne hybrid i Norge. Andre observerte sjeldenheter som bør nevnes, er: **knoppand** (E-art, funn nr. 2), **indisk løpeand** (E-art, en kuriositet i form av en domestisert stokkandvariant, 1. funn i fylket), **rapphøne** (funn nr. 7), **gullfasan** (E-art, funn nr. 2), **egretthegre** (funn nr. 6-8), **glente** (funn nr. 3-5), **polarjo** (funn nr. 3-4), **polarmåke** (funn nr. 9), **lunde**

(funn nr. 4), **lappugle** (funn nr. 7), **busksanger** (funn nr. 6), **pirol** (funn nr. 11), **svartkråke** (funn nr. 5). Verdt å nevne er også et nytt funn av **havsule** (første funn siden 2007), **svarthalespøve**, **fjelljo**, **dvergmåke**, **polarsisik** og **båndkorsnebb**, samt et rekordhøyt antall **sotsniper** i juni, og vinterfunn av kortnebbgås, hvitkinngås, gravand, bergand, toppdykker, tårnfalk, vandrefalk, vipe, rugde, sildemåke, hornugle, linerle, munk og lappspurv (1. vinterfunn i fylket).

Kommuneoversikten nedenfor viser antall funn registrert på AO per kommune de tre siste årene. Øvre Eiker toppe som vanlig lista. Hole har kommet sterkt tilbake og ligger nå på andreplass. Nordfylket med Hol i spissen ligger fortsatt godt an. Bra framgang er notert for Røyken, Kongsberg og Hurum, mens Nore og Uvdal har størst tilbakegang.

Tabell 1: Funnstatistikk per kommune (antall godkjente funn på Artsobservasjoner).

Kommune	2009	2010	2011
Drammen	8	12	18
Flesberg	1	3	6
Flå	3	6	4
Gol	21	20	15
Hemsedal	12	11	7
Hol	66	80	79
Hole	45	42	102
Hurum	57	50	69
Kongsberg	29	18	45
Krødsherad	2	5	2
Lier	59	64	51
Modum	13	12	16
Nedre Eiker	25	17	25
Nes	4	10	7
Nore og Uvdal	25	29	1
Ringerike	65	44	65
Rollag	2	1	1
Røyken	9	7	27
Sigdal	3	4	4
Øvre Eiker	114	124	159
Ål	74	82	55
Sum Buskerud	637	641	758

Endringer i rapporteringslista

Storlire er fjernet fra artslista til Buskerud da det ikke har vært mulig å føre bevis for at fuglen som ble skutt(?) i Drøbaksundet 22.11.1936, ble observert i Buskerud. Skinnen som er deponert i Naturhistorisk Museum i Oslo, har oppgitt Drøbak som funnsted, og funnet står også på den offisielle artslista til Akershus. Heller ikke søk tilbake i LRSKs arkiver eller henvendelser til tidligere LRSK medlemmer, har frambrakt noen dokumentasjon for at arten har vært observert i Buskerud.

Forekomsten av rømte knopper (tidligere kalt moskusand) er nå vel dokumentert i Buskerud. LRSK har derfor fjernet kravet til beskrivelse av denne arten og omgjort knoppand til vanlig rapportart f.o.m. 2012.

Fordi skogdue er en meget sjelden art i øvre deler av fylket, har LRSK f.o.m. 2012 stilt krav til beskrivelse av fuglen for å kunne godkjenne slike funn (jf. tilsvarende krav som til observasjon av makrellterne og løvmeis).

Oppbygging av rapporten

Denne rapporten er bygd opp etter samme systematikk som fjorårets årsrapport, noe som bl.a. innebærer at observasjonene presenteres i kronologisk rekkefølge for hele fylket og ikke kommunevis som tidligere. Listen over observasjoner er generert direkte fra Artsobservasjoner. Opplysningene i artsomtalen er satt opp på følgende vis: (1) fuglens norske navn, (2) vitenskapelig navn, (3) * funnkategori som er med i rapporten, f.eks. alle funn, hekkefunn eller vinterfunn, (4) antall registrerte funn i parentes med angivelse av antall akkumulerte funn/individer før rapportåret, hvis kjent, etterfulgt av antall funn/individer i rapportåret. LRSK til slutt betyr at arten er en beskrivelsesart godkjent av LRSK og NSKF en beskrivelsesart godkjent av NSKF, (5) nyregistrerte etterrapporteringer fra tidligere år, (6) antall observerte individer i rapportåret med kjønn og alder hvis bestemt, (7) funntype hvis registrert, (8) lokalitet, (9) kommune, (10) observasjonsdato(er), (11) * bak dato angir et positivt belegg med beleggstype i parentes (F - fotografi, V - video/filmopptak, L - lydopptak og D - drept eller funnet død hvis den er innsamlet og skinnlagt/utstoppet), (12) navn på den/de som observerte fuglen (med * foran navnet til den som oppdaget fuglen, hvis kjent), (13) kommentarer til observasjonen(e).

Antall oppgitte funn/individer gjelder bare funn som er innrapportert til og godkjent av LRSK.

Rapporterte og godkjente funn

Sangsvane *Cygnus cygnus*

* hekkefunn (2), sommerfunn (6)

2011: 2 ad reirbygging, mislykket hekking Kjennerudtjern, Kongsberg 11.5 (Finn Gregersen). 1 par m/5 pull skjermet lokalitet, Flesberg 3.7 (Thor Erik Jelstad). Sommerfunn: 1 2K næringssøkende Grandane, Strandafjorden, Ål 3.6 (Torgrim Breiehagen, Egil Frantzen, Laila Frantzen). 1 ind. næringssøkende Ustedalsfjorden, Hol 4.6 (Arild Gauteplass). 2 ad Tubbetjern, Golsfjellet Syd, Gol 5.6-21.6 (Tom Vidar Jansson, Ingvar Måge, Rune Solvang). 1 ind. næringssøkende Veslefjorden, Hol 7.6 (Arild Gauteplass, Bill Sloan). 2 ind. overflygende Grønli, Vats, Ål 8.6 (Elsa Wallumrød). 2 ad Lyseren NR, Gol 21.6-22.6 (Rune Solvang, Vera Kristensen). 1 ind. Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 30.6 (Eirik Kristoffersen).

Arten hekker fast på noen få lokaliteter i fylket, bl.a. i Nes og Gol kommuner. Hekking/hekkeforsøk i Flesberg og Kongsberg er nye for fylket. Bestand trolig økende.

Sædgås *Anser fabalis*

* alle funn (33/182 - 2/3)

2011: 2 ind. Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 17.5-23.5 (*Kendt Myrmo, Jens Tøndel Fossum, Eirik Kristoffersen). 1 ind. Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 27.5 (Kendt Myrmo). 1 ind. Snyta, Ringerike 27.5 (Kendt Myrmo). 1 ind. overflygende Belgvatnet, Budalshøgda, Hol 19.6 (Arild Gauteplass).

Observasjonene i Ringerike kommune gjelder trolig de samme to individene tilhørende underarten *fabalis*. Arten observeres fåtallig nesten årlig i trekketidene vår og høst.

Sædgås ua. *rossicus* Drammenselva v/Berskog, Drammen 28.1.2006. Foto: S.Stueflotten

Sædgås, underarten *rossicus* - *Anser fabalis rossicus*

* alle funn (1/2 - 0/0) LRSK

2006: 2 ind. Drammenselva v/Langesøya, Nedre Eiker 27.1 (*Bjørn Harald Larsen) og v/Berskog, Drammen 28.1 *(F) (Steinar Stueflotten).

Underarten tundrasædgås (*Anser fabalis rossicus*) var tidligere klassifisert som NSKF art, og funnet ble da også innsendt til NSKF for godkjenning i 2006. NSKF valgte imidlertid å avvente alle godkjenninger av underarten *rossicus* inntil mer kunnskap om denne underartens forekomst i Norge forelå. Da det ble klart at tundrasædgjess forekommer regulært i Norge, valgte NSKF i desember 2011 å overføre alle godkjenninger av denne underarten til LRSK. Dette er det første dokumenterte funnet av underarten *rossicus* i Buskerud.

Kortnebbgås *Anser brachyrhynchus*

* vinterfunn (3/3 - 0/0)

2011: 1 2K Drammenselva i Drammen by, Drammen 5.1-20.3 (Lennart Wam Hansson, Christoffer Mikalsen, Jan Gylder, Steinar Stueflotten, m.fl.).

Denne ungfuglen overvintret i råker i Drammenselva og klarte seg gjennom hele den kalde vinteren 2010/2011.

Vårtrekket til kortnebbgås startet 10.4. med et voldsomt trekk der > 10 000 individer trakk nordover langs Oslofjorden, de fleste på vestsida. Gjennomsnittlig ankomstdato: 4.4. (15 år). Vårtrekket varte til 15.5. Det ble til sammen registrert > 13 000 ind ptN gjennom Buskerud denne våren, de fleste i dagene 10.4. og 19.4. Høsttrekket startet 10.9. og varte til 8.10. Det ble til sammen registrert > 4 600 ind ptS gjennom Buskerud denne høsten.

Tundragås *Anser albifrons*

* alle funn (24/31- 3/4)

2011: 1 ind. rastende Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 22.9 (Eirik Kristoffersen). 1 ad Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 30.9 (Eirik Kristoffersen).

Tundragås, underarten *albifrons* - *Anser albifrons albifrons*

* alle funn (- 2/3) LRSK

2011: 2 2K rastende Linnesstranda, Lier 11.4 *(F) (Rolf E. Andersen). 1 ad Steinsletta - Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 2.12-4.12 *(F) (Rune Zakariassen, Kendt Myrmo).

Begge individene som ble sett på Røsholmstranda i september holdt seg sammen med en flokk kortnebbgjess. Det kan derfor dreie seg om det samme individet som har rastet i området. Arten observeres nesten årlig i trekktidene vår og høst, hyppigst i Nordre Tyrifjorden. To funn av tre individer er bestemt til underarten *albifrons* (den østlig underarten).

Grågås x kanadagås *Anser anser X branta canadensis*

* alle fotodokumenterte funn (8/8 - 3/3) LRSK

2011: 1 ind. Vassbonn, Bergsjø, Modum 30.4 *(F) (Steinar Stueflotten). 1 ind. Vikersund bru, Vikersund, Modum 2.10 *(F) (Eirik Kristoffersen). 1 ind. Vik, Steinsfjorden, Hole 23.10-16.12 *(F) (Kendt Myrmo, Bård Kyrkjedelen).

De rapporterte funnene representerer kun fotodokumenterte individer som viste karaktertrekkene til typiske hybrider mellom grågås og kanadagås. 1-2 ind av slike hybride gjess er sett flere ganger i Tyrifjordsområdet de siste årene, og alle funnene dreier seg trolig om de samme individene. Bare fotodokumenterte hybrider blir godkjent av LRSK.

[Svanegås x kanadagås] *Anser cygnoides X canadensis*

* alle funn (0/0 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. Vik, Steinsfjorden, Hole 2.11.-16.12. *(F) (*Bård Kyrkjedelen, Kendt Myrmo, Eirik Kristoffersen, m.fl.).

Hybrid svanegås x kanadagås Vik, Hole 18.11.2011. Foto: K.Myrmo.

Denne gåsehybriden er ikke tidligere beskrevet fra Norge. Siden slike hybrider forekommer blant tamgjess, regnes dette funnet for å være en rømt tamgåshybrid (E-art). Funnet ble først innsendt til NSKF for vurdering da det var usikkert hvorvidt svanegås var å anse som NSKF-art. NSKF svarte at de på generelt grunnlag ikke behandlet slike gåsehybrider som etter all sannsynlighet har sitt opphav i en park e.l. og de valgte derfor ikke å ferdigbehandle saken, men flere av NSKFs medlemmer støttet identifikasjonen av gåsa til å være en hybrid svanegås x kanadagås.

[Stripegås] *Anser indicus*

* alle funn (16/30- 4/5)

2011: 1 ind. rastende Veslefjorden, Hol 30.4 (Bill Sloan). 2 ind. overflygende Ustedalen, Hol 30.4 (Bill Sloan). 1 ind. Horgen, Øvre Eiker 4.5 (Jon Ludvig Hals, Christoffer Mikalsen). 1 ind. Miletjern, Nedre Eiker 7.5 (Jon Åge Ruud). 1 ind. næringssøkende Sem, Øvre Eiker 11.5 (Finn Gregersen). 1 ad Saltskjær, Hurum 8.7 (Knut Arne Nygård). 1 ind. næringssøkende Geithus, Modum 11.9 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. rastende Vikersund bru, Vikersund, Modum 20.9 (Eirik Kristoffersen).

Arten sees nå årlig i Buskerud i sommerhalvåret. Funn av stripegjess er plassert i kategori E (arter som regnes som rømlinger). Flere av observasjonene dreier seg trolig om de samme individene.

Ringgås *Branta bernicla*

* alle funn (13/953 - 2/5)

2011: 4 ind. næringssøkende Soneren, Sigdal 2.6 *(F) (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson).

Ringgås, underarten *hrota* - *Branta bernicla hrota*

* alle funn (3/11 - 1/1) LRSK

2011: 1 hann ptNV Skog SV for Skogheim, Gol 2.6-3.6 (via Torggrim Breiehagen).

Ringgjess sees normalt bare sjeldent på vårtrekket i Buskerud (ultimo mai – primo juni), noe også disse funnene viser. I 2011 ble det for første gang dokumentert via satellittmerkede ringgjess i Danmark at det foregår et regulært trekk over innlandet i Sør-Norge. Satellittplottene viser at flere ringgjess av underarten *hrota* (Svalbard) passerte over Buskerud de første dagene i juni 2011. En av disse gjessene ("Jan Ove") mistet senderen sin over Gol. Denne ble gjenfunnet i skog SVf Skogheim (Endre Ulsaker via Martin Lindal) (se for øvrig kart: <http://knortegaas.blogspot>, 5. juni og 20. juni).

Hvitkinngås *Branta leucopsis*

* alle funn (102/443 - 18/82), derav 3 hekkefunn og 2 vinterfunn

2011: 4 ind. rastende Nordfjorden, Ringerike 19.4 (Eirik Kristoffersen). 2 ind. rastende Åros, Røyken 1.5 (Jostein Bærø Engdal). 2 ad rastende Åros, Røyken 12.5 (Jostein Bærø Engdal). 2 ind. reir, egg/unger Vealøs, Hurum 14.5-21.5 (Steinar Stueflotten, Tonny Andersen). 1 ind. Linnestranda, Lier 15.5 (Bent Ellingsen). 4 par hekkende Sundbyholmene, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 2 par hekkende Høvikskjæra, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 1 ind. Snyta - Nordfjorden, Ringerike 27.5 (Kendt Myrmo). 3 ind. Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 31.5 (Eirik Kristoffersen). 2 i par næringssøkende Geitungholmen, Slemmestad, Røyken 18.6 (Michael Wam Hansson, Lennart Wam Hansson). 3 ind. næringssøkende Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 14.8 (Steinar Stueflotten). 6 ind. næringssøkende Losmoen, Øvre Eiker 19.8 (Torill Stubberud). 1 ind. Steinsletta - Nordfjorden, Hole-Ringerike 23.8-9.9 (Kendt Myrmo, Jens Tøndel Fossum). 1 ind. næringssøkende Sætrepollen, Sætre, Hurum 10.9 (Jostein Bærø Engdal). 1 ind. næringssøkende Smiujordet, Gjesval, Hole 22.9-25.9 (Frode Nordang Bye, Jens Tøndel Fossum). 1 ind. næringssøkende Hønefoss Sentrum nord, Ringerike 24.9 (Lars Slettemoen). 1 ind. Vikersund bru, Vikersund, Modum 1.10-2.10 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. rastende Sundbyholmene, Røyken 15.10 (Steinar Stueflotten, Rolf E. Andersen, Jens Erik Nygård). 40 ind. rastende Vik, Steinsfjorden, Hole 17.11 (Espen Fjeldsgård). 1 ind. Vik-Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 25.11-16.12 (Kendt Myrmo, Eirik Kristoffersen, Rune Zakariassen). 1 ind. næringssøkende Strandafjorden øvre, Strandafjorden, Ål 10.12-12.12 (Per Furuset, Arild Gauteplass, Torggrim Breiehagen, Bill Sloan).

Gjennomsnittlig ankomstdato: 15.4. (12 år), tidligst 2.4.2007, siste observasjonsdato i gjennomsnitt: 22.10. (9 år), seinest 12.12.2011. Funnene i Steinsfjorden og Strandafjorden i desember er de første vinterfunnene i Buskerud etter det første vinterfunnet på Vikersund (Modum) 31.1.1993. Flere par hekker nå på øyer og holmer i Røyken og Hurum. Sju hekkende par er rapportert i 2011. Hekkebestanden i Røyken og Hurum ser ut til å ha vært relativt stabil i de siste 5 årene (10 par i 2007 og 2008, 9 par i 2011 (Andersen og Bergan 2011, Andersen m.fl. 2011)). Observasjonen av 40 ind i Vik 17.11. representerer den største flokken som er sett i Buskerud siden rekordnoteringen av 110 ind på Linnestranda, Lier 13.9.2009.

[Knoppand] *Cairina moschata*

* alle funn (1/3 - 1/2) LRSK

2011: 2 ind. Vestfosselva, Vestfossen, Øvre Eiker 20.3 *(F) (Jens Tøndel Fossum), 1 par Sundet, Øvre Eiker 2.4-3.4 *(F) (Steinar Stueflotten), 1 hann Sundet, Øvre Eiker 4.5 *(F) (Tommy Solberg).

Knoppanda stammer opprinnelig fra Mellom- og Sør-Amerika. Tamformer av knoppand er en vanlig holdt pryddand i Norge, og rømte/frittgående knoppender blir sett sporadisk i kulturlandskapet. Arten er derfor plasseres i kategori E. Første dokumenterte funn av knoppand i Buskerud i 2009 stammer også fra området ved Fiskumvannet. Dette er ender som hører hjemme på Sundet gård.

[Indisk løpeand] *Anas platyrhynchos*, domestisert rase av stokkand

* alle funn (0/0 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. Skjoldhytta, Drammen 5.6 *(F) (Bent Ellingsen).

Indisk løpeand Skjoldhytta, Drammen 5.6.2011. Foto: B.Ellingsen.

Indisk løpeand er en domestisert rase av stokkand (*Anas platyrhynchos*) som er avlet fram for egg- og kjøttproduksjon i Asia. Det er en populær pryddand også i Norge og fins i flere fargevarianter. Løpeanda har et langt, smalt hode, en tynn hals og en oppreist kroppsstilling som en pingvin. Disse løpeandene ble opprinnelig funnet på de indonesiske øyene Lombok, Java og Bali. De kan ikke fly, og løper istedenfor å vagge. Løpeanda kan svømme i dammer og bekker, men liker best å løpe på gressletter på jakt etter mat. De lager bare sjeldent reir for å ruge sine egne egg. Ofte slipper de eggene der de måtte være. Løpeanda ble populær i Europa og Amerika som en eggleggingsvariant mot slutten av det nittende århundre, i stor grad som følge av en brosjyre som heter The India Runner av John Donald av Wigton skrevet mellom 1885 og 1890.

Gravand *Tadorna tadorna*

* vinterfunn (0/0 – 1/1)

2011: 1 ind. død av sykdom/kulde/sult Skjøttelvikstranda, Skjøttelvik, Hurum 19.2 (Linda Mathiesen).

Gravanda som ble funnet i Skjøttelvik, var svak og døde 5 min etter at den ble funnet. Ukjent dødsårsak. Dette er det tidligste funnet som er gjort av gravand i Buskerud. Normal ankomst er medio mars. Trolig er dette et eksempel på ekstremt tidlig vårtrekk. Individet har neppe overvintret i området.

Snadderand *Anas strepera*

* alle funn (41/76 - 4/8)

2011: 1 par Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 10.4-30.4 (Jens Tøndel Fossum, Kendt Myrmo, Bjørn Olav Tveit, Steinar Stueflotten). 1 par Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 7.5 (Kendt Myrmo). 2 hunnf Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 2.9 (Kendt Myrmo). 2 ad hunnf rastende Averøya, Nordfjorden, Ringerike 9.9 (Rune Zakariassen).

Arten observeres nesten årlig på vårtrekket (april-mai), gjennomsnittlig ankomstdato: 23.4. (16 år), noe sjeldnere på høsttrekket (sept-okt). De to vårfunnene kan muligens dreie seg om det samme paret. Det gjelder også de to hunnfargete individene som ble sett i Nordre Tyrifjords-området i september.

Knekkand *Anas querquedula*

* alle funn (- 3/4)

2011: 2 ad i par Linnestranda, Lier 6.5-7.5 (Bent Ellingsen, Jens Erik Nygård, Rolf E. Andersen). 1 hann Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 13.5-15.5 (Kendt Myrmo). 1 hann Synneren, Ringerike 13.5 (Kendt Myrmo). 1 hunnf Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 11.8 (ref. Ree 2012). 1 hunnf Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 2.9-9.9 (Kendt Myrmo, Viggo Ree).

Arten observeres regelmessig i sommerhalvåret, men kun fåtallig, spesielt om våren (april-mai). Gjennomsnittlig ankomstdato: 25.4. (31 år). Hannene som ble observert i Nordre-Tyrifjorden i mai, kan ha vært samme individ.

Skjeand *Anas clypeata*

* alle funn (- 6/13)

2011: 1 hann Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 19.4 (Jens Tøndel Fossum). 1 hann Linnestranda, Lier 25.4 (Rolf E. Andersen, Bård Kyrkjedelen, Jan Gylder, m.fl.). 1 par Svendsrudvika, Sælabonn, Hole 30.4 (Viggo Ree, Kendt Myrmo, Bent Ellingsen, m.fl.). 2 par Linnestranda, Lier 1.5 (Rolf E. Andersen, Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson, Børre Eirik Helgerud, m.fl.). 1 hann rastende Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 7.5-8.5 (Kendt Myrmo, Eirik Kristoffersen). 4 ind. (3 hann +1 hunnf) Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 8.5 (Jens Tøndel Fossum). 4 ind. (3 ad hann +1 ad hunnf) Linnestranda, Lier 8.5 (Jens Erik Nygård, Rolf E. Andersen, m.fl.). 1 hunnf Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 28.8 (Kendt Myrmo).

Arten observeres fåtallig, men regelmessig, spesielt i trekketidene vår (medio april – mai) og høst (sept – okt), gjennomsnittlig ankomstdato: 25.4. (28 år).

Taffeland *Aythya ferina*

* alle funn (- 2/2)

2011: 1 hann Fiskumvannet, Øvre Eiker 30.4 (Jon Åge Ruud). 1 hann Fiskumvannet, Øvre Eiker 15.11 (Anders Hals).

Arten har vært sett regelmessig i Fiskumvannet og Nordre Tyrifjorden både vår (medio april – medio mai) og høst (medio sept – medio nov), sjeldent ellers. Gjennomsnittlig ankomstdato: 17.4. (25 år).

Bergand *Aythya marila*

* vinterfunn (1)

2011: 1 hunnf Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 10.12 (Eirik Kristoffersen).

Sparsom hekkefugl i øvre deler av fylket. Sees ellers årlig på vår- og høsttrekket. Vinterfunn er sjeldne.

Havelle *Clangula hyemalis*

* alle funn (- 7/15), derav 1 hekkefunn

2011: 1 par Fiskumvannet, Øvre Eiker 15.5 (Jens Tøndel Fossum, Jon Åge Ruud, Steinar Stueflotten). 1 ad. m/6 pull Holværvatnet, Hol 30.7 (Jostein Myre). 1 ind. Vassbonn, Bergsjø, Modum 18.9 (Eirik Kristoffersen). 1 hunnf næringssøkende Vik, Steinsfjorden, Hole 23.9 (Arild Gauteplass). 1 1K næringssøkende Skottebøl, Strandafjorden, Ål 29.10-6.11 (Per Furuset, Torgrim Breiehagen, Anne Mette Monclair). 1 par rastende Hovsfjorden, Hol 14.11 (Per Furuset, Arild Gauteplass). 1 1K Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 4.12 (Kendt Myrmo).

Sjelden hekkefugl i indre fjellstrøk (kun 1 hekkefunn rapportert i 2011), ellers fåtallig og kun sporadisk i lavlandet vår (april-mai) og høst (oktober-november). Sjelden vintergjest. Observasjonen 4.12. er første desember-funn i fylket.

Svartand *Melanitta nigra*

* vinterfunn (- 3/15+)

2011: 7-14 hunnf Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 26.11-3.12 (Steinar Stueflotten, Eli Gates). 5-7 hunnf Ekrebukta, Filtvet, Hurum 2.12-3.12 (Eli Gates, Steinar Stueflotten). 1 hunnf næringssøkende Vikersund bru, Vikersund, Modum 24.12 (Eirik Kristoffersen).

Fåtallig hekkefugl i fjellet i nordfylket (ingen hekkefunn rapportert i 2011). Sjelden, men nesten årviss vintergjest, da hyppigst observert rundt Hurumlandet.

Sjørre *Melanitta fusca*

* vinterfunn (- 4/36)

2011: 8 ind. næringsøkende Filtvet brygge, Filtvet, Hurum 7.1 (Lennart Wam Hansson). 27 ind. Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 15.2 (Kristoffer Bøhn). 24 ind. næringsøkende Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 19.2 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 1 ind. ptN Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 2.12 (Rune Zakariassen). 1 hann Ekrebukta, Filtvet, Hurum 3.12 (Steinar Stueflotten). 1 hunn næringsøkende Kroksund, Sundvollen, Hole 14.12 (Rune Zakariassen). 6 ind. Filtvet brygge, Filtvet, Hurum 17.12 (Steinar Stueflotten). 7 ind. næringsøkende Storsand, Drøbaksundet (Bu), Hurum 27.12 (Jostein Bærø Engdal).

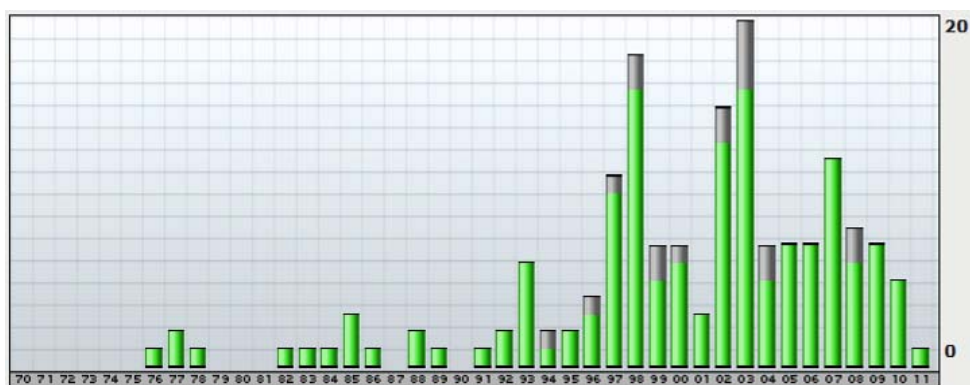
Sjørren hekker spredt i indre fjellstrøk, og sees sporadisk i lavlandet utenom hekketida og på kysten høst og vinter. Ingen bekreftede hekkefunn er rapportert i 2011. Normalt fåtallig langs Hurumlandet om vinteren, men sjelden >10 ind. 27 ind i Drøbaksundet 15.2. er det høyeste antallet som er observert om vinteren i Buskerud.

Lappfiskand *Mergus albellus*

* alle funn (131 - 1/2)

2011: 1 par Synneren, Ringerike 16.4-17.4 (Kendt Myrmo, Jens Tøndel Fossum).

Arten har tidligere overvintret regelmessig i Buskerud, oktober – april, men ingen vinterfunn er rapportert i 2011. Sees hyppigst på vårtrekket ultimo mars - primo mai. Forekomsten har gått betydelig tilbake i Buskerud de siste par årene, slik det framgår av figuren nedenfor (historisk funnstatistikk er oppdatert på AO av LRSK).

Utvikling av antall registrerte funn av lappfiskand i Buskerud 1970-2011.

[Rapphøne] *Perdix perdix*

* alle funn (6/7 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. stasjonær Sandspollen, Hurum 4.6-6.6 *(F) (Liz Dalberg). 1 ad næringsøkende Langseth, Sætre, Hurum 9.6 *(F) (Jostein Bærø Engdal).

Rapphøne Sætre, Hurum 9.6.2011. Foto: J. Bærø Engdal.

Funn som gjøres av rapphøner i Buskerud dreier seg høyst sannsynlig kun om rømte/utsatte fugler, og funnene plasseres derfor i kategori E. Individet som ble sett på et par lokaliteter ved Sætre, Hurum i begynnelsen av juni 2011, var med stor sannsynlighet en rømling fra et oppdrett på Kana i samme kommune som bruker rapphøner til trening av faglehunder. Det er nå 10 år siden forrige funn av rapphøne i fylket (Tranby, Lier 23.3.2001).

Vaktel *Coturnix coturnix*

* alle funn (- 12/20)

2011: 1 ind. Storhaugen, Ringerike 26.5-4.6 (Anders Hals). 1 ind. sang/spill Selte, Steinsletta, Hole 2.6 (Rune Solvang). 1 hann sang/spill Skinnnes, Kongsberg 3.6 (Hans Jørgen Hovelstad). 1 ind. sang/spill Bergsvingen, Øvre Eiker 3.6-12.6 (Steinar Stueflotten, Bent Ellingsen). 2 ind. sang/spill Helgelandsmoen, Hole 4.6 (Jens Tøndel Fossum). 2 ind. sang/spill Skjoldhorne, Stenshorne, Øvre Eiker 4.6 (Steinar Stueflotten). 1 ind. sang/spill Gomnes, Hole 6.6-8.6 (Viggo Ree). 1 ind. sang/spill Skjelbred, Øvre Eiker 7.6 (Finn Gregersen). 1 ind. sang/spill Selte, Steinsletta, Hole 12.6 (ref. Ree 2012). 1 ind. sang/spill Søre Finset, Finset, Hemsedal 14.6 (Bent Fjeldheim). 1 ind. sang/spill Skallestad Ø, Skoger, Drammen 16.6 (Steinar Stueflotten). 1 ind. sang/spill, ikke hekking Lio, Hemsedal 20.6 (Olav Huso). 1 ind. sang/spill Domholt, Hole 22.6-26.6 (Vegard Bunes, Jens Tøndel Fossum). 1 ind. sang/spill Steinsletta, Hole 22.6-28.6 (Vegard Bunes, Jens Tøndel Fossum). 1 ind. sang/spill Selte, Steinsletta, Hole 22.6-26.6 (Vegard Bunes, Jens Tøndel Fossum). 1 ind. sang/spill Hårum, Hole 22.6 (Vegard Bunes). 1 ind. sang/spill Stadum, Røyse, Hole 25.6 (Jens Tøndel Fossum). 2 ind. sang/spill Bergsvingen, Øvre Eiker 26.6-16.7 (Eirik Kristoffersen, Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 1 ind. sang/spill Midtre Sørums, Steinsletta, Hole 26.6-5.7 (Jens Tøndel Fossum, Jostein Bærø Engdal). 1 ind. sang/spill Onsaker, Hole 26.6 (Vegard Bunes). 2 ind. sang/spill Fekjær, Hole 26.6 (Vegard Bunes). 1 ind. sang/spill Hårum, Steinsletta, Hole 3.7 (ref. Ree 2012). 1 ind. sang/spill Sonerud, Steinsletta, Hole 5.7 (Jostein Bærø Engdal). 1 ind. sang/spill Hårum, Steinsletta, Hole 10.7 (Steinar Stueflotten). 2 ind. Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 11.7 (Viggo Ree). 1 ind. Domholt, Hole 14.7 (Viggo Ree). 2 ind. sang/spill Hårum, Steinsletta, Hole 13.7-16.7 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson, m.fl.). 1 ind. Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 21.7 (Viggo Ree). 1 ind. lokkelyd, øvrige lyder Bergsvingen, Øvre Eiker 10.8 (Lennart Wam Hansson). 2 1K Nedre Bergsplassen, Øvre Eiker 17.8 (Anders Hals).

Arten observeres årlig i nedre deler av fylket fra ultimo mai til primo august. Gjennomsnittlig ankomstdato: 29.5. (18 år). Etter et relativt dårlig år i 2010, slo arten til igjen med mange funn i 2011. Funnene på Steinsletta (Hole) dreier seg trolig om minst 3 forskjellige individer. Observasjonene i Bergsvingen dreier seg trolig om samme individ gjennom hele sommeren. Sjelden sommergjest i nordfylket, så to funn helt oppe i Hemsedal er bra. Observasjonen av 2 1K ind på nedre Bergsplassen (Øvre Eiker) 17.8, tyder på hekking i dette området i 2011.

[Gullfasan] *Chrysolophus pictus*

* alle funn (1/1 - 1/1) NSKF

2011: 1 hann Krokstadelva, Nedre Eiker 27.8 *(F) (Hans Jørgen Nilsen, m.fl.).

Gullfasan-hannen er en meget flott fugl og arten er derfor blitt en populær prydfugl i fangenskap. Rømte gullfasaner kan en sjelden gang dukke opp i kulturlandskapet, bl.a. i boligområder som tilfellet fra Krokstadelva. Arten som opprinnelig kommer fra fjellområdene i Kina, står på NSKFs liste over E-arter (arter som regnes som rømlinger). Det første funnet av en rømt gullfasan i Buskerud ble gjort på Lierstranda 22.10.2009.

Smålom *Gavia stellata*

* alle funn (- 13/37)

2011: 14 ind. Tyrifjorden ved Tyrifjord VGS, Hole 16.4 (Jens Tøndel Fossum). 2 ind. Haraldstangen, Hurum 22.4 (Terje Bøhler). 1 ind. næringssøkende Veslefjorden, Hol 28.4 (Arild Gauteplass). 1-4 ind. næringssøkende Holsfjorden, Hol 29.4-18.5 (Per Furuset, Wendy Slette, Arild Gauteplass). 2 ind. næringssøkende Hovsfjorden, Hol 1.5-15.5 (Bill Sloan, Arild Gauteplass, Per Furuset). 1 ind. næringssøkende Vassfjorden, Øvre, Vatsfjorden, Ål 2.5 (Per Furuset). 2 ind. Vats, Ål 6.5 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød). 2 i par næringssøkende Mørkvannet Nord, Hurum 10.5 (Linda Mathiesen). 1 par i hekkebiotop Sangefjellet, Ål 17.5 (Torgrim Breie, Anne Mette Monclair). 2 ad rugende Tvist, Ål 3.6 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød). 2 ind. rastende Leirtjørne-Skurdalen, Hol 11.6-12.6 (Jostein Myre). 1 ad. m/1 pull skjermet lok. Sangefjellet V, Hol 4.7 (Torgrim Breie, Anne Mette Monclair). 1 ind. næringssøkende Holsfjorden, Hol 25.7 (Lars Slette). 1 ind. stasjonær Linnestranda, Lier 19.9-10.10 (*Jan-Erik Nyhuus, Jorunn Villand, Rolf E. Andersen, Steinar Stueflotten, m.fl.).

Arten hekker spredt i nordfylket og sees regelmessig på vårtrekket i Tyrifjorden og langs kysten av Hurum, mer sporadisk i lavlandet ellers i nedre deler av fylket. Gjennomsnittlig ankomstdato: 15.4. (15 år). Normalt sjelden å se på høsttrekket og om vinteren.

Storlom *Gavia arctica*

* hekkefunn (2)

2011: 1 ad rugende Ragnhildtjørne, Tvist, Ål 3.6 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød). 2 ad. m/1 pull Kolbrekkvannet N, Øvre Eiker 21.6 (Hans Jørgen Nilsen, Terje Bakken). 1 ad. m/1 pull Kolbrekkvannet N, Øvre Eiker 4.7 (Hans Jørgen Nilsen).

Vanlig, men spredt og heller fåtallig hekkefugl over hele fylket. LRSK ønsker innrapportert flere hekkefunn av denne rødlistearten.

Dvergdykker *Tachybaptus ruficollis*

* alle funn (- 9/18)

2011: 1 ind. næringssøkende Hovsfjorden, Hol 23.1-1.2 (Per Furuseth). 3 ind. Vestfosselva, Vestfossen, Øvre Eiker 3.2 (Magne Sjøblom). 1 ind. næringssøkende Strandafjorden øvre, Ål 20.3-10.4 (*Arild Gauteplass, Per Furuseth, Torggrim Breiehagen, m.fl.). 1 ind. Hallingdalselva ved Nesbyen, Nes 21.7 (Joakim Flathagen). 1-3 ind. næringssøkende Linnestranda, Lier 22.10-20.11 (*Jens Erik Nygård, Geoffrey Acklam, Jan-Erik Nyhuus, m.fl.), maks 5 ind. Linnestranda, Lier 27.10 (Jan-Erik Nyhuus). 3 ind. Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 24.10 (Eirik Kristoffersen). 2 ind. Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 2.11 (Eirik Kristoffersen). 2 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 6.11 (Steinar Stueflotten). 1 ind. næringssøkende Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 12.11 (Ole Bosse). 1 ind. næringssøkende Strandafjorden øvre, Ål 22.12-25.12 (Arild Gauteplass).

Regelmessig overvintrende i lite antall i nedre Buskerud, mer sjeldent i øvre deler av fylket. Mange funn de siste par årene. Noen av fuglene kan dreie seg om de samme individene. Sommerfunn som det på Nesbyen, er sjeldne.

Toppdykker *Podiceps cristatus*

* hekkefunn (3), vinterfunn (4/9)

2011: 1 par reirbygging og rugende Ulvenvannet N, Lier 25.4 – 12.5 (Per Gylseth, Bård Kyrkjedelen). 1 par reir i bruk Svarstadvika, Sælabonn, Hole 1.5 (Jens Tøndel Fossum). Maksimalt 10 ad. og maksimalt 3 unger sett på Fiskumvannet, Øvre Eiker i løpet av juli-august (Eirik Kristoffersen, Steinar Stueflotten, Jon Ludvig Hals, m.fl.), 2 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 4.12 (Steinar Stueflotten). 4 ind. Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 10.12 (Eirik Kristoffersen). 2 ind. Vik, Steinsfjorden, Hole 10.12 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. næringssøkende Vik, Steinsfjorden, Hole 14.12 (Rune Zakariassen). 1 ind. Eikeren nord, Øvre Eiker 18.12 (Steinar Stueflotten).

Fiskumvannet og Steinsfjorden er de sikreste hekkeklassene i fylket, men i 2011 ble vellykket hekking bare påvist i Fiskumvannet. I Steinsvika, Hole oppga toppdykkeren hekkforsøket, trolig pga. forstyrrelser. Heller ikke for parene som hadde reir i Svarstadvika, Hole, foreligger det noen opplysning om vellykket hekking, mens i Vikbukta, Hole skal visstnok ett par ha fått fram to unger tidlig på sesongen (Ree 2012). I Nordfjorden, Ringerike ble det medio april (17-20.4.) jevnlig sett ca. 30 ind, maks 40 ind 19.4 (Jens Tøndel Fossum). Utover i mai-juli opptil 20 ind flere ganger, men ingen hekking ble påvist. Høye antall igjen seint på høsten med maks 44 ind ved Røsholmstranda 11.11. (Rune Zakariassen). Også i 2011 gjorde et par hekkforsøk i Ulvenvannet i Lier på grensa til Asker, men vellykket hekking ble ikke bekreftet her i 2011. Vinterfunn er sjeldne, men den milde forvinteren ga flere desemberfunn dette året.

Hornedykker *Podiceps auritus*

* alle funn (- 10/24), derav 3 hekkefunn

2011: 2 ind. Linnestranda, Lier 16.4 (Jens Erik Nygård, Bent Ellingsen, Jostein Bærø Engdal, m.fl.). 2 ind. rastende Fiskumvannet, Øvre Eiker 23.4 (Jostein Myromslien, Thorstein Holtskog, Merete Myromslien, Jan Trygve Bollerud). 1 ind. Linnestranda, Lier 25.4 (Rolf E. Andersen, Jan Gylder, Bård Kyrkjedelen, Jens Tøndel Fossum, m.fl.). 4 ind. obs i 3 tjern Golsfjellet Syd, Gol 30.4 (Nils Bjørn Vistad). 1 ind. næringssøkende Lyseren, Lyseren NR, Gol 3.5 (Per Furuseth). 1 par i hekkebiotop Tubbetjern, Golsfjellet Syd, Gol 3.5 (Per Furuseth). 1 hann næringssøkende Hovsfjorden, Hol 18.5 (Petter Braaten). 2 ind. næringssøkende Gautetjernet, Brennflæi Naturresevat, Gol 3.6 (Ingvar Måge, Ingunn Løyning). 2 ad m/1 pull Drammedalshølen, Golsfjellet Syd, Gol 22.6 (Rune Solvang, Vera Kristensen). 1 ad Tubbetjern, Golsfjellet Syd, Gol 22.6 (Rune Solvang, Vera Kristensen). 2 ad Metubba, Golsfjellet Syd, Gol 22.6 (Rune Solvang, Vera Kristensen). 2 ad m/2 pull Raudbekktjernet, Brennflæi Naturresevat, Gol 24.6 (Rune Solvang, Vera Kristensen). 1 1K Tubbetjern, Golsfjellet Syd, Gol 17.7 (Steinar Stueflotten). 2 ad m/2 store unger Torkjellsettjørn, Ål 24.7 (Torggrim Breiehagen, Anne Mette Monclair). 1 ind. Golsfjellet, Gol 31.7-6.8 (Tom Vidar Jansson). 2 ind. Golsfjellet, Gol 3.8 (Leif Bjørn Lunde). 1 1K Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 28.8-18.9 (Kendt Myrmo). 1 1K næringssøkende Fiskumvannet, Øvre Eiker 10.9-18.9 (Steinar Stueflotten, Bent Ellingsen, Torhild Graversgaard, Magne Sjøblom, Rune Zakariassen). 1 1K næringssøkende Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 18.9-30.9 (Jens Tøndel Fossum, Eirik Kristoffersen). 1 ind. næringssøkende Vik, Steinsfjorden, Hole 22.9-25.9 (Frode Nordang Bye, Jon Opheim, Ragnar Ødegård). 1 1K Linnestranda, Lier 2.10 (Jens Erik Nygård, Rolf E. Andersen, Bent Ellingsen). 1 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 4.10 (Eirik Kristoffersen). 2 ind. Linnestranda, Lier 8.10 (Jens Erik Nygård). 1 ind. næringssøkende Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 16.10-2.11 (Kendt Myrmo, Eirik Kristoffersen). 3 ind. næringssøkende Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 11.11 (Rune Zakariassen). 2 ind. Nordfjorden, Ringerike 13.11-18.11 (Kendt Myrmo). 1 ind. Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 10.12 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. Nordfjorden, Ringerike 23.12 (Kendt Myrmo).

Arten sees regelmessig i sørfylket på vårtrekket (medio april - mai) og høsttrekket (august - november). Gjennomsnittlig ankomstdato: 24.4 (23 år). 2-3 par har hekket på Golsfjellet de siste årene, minst 2 par i 2011. I tillegg ble det gjort et nytt hekkefunn Ål kommune. Vinterfunn (desember) er sjeldne, men forvinteren 2011 var mild.

Havhest *Fulmarus glacialis*

* alle funn (17/45 - 2/2)

2011: 1 ind. Slemmestad, Røyken 3.12 (Kendt Myrmo, Jon Ludvig Hals). 1 ind. rastende Drøbaksundet (Bu), Hurum 4.12 (Jens Erik Nygård, Jostein Bærø Engdal).

Årvisst gjest i Oslofjorden om høsten (sep-nov), mer sporadisk om vinteren. I seinere år nesten årlig i Buskerud, men arten ble ikke observert i 2009.

Stormsvale *Oceanodroma leucorhoa*

* alle funn (0/0 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. ptS Drøbaksundet (Bu), Hurum 30.11. kl.10:45 (Eli Gates).

Dette er det første sikre funnet som er gjort av stormsvale i Buskerud. Det ble muligens observert 1 ind. utenfor Tofte i september 2004, men observasjonsavstanden fra Jeløya var altfor lang til at funnet kunne godkjennes. En stormsvale ble for øvrig sett flere steder i Oslofjords-området i perioden 27.11.-15.12.2011 (ref. Artsobservasjoner).

Havsule *Morus bassanus*

* alle funn (11/24 - 1/1)

2011: 1 ad ptN Ramsvik - Ekrebukta, Filtvet, Hurum 3.12 (Kendt Myrmo, Jon Ludvig Hals, Steinar Stueflotten). 1 ad Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 4.12 (Jens Erik Nygård).

Sjelden gjest i Buskerud som regel observert i forbindelse med høststormer på kysten, noe som også var tilfellet primo desember 2011. Den adulte havsula trakk inn Oslofjorden forbi Ramsvik og Filtvet kl.11:30 den 3.12. Det var ganske sikkert det samme individet som ble sett utenfor Slottet i Drøbaksundet neste dag (J.E.Nygård), og trolig i Drøbak et par dager seinere (6.12. ref. Artsobservasjoner). Forrige funn av havsula i Buskerud ble gjort 21-24.9.2007.

Egretthegre *Egretta alba*

* alle funn (5/5 - 3/3) NSKF

2011: 1 ind. næringsøkende Synneren, Ringerike og Sælabonn, Hole 1.5 *(F) (*Jens Tøndel Fossum, Kendt Myrmo, Rune Solvang). 1 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 9.6 *(F) (*Per Øystein Klunderud, Torhild Graversgaard, Steinar Stueflotten). 1 ind. rastende Linnestranda, Lier 29.8 *(F) (Jan-Erik Nyhuus).

Egretthegre (Venstre) Fiskumvannet 9.6.2011 Foto: S.Stueflotten, (Høyre) Linnestranda 29.8.2011 Foto: J-E.Nyhuus.

(Utbredt på de fleste kontinenter, nominatunderarten alba i sørøstlige Europa og temperert sone i Asia). Egretthegrer er blitt observert en sjelden gang i Buskerud i perioden 25.4.-30.6. Det første godkjente funnet ble gjort på Fiskumvannet 2.6.1987, det siste før 2011 samme sted 23.8.2008. Observasjonen på Linnestranda 29.8.2011 representerer det første høstfunnet i fylket.

Gråhegre *Ardea cinerea*

* hekkefunn (1)

2011: 1 ad på reir med 2 store pull i gran ved Rud (Sf Heimtun), Øvre Eiker 30.6 (Steinar Stueflotten).

Hekket på samme sted som tidligere år. Har trolig hekket her siden 2005.

Stork *Ciconia ciconia*

* alle funn (6/6 - 0/0) NSKF

2010: 1 ad næringssøkende Heggen, Modum 24.5 *(F) (Stine W. Elvigen via Audun Jahren).

Det ble gjort flere observasjoner av storken Sture i Buskerud i 2010. Dette siste funnet i 2010 var ikke ferdigbehandlet av NSKF og kom derfor ikke med i LRSKs årsrapport for 2010. Storken ble sett på Karlsrudtangen (Ringerike) tidligere samme dag, og i Bærum den 26.5, før den dro ned til Jæren hvor den oppholdt seg resten av sommeren til ut i slutten av september (ref. Artsobservasjoner).

Glente *Milvus milvus*

* alle funn (2/2 - 3/3) LRSK

2011: 1 ind. overflygende Follum, Hønefoss, Ringerike 10.4 *(F) (Svein Erik Johansen via Viggo Ree). 1 ind. næringssøkende Kvisla/Markheaugen, Ustedalen, Hol 14.4 (Wendy Slettemoen, Lars Slettemoen). 1 ind. næringssøkende Bergsvingen, Øvre Eiker 10.8 (Lennart Wam Hansson).

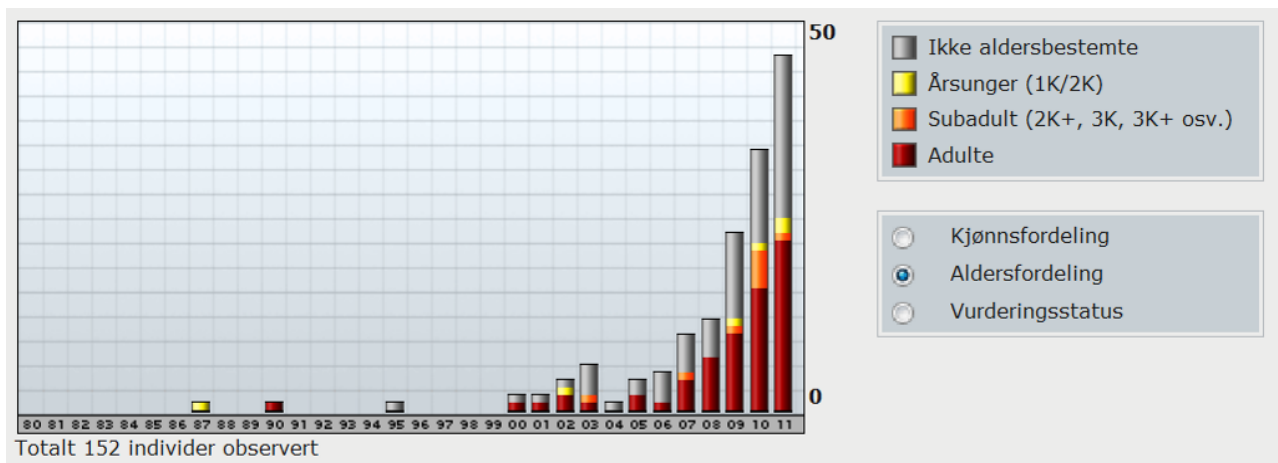
Før årets tre funn forelå det bare to godkjente funn av glente i Buskerud. Det første stammer fra Hedenstad, Kongsberg 18.6.1999, det andre fra Gomnes, Hole 27.3.2005. I de siste par årene har antall observasjoner av glente i Norge økt kraftig. NSKF besluttet derfor at godkjenninger av glente skulle overføres til de lokale LRSKene f.o.m. 2011. Det kan ikke utelukkes at individet som ble sett over Hønefoss 10.4. var det samme som dukket opp i Ustedalen ved Geilo fire dager seinere.

Havørn *Haliaeetus albicilla*

* alle funn (66/72- 10/11), hekkforsøk (1)

2011: 1 ind. sett flere steder på strekninga Drammen By - Hokksund, Drammen, Nedre Eiker og Øvre Eiker 3.1-27.1 (Gjermund Christiansen, Erik Fossum, m.fl.). 1 ad revir, ikke hekking skjermet lok., Røyken 30.1 (Steinar Stueflotten). 1 ind. overflygende Hellefossen - Hokksund, Øvre Eiker 25.2-5.3 (Bent Ellingsen, m.fl.). 1 3K rastende Hovsfjorden, Hol 4.3 (Per Furuseth). 1 ad besøker bebodd reir skjermet lok., Røyken 13.3-9.4 (Steinar Stueflotten, Torger Hjalmar Ugstad, Tormod Vaaland Burkey, Jostein Bærø Engdal). 1 ind. næringssøkende Holsfjorden, Hol 20.3 (Arild Gauteplass). 1 ind. overflygende Drammenselva v/Gulskogen, Drammen 26.3 (Christoffer Mikalsen, Carsten Lome, Morten Helberg). 1 ind. overflygende Linnestranda, Lier 10.4 (Steinar Stueflotten, Jorunn Villand). 1 ind. næringssøkende Mørkvann S, Hurum 16.4 (Linda Mathiesen). 2 ad i par overflygende Langseth, Sætre, Hurum 16.4 (Jostein Bærø Engdal). 2 ad i par besøker bebodd reir skjermet lok., Røyken 18.4-4.5 (Tormod Vaaland Burkey, Torger Hjalmar Ugstad, Jostein Bærø Engdal, Ragnhild Engdal). 1 ad overflygende Langseth, Sætre, Hurum 18.4 (Jostein Bærø Engdal). 1 ind. Mørkvannet Nord, Hurum 5.5 (Linda Mathiesen). 1 ad overflygende Follestad, Åros, Røyken 28.6 (Jostein Bærø Engdal). 1 ind. Mørkvann S, Hurum 30.6 (Linda Mathiesen). 1 ad overflygende Hivjubakken, Hol 8.9 (Lars Slettemoen). 1 ad overflygende Saga, Finnemarka Ø, Lier 10.9 (Knut Solberg). 1 ad overflygende Strandafjorden øvre, Ål 10.9 (Anne Mette Monclair). 1 ind. næringssøkende Linnestranda, Lier 20.9 (Jan-Erik Nyhuus). 1 ind. overflygende Ugstad, Hurum 20.9 (Torger Hjalmar Ugstad). 1 ad næringssøkende Sætrepollen, Sætre, Hurum 20.9 (Rolf E. Andersen). 1 ad overflygende Holsfjorden, Hol 23.9 (Magne Ove Furuseth). 1 1K+ Bergsvingen, Øvre Eiker 24.9-25.9 (*Magne Sjøblom, Jan Trygve Bollerud, Steinar Stueflotten). 1 ad overflygende Sætrepollen, Sætre, Hurum 25.9 (Jostein Bærø Engdal). 1 ind. overflygende Grønsand, Hurum 3.10 (Jostein Bærø Engdal). 1 ad næringssøkende flere lok. Strandafjorden, Ål 28.10-11.12 (Torggrim Breiehagen, Andrew W. Clarke, Per Furuseth, Arild Gauteplass, m.fl.). 1 ad overflygende Sætrepollen, Sætre, Hurum 29.10 (Jostein Bærø Engdal, Andreas Trøite). 1 ind. næringssøkende Holsfjorden, Hol 10.11 (Per Furuseth). 1 1K+ næringssøkende Hedensrud, Drammen 26.11 (Gustav Aagenes Ersdal). 1 ind. rastende Hyrnekuven, Hol 3.12 (Arild Gauteplass).

Havørna blir observert stadig oftere i Buskerud, med mange observasjoner de siste par årene (se figuren nedenfor). Flere av disse antas å dreie seg om de samme individene. Arten hekket for første gang i Buskerud på en lokalitet i Røyken i 2009. En adult fugl var også til stede på reirplassen våren 2010, men uten at hekking ble konstatert. Også våren 2011 var kun en ad (hunnen?) til stede, og det ble bygd kraftig på reiret i løpet av mars. Den 18.4. dukket det opp 1 ind til (en ny hann?) og paret ble sett sammen på reirplassen fram til 4.5, men uten at hekking ble konstatert. I september hadde det store tunge reiret falt ned. Adulte havørner ble sett flere ganger i Røyken og Hurum utover sommeren og høsten. Som tidligere år, ble det også i 2011 observert havørner på flere lokaliteter i Ål og Hol i øvre deler av fylket.

Utvikling av antall havørn-observasjoner i Buskerud 1980-2011.

Sivhauk *Circus aeruginosus*

* alle funn (- 20/25)

2011: 1 ind. Linnestranda, Lier 21.4 (Eli Gates, Jorunn Villand). 1 ad hann Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 22.4 (Kendt Myrmo). 1 hann Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 22.4 (Jon Åge Ruud). 1 hann næringssøkende Nordfjorden, Ringerike 25.4 (Kendt Myrmo, Jens Tøndel Fossum, Eirik Kristoffersen). 1 ad hann næringssøkende Sælabonn, Hole 30.4-1.5 (Viggo Ree, Kendt Myrmo, Rune Solvang, m.fl.). 1 2K hunn ptS Nystølne, Ål 6.5 (Egil Frantzen). 1 ind. næringssøkende Fiskumvannet, Øvre Eiker 7.5 (Torhild Graversgaard). 1 hunn Fiskumvannet, Øvre Eiker 15.5 (Finn Gregersen, Jon Åge Ruud). 1 hann Linnestranda, Lier 15.5 (Bård Kyrkjedelen). 1 2K hann næringssøkende Grandane, Strandafjorden, Ål 15.5 (Per Furuseth). 1 2K+ hunnf overflygende E134 ved Sem, Øvre Eiker 3.6 (Håvar Hveding, Kristin Dahle Larsen). 2 i par Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 8.6 (Viggo Ree). 1 hann Steinsletta, Hole 13.6 (Kendt Myrmo). 1 hunnf Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 13.6 (Jens Tøndel Fossum). 1 hunn Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 19.6 (Kendt Myrmo). 1 hunn Juveren, Ringerike 21.6 (Vegard Bunes). 2 ind. Steinsletta, Hole 21.6 (Vegard Bunes). 2 i par næringssøkende Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 25.6 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 1 hunn næringssøkende Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 28.6 (ref. Ree 2012). 1 ad hann overflygende Fiskumvannet, Øvre Eiker 29.6 (Magne Sjøblom). 1 ind. Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 30.6 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. Svendsrudvika, Sælabonn, Hole 30.6 (Eirik Kristoffersen). 1 hann Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 3.7 (Viggo Ree). 1 hann Steinsletta, Hole 10.7 (Kendt Myrmo). 1 hunn Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 13.7 (ref. Ree 2012). 1 hunn Svendsrudvika, Sælabonn, Hole 16.7 (Kendt Myrmo). 1 hunn Steinsletta, Hole 20.7 (Viggo Ree). 1 hunn Svendsrud, Hole 23.7 (Viggo Ree). 1 2K+ hann næringssøkende Hvål, Kongsberg 31.7 (Martin Lohne). 1 hunn Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 2.8 (ref. Ree 2012). 1 hann næringssøkende Midtre Sørums, Steinsletta, Hole 9.8 (Rune Zakariassen). 1 ind. næringssøkende Bergsvingen, Øvre Eiker 10.8 (Christoffer Mikalsen). 1 hann næringssøkende Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 11.8 (ref. Ree 2012). 1 hunnf Averøya, Nordfjorden, Ringerike 15.8 (Eirik Kristoffersen). 3 ind. næringssøkende Fiskumvannet, Øvre Eiker 21.8 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 1 hunn Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 21.8-25.8 (ref. Ree 2012). 2 hunnf Midtre Sørums, Steinsletta, Hole 28.8 (Jens Tøndel Fossum). 1 1K næringssøkende Fiskumvannet, Øvre Eiker 28.8 (Steinar Stueflotten, Eirik Kristoffersen). 1 hunnf Steinsletta, Hole 4.9 (Kendt Myrmo, Viggo Ree). 1 1K+ næringssøkende Synneren, Ringerike 9.9 (Rune Zakariassen).

Årvisst på vår- og høsttrekket ved Fiskumvannet og Nordre Tyrifjorden, mer sporadisk ellers. Minst 2 ind hadde fast tilhold i området Steinsvika-Steinsletta sommeren 2011 (juni-august). Flere av observasjonene dreier seg trolig om de samme individene. Gjennomsnittlig ankomstdato: 25.4. (23 år). Sjelden gjest i nordfylket på vårtrekket, jf. observasjonene i Ål 6.5. og 15.5.

Myrhauk *Circus cyaneus*

* alle funn (- 7/10)

2011: 1 hann næringssøkende Storestølen, Strandavatnet, Hol 24.4 (Magne Ove Furuseth). 1 hann næringssøkende Havsdalen, Geilo, Hol 19.6 (Torgrim Breiehagen). 1 hann næringssøkende Budalsvatnet, Geilo, Hol 3.7 (Arild Gauteplass). 2 i par overflygende Budalsvatnet, Geilo, Hol 18.7 (Arild Gauteplass). 3 ind. ptS Tuva-myrene, Tuva, Hol 2.9 (Jostein Myre). 1 ad hunn ptS Jondalen, Kongsberg 10.9 (Jan Trygve Bollerud). 1 hunnf Setrang, Ringerike 12.9 (Kendt Myrmo). 1 hunn næringssøkende Bergsvingen, Øvre Eiker 19.9-22.9 (Magne Sjøblom, Arild Gauteplass). 1 hann næringssøkende Bergsvingen, Øvre Eiker 27.9 (Hans Jørgen Nilsen, Magne Sjøblom).

Arten hekker fåtallig i fylkets nordlige deler. I nedre deler observeres den fåtallig, men regelmessig på vårtrekket (medio april – mai) og høsttrekket (ultimo august – oktober), men svært få slike trekkobservasjoner i 2011. Gjennomsnittlig ankomstdato: 21.4. (32 år).

Hønschauk *Accipiter gentilis*

* hekkefunn (1)

2011: 1 par reir m/1 pull skjermet lok. Hurum 3.7 (Torger Hjalmar Ugstad).

LRSK ønsker rapportert flere hekkefunn av rødlistearten hønschauk. For 2011 er det bare rapportert inn ett hekkefunn på Artsobservasjoner fra Buskerud. Slike observasjoner blir automatisk skjermet av systemet.

Kongeørn *Aquila chrysaetos*

* alle funn i nedre Buskerud (61- 14/19)

2011: 2 ind. overflygende Lyngås, Efteløt, Kongsberg 1.1 (Bård Engelstad). 2 ad næringssøkende Lortebu, Jondalen, Kongsberg 9.1 (Henning A. Johansen). 1 ind. overflygende Raje, Kongsberg 8.2 (Olav Sätvedt). 1 1K+ overflygende Stengelsrud, Kongsberg 26.3 (Finn Gregersen). 1 ind. overflygende Bergsvingen, Øvre Eiker 28.3 (Hans Jørgen Nilsen, Magne Sjøblom). 2 ind. Slettfjell, Øvre Eiker 9.4 (Steinar Stueflotten, Jan Trygve Bollerud, Bent Ellingsen, Torhild Graversgaard). 1 ind. Hostvedt-området, Kongsberg 15.4-18.4 (Finn Gregersen, Olav Sätvedt). 1 1K overflygende Krokskogstupet, Hole 30.4 (Ståle Snartland). 1 subad. overflygende Meheia-området, Kongsberg 22.5 (Torhild Graversgaard). 1 ind. overflygende Bingen-området, Øvre Eiker 21.6 (Anders Hals). 1 ind. overflygende Hals, Øvre Eiker 3.7 (Anders Hals). 1 1K overflygende Jondalsåsen, Kongsberg 23.9 (Finn Gregersen). 1 1K overflygende Lierstranda, Lier 25.10 (Jan-Erik Nyhuus). 1 1K+ overflygende Slettfjell, Øvre Eiker 29.10 (Berit og Arne Bjørnvolden). 3 3K+ overflygende Øksne-Kolsjø, Kongsberg 26.11 (Jan Trygve Bollerud). 1 ad overflygende Kofstad, Øvre Eiker 6.12 (Jan Trygve Bollerud). 2 ad overflygende Fiskum, Øvre Eiker 26.12 (Jan Trygve Bollerud).

Arten hekker spredt i høyereliggende deler av fylket og har i seinere år også begynt å etablere seg som hekkefugl i lavlandet i nedre deler av fylket. Total bestand i fylket antas nå å ligge på ca. 60 territoriale par (Jelstad m.fl. 2012). Hekkefunn/indikasjoner er ikke referert i denne rapporten, bare tilfeldige observasjoner i rapporteringsområdet. Nøyaktig observasjonssted i hekketida er generalisert til et litt større område. Som oftest er det ungfugler som blir sett på streif i nedre deler av fylket, særlig i vinterhalvåret. Mange slike funn er gjort de siste par årene.

Fiskeørn *Pandion haliaetus*

* hekkefunn (31)

2011: Dette var det 5. og siste året i fiskeørn-prosjektet i Buskerud 2007-2011 (Stueflotten 2011). 31 reir var i bruk i 2011, ett færre enn i 2010. Det ble påvist vellykket hekking i 22 reir, og det kom minst 45 unger på vingene. Antall unger per vellykket hekking ble det beste vi har hatt i løpet av prosjektet med 2,1 unger i gjennomsnitt per vellykket hekking. Kommuner med reir i bruk 2011: Flesberg (2), Flå (2), Hurum (1), Kongsberg (5), Krødsherad (2), Modum (2), Nedre Eiker (1), Nes (1), Ringerike (8), Rollag (1), Røyken (1), Sigdal (2) og Øvre Eiker (3). Fiskeørna ankommer normalt Buskerud medio april, gjennomsnittlig ankomstdato: 14.4 (28 år). Ankomst i 2011: 4.4.

Tårnfalk *Falco tinnunculus*

* vinterfunn (6/7 - 1/1)

2011: 1 1K Steinsletta, Hole 16.12 (Kendt Myrmo).

Sjelden vintergjest i Buskerud. Forrige registrerte vinterfunn stammer fra vinteren 2006/2007.

Lerkefalk *Falco subbuteo*

* alle funn (181 - 18/24), deriv 2 hekkefunn

2011: 1 ad hunn næringssøkende Dunserudhagan, Darbu, Øvre Eiker 8.5 (Jan Trygve Bollerud). 1 ind. Ulebergåsen, Kongsberg 21.5 (Arild Andersen). 1 par i hekkebiotop Snarum, Modum 25.5 (Ole Edvard Bakken). 1 ind. Purkøya, Tyrifjorden, Hole 27.5 (Viggo Ree, Kendt Myrmo, Bjørn Harald Larsen, Morten Brandt). 1 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 27.5-2.7 (Leif Bjørn Lunde, Christoffer Mikalsen, Magne Sjøblom, Steinar Stueflotten). 1 ind. Hals, Øvre Eiker 28.5 (Anders Hals). 1 ind. Bønsnes, Hole 8.7 (Viggo Ree, Kendt Myrmo, Morten Brandt). 1 ind. overflygende Lyngås, Efteløt, Kongsberg 12.7 (Bård Engelstad). 1 ind. Darbu, Øvre Eiker 15.7 (Bjørn T. Bollerud). 1 par, reir m/2 unger Vikersund-området, Modum 31.7-6.8 *(F) (Helga Gihleengen). 1 ad næringssøkende Vollenkrysset, Kongsberg 2.8-12.8 (Kjeld Erik Rasmussen). 1 ind. næringssøkende Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 15.8 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. næringssøkende Hals, Øvre Eiker 20.8 (Anders Hals). 1 ind. overflygende Fiskumvannet, Øvre Eiker 21.8 (Steinar Stueflotten, Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 1 ind. lokkelyd, øvrige lyder Loreåsen, Steinsfjorden, Hole 21.8 (ref. Ree 2011). 1 ind. næringssøkende Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 25.8 (ref. Ree 2011). 3 ind. (1 ad + 2 1K) Lore, Steinsletta, Hole 28.8 (Kendt Myrmo). 1 ind. Kolbergtjernmyra NR, Øvre Eiker 31.8 (Magne Sjøblom). 1 ind. Hals, Øvre Eiker 2.9 (Anders Hals). 1 ind. Storøya, Tyrifjorden og Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 4.9 (Geir Haglund, Viggo Ree). 1 ind. Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 8.9 (Kristoffer Bøhn). 1 ind. Pamperud, Gomnes, Hole 8.9 (Viggo Ree). 1 ind. Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 11.9 (Kendt Myrmo). 1 ind. næringssøkende Bergsvingen, Øvre Eiker 11.9 (Rune Zakariassen). 1 ind. næringssøkende Fiskumvannet, Øvre Eiker 16.9 (Magne Sjøblom). 1 ind. overflygende Bergsvingen, Øvre Eiker 27.9 (Hans Jørgen

Nilsen, Magne Sjøblom). 1 ind. rastende v/Kleivstua, Hole 13.10 (Leif Jørgensen).

Arten er i seinere år påvist hekkende på ca. tjue lokaliteter i Buskerud, og sees jevnlig i sommerhalvåret i nedre deler av fylket. Gjennomsnittlig ankomstdato: 4.5. (24 år).

Jaktfalk *Falco rusticolus*

* alle funn (- 12/13)

2011: 1 ad overflygende Fossgårdsfelt, Geilo, Hol 30.1 (Bill Sloan). 1 ad næringssøkende Sleikebekkdammen, Kongsberg 30.1 (Finn Gregersen). 1 ind. næringssøkende Hemsedal, Hemsedal 25.2 (Ståle Snartland). 1 ind. næringssøkende Medhus, Hol 10.4 (Wendy Slettemoen). 1 ind. næringssøkende Kvisla, Hol 19.4 (Lars Slettemoen). 1 ind. obs i h.tid, pass. biotop skjermet lok., Hol 24.4 (Per Furuset). 1 ind. obs i h.tid, pass. biotop skjermet lok.1, Ål 2.6 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød). 1 ind. obs i h.tid, pass. biotop skjermet lok.2, Ål 3.6-26.6 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød). 1 ind. overflygende Grønli, Vats, Ål 8.6 (Elsa Wallumrød). 1 ind. Iungsdalshytta, Hol 29.7 (Tom Vidar Jansson). 1 IK ptS Tuva-myrene, Tuva, Hol 2.9 (Jostein Myre). 1-2 ind. (derav 1 IK) overflygende Grønli, Vats, Ål 8.9-9.9 (Andrew W. Clarke).

Jaktfalken hekker spredt i fjellet i øvre deler av fylket, og sees bare sjeldent på streif i lavlandet, jf. ett funn i Kongsberg i 2011. Det er kjent 17 hekkelokaliteter for jaktfalk i Buskerud (Furuset og Furuset 2012).

Vandrefalk *Falco peregrinus*

* vinterfunn (14 - 4)

2011: 1 ind. Bergsvingen - Sem, Øvre Eiker 12.1-6.2 (Lennart Wam Hansson, Christoffer Mikalsen, Jens Tøndel Fossum, m.fl.). 1 ind. overflygende Drammen By, Drammen 20.1 (Jan Gylder). 1 ind. stasjonær Bergsvingen - Sem, Øvre Eiker 3.12-29.12 (Magne Sjøblom, Steinar Stueflotten, m.fl.). 1 ind. Fjordparken, Drammen By, Drammen 26.12 (Bent Ellingsen).

Arten hekker flere steder i nedre Buskerud, men er sjelden å se om vinteren. 1 ad hunn har imidlertid overvintret i området Hokksund-Vestfossen (Øvre Eiker) de fire siste vintrene. I 2011 holdt 1 ind. seg i området Bergsvingen-Sem fram til 7.4. 2 ind (1 par) dukket opp igjen samme sted 3.9, og 1 ind. (hunn) ble sett regelmessig i dette området fra medio september og gjennom hele vinteren 2011/2012. Individet som er blitt sett på jakt i Drammen by et par ganger, kan ha vært den samme vandrefalken.

Vannrikse *Rallus aquaticus*

* alle funn (71/84 - 3/3)

2011: 1 ind. sang/spill Rudstua, Fiskumvannet, Øvre Eiker 21.5-22.5 (Steinar Stueflotten). 1 ind. lokkelyd, øvrige lyder Måsnesmyra, Fiskumvannet, Øvre Eiker 7.6 (Jon Åge Ruud). 1 ind. sang/spill Svendsrudvika, Sælabonn, Hole 26.6 (Vegard Bunes). 1 ind. lokkelyd, øvrige lyder Linnestranda, Lier 12.8 (Rune Zakariassen).

Arten er i seinere år blitt observert årlig i perioden mai – november, hyppigst ved Fiskumvannet. Gjennomsnittlig ankomstdato: 12.5. (13 år).

Myrrikse *Porzana porzana*

* alle funn (43/50 - 2/2)

2011: 1 ind. sang/spill Onsakervika, Hole 14.7 (Viggo Ree) og Sandtangen, Onsaker, Hole 21.7-23.7 (Viggo Ree). 1 ind. rastende Engen kroksjø, Nes 18.8 (Rune Solvang, Vera Kristensen).

Arten observeres nesten årlig i nedre deler av fylket i perioden mai-juli. Gjennomsnittlig ankomstdato: 22.5. (15 år). Observasjonen i Nes kommune i august er et overraskende og ganske spesielt funn. Trolig var det en 1K som ble skremt opp fra kroksjø med velutviklet elvesnellesump i deler av lokaliteten ved Engen. Mulig hekkelokalitet. Dette er 1. funn i Nes kommune og nord for Tyrifjorden våtmarkssystem.

Åkerrikse *Crex crex*

* alle funn (64 - 4/6)

2011: 1 ind. sang/spill Nordre Kleppan, Kongsberg 8.6-15.6 (Hans Jørgen Hovelstad). 1 ind. sang/spill Påls Øvre, Modum 8.6 (Eirik Kristoffersen). 2 ind. sang/spill Nedre Kastet, Nes 15.6-20.6 (Rune Hillingseter). 1 ind. sang/spill Sørums Vest, Steinsletta, Hole 26.6-28.6 (Jens Tøndel Fossum, Vegard Bunes). 2 ind. sang/spill Sørums Vest, Steinsletta, Hole 5.7-16.7 (Jostein Bærø Engdal, Steinar Stueflotten, Viggo Ree, Kendt Myrmo, m.fl.). 1 ind. sang/spill Sørums Vest, Steinsletta, Hole 20.7 (Viggo Ree).

Etter mange observasjoner i 2009, men ingen i 2010, dukket åkerriksa opp igjen på noen lokaliteter i 2011. Funnet på Nedre Kastet i Nes er litt utradisjonelt da observasjonen ble gjort på ei slåtteeng på et nedlagt bruk 650 moh. Den

første åkerrikse som dukket opp i en byggåker på Sørum i Hole 26.6 hadde en avvikende sang med tydelig åkerrikse-rytme, men uten den raspende låten til åkerrikse. I juli ble det hørt to åkerrikser samme sted, begge med normal sang. Arten ankommer normalt Buskerud ultimo mai, gjennomsnittlig ankomstdato: 28.5. (14 år).

Sivhøne *Gallinula chloropus*

* hekkefunn (3)

2011: 7 store pull Solbergstjern, Tyristrand, Ringerike 11.7 (Viggo Ree). 1 1K Miletjern, Nedre Eiker 9.8 (Lennart Wam Hansson).

Få hekkefunn i 2011, men hekking ble nok en gang påvist i Solbergstjern på Tyristrand. Forrige gang sivhøna hekket her var i 2009. I Miletjern ble det observert en adult sivhøne et par ganger i mai og deretter en ungfugl samme sted 9.8, noe som tyder på en vellykket hekking her i 2011. I tillegg ble 2 1K sivhøner sett i Miletjern i begynnelsen av september. Også i Nedredammen på Sætre ble det observert en sivhøne i mai og par med hhv. 1 og 2 ungfugler i Mellomdammen 17.9 og Nedredammen 1.10, noe som tyder på hekking også her i 2011. Fra en annen tradisjonell hekkeplass, Lahelldammen i Lier, forligger det ingen registrerte observasjoner fra 2011. Gjennomsnittlig ankomstdato: 17.4. (21 år). Første observasjon i 2011 var 16.4.

Trane *Grus grus*

* hekkefunn (2)

2011: 1 ad + 1 pull Trytetjerman Ø, Lyseren NR, Gol 22.6 (Rune Solvang, Vera Kristensen). 1 ad + 1 1K næringssøkende Soneren, Sigdal 28.6 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson).

Fåtallig hekkefugl i Buskerud. Det er gjort flere observasjoner av traner på passende hekkebiotop også i 2011, men bare de to observasjonene nevnt ovenfor med bekreftet hekking.

Dverglo *Charadrius dubius*

* hekkefunn (3)

2011: 1 ad varslende, engstelig Funkelia i Kongsberg, Kongsberg 11.6 (Stein Arne Jensen). 1 par varslende, engstelig Oppenåsen, Heradsbygda, Ringerike 4.7 (Johan Rundhaug). 1 1K Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 10.7 (Jon Åge Ruud). 1 ad m/2 pull Solbergsvann, Finnemarka, Nedre Eiker 13.7-14.7 (Jon Åge Ruud). 3 1K Linnesstranda, Lier 16.7 (Jens Erik Nygård).

Fåtallig hekkefugl i Buskerud. I Funkelia, Kongsberg har arten hekket flere tidligere år. På Råen ved Fiskumvannet ble 1-2 ind sett flere ganger i perioden 16.5-2.6, og en 1K fugl 10.7, noe som tyder på hekking her i 2011. 3 1K dvergloer på Linnesstranda 16.7 indikerer hekking et sted i dette området (Lierstranda?).

Boltit *Charadrius morinellus*

* alle funn (- 6/10)

2011: 1 hunn sang/spill Hyttehovda, Ål 18.6 (Torgrim Breiehagen). 1 hunn sang/spill Havsdalen, Geilo, Hol 19.6 (Torgrim Breiehagen). 1 ind. Halnetunga, Hol 25.6 (Jostein Myre). 2 ind. næringssøkende Budalsvatnet, Geilo, Hol 3.7 (Arild Gauteplass). 1 ad m/2 pull Raggsteindalen, Hol 1.8 (Jostein Myre). 1 ad m/1 pull Folarskardtjørnan, Hallingskarvet, Hol 2.8 (Jostein Myre).

Boltiten hekker spredt i høyfjellet i øvre deler av Buskerud, men hekkefunn blir sjelden rapportert til LRSK. Sjelden på vårtrekket (mai) i lavlandet, men ingen slike trekkobservasjoner i 2011. Gjennomsnittlig ankomstdato: 17.5 (8 år).

Vipe *Vanellus vanellus*

* vinterfunn (5/7 – 2/3), hekkefunn (5) med minst 10 par til sammen

2011: 1 ind. rastende Vikersund, Modum 5.2 (Eirik Kristoffersen). 2 ind. rastende Gomsrud avfallsdeponi, Kongsberg 28.2 (Bjørn Roar Skullestad). 2-3 par hekket på Linnesstranda, Lier (Jens Erik Nygård, Bent Ellingsen, Steinar Stueflotten, Rolf E. Andersen), derav minst 1 par ved jordhaugene (3 pull sett på det meste) og 1 par rugende ved Gilhusodden, Lier 4.6 (Steinar Stueflotten). 2 par med minst 3 pull hekket på jordet ved Hegstad, Fiskumvannet, Øvre Eiker 5.6 (Steinar Stueflotten, Hans Jørgen Nilsen). Trolig hekket minst 5 par på Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker (Steinar Stueflotten, Jon Åge Ruud, m.fl.), maks 7 unger sett 10.6-12.6 (Jon Åge Ruud), totalt ble 20 ind sett på blautjordet flere ganger medio juni. 2 ad + 2 1K Nystølane, Ål 4.7-7.7 (Sjur Mørk), antyder mulig hekking 950 moh.

LRSK ønsker at hekkefunn av denne rødlistearten skal rapporteres. To vinterobservasjoner i februar kan være eksempler på et tidlig vårtrekk.

Temmincksnipe *Calidris temminckii*

* alle funn (- 6/20)

2011: 1 ind. Linnestranda, Lier 12.5 (Bent Ellingsen). 1 ind. rastende Veslefjorden, Hol 14.5-16.5 (Arild Gauteplass, Bill Sloan). 14 ind. Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 22.5 (Jens Tøndel Fossum). 1 ind. Linnestranda, Lier 3.6 (Stian Landsverk). 1 ind. Gilhusodden, Linnestranda, Lier 4.6 (Steinar Stueflotten). 1 ind. rastende Veslefjorden, Hol 7.6 (Bill Sloan). 1 par i hekkebiotop Vedalen, Hol 3.7 (Lars Slettemoen).

Arten hekker sparsomt i øvre deler av fylket, og observeres sporadisk i nedre deler, hyppigst på vårtrekket (mai), mer sporadisk på høsttrekket (medio august – ultimo september). Gjennomsnittlig ankomstdato: 16.5 (25 år).

Fjæreplytt *Calidris maritima*

* alle funn (- 1/1)

2011: 1 ind. Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 6.11 (Eli Gates, Jostein Bærø Engdal).

Arten hekker spredt i indre fjellstrøk, men få hekkefunn blir rapportert til LRSK. Sjelden å se på trekket (mai og oktober-november) og om vinteren i nedre deler av fylket.

Dobbeltbekkasin *Gallinago media*

* alle funn (- 10/45)

2011: 1 ind. sang/spill Fiskumvannet, Øvre Eiker 15.5 kl.05:30 (Jens Tøndel Fossum). 2 ind. sang/spill Rudstua, Fiskumvannet, Øvre Eiker 15.5 kl. 22 (Steinar Stueflotten). 15 ind. sang/spill skjermet lok. Lauvdalen, Ål 2.6 (Bård Kyrkjedelen). 18 ad hann sang/spill uspes. lok., Ål 3.6-5.6 (Børge Jensen). 3 ind. skjermet lok. Lauvdalen, Ål 25.6 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød). 1 ad + 1 IK næringssøkende Dokki, Fetjastølsdalen, Ål 31.7 (Torgrim Breiehagen). 1 ad næringssøkende Dokki, Fetjastølsdalen, Ål 7.8 (Torgrim Breiehagen). 1 ind. næringssøkende Bulii, Hemsedal 11.8-14.8 (Helene Brennhovd). 1 IK+ rastende Lågaros, Hardangervidda, Nore og Uvdal 20.8 (J.S.L. Ludvigsen). 1 ind. stasjonær Hallingskarvet, Hol 27.8 (Dag H Gjerde, Hege Gjerde, Ingrid Gjerde, Kristin Gjerde). 1 ind. stasjonær Smettbakgrovi, Ustaoset, Hol 28.8 (Dag H Gjerde). 1 ind. stasjonær Bismi, Hol 28.8 (Dag H Gjerde).

Arten hekker spredt i øvre deler av Buskerud, og ses sporadisk på vårtrekket (mai) og høsttrekket (ultimo august - primo oktober) i nedre deler av fylket. Gjennomsnittlig ankomstdato: 10.5 (22 år).

Rugde *Scolopax rusticola*

* vinterfunn (7 - 1/1)

2011: 1 ind. Hals, Øvre Eiker 27.12 (Anders Hals).

Vinterfunn av rugde er sjeldne i Buskerud. En mild forvinter kan forklare dette ene vinterfunnet på Hals.

Svarthalespove, underarten *limosa* - *Limosa limosa limosa*

* alle funn (12/22 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 29.5 *(F) (*Jon Åge Ruud, Steinar Stueflotten, Per Øystein Klunderud, Bent Ellingsen, Jens Tøndel Fossum, m.fl.).

Arten sees sporadisk i trekketidene i Nordre Tyrifjorden og Fiskumvannet fra slutten av april til ultimo mai og i august-september. Dette individet ble underartsbestemt til ua. *limosa*. Forrige godkjente funn av svarthalespove stammer fra Kleivi, Hol 29.4.2004.

Sotsnipe *Tringa erythropus*

* alle funn (57 - 6/29)

2011: 2 ind. Karlsrudtangen, Nordfjorden, Ringerike 7.5 (Kendt Myrmo). 2 ind. rastende Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 8.5 (Eirik Kristoffersen, Jens Tøndel Fossum). 1 ind. rastende Linnestranda, Lier 8.5 (Jens Erik Nygård, Rolf E. Andersen, Steinar Stueflotten). 1-21 ind. (maks. 21 ind 9.6-10.6) Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 9.6-18.6 (*Per Øystein Klunderud, Steinar Stueflotten, Torhild Graversgaard, Jan Trygve Bollerud, m.fl.). 1 par rastende + 1 ind. overflygende Linnestranda, Lier 11.6 (Jens Erik Nygård, Bent Ellingsen). 1 ind. lokkelyd, øvrige lyder Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 25.8 (ref. Ree 2012). 1 IK Mælingen, Ringerike 4.9 (Kendt Myrmo).

Sotsniper observeres nesten årlig i Buskerud i lite antall på vårtrekket (mai) og høsttrekket (august-september). Ingen observasjoner i 2010. Observasjoner i nordfylket er sjeldne. På det nydannede blautjordet ved Råen i sørenden av Fiskumvannet ble det observert rekordmange sotsniper med maks 21 ind. i dagene 9-10. juni! De fleste var helt utfarget. Kun 1 ind. ble sett siste observasjonsdag 18.6. Tidligere rekordantall for Buskerud var 20 ind. i Nordfjorden, Ringerike, 14.6.1991. Det ser ut til at slike rekordhøye antall opptrer seint på vårtrekket, dvs. i begynnelsen av juni.

Ellers blir det normalt bare sett 1-3 ind. på trekket i Buskerud. Det ble også observert rekordstore antall av sotsniper på Jomfruland (Te) og Ilene (Ve) 9.6-10.6.2011 (ref. Artsobservasjoner).

Sotsnipe Linnestranda, Lier 11.6.2011. Foto: J.E.Nygård.

Steinvender *Arenaria interpres*

* alle funn (28 - 1/1)

2011: 1 hann Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 11.6 (Bent Ellingsen).

Arten observeres kun sporadisk på trekket, oftest i mai, men ikke årlig. Arten ble sist sett på Flesaker (Øvre Eiker) 27.8.2010. Det var mange vadere samlet på det nye blautjordet ved Råen i sørenden av Fiskumvannet primo juni 2011.

Svømmesnipe *Phalaropus lobatus*

* alle funn (- 6/14)

2011: 1 hunn næringssøkende Fjellheim våtmark, Vatsfjorden, Ål 3.6 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød). 1 hunn + 1 par parring Fjellheim våtmark, Vatsfjorden, Ål 4.6 (Andrew W. Clarke). 2 ind. Vats, Ål 5.6 (Ingvar Måge, Ingunn Løyning). 4 ind. næringssøkende Vesle Budalen, Hol 9.6 (Lars Slettemoen). 3 ind. (2 hunn +1 hann rugende) obs i h.tid, pass. biotop Fjellheim våtmark, Vatsfjorden, Ål 18.6 (Torgrim Breiehagen). 1 hunn næringssøkende Syningstøltjønni, Ål 20.6 (Bill Sloan). 1 par næringssøkende Grødalstjønnan, Hol 22.6 (Arild Gauteplass). 2 ind. stasjonær Nybu, Hol 26.6 (Svein Gauteplass). 2 ind. næringssøkende Budalsvatnet, Geilo, Hol 3.7 (Arild Gauteplass).

Arten hekker flere steder i øvre deler av Buskerud, men sees sjelden på trekket i lavlandet. Gjennomsnittlig ankomstdato: 23.5 (16 år).

Polarjo *Stercorarius pomarinus*

* alle funn (2/2 - 2/2) LRSK

2011: 1 ad Ramsvik, Hurum 3.12 *(F) (Kendt Myrmo, Jon Ludvig Hals). 1 1K Vikene, Filtvet, Hurum 14.12 *(F) (Margrethe Brynem).

Polarjoer observeres sporadisk i Oslofjorden om høsten (ultimo september-desember), men blir svært sjelden sett i Buskerud. Tidligere foreligger det kun to godkjente funn i fylket, fra hhv. Fiskumvannet og Bergsvingen i Øvre Eiker i 2005. Begynnelsen av desember 2011 var preget av sterke vinder fra SV, noe som drev flere havfugler inn i Oslofjorden, bl.a. flere polarjoer. Derfor var det ekstra hyggelig at to forskjellige individer ble sett og fotografert i Buskerud i desember. Den adulte polarjoen som ble sett i Ramsvik ved Tofte, var av lys fase.

Polarjo (Venstre) ad Ramsvik 3.12.2011 Foto: K.Myrmo, (Høyre) 1K Filtvet 14.12.2011 Foto: M.Brynem.

Ub. polar-/tyvjo *Stercorarius pomarinus/parasiticus*

* alle funn (0/0 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. ptS Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 24.10 (Eli Gates).

Det var opplagt en mellomstor juvenil jo som ble sett ptS forbi Storskjær i Drøbaksundet 24.10, men observasjonsforholdene umuliggjorde sikker artsbestemmelse. Siden unge joer kan være vanskelige å artsbestemme i felt, har LRSK valgt å godkjenne dette funnet som en ubestemt polarjo/tyvjo. Mest sannsynlig var det en ung polarjo som ble observert. Det ble bl.a. sett en 1K polarjo inne i Oslofjorden en uke tidligere og ved Brentetangen i Østfold dagen før, men det ble i samme periode også observert noen få tyvjoer i ytre Oslofjorden (ref. Artsobservasjoner).

Fjelljo *Stercorarius longicaudus*

* alle funn (10 - 1/1) LRSK

2011: 1 1K ukjent dødsårsak Grønbu, Lampeland, Flesberg 15.9 *(F/D) (Håvard Lyngås via Audun Jahren).

Fjelljo 1K, Grønbu ved Lampeland 15.9.2011. Foto: A.Jahren.

Den unge fjelljoen som ble funnet død på en skogsbilvei mot Steinset ved Grønbu ovenfor Lampeland, hadde ingen synlige skader og var trolig død pga. sykdom/sult. Det fotodokumenterte funnet ble rapportert til LRSK via Audun Jahren. Den døde fjelljoen ble seinere levert inn til skinnsamlingen ved Naturhistorisk Museum i Oslo ved Jan T.

Lifjeld. Det forrige godkjente funnet av fjelljo i Buskerud ble gjort i Ustedalen, Hol i juni 2007. Arten hekker fåtallig i fjellet i Hol og Ål i gode smågnagerår.

Dvergmåke *Hydrocoloeus minutus*

* alle funn (28/57 - 1/1) LRSK

2011: 1 ad ptS Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 2.12 (Rune Zakariassen).

Arten er blitt observert nesten årlig i lite antall i Buskerud de siste årene. De fleste funnene blir gjort om høsten (august-oktober), mer sporadisk i mai. 2. desember er det seineste funnet som er gjort av denne arten i Buskerud. Det ble gjort flere observasjoner av dvergmåker i Oslofjorden i samme periode (ref. Artsobservasjoner).

Hettemåke *Larus ridibundus*

* hekkefunn (6+)

2011: 7 par bygde reir og ruget på Grandane, Strandafjorden, Ål 12.5 -3.6 (Torgrim Breiehagen), men pga økt vannstand ble alle reirene oversvømt og hekkingen mislykket. Maks. 21 ind. ble observert Grandane, Strandafjorden, Ål 14.5 (Per Furuseth). 1 par hekkende Østre Hjelpskjær, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 3 par hekkende Geitungholmen, Slemmestad, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 1 par rugende Murmyrene, Hemsedal 2.6 (Bent Fjeldheim). 1 par rugende Fjellheim våtmark, Vassfjorden, Ål 3.6-5.6 (Andrew W. Clarke, Elsa Wallumrød, Ingvar Måge, Ingunn Løyning).

Hekkefunn av hettemåke er f.o.m. 2011 inkludert i LRSKs årsrapport. Dette fordi arten har hatt stor tilbakegang som hekkefugl i fylket som i landet for øvrig. Hettemåke ble av denne grunn også valgt til årets fugl av NOF i 2011. I tillegg til nevnte hekkefunn ovenfor, skal ett par ha gjort et mislykket hekkforsøk på Østbråtaskjæret i Steinsfjorden, Ringerike. Kun en koloni i Tyrifjorden-området skal ha produsert brukbart med unger i 2011 (Ree 2012). I Røyken og Hurum er hettemåka nå i ferd med å forsvinne helt som hekkefugl. Her hekket det flere hundre par på 1980 og 1990-tallet (Andersen og Bergan 2011, Andersen m.fl. 2011).

Fiskemåke *Larus canus*

* hekkefunn (16+)

2011: 1 ind. rugende Bybrua, Drammen By, Drammen 8.5 (Anders Hals). 1 ind. rugende oppe på en lyskaster Sandøra, Hokksund, Øvre Eiker 15.5 (Steinar Stueflotten), hekking mislykket ved en seinere kontroll. 2 par hekkende Hjelpskjæra, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 14 par hekkende Geitungholmen, Slemmestad, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 1 par hekkende Sandpollskjær, Hurum 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 2 par hekkende Ramtonholmen, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 141 par med flere reir, egg/unger Mølen, Hurum 21.5 (Tonny Andersen). 2 ind. reir, egg/unger Tofteholmen, Hurum 21.5 (Tonny Andersen). 12 ind. rugende Bånepina, Eikeren, Øvre Eiker 5.6 (Steinar Stueflotten). 2 ind. rugende Holmsbu, Hurum 11.6 (Odd Rygh). 2 ind. rugende Breidvatnet, Tuva, Hol (1160 moh) 25.6 (Arild Gautepluss). 2 ind. varslende, engstelig Haraøya-Storøybuktene N, Hole 9.7 (Rune Solvang, Vera Kristensen). 1 ad permanent revir Åsa, Ringerike 11.10 (Marius Von Glahn).

Hekkefunn av fiskemåke er f.o.m. 2011 inkludert i rapporteringslisten til LRSK. Dette fordi arten har vist sterk tilbakegang i fylket de seinere årene. Hekking påvist på 5 lokaliteter med totalt 27 par i Vestfjorden, Røyken (ikke alle disse er referert ovenfor) og på 4 lokaliteter i Hurum (den største kolonien ligger på Mølen). Hekkebestanden i dette området har vist en klar nedgang med en halvering av antall par siden 2005. Flere par skal ha hekket spredt i Steinsfjorden og øvrige deler av Tyrifjorden våtmarkssystem i 2011 (Ree 2012). Videre er LRSK kjent med at det hekker mange par på tak av bygninger i Drammen by, spesielt i havneområdet.

Sildemåke *Larus fuscus*

* vinterfunn (1/1 - 1/1)

2011: 1 ad rastende Drammenselva v/Mjøndalen, Mjøndalen, Nedre Eiker 21.1 (Olav Sâtvedt).

Vinterfunn av sildemåke i Buskerud er sjeldne. Siste gang arten ble sett vinterstid var i januar 2007.

Polarmåke *Larus hyperboreus*

* alle funn (8/8 - 1/1) LRSK

2011: 1 3K rastende Linnestranda, Lier 15.4 (Rolf E. Andersen).

Sjelden gjest i vinterhalvåret. Som regel er det bare ungfugler (2K-3K) som blir sett. Forrige funn i fylket ble gjort i 2009.

Krykkje *Rissa tridactyla*

* alle funn (- 13/88)

2011: 1 ad ptS Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 22.10 (Steinar Stueflotten). 3 1K ptS Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 24.10 (Eli Gates). 1 1K Skjæra, Tofte, Hurum 27.11 (Odd Rygh). 4 ind. (3 ad + 1 1K) Ramsvik, Hurum 2.12 (Eli Gates). 5-12 ind. Drøbaksundet (Bu), Hurum 2.12-4.12 (Rune Zakariassen, Steinar Stueflotten, Jon Ludvig Hals, Kendt Myrmo, Jostein Bærø Engdal). 7 ind. Filtvet brygge, Filtvet, Hurum 3.12 (Kendt Myrmo, Jon Ludvig Hals). 7 ind. trekkende Ekrebukta, Filtvet, Hurum 3.12 (Steinar Stueflotten). 25 ind. Ramsvik, Hurum 3.12 (Kendt Myrmo, Jon Ludvig Hals, Steinar Stueflotten). 1 ind. Tofte, Hurum 3.12 (Steinar Stueflotten). 1 ad Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 4.12 (Kendt Myrmo). 1 ind. Kongsberg Sentrum, Kongsberg 7.12 (Frank T. Brandbu). 1 1K overflygende Åskafeen, Kongsberg 14.12 (Finn Gregersen). 1 ind. overflygende Drammenselva v/Gulskogen, Drammen 14.12 (Eirik Kristoffersen). 7 ind. (3 ad + 4 1K) næringssøkende Skottebøl, Strandafjorden, Ål 14.12 (Per Furuseth). Maks. 20 ind. næringssøkende Strandafjorden, Ål 15.12-16.12 (Per Furuseth, Arild Gautepllass, Torgrim Breiehagen). 6 ind. rastende Holsfjorden, Hol 15.12 (Arild Gautepllass, Bill Sloan, Per Furuseth). 13 ind. rastende Hovsfjorden, Hol 15.12 (Arild Gautepllass, Bill Sloan, Per Furuseth). 1 ind. overflygende Geilo, Hol 16.12 (Wendy Sletteveen). 1 ad næringssøkende Kittilsviki, Gulsvik, Flå 16.12 (Per Furuseth). 2 ind. død av sykdom/kulde/sult Holsfjorden, Hol 16.12 (Per Furuseth). 1 1K død av sykdom/kulde/sult Åros, Røyken 17.12 (Steinar Stueflotten). 1 ind. død av sykdom/kulde/sult Fjordparken, Drammen By, Drammen 26.12 (Bent Ellingsen).

Krykkje adult Strandafjorden, Ål 15.12.2011. Foto: P.Furuseth.

Arten forekommer relativt hyppig langs kysten av Hurumlandet i vinterhalvåret fra oktober til februar, spesielt i uværsperioder om høsten. Det ble observert rekordmange krykkjer i Oslofjorden fra ultimo oktober til primo desember 2011. Flere av de rapporterte individene kan dreie seg om de samme fuglene. Etter kraftig vindvær i midten av desember dukket det også opp mange krykkjer i innlandet, og med flere individer helt oppe i øvre deler av Hallingdal. Dette er første gang at arten er observert i Ål og Hol kommuner. Mange av disse krykkjene var i dårlig forfatning og døde trolig i løpet av de neste dagene. Også langs kysten ble det funnet flere døde krykkjer utover i desember.

Makrellterne *Sterna hirundo*

* hekkefunn (5)

2011: 5 par hekkende Østre Hjelpskjær, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 5 par hekkende Geitungholmen, Slemmestad, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 14 par hekkende Sandspollen, Hurum 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 9 par hekkende Ramtonholmen, Røyken 16.5 (Morten Bergan, Geir Sverre Andersen). 29 par reir, egg/unger Mølen, Hurum 21.5 (Tonny Andersen). 9 ind. (6 ad +3 Pull) Geitungholmen, Slemmestad, Røyken 6.7 (Lennart Wam Hansson).

2011 ser ut til å ha vært et godt år for makrellterna i Røyken og Hurum med totalt 62 par mot 34 par i 2009 og 28 par i 2007. 3 par skal dessuten ha gjort hekkeforsøk på en av øyene i Steinsfjorden, Hole, men ved en seinere kontroll var alle egg og fugler borte fra området. Menneskelige forstyrrelser er trolig årsaken til den mislykkede hekkingen her (Ree 2012). LRSK ønsker f.o.m. 2011 å registrere hekkefunn av makrellterne grunnet artens generelle tilbakegang i fylket og landet for øvrig.

Rødnebbterne *Sterna paradisaea*

* alle funn i sørfylket (- 2/2) LRSK, hekkefunn i nordfylket (1)

2011: 1 ind. Svendsrudvika, Sælabonn, Hole 21.5-22.5 (Jens Tøndel Fossum). 2 par + 2 pull Svartsteintjørne, Hol 2.7 (Lennart Wam Hansson). 1 1K næringsøkende Linnestranda, Lier 11.9 *(F) (Jorunn Villand).

Rødnebbterne 1K Linnestranda 11.9.2011. Foto: J.Villand.

De fleste observasjoner av rødnebbterner i sørfylket blir gjort i trekketidene i mai og august-oktober. Arten hekker fåtallig i fjellet i nordfylket, men få hekkefunn herfra blir rapportert til LRSK. Arten ble sett på flere passende hekkebiotoper i nordfylket enn det ene refererte fra sommeren 2011.

Lomvi *Uria aalge*

* innlandsfunn (- 1/1)

2011: 1 ind. rastende Sudndalen, Hol 1.10 *(F) (Jan Holone).

Kun ett rapportert innlandsfunn i 2011, ingen i 2010. Dette betyr at de siste lomviene som havnet i Tyrifjorden under den store invasjonen høsten 1997, og som fikk litt påfyll under høststormen i september 2005, nå har forsvunnet etter to svært kalde vintre (lomvi sist sett her i 2009). Kun få innlandsfunn i Norge i månedsskiftet september-oktober.

Alkekonge *Alca alle*

* innlandsfunn (- 1/1)

2011: 1 ind. overflygende Fiskumvannet, Øvre Eiker 2.12-3.12 (*Jan Trygve Bollerud, Magne Sjøblom). 1 ind. Baksteval - Gunhildrud, Eikeren, Øvre Eiker 4.12-7.12 (*Steinar Stueflotten, Anders Hals).

Arten observeres regelmessig langs kysten av Buskerud seinhøstes fra oktober til desember, noen ganger til ut i januar. Spesielt mange observasjoner ble gjort i Drøbaksundet, ved Filtvet og Tofte i dagene 30.11-4.12. Innlandsfunn er mer sjeldne og forekommer normalt bare i forbindelse med stormperioder og alkefuglinvasjoner på kysten, slik tilfellet var primo desember 2011. Da havnet det også en alkekonge i Fiskumvannet og Eikeren (Øvre Eiker). Siste gang det ble gjort innlandsfunn av alkekonge i Buskerud var under en stor invasjon i månedsskiftet oktober-november 2006. Flere spredte innlandsfunn er rapportert fra Østlandet primo desember 2011 (ref. Artsobservasjoner).

Lunde *Fratercula arctica*

* alle funn (3/3 - 1/1)

2011: 1 1K Løkka, Storsand S, Hurum 17.12 (Steinar Stueflotten).

Meget sjelden art i Buskerud. Dette er bare det fjerde funnet i fylket. Lunda svømte nær land utenfor Løkka Sf Storsand. Trolig var det den samme alkefuglen som ble sett i flukt forbi Solbergstøa litt lenger sør i fjorden noe seinere samme dag (S. Stueflotten). Forrige observasjon av lunde ble også gjort ved Storsand, Hurum 7.11.2006, også det et 1K individ.

Tyrkerdue *Streptopelia decaocto*

* alle funn (- 15/30)

2011: 2 ind. Hedensrud, Drammen 2.1-3.4 (Jan Gylder). 2 ind. rastende Fossgårdfeltet, Hol 8.4 (Svein Gauteplass). 1 ind. overflygende Sokna, Ringerike 15.4 (Torgrim Breiehagen, Anne Mette Monclair). 2 ind. overflygende Kjøya, Mjøndalen, Nedre Eiker 7.5 (Egil Mikalsen). 2 i par Mjøndalen, Nedre Eiker 8.5 (Christoffer Mikalsen). 2 ind. Midtre Sørums, Steinsletta, Hole 8.5 (Jens Tøndel Fossum). 1 ind. Mjøndalen Jernbanestasjon, Mjøndalen, Nedre Eiker 24.5 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. stasjonær Krokstadelva, Nedre Eiker 1.6 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 2 ind. næringsøkende Miletjern, Nedre Eiker 26.6 (Lennart Wam Hansson). 1 par i hekkebiotop Gamlegrendsåsen, Kongsberg 4.7 (Finn Gregersen). 4 ind. stasjonær Bergsvingen, Øvre Eiker 7.7-10.8 (Bent Ellingsen, Anders Hals, Steinar Stueflotten, Lennart Wam Hansson). 3 ind. Vestfossen Sentrum, Øvre Eiker 8.7 (Jørn Helge Magnussen). 1 ind. Sem, Øvre Eiker 11.7 (Eirik Kristoffersen). 1 par i hekkebiotop Skotselv, Øvre Eiker 14.7 (Håkon Gregersen). 1 ind. stasjonær Krokstadelva, Nedre Eiker 16.7 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 1 ind. næringsøkende Miletjern, Nedre Eiker 23.7 (Lennart Wam Hansson). 1 ind. Kongsberg Sentrum, Kongsberg 6.8 (Kjell Grimsby). 1 ad næringsøkende Bakkerud, Darbu, Øvre Eiker 12.8 (Finn Gregersen). 1 ind. stasjonær Krokstadelva, Nedre Eiker 19.8 (Lennart Wam Hansson). 2 ind. Midtre Sørums, Steinsletta, Hole 28.8 (Jens Tøndel Fossum). 1 ind. stasjonær Drammenselva v/Mjøndalen, Nedre Eiker 28.8 (Lennart Wam Hansson). 1 ind. Mo gård, Steinsletta, Hole 6.9 (Arne Vanebo). 1 ind. rastende Åmot, Modum 11.9 (Ivar Lundstad, Grete Lundstad). 2 ind. Vestfossen Sentrum, Øvre Eiker 13.9 (Eirik Kristoffersen). 5 ind. Pukerudhagen, Ringerike 15.9 (Per Kristian Slagsvold, Andreas Gullberg). 2 ind. Jutebrua, Vestfossen, Øvre Eiker 18.9 (Steinar Stueflotten). 1 ind. overflygende Bergsvingen, Øvre Eiker 7.10 (Eirik Kristoffersen, Magne Sjøblom). 1 ind. næringsøkende Krokstadelva Hans Strøms v 3, Nedre Eiker 14.11-2.12 (Hans Jørgen Nilsen). 2 ind. stasjonær Miletjern, Nedre Eiker 20.11-4.12 (Lennart Wam Hansson). 2 ind. sang/spill Hedensrud, Drammen 17.12-26.12 (Jan Gylder).

LRSK ønsker en bedre oversikt over forekomsten til rødlistarten tyrkerdue (VU). Mange funn med god geografisk spredning i 2011.

Hubro *Bubo bubo*

* alle funn (- 1/1) LRSK

2011: 1 1K ukjent dødsårsak Båttstø, Røyken 14.8 *(F) (William Ernest Evans (9) og Simen Dragnes Finnerud (10) via Anders Bjordal).

Den døde ungfuglen ble funnet av to gutter i helga 14.8. Funnet ble registrert på Arstobservasjoner av Anders Bjordal. Den døde hubroen ble forelagt Knut Solberg i Lier for artsbestemmelse (pers. medd. Knut Solberg). Ungfuglen antas å stamme fra en hekking på Håøya (Ak) i 2011. Funnet fikk et oppslag med foto i Røyken og Hurum Avis (18.8): <http://rha.no/nyheter/ornen-var-en-hubro-1.6425542>.

Haukugle *Surnia ulula*

* alle funn (- 2/2)

2011: 1 ind. Busund bru, Busund, Ringerike 10.1 (Anders Auke). 1 ind. næringsøkende Breiehagen, Strandafjorden, Ål 3.12-12.12 (Torgrim Breiehagen, Ambjørg Breiehagen).

Arten hekker spredt i øvre deler av fylket i gode smågnagerår. En rekordforekomst med mange funn i 2009 og 2010 ble avløst av et dårlig år med svært få funn i 2011.

Lappugle *Strix nebulosa*

* alle funn (6/6 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. Finnerud, Drolsum, Modum 27.11 *(F) (Arnt Berget).

Meget sjelden art i Buskerud som har opptrådt stadig oftere de siste årene. Mars og november ser ut til å være de beste månedene for lappugle i Buskerud. En lappugle ble for øvrig sett i det samme området ved Finnerud sør i Holleia i mars 2008 (Stueflotten 2010).

Hornugle *Asio otus*

* vinterfunn (- 1/1), hekkefunn (2)

2011: 1 ind. overflygende Ormåsen, Øvre Eiker 16.1 (Lennart Wam Hansson, Michael Wam Hansson). 1 ad med 2-3 tiggende unger ved Dørja, Skjelbred, Øvre Eiker 7.6-25.6 (Finn Gregersen, Jens Tøndel Fossum, Steinar Stueflotten, Jon Åge Ruud, m.fl.). 2 tiggende unger hørt i området Midtre Sørums-Mosmoen, Steinsletta, Hole 28.6 (Jens Tøndel Fossum) og 5.7 (Jostein Bærø Engdal).

Arten hekker stort sett bare i gode smågnagerår. Minst 2 kull registrert i 2011. Også på forsommeren 2010 hadde en hornugle tilhold i området ved Hegstad, Fiskumvannet (Øvre Eiker). Vinterfunn er relativt sjeldne i Buskerud.

Nattravn *Caprimulgus europaeus*

* alle funn (- 9/11)

2011: 1 ad sang/spill SVf Hajeren. Kongsberg 25.4 (Ole Jacob Ness). 1 ind. Tørrbekk, Eikeren, Øvre Eiker 27.5-8.6 (Steinar Stueflotten, Anders Hals, Jens Tøndel Fossum, Jon Åge Ruud, m.fl.). 1 ind. Lurtopp S, Finnemarka Ø, Lier 3.6 (Gustav Ersdal). 1 hann sang/spill v/Hvitvingfoss, Kongsberg 4.6 (Hans Jørgen Hovelstad). 1 ind. Fukleknatten, Kongsberg 10.6 (Jens Tøndel Fossum). 1 ad reir m/2 egg (300 moh) Vardåsen, Røyken 12.6 (Steinar Stueflotten). 3 2K+ hann ringmerket Skoklevann søndre, Hurum 18.6-19.6 (Frode Nordang Bye, Steinar Stueflotten, Eli Gates, Jan Gylder, m.fl.). 1 ind. sang/spill Tryterud. Øvre Eiker 2.7 (Kristin Bjartnes). 1 ind. næringsøkende Mørkvann S, Hurum 18.8-28.8 (Linda Mathiesen).

Nattravn reir med 2 egg, Vardåsen, Røyken 12.6.2011. Foto: S.Stueflotten.

De fleste funn er gjort på tidligere kjente lokaliteter. Lurtopp i Finnemarka er ny lokalitet for nattravn. På den årlige foreningsturen til NOF Drammen og omegn lokallag til Skoklevanna på Hurum lyktes det å fange og ringmerke hele 3 nattravn natt til 19.6! Gjennomsnittlig ankomstdato for nattravn i Buskerud er 15.5. (15 år). Observasjonen 25.4 er tidligste funn til nå i Buskerud, og det på en nokså spesiell lokalitet 460 moh, tidligere rekord var 27.4. Observasjonen på Hurum 28.8 er blant de seineste som er registrert for nattravn i fylket.

Fjellerke *Eremophila alpestris*

* alle funn (- 3/4)

2011: 1 ad + 1 pull/nylig utflydd Tindehæe, Hol 3.8 (Jostein Myre). 1 ind. næringsøkende Bakkahelleren, Hol 20.8 (Arild Gauteplass). 1 ad Skjæra, Tofte, Hurum 30.10 (Steinar Stueflotten).

Arten hekker spredt i høyfjellet i nordfylket, men observasjoner fra hekkeområdene blir sjelden rapportert. Sees ellers sjelden på trekket i lavlandet. Funnet på Tofte er det første kjente i Hurum siden 1982.

Skjærpiplerke *Anthus petrosus*

* alle funn (- 6/6)

2011: 1 ind. næringsøkende Veslefjorden, Hol 27.5 (Bill Sloan). 1 ind. Skjæra, Tofte, Hurum 30.10 (Steinar Stueflotten). 1 ind. Østnestangen, Hurum 5.11 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. rastende Skjæra, Tofte, Hurum 11.11 (Rune Zakariassen). 1 ind. Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 2.12 (Eli Gates). Trolig var det også 1 ind. av denne arten som ble sett på Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 28.10 (Eli Gates). 1 ind. Storskjær, Drøbaksundet (Bu), Hurum 6.11 (Eli Gates).

Arten hekker fåtallig og sporadisk langs kysten av Hurumlandet, og sees heller sjeldent på trekket, spesielt på høsttrekket i september-oktober, kan også overvintre på kysten av Hurum enkelte år. Innlandsobservasjoner på vårtrekket i nordfylket forekommer relativt ofte. Dette er trolig fugler som er på trekk over fjellet. Gjennomsnittlig ankomstdato: 30.3 (14 år).

Linerle *Motacilla alba*

* vinterfunn (3)

2011: 1 ind. overflygende Drammenselva v/Gulskogen, Drammen 15.12 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. næringssøkende Drammenselva v/Gulskogen, Drammen 21.12 (Eirik Kristoffersen). 1 2K+ hunnf næringssøkende Drammenselva v/Berskog, Drammen 23.12 (Morten Winness).

Vinterfunn i desember måned forekommer sporadisk, siste gang observert på Gilhusodden, Lier i desember 2007. Det kan ikke utelukkes at de tre individene som ble sett på Gulskogen og Åssida i Drammen i desember 2011, kan ha vært samme individ.

Svartryggerle *Motacilla alba yarrellii*

* alle funn (10 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. Myrland, Sudndalen, Hol ca. 25.4 (Sidsel Sofie Amundsen).

Den mørke linerla ble observert en gang i påska 2011 (nøyaktig dato usikker). Denne underarten av vår egen linerle sees av og til på vårtrekket i Buskerud, en sjelden gang også om vinteren. Gjennomsnittlig ankomstdato: 11.4 (8 år).

Gresshoppesanger *Locustella naevia*

* alle funn (28 - 3/3)

2011: 1 ind. sang/spill Fiskumvannet, Øvre Eiker 25.5-29.5 (Jens Tøndel Fossum, Leif Bjørn Lunde, Finn Gregersen, Steinar Stueflotten, m.fl.). 1 ind. sang/spill Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 30.5-4.6 (Finn Gregersen, Torhild Graversgaard, m.fl.). 1 ind. sang/spill Høystad, Snyta, Ringerike 4.6-5.6 (Jens Tøndel Fossum, Bjørn Olav Tveit). 1 ind. sang/spill Miletjern, Nedre Eiker 11.6 (Jon Åge Ruud). 1 ind. sang/spill Hegstadmyra, Fiskumvannet, Øvre Eiker 11.6 (Steinar Stueflotten).

Gresshoppesangeren var tilbake på Fiskumvannet etter to års fravær. Sannsynligvis var det den samme hannen som flyttet fra Hegstadmyra til sørenden av vannet noen dager i månedsskiftet mai/juni, og så tilbake til Hegstadmyra igjen 11.6. Sjelden gjest på andre lokaliteter i fylket. Gjennomsnittlig ankomstdato er: 29.5. (16 år).

Sivsanger *Acrocephalus schoenobaenus*

* alle funn (- 2/4)

2011: 1 hann sang/spill Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 28.6 (ref. Ree 2012). 2-3 ind. Måsnesmyra, Fiskumvannet, Øvre Eiker 14.8-22.8 (Jon Ludvig Hals, Steinar Stueflotten, Eirik Kristoffersen), maks 3 ind. samtidig 14.8 (Jon Ludvig Hals).

Arten er relativt sjelden i Buskerud, men observeres nesten årlig i lite antall. De fleste observasjonene blir gjort i trekketidene vår og høst. Gjennomsnittlig ankomstdato: 17.5. (20 år).

Busksanger *Acrocephalus dumetorum*

* alle funn (5/5 - 1/1) NSKF

2011: 1 hann sang/spill ved Dørja, Skjelbred, Øvre Eiker 7.6-11.6 *(L) (*Finn Gregersen, Jon Åge Ruud, Steinar Stueflotten, Jens Tøndel Fossum, Anders Hals).

(Eurasia vestover til Sør-Finland og Baltikum). Buskeruds 6. busksanger ble oppdaget av Finn Gregersen i elvekant-skogen ved Dørja nedenfor Skjelbred rett før midnatt 7.6. Funnet ble seinere verifisert av Jens Tøndel Fossum og Steinar Stueflotten som gjorde lydopptak av sangen. Sist hørt av Anders Hals 11. juni kl. 02:40. Forrige funn av busksanger i Buskerud ble gjort ved Gilhus i Lier i juni 2008.

Myrsanger *Acrocephalus palustris*

* alle funn (176 - 12/21)

2011: 1 ad hann sang/spill Linnesstranda, Lier 7.5 (Jens Erik Nygård, Rolf E. Andersen, Bent Ellingsen). 1 ind. sang/spill Hals, Øvre Eiker 21.5-22.5 (Anders Hals). 1-4 ind. sang/spill Hegstad-Rudstua, Fiskumvannet, Øvre Eiker 22.5-11.7 (Jon Åge Ruud, Steinar Stueflotten, Finn Gregersen, Eirik Kristoffersen, m.fl.), maks. 4 ind. 2.7 (Steinar Stueflotten). 1 ind. sang/spill Fiskum gamle kirke, Fiskumvannet, Øvre Eiker 29.5-2.6 (Jon Åge Ruud, Steinar Stueflotten, Jens Tøndel Fossum). 1 ind. sang/spill Vestfosselva, Bergsvingen, Øvre Eiker 30.5-26.6 (Finn Gregersen, Steinar Stueflotten, Bent Ellingsen, Erlend Barskrind, Eirik Kristoffersen). 1 ind. sang/spill Fiskumvannet, Øvre Eiker 1.6-10.7 (Steinar Stueflotten, Christoffer Mikalsen, Børre Eirik Helgerud, Bent Ellingsen, Eirik Kristoffersen, m.fl.). 1-2 hann sang/spill Linnesstranda, Lier 4.6-30.7 (Jens Erik Nygård, Steinar Stueflotten, Jostein Bærø Engdal, Rolf E. Andersen, m.fl.). 1 ind. sang/spill Skallestad V, Skoger, Drammen 5.6 (Steinar Stueflotten). 1 ind. sang/spill Flesaker,

Fiskumvannet, Øvre Eiker 7.6 (Jon Åge Ruud). 1 ind. sang/spill Råen, Fiskumvannet, Øvre Eiker 8.6-25.6 (Jon Åge Ruud, Jens Tøndel Fossum, Steinar Stueflotten, Eirik Kristoffersen, m.fl.). 1-2 ind. sang/spill Miletjern, Nedre Eiker 11.6-13.6 (Jon Åge Ruud, Steinar Stueflotten). 1 ind. sang/spill Flåtán nordre, Skoger, Drammen 18.6 (Steinar Stueflotten). 3-4 ind. sang/spill Hårum, Hole 22.6-26.6 (Vegard Bunes). 1 ind. sang/spill Steinsletta, Hole 22.6 (Vegard Bunes). 1 ind. stasjonær Nordre Østern, Klokkarstua, Hurum 24.6 (Eli Gates). 1 ind. sang/spill Stenshorne, Øvre Eiker 25.6 (Eirik Kristoffersen). 4-5 ind. sang/spill Hårum+Vollgata+Lore+Selte, Steinsletta, Hole 26.6-28.6 (Jens Tøndel Fossum, Vegard Bunes), 1 ind. sang/spill Steinsvika, Steinsfjorden, Hole 26.6 (Vegard Bunes). 1 ind. Solbergtjern, Tyrstrand, Ringerike 11.7 (Viggo Ree). 2 ad mat til unger Linnestranda, Lier 16.7 (Jens Erik Nygård). 1 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 14.8 (Jon Ludvig Hals). 1 ind. Hegstad, Fiskumvannet, Øvre Eiker 21.8 (Steinar Stueflotten).

Arten ankommer Buskerud i slutten av mai, gjennomsnittlig ankomstdato: 27.5. (24 år). 7.5 er ny tidligrekord for arten i Buskerud. Totalt ca. 30 % flere observerte individer på Artsobservasjoner jamført 2010.

Munk *Sylvia atricapilla*

* vinterfunn (20 - 1/1)

2011: 1 hunn næringsøkende Nymoer, Hovet, Hol 14.12 (Per Furueth).

Enkelte individer kan overvintre i milde vintrer, endatil i øvre deler av fylket, og arten blir da ofte sett på foringsplasser.

Gransanger, underarten *tristis/abietinus* - *Phylloscopus collybita tristis/abietinus*

* alle funn (1/1 - 1/1) LRSK

2007: 1 ind. Linnestranda, Lier 13.10 *(F) (Jens Erik Nygård).

2011: 1 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 8.10 (Steinar Stueflotten).

Sikker underartsbestemmelse av lyse, grå/gråbrune gransangere som opptrer sent på høsten, kan være svært vanskelig og krever god dokumentasjon helst i form av flere bilder som viser viktige kjennetegn, for at NSKF skal kunne godkjenne slike funn som sikre sibirgransangere ua. *tristis*. LRSK ønsker likevel å registrere slike ubestemte østlige gransangere som individer tilhørende en av underartene *tristis/abietinus*. LRSK mener at de to individene som ble observert i oktober 2007 og oktober 2011, skiller seg klart fra vanlige gransangere og har derfor godkjent disse funnene som ubestemte østlige gransangere ua. *tristis/abietinus*.

Pirol *Oriolus oriolus*

* alle funn (10/10 - 1/1) LRSK

2011: 1 hann sang/spill, ikke hekking Klunderud, Øvre Eiker 30.5 (Per Øystein Klunderud).

I Norge blir pirol observert årvisst på Østlandet med Telemark og Vestfold som de beste fylkene. Trolig er arten også en uregelmessig hekkefugl i disse områdene. Alle pirol-observasjoner i Buskerud er gjort i tidsrommet ultimo mai til primo juli. Det nesten utrolige er at en pirol nå er blitt observert tre år på rad på nøyaktig samme lokalitet på Klunderud i Åssida på Fiskum.

Tornskate *Lanius collurio*

* hekkefunn (2)

2011: 1 hann med mat til 1 unge Geveltsetra, Øvre Eiker 25.7 (Hans Jørgen Nilsen). 1 ad med mat til 3 unger N for Store Lauarvann, Kongsberg 8.8 (Bård Engelstad).

Vanlig, men heller fåtallig hekkefugl i Buskerud. LRSK ønsker flere rapporter om hekkefunn.

Varsler *Lanius excubitor*

* alle funn (- 30/36)

2011: 1 ind. næringsøkende Tverråslåtta, Djupedalen, Hol 16.1 (Odd Slåtten). 1 ind. Vikersund, Modum 6.2 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. næringsøkende Breiehagen, Strandafjorden, Ål 13.2 (Torgrim Breiehagen). 1 ind. næringsøkende Eimå, Hol 23.2-18.3 (Arild Gauteplass). 1 ind. næringsøkende Breiehagen, Strandafjorden, Ål 15.3 (Torgrim Breiehagen). 1 ind. næringsøkende Medhus, Hol 17.3 (Wendy Slettemoen). 1 ind. rastende Dobletjern, Finnemarka, Nedre Eiker 26.3 (Hans Jørgen Nilsen). 1 ind. næringsøkende Fiskumvannet, Øvre Eiker 2.4 (Jan Trygve Bollerud). 1 ind. overflygende Darbu, Øvre Eiker 7.5 (Pål Usterud Rønningen, Vemund Aasgaard Rønningen). 1 ind. overflygende Geilo, Hol 30.5 (Lars Slettemoen). 1 ind. varslende, engstelig Flatåsen (Nystølen-Langetjørni), Ål 10.6 (Torgrim Breiehagen). 2 ind. næringsøkende Øvre Skurdalsstølane, Hol 13.6-14.6 (Jostein Myre). 1 ind. næringsøkende Tranetjørni, Ål 13.6 (Agnar Målsnes). 1 par m/4 nylig utflydde unger Hyttehovda, Ål 18.6 (Torgrim

Breiehagen). 1 ind. Øvre Skurdalsstølane, Hol 22.7 (Jostein Myre). 1 ind. stasjonær Fiskumvannet, Øvre Eiker 4.9-4.12 (Steinar Stueflotten, Eirik Kristoffersen, Magne Sjøblom, m.fl.). 1 ind. Hals, Øvre Eiker 6.9 (Anders Hals). 1 ind. rastende Bergsvingen, Øvre Eiker 15.9 (Magne Sjøblom). 1 ind. overflygende Linnestranda, Lier 25.9 (Jostein Bærø Engdal). 1 ind. Omholt, Skrim, Kongsberg 8.10 (Martin Lohne). 1 ad hann næringsøkende Vikar, Lier 13.10 (Hans Petter Rømme). 1 ad næringsøkende Svartås S, Kongsberg 18.10 (Finn Gregersen). 1 ad næringsøkende Gravenfossodden, Kongsberg 22.10 (Finn Gregersen). 1 ind. Røsholmen, Ringerike 24.10 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. Linnestranda, Lier 24.10-30.10 (*Rolf E. Andersen, Jan-Erik Nyhuus). 1 ind. rastende Lindtvedt N, Kongsberg 30.10 (Bård Engelstad). 1 ind. Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 30.10 (Øyvind Hagen). 1 ind. Røsholmen, Ringerike 2.11 (Eirik Kristoffersen). 1 ind. næringsøkende Svenkerud, Nes 8.12 (Marit Synnøve Nergård). 1 ind. næringsøkende Tangane, Strandafjorden. Ål 9.12 (Per Furuset). 1 ad rastende Gran, Komnes, Kongsberg 14.12 (Eirik Klemetsen). 1 ind. Slottet, Drøbaksundet (Bu), Hurum 17.12 (Steinar Stueflotten). 1 ind. Bønsnes, Hole 29.12 (Kendt Myrmo). 1 ind. Linnestranda, Lier 31.12 (Rolf E. Andersen).

Fåtallig og spredt gjest i nedre deler av Buskerud i vinterhalvåret. Fåtallig hekkefugl spesielt i midtre og øvre deler av fylket. Bare ett bekreftet hekkefunn i 2011. Antall observasjoner har økt noe de siste par årene, men dette kan skyldes økt rapportering på Artsobservasjoner.

Kornkråke *Corvus frugilegus*

* alle funn (- 7/12)

2011: 1-3 ind. Bergsvingen, Øvre Eiker 19.3-10.4 (Steinar Stueflotten, Magne Sjøblom, Lennart Wam Hansson, Jon Åge Ruud). 1 ind. rastende Gomsrud avfallsdeponi, Kongsberg 25.3 (Bjørn Roar Skullestad). 1 ind. overflygende Fiskumvannet, Øvre Eiker 9.4 (Steinar Stueflotten, Magne Sjøblom). 2 ind. overflygende Hegstad, Fiskumvannet 18.4 (Eirik Kristoffersen). 1 ad overflygende Fiskumvannet, Øvre Eiker 23.4 (Jostein Myromslien, Thorstein Holtskog, Merete Myromslien). 1 ind. overflygende Linnestranda, Lier 25.4 (Rolf E. Andersen, Jan Gylder, Jens Erik Nygård, Steinar Stueflotten). 1-3 ind. næringsøkende Bergsvingen, Øvre Eiker 17.9-13.10 (Magne Sjøblom). 1 1K næringsøkende Myrefjorden, Nesbyen, Nes 22.10-23.10 (Per Furuset, Arild Gauteplass). 2 ind. Sem, Øvre Eiker 15.11 (Anders Hals). 1 ind. næringsøkende Skalpe, Mjøndalen, Nedre Eiker 26.11 (Christoffer Mikalsen).

Arten observeres årlig i Buskerud - primært i vinterhalvåret fra oktober til april, de fleste i trekketidene vår (medio mars - medio mai) og høst (oktober-november). Normalt sees bare enkeltindivider eller noen få individer sammen, ofte sammen med vanlige kråker. Kornkråkene (1-3 ind) som ble sett i området Bergsvingen-Fiskumvannet våren 2011, må antas å være de samme individene som har hatt tilhold i området en måneds tid. Funnmengden innebærer en dobling i antall funn sammenlignet med 2010.

Svartkråke *Corvus corone*

* alle funn (4/4 - 1/1) LRSK

2011: 1 ind. Snyta, Ringerike 21.4 *(F) (Kendt Myrmo).

Det foreligger kun et fåtall godkjente funn av svartkråke i Buskerud. I tillegg er det innrapportert flere observasjoner av mulige svartkråker, men ingen av disse er blitt godkjent av LRSK pga. mangelfulle beskrivelser, der forveksling med unge kornkråker ikke helt kan utelukkes. Alle godkjente og mulige funn av svartkråker i Buskerud er gjort om våren (medio mars – medio mai).

Stillits *Carduelis carduelis*

* hekkefunn (1)

2011: 2 par m/3+ unger i hekkebiotop Tofteholmen, Hurum 11.5-30.7 (Margrethe Brynem).

Arten hekker sparsomt i nedre deler av Buskerud, men konkrete hekkefunn blir sjeldent rapportert.

Brunsisik *Carduelis cabaret*

* alle funn (- 22/65)

2011: 1-3 ind. næringsøkende Nymoen, Hovet, Hol 2.1-16.1 (Per Furuset). 1 ad næringsøkende Kvisla, Markehaugen, Hol 5.1 (Lars Slettemoen). 1 ind. næringsøkende Medhus, Hol 5.1 (Wendy Slettemoen). 1 ind. næringsøkende Fossgårdsfelt, Hol 6.1 (Bill Sloan). 1 ind. næringsøkende Eimå, Hol 8.1 (Arild Gauteplass). 1 ind. Eknesveien, Krokstadelva, Nedre Eiker 9.1-16.1 (Jon Åge Ruud). 2 ind. ringmerket Halshaugen, Hals, Øvre Eiker 5.2-6.2 (Anders Hals). 2 ind. Hals, Øvre Eiker 27.2 (Anders Hals). 2 ind. Knivsfjellet, Hurum 24.4 (Terje Bøhler). 1 ind. Fiskumvannet, Øvre Eiker 27.5-3.6 (Leif Bjørn Lunde, Rune Solvang). 2 ind. næringsøkende Røsholmstranda, Nordfjorden, Ringerike 7.6 (Rune Zakariassen). 4 ad hann + 1 1K ringmerket Dokki, Fetjastølsdalen, Ål 30.7-11.8 (Torgrim Breiehagen). 4 ind. Linnestranda, Lier 12.8 (Henning A. Johansen). 4 1K + 2 ind. ringmerket Søre Finset, Hemsedal 31.8-9.10 (Bent Fjeldheim). 1 2K+ hunn ringmerket Hydalen, Hemsedal 11.9 (Bent Fjeldheim). 14 ind. næringsøkende Fiskumvannet, Øvre Eiker 16.10 (Steinar Stueflotten). 2 i par næringsøkende Nymoen, Hovet, Hol 18.10 (Per Furuset). 1 ind. Linnestranda, Lier 20.11 (Jorunn Villand). 1 ind. Langebru, Hokksund, Øvre Eiker 20.11

(Steinar Stueflotten). 1 ind. Øren, Drammen, Drammen 11.12 (Bent Ellingsen). 10 ind. Eknesveien, Krokstadelva, Nedre Eiker 25.12 (Jon Åge Ruud). 3 ind. næringssøkende Medhus, Hol 29.12 (Wendy Slettemoen). 1 ind. ringmerket Halshaugen, Hals, Øvre Eiker 30.12 (Anders Hals).

Arten blir observert til alle årstider, men heller sjeldent i hekketiden. Arten kan ofte være vanskelig å skille fra gråsisik i felt.

Polarsisik *Carduelis hornemanni*

* alle funn (- 2/2) LRSK

2011: 1 3K+ hunn næringssøkende Eide, Sør-Skurdalen, Hol 15.1 *(F) (Per Furuseth). 1 ind. næringssøkende Eimå, Hol 26.1 (Arild Gauteplass).

Sjelden vintergjest i Buskerud. Bare sjeldent og fåtallig observert de siste par årene. Det foreligger flere mulige observasjoner fra 2011, men disse er ikke innrapportert til og godkjent av LRSK.

Polarsisik (V) Skurdalen 15.1.2011 Foto: P.Furuseth. Båndkorsnebb hunn (H) Rud, Hole 24.9.2011 Foto: J.T.Fossum.

Båndkorsnebb *Loxia leucoptera*

* alle funn (- 2/13) LRSK

2008: 1 ind. overflygende Nystølen, Nes 23.8 (Ola Nordsteien).

2011: 7 ind. overflygende Dokki, Fetjastølsdalen, Ål 7.8 (Torgrim Breiehagen). Maks. 6 ind. stasjonær Tyrifjordveien, Hole 24.9-1.11 *(F) (Jens Tøndel Fossum, Simon Rix). 3 ind. næringssøkende Rud Vestre, Hole 11.11 *(F) (Rune Zakariassen).

Sjelden gjest i Buskerud, som stort sett bare blir observert i invasjonår, slik tilfellet var høsten 2011. Forrige større invasjon i Norge var i 2002. Observasjonene i Tyrifjordveien og Vestre Rud gjelder de samme fuglene på samme lokalitet.

Konglebit *Pinicola enucleator*

* alle funn (- 5/20)

2011: 1 hann Nordre Ulland, Flesberg 22.1 (Reidar Demmo). 1 ind. loddelyd, øvrige lyder Surlikroken, Kongsberg 23.1 (Bjørn Roar Skullestad). 1 hunn næringssøkende Jonset, Ål 12.6 (Agnar Målsnes). 9 ind. næringssøkende Havslia, Flesberg 9.12 (Henning A. Johansen). 8 ind. næringssøkende Toertippen, Vestlia, Hol 11.12 (Magne Ove Furuseth).

Konglebiten opptrer tidvis invasjonsartet i Sør-Norge. En mindre invasjon høsten 2010 strakte seg trolig så vidt inn på nyåret 2011. Den største invasjonen i seinere år fant sted høsten 2006. Forsommerfunn, som det på Jonset i Ål, er sjeldne.

Kjernebiter *Coccothraustes coccothraustes*

* hekkefunn (3)

2011: 2 ind. varslende, engstelig Gjellebekkhagan, Gjellebekk, Lier 29.5 (Bård Kyrkjedelen). 2 kull pull/nylig utflydd ble matet Eknesveien, Krokstadelva, Nedre Eiker 19.6-8.7 (Jon Åge Ruud). 2 pull/nylig utflydd Sagvollkroken, Kongsberg 5.7 (Olav Sâtvedt).

Sjelden hekkefugl i Buskerud som har økt i antall i seinere år. Flere observasjoner i aktuelle hekkebiotoper er rapportert, men bare de tre nevnte med bekreftet hekking. Arten er meget vanskelig å påvise hekkende.

Lappspurv *Calcarius lapponicus*

* vinterfunn (0/0 – 1/1) LRSK

2011: 1 ind. næringssøkende Bomenga, Hokksund, Øvre Eiker 6.2-10.3 *(F) (*Magne Sjøblom, Jan Trygve Bollerud).

Lappspurv Bomenga, Hokksund 7.3.2011. Foto: M.Sjøblom.

Meget sjelden vintergjest i Buskerud. Dette er faktisk det første kjente vinterfunnet av arten i fylket. Det fotograferte individet er en lappspurv i vinterdrakt, mest sannsynlig en 2K hunn. Fuglen oppholdt seg på foringsplassen til Magne Sjøblom en måneds tid.

Ikke godkjente funn

Steintrost *Monticola saxatilis* NSKF

2011: ved Tuva, Hol 27.7.

Funn som inntil videre er plassert i kategorien ”avventes”

Ingen

Rettelser til LRSK-rapport 2009

Mandarinand: Hannen som tidligere var rapportert fra Mellomdammen, Sætre, Hurum kun den 11.10.2009, ble observert på lokaliteten allerede fra 8.9.2009 og flere ganger frem til 11.10.2009 (*Jostein Bærø Engdal, Ragnhild Engdal, Bent Ellingsen).

Referanser

- Andersen, G.S. og Bergan, M. 2011. Hekkende sjøfugl i Buskerud 2011 – Drøbaksundet og Vestfjorden. NOF avd. Oslo og Akershus. 11 s.
- Andersen, T., Tollefsen, E.T. & Bergø, H. 2011. Sjøfuglregistreringer langs kysten av Buskerud 2011. NOF avd. Buskerud. Buskskvetten 27 (<http://nofbuskerud.net/buskskvetten.htm>), 14 s.
- Furuseth, L.E. og Furuseth, P. 2012. Jaktfalk i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2011. Buskskvetten 28. (<http://nofbuskerud.net/buskskvetten.htm>), 16 s.
- Jelstad, T.E., Furuseth, L.E., Furuseth, P. og Lindal, M. 2012. Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2011. Buskskvetten 28 (<http://nofbuskerud.net/buskskvetten.htm>), 11 s.
- Ree, V. 2012. Registreringer av fuglelivet i restaurerte strandenger og øvrige våtmarksarealer i Steinsvika i Hole, Buskerud. Rapport fra Norsk Ornitologisk Forening til Fylkesmannen i Buskerud. 58 s.
- Stueflotten, S. 2010. Sjeldne fugler i Buskerud 2009. Buskskvetten 26 (<http://nofbuskerud.net/buskskvetten.htm>), 21 s.
- Stueflotten, S. 2011. Sjeldne fugler i Buskerud 2010. Buskskvetten 27 (<http://nofbuskerud.net/buskskvetten.htm>), 25 s.
- Stueflotten, S. 2011. Årsrapport 2011. Fiskeørnprosjektet i Buskerud 2007-2011. Buskskvetten 27 (<http://nofbuskerud.net/buskskvetten.htm>), 16 s.

LRSKs innrapporteringsliste

Koder:

Alltid med beskrivelse:

X	Observasjoner skal rapporteres til LRSK med utførlig beskrivelse. NSKF bak koden indikerer at NSKF skal godkjenne funnet.
---	---

I tillegg kommer alle arter som ikke tidligere er registrert i Buskerud og/eller Norge. Dette gjelder også vinterfunn av flere trekkfuglarter. LRSK krever at hybrider normalt skal fotodokumenteres.

Beskrivelse ikke nødvendig:

x	Observasjoner skal rapporteres til LRSK
H	Hekkefunn skal rapporteres til LRSK.
S	Sommerfunn skal rapporteres til LRSK.
V	Vinterfunn skal rapporteres til LRSK.
I	Innlandsfunn skal rapporteres til LRSK.
N	Funn fra nedre deler av Buskerud skal rapporteres til LRSK.
Ø	Funn fra øvre deler av Buskerud skal rapporteres til LRSK

Versjon 2012, gyldig fra 01.01.2012

X	Dvergsvane
SH	Sangsvane
X	Svartsvane
x	Sædgås
V	Kortnebbgås
x	Tundragås
x	Stripegås
x	Snøgås
x	Hvitkinngås
x	Ringgås
X NSKF	Niland
X NSKF	Rustand
V	Gravand
x	Knoppand
X	Brudeand
x	Mandarinand
H	Brunnakke
X NSKF	Amerikablesand
x	Snadderand
X NSKF	Amerikakrikkand
VH	Stjertand
x	Knekkand
x	Skjeand
X NSKF	Rødhodeand
x	Taffeland
VH	Bergand
I	Ærfugl
x	Havelle
VH	Svartand
VH	Sjøorre
x	Lappfiskand
X NSKF	Stivhaleand
X	Rapphøne
x	Vaktel
X NSKF	Berghøne
X NSKF	Rødhøne
X NSKF	Gullfasan
x	Smålom
VH	Storlom
X	Islom
X	Gulnebbblom
x	Dvergdykker
VH	Toppdykker
X	Gråstrupedykker
x	Horndykker
X NSKF	Svarthalsdykker
X NSKF	Svartbrynalbatross
X NSKF	Gråhodealbatross
x	Havhest
X	Grålire
X	Havlire
x	Havsule
H	Storskarv
X	Toppskarv
X NSKF	Rørdrum
X NSKF	Egretthegre
H	Gråhegre
X NSKF	Stork
X NSKF	Bronseibis
X NSKF	Skjestork
H	Vepsevåk
X NSKF	Svartglente

X	Glente
X NSKF	Båndhavørn
x	Havørn
x	Sivhauk
x	Myrhauk
X NSKF	Steppehauk
H	Hønehauk
V	Musvåk
V	Fjellvåk
X NSKF	Steppeørn
N	Kongeørn
H	Fiskeørn
V	Tårnfalk
X NSKF	Aftenfalk
V	Dvergfalk
x	Lerkefalk
x	Jaktfalk
V	Vandrefalk
x	Vannrikse
x	Myrrikse
x	Åkerrikse
H	Sivhøne
VH	Trane
V	Tjeld
X	Avosett
H	Dverglo
x	Boltit
x	Tundralo
VH	Vipe
x	Polarsnipe
x	Sandløper
x	Dvergsnipe
x	Temmincksnipe
X	Tundrasnipe
x	Fjæreplytt
V	Myrsnipe
X	Fjellmyrløper
VH	Brushane
X	Kvartbekkasin
x	Dobbeltbekkasin
V	Rugde
X	Svarthalespove
X	Lappspove
H	Småspove
H	Storspove
x	Sotsnipe
x	Steinvender
x	Svømmesnipe
X	Polarsvømmesnipe
X	Polarjo
X	Tyvjo
X	Fjelljo
X	Storjo
X NSKF	Svartehavsmåke
H	Hetemåke
H	Fiskemåke
V	Sildemåke
X	Grønlandsmåke
X	Polarmåke
x	Krykkje
X	Sabinemåke
X	Dvergmåke

X NSKF	Rovterne
X	Splitterne
XØ/H	Makrellterne
XN/H	Rødnebbterne
X NSKF	Dvergeterne
X	Svarterne
I	Lomvi
X	Polarlomvi
I	Alke
x	Teist
I	Alkekonge
x	Lunde
X NSKF	Steppehøne
VH/XØ	Skogdue
x	Tyrkerdue
X	Turteldue
X	Hubro
X	Snøugle
x	Haukugle
X	Slagugle
X	Lappugle
VH	Hornugle
VH	Jordugle
x	Nattravn
x	Isfugl
X NSKF	Bieter
X NSKF	Blåråke
x	Hærfugl
H	Gråspett
H	Dvergspett
X	Hvitryggspett
X NSKF	Dverglerke
X NSKF	Topplerke
X	Trelerke
V	Sanglerke
x	Fjellerke
V	Heiplierke
X	Lappiplierke
x	Skjærpiplerke
X	<i>Sørlig gulerle</i>
X	<i>Engelsk gulerle</i>
V	Vintererle
V	Linerle
X	<i>Svartryggerle</i>
V	Jernspurv
H	Nattergal
X NSKF	Sørmattergal
X NSKF	Blåstrupe <i>cyaneacula</i>
X	Svartrødstjert
X	Svartstrupe
V	Ringtrost
V	Måltrost
x	Gresshoppesanger
X NSKF	Elvesanger
x	Sivsanger
X NSKF	Busksanger
x	Myrsanger
X NSKF	Trostesanger
X	Hauksanger
V	Munk
X NSKF	Østsanger
X NSKF	Fuglekongesanger

X	Gulbrynsanger
V	Gransanger
X NSKF	<i>Sibirgransanger</i>
X NSKF	Rødtoppfuglekonge
X	Dvergfluesnapper
X NSKF	Halsbåndfluesnapper
X	Skjeggmeis
XØ	Løvmeis
X	Lappmeis
X	Pirol
X NSKF	Rødhalevarsler
H	Tornskate
x	Varsler
N	Lavskrike
H	Nøttekråke
X	<i>Sibirnøttekråke</i>
x	Kornkråke
X	Svartkråke
X NSKF	Rosenstær
X NSKF	Gulirisk
H	Stillits
VH	Tornirisk
VH	Bergirisk
x	Brunsisik
X	Polarsisik
X	Båndkorsnebb
H	Grankorsnebb
H	Furukorsnebb
H	Rosenfink
x	Konglebit
H	Kjernebiter
V	Lappspurv
X	Hortulan
X	Vierspurv
X	Dvergspurv
V	Sivspurv
X NSKF	Svarthodespurv
X NSKF	Lazulispurv
X	Hybrider (fotodok.)

Fugler i Øvre Eiker

2011

Feltutvalget i NOF Øvre Eiker v/Anders Hals

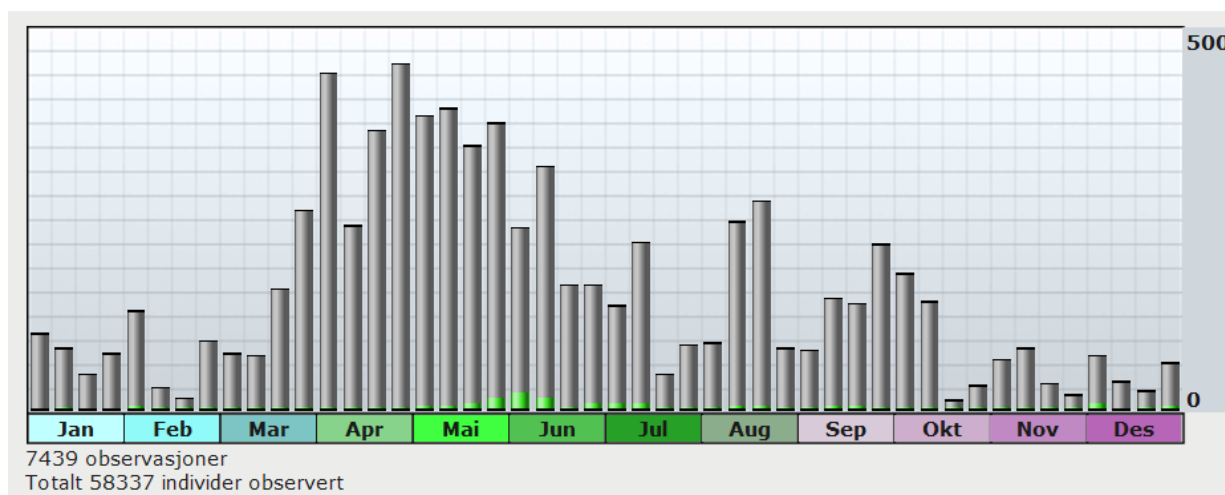
Fugler i Øvre Eiker

2011

Feltutvalget i NOF, Øvre Eiker v/Anders Hals

Alt i alt omfatter datagrunnlaget **7 482 observasjoner** fordelt på **174** arter. I tillegg kommer alt ringmerkingsmaterialet. Det første tallet bak artens vitenskapelig navn, er det antall observasjoner som materialet for 2011 omfatter.

For alle arter som er registrert både i 2009, 2010 og 2011 står det to tall i parentes foran antallet funn for 2011. Dette er tallene for hhv. 2009 og 2010. Tallene ytterst til høyre på samme linje markerer første og siste observasjon av den aktuelle arten i fjor.

Figuren viser antallet observasjoner fordelt gjennom året, slik de er registrert via Artsobservasjoner.no

Grunnlaget for rapporten satt sammen av data fra **Artsobservasjoner.no (AO)** og enkeltobservasjoner presentert på foreningsmøtene. Tårnboka ble borte i løpet av våren/forsommeren, slik at det som var notert der ikke direkte er med i rapporten. Det er imidlertid lite trolig at helt spesielle observasjoner notert der, ikke også er fanget opp av Artsobservasjoner.no.

I tillegg er det et lite antall bidrag fra utenom "systemet", noen supplerende observasjoner fra LRSK og fra ringmerkingsaktivitet i kommunen – i første rekke på Hals/Vestsida.

Utgiver: Norsk Ornitologisk Forening, Øvre Eiker lokallag,
Postboks 31,
3301 Hokksund.
www.nof-eiker.org

Feltutvalget: Anders Hals
a-hals@online.no
Tlf. 97 06 23 42

Steinar Stueflotten
steinarstue@c2i.net
Tlf. 91 33 41 23

Christoffer Mikalsen
mikalsen3@hotmail.com
Tlf. 40 62 20 48

Artsomtaler:

Forkortelser:

ptN, V, S, Ø	= På trekk/tur mot nord, vest, sør eller øst
Nf, Øf, Vf, Sf	= Nord, øst, vest eller sør for ...
Ad.	= Utfarvet/voksen fugl (i 2. eller 3. kalenderår eller eldre (2K, 3K, 3K+ osv.))
Juv.	= Ungfugl (unge i ungfugldrakt/ første kalenderår (1K))
Pullus/pulli	= Reirunge/reirunger
♂/♀ (♂♂/♀♀)	= Symbol for hhv. hann og hunn (hanner/hunner)

Knoppsvane *Cygnus olor* (96 - 197) **157 obs.** **05.01-24.12**

Forekom i **2011** tallrikt i hovedvassdragene gjennom hele året. Noen observasjoner: 30 ind. Hokksund **04.02** (RZA), 20 ind. Vestfossen **04.** og **05.02** (hhv. RZA og TGR), 50 ind. Drammenselva v/Hokksund **06.02** (JTF), 24-25 ind. Vestfossen **27.02** (MWH, LWH), **02.03** (LWH), **12.03** (LWH, MWH) og **12.03** (SST), 34 ind. Hokksund **12.03** (SST), 2 ind. ringmerket Eikersundet **03.04** (SST), 6 par Fiskumvannet **15.04** (CMI), 11-13 ind. Fiskumvannet **23.04** (JML, THO, MMY) - **15.05** (JTF), 3 rugende Fiskumvannet **22.05** (SST), 1 par med egg/unger Fiskumvannet **04.06** (AMÅ, GMJ), 1 par og 2 1K Råen **21.08** (SST) og 1 1K Vestfossen **06.11** (SST).

Vinteren 2010/-11 var meget hard for distriktets svaner. Foto A. Hals.

Sangsvane *Cygnus cygnus* (67 - 95) **62 obs.** **05.01-24.12**

Bl.a. merkbart til stede i Vestfosselva v/Vestfossen gjennom vinteren – bl.a. 31 ad. og 3 1K **07.01** (BHL), 30 ind. **16.01** (LWH, MWH), 32 ind. (28 3K+ og 4 1K) **23.01** (CLO), 25 ind. **27.01** (OSÅ), 55 ind. **29.01** (AHA), 28 ind. **03.02** (LWH), 30 ind. **04.02** (RZA), 50 ind. **05.02** (TGR), 41 ind. **06.02** (JTF), 30 ind. **27.02** (MWH, LWH), 28 ind. **02.03** (LWH), 34 ind. **12.03** (LWH), 34 ind. **12.03** (MWH) og 55 ind. **12.03** (SST). Videre bl.a. 40 ind. Vestfosselva v/Foss-Flesaker **19.03** (SST), 2 ind. over Halshaugen **03.04** (CMI), 15 ind. Råen **09.04** (JÅR, SST, BEL), 6 ad. Råen **23.04** (REN, JBE), 5 ind. Råen **24.04** (JTF, JÅR), 4 1K Fiskumvannet **13.11** (SST), 2 ad. og 3 1K Fiskumvannet **15.11** (AHA) og 15 ind. Vestfosselva v/Smørgrav-Berg **18.12** (SST).

Kortnebbgås *Anser brachyrhynchus* (19 - 23) **34 obs.** **03.04-06.11**

Trakk til normale tider vår og høst, bl.a. 2300 ind. Bergsvingen **10.04** (JÅR), 800 ind. ptN Hals **10.04** (AHA), 1500 ind. over kommunen mot N i perioden **19.-27.04** (AHA, JÅR, TGR, JTB, SST), 50 ind. Fiskumvannet **15.05** (JTF), 500 ind. over Bergsvingen **21.-22.09** (MSJ), 200 ind. Fiskumvannet **23.09** (HJN, SST), 150 ind. ptS Halshaugen **24.09** (AHA) og 165 ind. ptS Bergsvingen **24.09** (SST, MSJ), 165 ind. rastende Hegstad **24.09** (SST), 150 ind. rastende Fiskumvannet **25.09** (SST) og **29.09** (MSJ), 140 ind. på Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ). 120 ind. rastende Fiskumvannet **04.10** (EKR) og 4 ind. Fiskumvannet **06.11** (SST).

Grågås *Anser anser* (34 - 65) **89 obs.** **09.03-02.10**

Fast gjest hele sommerhalvåret – bl.a. 11 ind. Hokksund **26.03** (CMI, MHE, CLO), 26 ind. Sørby **27.03** (SST), 50 ind. Sem **31.03** (AHA) og **01.04** (AHA), 30 ind. Bergsvingen **03.04** (TGR, HJN, MSJ), 3 ind. Kolbrekkvannet N **16.04**

(HJN), 19 2K+ Sandøra **15.05** (SST), 10 pulli Bergsvingen **21.05** (JÅR). 13 ind. Hokksund **28.05** (SST, BEL, PØK). 8 ad. og 11 pulli **08.06** (TGR). 200-350 ind. Sem/Bomenga/Bergsvingen **01.-21.08** (AHA, CMI, EKR), 100 ind. Vestfossen **18.08** (AHA) og Kolbrekkvannet **20.08** (HJN), 38 ind. Hals **29.08** (AHA), 45 ind. over Hokksund **05.09** (OSÅ), 60 ind. Kolbrekkvannet N **14.09** (HJN) og 95 ind. ptV Bergsvingen **16.09** (EKR).

Stripegås *Anser indicus* **2 obs.** **04.05-11.05**
1 ind. Horgen **04.05** (JLH, CMI) og 1 ind. næringssøkende Sem **11.05** (FGR).

Kanadagås *Branta canadensis* **(50 - 99)** **87 obs.** **02.03-04.12**
Relativt vanlig innslag i 2011 – bl.a. 23-36 ind. Bergsvingen **26.-29.03** (JÅR, TGR, MSJ, HJN), 31-70 ind. samme sted **02.04** (TGR, MSJ, JFT, SST), 9 ind. Halshaugen **03.04** (CMI), 4 ind. Jungerbekken/Kolberg tjernsmyrene S **11.04** (AHA), 16 Fiskumvannet **18.04** (EKR), 6 pulli/1K Bogen **05.06** (SST), 6 ind. Junger **16.** og **21.07** (AHA), 13 ind. Fiskumvannet **11.08** (LWH), 12 ind. over Vestfossen **30.08** (AHA), 80-100 ind. Fiskumvannet **10.09-11.10** (MSJ, RZA, SST, EKR), 100 ind. Hals **25.09** (AHA), 47 ind. Bergsvingen **16.10** (SST, MSJ), 65 ind. Fiskumvannet **16.10** (SST) og 17 ind. samme sted **04.12** (SST).

Hvitkinngås *Branta leucopsis* **(2 - 7)** **1 obs.**
6 ind. Loesmoen **19.08** (TST).

Knoppand *Cairina moschata* **4 obs.** **20.03-04.05**
2 ind. Vestfossen **20.03** (JTF), 2 i par Sundet **02.-03.04** (SST), 1 ♂ Sundet **04.05** (TSO).

Brunnakke *Anas penelope* **(26 - 59)** **48 obs.** **15.04-06.11**
Stort sett kun ved Råen/Fiskumvannet i 2011 - bl.a. 7 ind. **15.04** (CMI), 5 ♂♂ og 2 ♀♀ **17.04** (JÅR), 3-4 par **22.04-21.05** (JÅR, JTF, TGR), 1 par Råen **10.06** (JTF), 15 ind. Råen **11.06** (BEL), 3 ♂♂ Råen **11.** og **12.06** (SST, JÅR), 1 ♀ m/1 pullus Råen **02.07** (JÅR), 5 ♂♂ Råen **10.07** (JÅR), 17 ind. Fiskumvannet **10.09** (SST, TGR, BEL), 20 ind. Fiskumvannet **13.** og **18.09** (hhv. EKR og RZA), 27 ind. Fiskumvannet **08.10** (SST) og 4 ♂♂ og 3 ♀♀ Fiskumvannet **06.11** (SST). Dessuten 2 ind. Bomenga **21.08** (SST).

Krikkand *Anas crecca* **(48 - 73)** **91 obs.** **03.04-06.11**
Stort sett kun ved Råen/Fiskumvannet i 2011, bl.a. 25-70 ind. Råen/Fiskumvannet **16.-30.04** (JÅR, SST, LWH, MWH, JML, THO, MML, REN, JBE, JTF), 20 ind. Råen **01.05** (SST), 15 ♂♂ Råen **12.06** (JÅR), 31 ind. Råen **13.06** (JTF), 14 ind. Råen **25.06** (EKR). 10 ♀♀ og 20 ♂♂ Råen **02.07** (JÅR), 15 ad. og 2 pulli Råen **06.07** (JÅR), 20-40 ind. Råen/Fiskumvannet **10.07-18.09** (JÅR, RZA, LWH, MWH), SST, TGR, BEL). Dessuten bl.a. 60 ind. Fiskumvannet **24.09** (SST) og 11 ind. Fiskumvannet **06.11** (SST). Utenom Fiskumvannet 1 par Vestfossen **03.04** (JTF), 2 ind. Kolberg tjern **17.04** (TGR), 1 ♂ Gortjern **01.05** (SST) og 1 ♀ Totjern v/Høgåsen **16.07** (AHA).

Stokkand *Anas platyrhynchos* **(92 -203)** **236 obs.** **05.01-31.12**
Den aller vanligste andearten gjennom hele året – bl.a. 50-120 ind. Vestfossen **05.-03.04** (CMI, LWH, BHL, LWH, MWH, CLO, OSÅ, AHA, RZA, TGR, JFT, SST) og 140 ind. Drammenselva v/Hokksund **06.02** (JTF). Dessuten fra Fiskumvannet/Råen i hekkingen bl.a. 1 ♀ og 5 pulli **21.05** (JÅR), 8 pulli/1K **22.05** (SST), 2 ♀♀ og 5 pulli **22.05** (JÅR), 1 ♀ og 4-8 pulli **29.05** (JTF, JÅR), 8 pulli/1K **29.05** (SST, BEL, PØK), 1 ♀ og 6 pulli **02.06** (JÅR), 11 pulli/1K **11.06** (SST), 1 ♀ og 6 pulli **12.06** (LWH, MWH), 2 ♀♀ og 17 pulli **12.06** (JÅR), 2 ♀♀ og 14 pulli **02.07** (JÅR), 1 ♀ og 5 pulli **06.07** (JÅR), 5 ♀♀ og 6 pulli **08.07** (JÅR) og 5 ♀♀ og 5 pulli **10.07** (JÅR). Mot slutten av året bl.a. 100-140 ind. Vestfossen **06.** og **15.11** (hhv. SST og AHA) og 50-90 ind. Vestfossen **04.-31.12** (OSÅ, SST, AHA).

Stjertand *Anas acuta* **4 obs.** **16.04-21.08**
1 par Fiskumvannet **16.04** (SST), 2 ind. Fiskumvannet **16.04** (LWH, MWH), 1 par Råen **17.04** (JÅR) og 1 hunnf. ind. Bomenga **21.08** (SST).

Taffeland *Aythya ferina* **2 obs.** **30.04-15.11**
1 ♂ Råen **30.04** (JÅR) og 1 ♂ Fiskumvannet **15.11** (AHA).

Toppand *Aythya fuligula* **(62 - 119)** **79 obs.** **05.01-18.12**
Nærmest helårsfugl – bl.a. 3-6 ♂♂ Vestfossen i perioden **05.01- 12.03** (CMI, LWH, MWH, CLO, RZA, AHA, TGR, JTF, SST), 11 ♂♂ og 2 ♀♀ Vestfossen **07.01** (BHL), 7 ind. Vestfossen **06.02** (JTF) og Fiskumvannet **18.04** (EKR),

20 ind. Fiskumvannet **22.04** (JÅR) og **23.04** (JML, THO, MMY). 30 ind. Råen **23.04** (REN, JBE, JÅR), 15 ind. Fiskumvannet **15.05** (JTF), 6 ♂♂ og 3 ♀♀ Fiskumvannet **15.05** (SST), 4 ♂♂ Fiskumvannet **26.05** (EKR), 2 ♂♂ Røkebergtjerna **28.05** (JTF), 10 ind. Fiskumvannet **10.08** (EKR), 12 ind. Fiskumvannet **18.09** (RZA), 8 ♂♂ og 3 hunner Fiskumvannet **24.09** (SST), 10 ind. Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ), 10 ind. Fiskumvannet **11.** og **16.10** (SST), 13 ind. Fiskumvannet **13.11** (SST), 10 ♂♂ og 2 ♀♀ Fiskumvannet **20.11** (SST), 30 ind. Fiskumvannet **04.12** (SST) og 4 ind. Sundhaugen **18.12** (SST).

Bergand *Aythya marila* (2 - 2) **1 obs.**
1 ♂ Fiskumvannet **18.09** (RZA).

Havelle *Clangula hyemalis* **1 obs.**
1 par Fiskumvannet **15.05** (JTF, JÅR, SST).

Svartand *Melanitta nigra* (8 - 2) **2 obs.** **05.05-06.11**
1 par Fiskumvannet **05.05** (EKR) og 2 hunnf. ind Fiskumvannet **06.11** (SST).

Kvinand *Bucephala clangula* (100 - 215) **189 obs.** **05.01-31.12**
Inntil 6-7 ind. i ulike, åpne partier av Vestfoss- og Drammenselva v/Hokksund **05.01 – 09.04** CMI, LWH, BHL, MWH, CLO, OSÅ, RZA, TGR, JTF, SST, JGY, GER, HJN, MHE, CLO, MSJ, JÅR) og 15 ind. Fiskumvannet **09.04** (SST, MSJ, JTB, BEL, TGR). Spredt i skogstraktene hele sommerhalvåret som hekkefugl og mot slutten av året bl.a. 33 ind. Fiskumvannet **16.10** (SST), 10-13 ind. Fiskumvannet **06.11** (SST), **15.11** (AHA) og **04.12** (SST).

Siland *Mergus serrator* (27 - 39) **29 obs.** **22.04-02.10**
Fra 20112 bl.a. 1 par Råen/Fiskumvannet **22.** og **30.04** (JÅR), 2 ♂♂ Tjuvøya **25.04** (JÅR), 1 par Fiskumvannet **01.05** (JML, ONO, SST), 1 par Fiskumvannet **07.05** (TGR) og **15.05** (ASØ, JÅR), 2 ind. Fiskumvannet **15.** og **16.05** (SST), 1 par Fiskumvannet **16.05** (TGR), **18.05** (EKR) og **21.05** (JÅR), 5 ind. Fiskumvannet **22.05** (SST), 1 par Fiskumvannet **26.05** (EKR) og **04.06** (AMÅ, GMJ). 2 ind. Bånepina **05.06** (SST), 1 par Stryken **08.06** (TGR), 1 par Fiskumvannet **15.06** (LWH), 6 ind. Fiskumvannet **13.08** (SST), 1 ♀ og 5 1K Fiskumvannet **14.08** (JLH), 10 ind. Fiskumvannet **21.08** og **24.09** (SST) og 1 ind. Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ).

Laksand *Mergus merganser* (39 - 63) **57 obs.** **06.01-04.12**
Inntil 6-7 ind. av begge kjønn i ulike, åpne partier av Vestfosselva og Drammenselva ved Hokksund i perioden **06.01 – 06.04** (LWH, CMI, MWH, CLO, OSÅ, AHA, RZA, TGR, JTF, SST, HRØ), 8 ind. Eikernsundet **06.04** (JTF), 2 par Fiskumvannet **15.04** (CMI), 2 ♂♂ Fiskumvannet **18.04** (EKR) og Tjuvøya **25.04** (JÅR), 3 ♀♀ Tjuvøya **05.05** (JÅR), 5 ind. Råen **20.08** (LWH, MWH), 10 ind. Fiskumvannet **13.11** (SST), 4 ind. Fiskumvannet **15.11** (AHA), 7 ♂♂ Fiskumvannet **20.11** (SST) og 10 ♂♂ samme sted **04.12** (SST).

Jerpe *Bonasa bonasia* (5 - 14) **28 obs.** **02.01-26.12**
1-2 ind i skogstraktene gjennom hele året. Dessuten bl.a. 1 ♀ og 6 1K Butjern **21.06** (HJN, TBA), 3 1K Ospåsen **16.07** (AHA) og 1 ♀ og 6 1K Junger **21.07** (AHA).

Vår minste skogshøne – jerpa, har bestandsmessig klart seg brukbart de siste årene. Foto: NN.

- Orrfugl *Tetrao tetrix*** (16 - 23) **23 obs.** **17.01-13.10**
 Spredt enkeltvis og i smågrupper i skogstraktene hele året. 1 kull på 5 1K Kjellertjern **08.08** (HJN). Dessuten felte jegere organisert gjennom Vestsiden JFF i fjor 48 orrfugl (VJFF-statistikk).
- Storfugl *Tetrao urogallus*** (13 - 16) **13 obs.** **24.04-12.11**
 Spredt enkeltvis og i smågrupper i skogstraktene hele året. Dessuten bl.a. 2 1K ♂♂ Skogsvann **18.08** (HJN). I tillegg - jegere organisert gjennom Vestsiden JFF felte i fjor 43 storfugl (VJFF-statistikk).
- Fasan *Phasianus colchicus*** **1 obs.**
 ♀ og ♂ ved Horne **22.10** (ITS).
- Vaktel *Coturnix coturnix*** **12 obs.** **03.06-17.08**
 1 ind. sang/spill Bergsvingen **03.-04.06** (SST, BEL), 2 ind. sang/spill Skjoldhorne **04.06** (SST), 1 ind. sang/spill Skjelbred **07.06** (FGR), 1 ind. sang/spill Bryn **11.06** (SST), 1 ind. sang/spill Bergsvingen **12.06** (BEL, EBS), 1 ind. Bergsvingen **26.06** (EKR), 1 ind. sang/spill Bergsvingen **11.07** (EKR), 2 ind. sang/spill Bergsvingen **16.07** (LWH, MWH), 1 ind. lokkelyder Bergsvingen **10.08** (LWH) og 2 1K Nedre Bergsplassen **17.08** (AHA).
- Storlom *Gavia arctica*** (8 - 20) **10 obs.** **10.04- 14.09**
 Gjennomsnittlig ankomstdato: **23.04 (26 år)**. For 2011 bl.a. 1 ind. Bergsvingen **10.04** (JÅR), 1 ind. Fiskumvannet **22.04** (JÅR), 1 ♂ Fiskumvannet **09.05** (TGR), 2 ind. Kolbrekkvannet N **31.05** (HJN, TBA), 2 ad. Kolbrekkvannet N **21.06** (HJN, TBA), 1 pullus Kolbrekkvannet N **21.06** (HJN, TBA), 1 ad. med egg/unger Kolbrekkvannet N **04.07** (HJN), 7 ind. Kolbrekkvannet N **20.08** (HJN) og 2 ind. Kolbrekkvannet N **14.09** (HJN).
- Dvergdykker *Tachybaptus ruficollis*** (10 - 23) **2 obs.** **03.03-06.11**
 3 ind. Vestfosselva v/Vestfossen **03.02** (SST) og 2 ind. Fiskumvannet **06.11** (SST).
- Toppdykker *Podiceps cristatus*** (61 - 113) **84 obs.** **14.04-18.12**
 Fra Fiskumvannet/Råen – bl.a. 10 ind. **16.04** (SST) og **17.04** (JÅR), 6 ind. **18.04** (EKR) og **22.04** (JÅR), 10 ind. **23.04** (JML, THO, MMY, REN, JBE), 10-11 ind. **24.04** og **25.04** (JFT, SST, TGR, JTB), 8 ind. **01.05** (SST), 7 ind. **05.05** (EKR), 10 ind. **15.05** (JTF), 5 ind. **18.05** (EKR), 13 ind. **22.05** (SST), 4-7 ind. **22.05–12.06** (JÅR, EKR, SST, TGR, LWH, MWH), 2 ad. og 2 pulli **11.07** (EKR), 5 ad. og 2 1K **10.08** (EKR), 7 ad. og 3 1K **13.08** (SST), 10 ad. og 2 1K **14.08** (JLH), 4 ad. og 1 1K **21.08** (LWH, MWH), 8 ad. og 1 1K **21.08** (SST), 6 ad. og 2 1K **28.08** (SST, EKR), 6 ad. og 3 1K **10.09** (SST, TGR, BEL), 7 ind. **02.10** (SST, MSJ), 2 ind. **13.11** og **04.12** (SST). I tillegg 1 ind. Eikeren N **18.12** (SST).
- Horndykker *Podiceps auritus*** (2 - 8) **5 obs.** **23.04-04.10**
 Kun observert ved Fiskumvannet - 2 ind. **23.04** (JML, THO, MMY, JTB), 1 1K **10.09** (SST, TGR, BEL). 1 1K **16.09** (MSJ), 1 1K **18.09** (RZA) og 1 ind. **04.10** (EKR).
- Storskarv *Phalacrocorax carbo*** (35 - 41) **24 obs.** **06.04-18.12**
 30 ind. over Bergsvingen **06.04** (HJN, MSJ), 8 ind. over Fiskumvannet **23.04** (JML, THO, MMY), 20 ind. over Fiskumvannet **21.08** (WH, MWH), 3 ind. Fiskumvannet **10.09** (SST, TGR, BEL), 7 ind. over Bergsvingen **17.09** (MSJ), 105 ind. ptS Bergsvingen **25.09** (SST, MSJ, BEL), 2 ind. Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ), **08.10** (SST) og **16.10** (SST), 5 ind. hhv. Fiskumvannet, Bånepina og Holtøya **04.12** (SST). 4 ind. over Gunhildrud **07.12** (AHA). 1 ind. over Eikernsundet, 5 ad. Bånepina og 2 ind. Holtøya **18.12** (SST).
- Gråhegre *Ardea cinerea*** (35 - 58) **39 obs.** **27.03-21.08**
 2 ind. Bergsvingen **27.03** (TGR, HJN, MSJ) og **28.03** (HJN). (JTF). 2 ind. Fiskumvannet **06.-18.04** (EKR, SST, MSJ, JTB, BEL, TGR) og 1 ad. m/reir og egg/unger Rud **30.06** (SST), samt 2 ind. **02.07** (SST), 7 ind. **11.07** (EKR), 2 ind. **10.08** (EKR), 2 1K **13.08** (SST) og 2 ind. **21.08** (LWH, MWH) – alt ved Fiskumvannet. Dessuten 3 ind. Hals **06.08** (CMI, AHA). For øvrig observasjoner av enkeltindivider på strekningen Fiskumvannet-Bergsvingen.
- Vepsevåk *Pernis apivorus*** (4 - 8) **8 obs.** **14.05-18.07**
 2 ind. Hegstad **16.05** (SST), 3 ind. Råen **13.06** (JTF), 1 ind. Hals **18.06** (AHA), 1 ind. Råen **08.07** (JÅR), 1 ♂ Dunserudhagan **08.08** (JTB), 1 ind. Fiskumvannet **21.08** (SST), 1 ad. ind over Dunserudhagan **28.08** (JTB) og 1 ind. Bergsvingen **11.09** (RZA).

Glente <i>Milvus milvus</i>		1 obs.	Godkjent av LRSK
1 ind. Bergsvingen 10.08 (LWH).			
Havørn <i>Haliaeetus albicilla</i>	(1 - 2)	5 obs.	18.01-25.09
Obs. Drammenselva v/Hokksund 18. og 19.01 (GCH). Dessuten 1 ind. over Drammenselva v/Hokksund 05.03 (BEL), 1 1K+ Bergsvingen 24.09 (MSJ, JTB, SST) og 1 2K+ Bergsvingen 25.09 (SST, MSJ).			
Sivhauk <i>Circus aeruginosus</i>	(17 - 24)	11 obs.	20.04-25.09
1 ♂ Råen/Fiskumvannet 22.04 (JFT, JÅR), 1 ind. Fiskumvannet 07.05 (TGR), 1 ad. ♀ Hegstadmyra 15.05 (FGR), 1 ♀ Fiskumvannet 15.05 (JÅR), 1 2K+ hunnf. over Sem 03.06 (HHV, KDL), 1 hunnf. Råen 13.06 (JTF), 1 par Råen 25.06 (LWH, MWH), 1 ad. ♂ over Fiskumvannet 29.06 (MSJ), 3 ind. Fiskumvannet 21.08 (LWH, MWH) og 1 1K Fiskumvannet 28.08 (SST, EKR).			
Myrhauk <i>Circus cyaneus</i>	(6 - 2)	5 obs.	19.09-29.09
1 ♀ over Bergsvingen 19.-22.09 (MSJ, AGA) og 1 ♂ Bergsvingen 27.09 (HJN, MSJ).			
Hønsehauk <i>Accipiter gentilis</i>	(17 - 40)	32 obs.	05.03-04.12
Fugler av begge kjønn og alle aldre ble sett spredt over det meste av kommunen i 2011 .			
Spurvehauk <i>Accipiter nisus</i>	(29 - 39)	67 obs.	16.01-31.12
Fugler av begge kjønn og alle aldre ble sett spredt over det meste av kommunen i 2011 .			
Musvåk <i>Buteo buteo</i>	(59 - 75)	121 obs.	21.03-07.10
Den kanskje vanligste rovfuglen - i det minste gjennom sommerhalvåret. Ble sett regelmessig over d meste av kommunen fra seint mars til tidlig oktober .			
Fjellvåk <i>Buteo lagopus</i>	(2 - 2)	1 obs.	
1 ind. Fiskumvannet 09.04 (SST, JTB, BEL, TGR).			
Kongeørn <i>Aquila chrysaetos</i>	(4 - 6)	5 obs.	00.06-26.12
1 par på skermet lokalitet i juni (TGU). 1 ungfugl Eikern i november (NNN). 1 ind. Bingen 01.12 (JTB). 1 ad. over Kofstad 06.12 (JTB). 2 ad. over Flårud 26.12 (JTB).			
Fiskeørn <i>Pandion haliaetus</i>	(15 - 26)	14 obs.	16.04-08.08
Gjennomsnittlig ankomstdato: 16.04 (29 år) . To vellykkede hekkinger i 2011 med hhv. 2 og 3 unger på skjermde lokaliteter (via LRSK Buskerud). Øvrige observasjoner: 1 ind. 16.04 (JÅR), 1 ind. 16.04 (TGR), 1 ind. 17.04 (JÅR), 1 ind. 25.04 (TGR, SST, JTB), 2 ind. 30.04 (JÅR). 1 ind. 07.05 (TGR). 1 ind. 07.05 (SST). 1 ind. 16.05 (JÅR) – alt ved Fiskumvannet. Dessuten 1 ind. Røkeberg tjerna 28.05 (JTF), Kolbrekkvannet 21.06 (HJN, TBA) og 04.07 (HJN), samt Dunserudhagan 08.08 (JTB).			
Tårnfalk <i>Falco tinnunculus</i>	(6 - 27)	17 obs.	05.04-04.10
1 ♂ Bomenga 05.04 (MSJ) og Bergsvingen 06.04 (HJN, MSJ), 1 ind. Bergsvingen 07.04 (HJN, MSJ), Øyvannet 09.04 (HJN), Fiskumvannet 09.04 (SST, JTB, BEL, TGR), Hegstad 22.04 og 07.05 (JÅR) og over Hoensmarka grustak 15.07 (EKR), 1 ad. ♂ over Bergsvingen 05.09 (MSJ), 1 1K Fiskumvannet 10.09 (SST, TGR, BEL), 1 ind. Bergsvingen 19.09 (MSJ), 20.09 (MSJ), 21.09 (MSJ), 22.09 (MSJ) og 27.09 (HJN, MSJ), 1 ♂ Bergsvingen 23.09 (HJN, MSJ) og 1 ♀ Bergsvingen 04.10 (HJN, MSJ).			
Dvergfalk <i>Falco columbarius</i>	(9 - 18)	31 obs.	25.03- 16.10
1 ind. Bergsvingen 25.03 (HJN), 29.03 (HJN, MSJ, TGR) og 30.03 (EKR, MSJ), 1 ♂ Bergsvingen 27.03 (TGR, HJN, MSJ, SST), 02.04 (TGR, MSJ), 03.04 (JTF) og 03.04 (TGR, HJN, MSJ), 1 ♀ Bergsvingen 01.04 (HJN, MSJ), 03.04 (TGR, HJN, MSJ) og 07.04 (MSJ), 1 ind. Fiskumvannet 21.08 (SST) og Måsnesmyra 22.08 (EKR), 2 ind. Fiskumvannet 28.08 (SST, EKR), 1 ind. Bergsvingen 05.09 (MSJ), 11.09 (RZA), 13.09 (EKR, MSJ), 15.09 (MSJ), 19.09 (MSJ), 21.09 (MSJ), 22.09 (MSJ), 23.09 (HJN, MSJ) og 24.09 (SST, MSJ), 1 ind. over Fiskumvannet 16.09 (MSJ) og Halshaugen 25.09 (AHA), 1 1K Bergsvingen 25.09 (SST, MSJ, BEL), 1 ind. Bergsvingen 28.09 (HJN, TBA, MSJ), 30.09 (HJN, MSJ) og 12.10 (MSJ), 1 ind. over Fiskumvannet 29.09 (MSJ) og 1 hunnf. ind. Bryn 16.10 (SST).			

Lerkefalk *Falco subbuteo* (11 - 13) **16 obs.** **07.05-27.09**
1 ad. Dunserudhagan **08.05** (JTB), 1 ind. **27.05** (LBL), **08.06** (CMI), 1 ad. ♀ **14.06** (MSJ), 1 ad. hunnf. **29.06** (MSJ), 1 ind. **02.07** (SST) og 1 ind. **16.09** (MSJ) – alt ved Fiskumvannet., **21.08** (LWH, MWH) og **21.08** (SST), 1 ind. Hals **28.05**, **20.08** og **02.09** (AHA), 1 ind. Darbu **15.07** (BTB), 1 ind. Kolbergtjern **31.08** (MSJ) og 1 ind. Bergsvingen **11.09** (RZA) og **27.09** (HJN, MSJ).

Vandrefalk *Falco peregrinus* (7 - 22) **54 obs.** **12.01-29.12**
1 ind. Bergsvingen **12.01** (LWH, HJN), og **16.01** (MWH, LWH), 1 ind. beskyttet lok. **01.02** (CMI, EMI), 1 ♂ på beskyttet lok. **06.02** (JTF), 2 ad. (♂♀) Bergsvingen **03.09** (JTB), **04.09** (SST, JTB, MSJ), **05.09** (MSJ, RZA), **17.09** (MSJ), **22.09** (MSJ, AGA), **27.09** (HJN, MSJ), **04.10** (HJN, MSJ) og **14.10** (MSJ), 1 ♂ Bergsvingen **30.09** (HJN, MSJ), 2 ♀♀ Bergsvingen **12.10** (HJN) og 1 ind. Bergsvingen/Sem i perioden **12.09 - 29.12** (HJN, EKR, MSJ, SST, BLE, TBA, CMI, JTB, AGA, TGR, JTB og AHA), samt 1 ind. Hegstad i oktober (MSJ, ITS).

Vannrikse *Rallus aquaticus* (8 - 2) **3 obs.** **21.05-07.06**
1 ind. sang/spill Rudstua **21.-22.05** (SST) og 1 ind. m/lokkelyd Flesaker **07.06** (JÅR).

Sivhøne *Gallinula chloropus* (1 - 8) **4 obs.** **16.04-28.08**
1 ind. **16.04** (SST), 1 ind. **16.04** (LWH, MWH), 1 1K **14.08** (JLH) og 1 1K **28.08** (SST, EKR) - alt ved Fiskumvannet.

Sothøne *Fulica atra* (69 - 123) **74 obs.** **05.01-31.12**
Fra Fiskumvannet i 2011 bl.a. 2 ind. **16.04** (SST), 4 ind. **16.04** (LWH, MWH), 6 ind. **23.04** (JML, THO, MMY), 10 ind. **24.04** (JTF), 4 ind. **25.04** (SST, TGR, TB), 1 par **29.04** (RZA), 2 par **01.05** (SST), 3 ind. **05.05** (EKR), 5 ind. **07.05** (JÅR), 8 ind. **15.05** (JTF), 4 ind. **15.05** (JÅR) og **18.05** (EKR), 4 rugende ind. **22.05** (SST), 1 par m/reir (egg/unger) **04.06** (AMÅ, GMJ), 3 ind. **08.07** (JÅR), 4 ind. **21.08** (SST), 8 ind. **24.09** (SST), 10-19 ind. **02.10-13.11** (SST, MSJ, EKR), 5 ind. **15.11** (AHA) og 9 ind. **20.11** (SST). Dessuten 1-2 ind. Vestfosselva v/Vestfossen **05.01-03.04** (CMI, LWH, BHL, MWH), CLO, AHA, TGR, JTF, SST, MHE) og **31.12** (AHA).

Trane *Grus grus* (18 - 64) **90 obs.** **03.04-29.08**
Et relativt vanlig innslag ved Fiskumvannet og områdene vest for Vestfossen fra tidlig april og til ut august. Opptil sju fugler ble ett samtidig i hekkeperioden.

Tjeld *Haematopus ostralegus* (1 - 1) **5 obs.** **16.04-08.06**
1 ind. Fiskumvannet **16.04**(SST), 1 ind. over Fiskumvannet **16.04** (LWH, MWH), 2 ind. Fiskumvannet **01.05** (JMY, ONO), 1 ind. Hokksund **28.05** (SST, BEL, PØK) og 1 ad. Stryken **08.06** (TGR).

Dverglo *Charadrius dubius* (1 - 6) **8 obs.** **16.05-10.07**
1 ind. Råen **16.05** (JÅR), 1 par i parring Råen **21.05** (JÅR), 2 ind. Råen **22.05** (JÅR), 1 ind. Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), 1 ind. Råen **29.05** (SST), 1 ind. Råen **02.06** (JÅR), 1 ind. Råen **08.07** (JÅR) og 1 1K Råen **10.07** (JÅR).

Sandlo *Charadrius hiaticula* (6 - 4) **4 obs.** **13.08-10.09**
1 1K **13.08** (SST) 1 ind. **14.08** (JLH), 1 ind. **22.08** (EKR) og 1 1K **10.09** (SST) – alt ved Fiskumvannet/Flesaker.

Heilo *Pluvialis apricaria* (25 - 11) **12 obs.** **16.04-10.09**
2 ind. **16.04** (AHA), 2 ind. **25.04** (AHA) og 3, 8 og 5 ind. hhv. **04.08** (AHA), **06.08** (CMI, AHA) og **10.08** (AHA) – alt ved Hals. Fra Fiskumvannet 3 ind. **24.04** (JTF), 4 ind. **01.05** (SST), 1 ind. **15.05** (JTF), 4 ind. **14.08** (JLH), 1 ind. **21.08** (SST), 4 ind. **28.08** (SST) og 1 ind. **10.09** (SST, TGR, BEL).

Vipe *Vanellus vanellus* (51 - 119) **151 obs.** **20.03-10.09**
Fra Fiskumvannet – herunder “Fiskumvannet”, Hegstad og Råen ble det gjort mange observasjoner av vipe i **2011** (JTF, MWH, LWH, TGR, MSJ, CMI, MHE, CLO, HJN, SST, EKR, JÅR, OSÅ, JTB, BEL, JMY, THO, MML, REN, JBE, JMY, LBL, PØK, RSO, AMÅ, GMJ, THK).
Alt er slått sammen, fordi når én observatør angir 10 ind. ved “Råen” og andre samme dag sier 10 ind. ved “Fiskumvannet” er det vanskelig å si om dette er 20 til sammen, eller om det er dobbeltrapporteringer – bl.a. pga. ulike oppfatninger om selve lokalitetsavgrensningene .
Ved Råen ble det i hekkesesongen sett inntil 10 rugende individer **29.05** (SST, BEL, PØK) og 3-7 reirunger i perioden **17.05-08.07** (JTF, JÅR, SST). Ved Hegstad og “Fiskumvannet” ble det i hekkeperioden rapportert inntil

15 voksne ind. (TGR **03.05**) og inntil 3 reirunger (SST **03.06**). Ved Bergsvingen ble det på vårtrekket fram mot midten av april notert inntil 52 ind. (HJN og MSJ **29.03**).

For øvrig 10 ind. Sørby **02.04** (SST), 55 ind. over Darbu **04.04** (TGR), 3 ind. Skjelbred **16.05** (JÅR), 1 ind. Tjuvøya **04.06** (JÅR), 3 ind. Flesaker **11.07** (EKR), 1 ind. Hals **06.08** (CMI, AHA) og 1 ind. Flesaker **10.09** (SST).

Vipa er ikke lenger en vanlig fugl på Øvre Eiker gjennom sommerhalvåret. Foto: A. Hals.

Myrsnipe *Calidris alpina* (3 - 8) **8 obs.** **22.05-02.10**
Kun sett ved/rundt Fiskumvannet - 1 ind. **22.05** (JÅR), 2 ind. **06.07** og **10.07** (JÅR), 1 ind. **19.07** (JÅR). 1 ind. **10.08** (EKR), 1 ind. **21.08** (SST), 4 ind. **24.09** (SST) og 1 ind. **02.10** (SST, MSJ).

Brushane *Philomachus pugnax* (6 - 2) **4 obs.** **23.04-16.07**
1 ♂ **23.04** (REN, JBE), 1 ♂ **07.05** (TGR), 1 ♂ **25.06** (EKR) og 1 ind. **16.07** (JÅR) – alt ved Råen/Fiskumvannet.

Enkeltbekkasin *Gallinago gallinago* (52 - 84) **73 obs.** **05.04-16.10**
73 funn gjennom hele året (JTF, AHA, SST, LWH, MWH, JÅR, TGR, EKR, RZA, JMY, LBL, AMÅ, GMJ, BEL, EBS, JLH og MSJ). Fram til slutten av april opptil 10 ind. ved/rundt Fiskumvannet (JML, THO og MMY **23.04**). Videre 1 ind. Hals **16.04** (AHA) og 4 ind. Kolbergstjern **17.04** (TGR). I hekkeperioden inntil 4 voksne ind. ved Råen (JÅR **15.05** og TGR **16.05**). Dessuten 1 ind. Møyretjern **17.05** (AHA), 1 ind. Flesaker **10.08** og **13.09** (EKR) og 1 ind. Hals **18.09** (AHA). Fra høsttrekket for øvrig kun et fåtall observasjoner – utenom 3 ind. Fiskumvannet **29.09** (MSJ) kun observasjoner av enslige individer.

Dobbeltbekkasin *Gallinago media* **2 obs.** **13.05-15.05**
1-2 ind. sang/spill Fiskumvannet **15.05** (JTF og SST).

Rugde *Scolopax rusticola* (10 - 17) **19 obs.** **09.04-27.12**
1 ind. Fiskumvannet **09.04** (SST) og 2 ind. Hals **16.04** (AHA). For øvrig spredte observasjoner av enkeltindivider ove det meste av skogstraktene (SST, AHA, CMI, JTF og JÅR). Dessuten 1 ind. m/permanent revir Barlindmyra **07.07** (KBJ), 2 ind. Hals **06.11**, 1 ind. Ospåsen **19.11** og 1 ind. Hals **27.12** (alt AHA).

Småspove *Numenius phaeopus* (5 - 7) **1 obs.**
1 ind. Råen **15.05** (JTF).

Storspove *Numenius arquata* (14 - 22) **9 obs.** **03.04-14.08**
1 ind. over Bergsvingen **03.04** (TGR, CMI), 1 ind. Halshaugen **09.04** (AHA), 1 hann Fiskumvannet **22.04** (JÅR), 1 ind. Fiskumvannet **24.04** (JÅR), 2 ind. Råen **13.06** (JTF), 1 ind. Fiskumvannet **19.06** (JTF), 1 ind. over Bergsvingen **10.08** (LWH), 1 ind. Flesaker **13.08** (SST) og 1 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH).

Sotsnipe <i>Tringa erythropus</i>		2 funn	09.06-18.06
Opptil 21 ind. Råen 09.-18.06 (PØK, SST, TGR, JTB).			
Rødstilk <i>Tringa totanus</i>	(6 - 16)	13 obs.	25.04-14.08
Kun sett ved Fiskumvannet/Råen – 1 ind. 25.04 (TGR, SST, JTB), 1 ind. 15.05 (JTF), 2 ind. 16.05 og 1 ind. 17.05 (JÅR). 2 ind. 18.05 (EKR) og 02.06 (JÅR), 1 ind. 10.06 (JÅR), 25.06 (EKR), 07.07 (BEL) og 10.07 (JÅR), 2 ind. 19.07 (JÅR) og 1 ind. 14.08 (JLH).			
Gluttsnipe <i>Tringa nebularia</i>	(23 - 16)	31 obs.	30.04-20.08
Kun sett ved Fiskumvannet/Råen i 2011 – 2 ind. 01.05 – 12.06 (SST, JÅR, TGR), 3 ind. Råen 19.06 (JTF) og 25.06 (LWH, MWH), 2-9 ind. 06.07 - 20.08 (JÅR, BEL, LWH, EKR, JTF), MWH). For øvrig kun enkeltindivider.			
Skogsnipe <i>Tringa ochropus</i>	(25 - 62)	61 obs.	02.04-19.07
Fra 2011 bl.a. 1 ind. Bergsvingen 02.04 (TGR, MSJ), 7 ind. Råen 05.04 (JTF) og 3 ind. Råen 09.04 (SST, BEL). Seinere i april inntil 4 individer ved/rundt Fiskumvannet (CMI, JÅR, SST, LWH, MWH, JML, THO, MMY, REN, JBE). I skogstraktene 1-2 individer (AHA, TGR, JÅR, SST, JTF, HJN, TBA). I juni/juli inntil 5 ind. ved Råen - 2 ind. 18. og 19.06 (JTF), 2 ind. 02.07 (JÅR), 3 ind. 06. og 08.07 (JÅR), 2 ind. Råen 10.07 (LWH), 5 ind. 10.07 (JÅR), 2 ind. 15.07 (EKR) og 3 ind. 16.07 (JÅR). I tillegg 1 ind. Grasåsen 19.06 og Ospåsen 20. og 28.06 (AHA).			
Grønnstilk <i>Tringa glareola</i>	(28 - 32)	40 obs.	25.04-24.07
Utenom 1 ind. Tjuvøya 04.06 (JÅR) og 1 ind. Sandøra 08.06 (TGR) kun notert ved Råen/Fiskumvannet og stort sett 1-5 ind. hver gang (TGR, SST, RZA, JÅR, EKR, JTF, BEL, PØK), samt 10 ind. 07.05 (JÅR) og 19.06 (JTF), 8 ind. 25.06 (EKR) og 10 ind. 06.07 (JÅR).			
Strandsnipe <i>Actitis hypoleucos</i>	(25 - 25)	34 obs.	07.05-15.07
I fjor bl.a. 1 ind. Fiskumvannet 07.05 (JÅR), 3 ind. Fiskumvannet 15.05 (JTF), 2 ind. Sandøra 15.05 (SST). 1 ind. Råen (SST) og Fiskumvannet 16.05 (TGR), 1 ind. Tørrbekk 21. og 27.05 (SST), 3-4 ind. Røkebergstjerna 27.- 29.05 (JTF), 3 ind. Sandøra 28.05 (SST, BEL, PØK), 3 ind. Kolbrekkvannet N 31.05 (HJN, TBA), 1 varslende par Hakavik motorbane 05.06 (SST), 1 ind. Junger 21.06 og 28.06 (AHA), 2 ind. Kolbrekkvannet N 21.06 (HJN, TBA), 2 ind. Råen 25.06 (EKR), 1 ind. Hellefoss 26.06 (LWH), 1 varslende ind. Kolbrekkvannet N 04.07 (HJN), 2 ind. Junger 08.07 (AHA) og 1 ind. Råen 15.07 (EKR).			
Steinvender <i>Arenaria interpres</i>		1 obs.	
1 hann Råen 11.06 (BEL).			
Hettmåke <i>Larus ridibundus</i>	(12 - 10)	14 obs.	15.04-19.06
Kun ved Fiskumvannet/Råen i 2011 – bl.a. 1 ind. 15.04 (CMI), 6 ind. 16.04 (SST), 2 ind. 17.04 (JÅR), 5 ind. 22.04 (JÅR), 6 ind. 23.04 (JML, THO, MMY), 10 ind. 23.04 (REN, JBE), 6 ind. 24.04 (JTF), 8 ind. 24.04 (JÅR), 1 ind. 24.04 (JÅR), 7 ind. 24.04 (JÅR), 29 ind. 25.04 (SST), 2 ind. 22.05 (SST) og 1 ind. 19.06 (JTF).			
Fiskemåke <i>Larus canus</i>	(43 - 84)	73 obs.	05.04-16.10
Et regelmessig innslag langs hovedvassdragene i kommunen fra tidlig april til midten i oktober. Som hekkefugl bl.a. 3 rungende ind. Sandøra 15.05 (SST) og 12 rugende ind. Bånepina 05.06 (SST). Dessuten bl.a. 30-60 ind. Råen/Fiskumvannet 15.-25.04 (CMI, JÅR, SST, EKR, JML, THO, MML, REN, JBE, JTF) og 76 ind. Fiskumvannet 26.05 (EKR).			
Sildemåke <i>Larus fuscus</i>	(12 - 20)	16 obs.	09.04-28.10
Fra Fiskumvannet/Råen bl.a. 09.04 2 ind. (JÅR, SST, MSJ, JTB, BEL, TGR), 1 ad. og 1 2K Fiskumvannet 24.04 (JÅR), 1 ind. Tjuvøya 05.05 (JÅR), 2 og 1 ind. Fiskumvannet hhv. 15.05 (JÅR) og 22.05 (SST) og 26.05 (EKR), 2 ind. Hokksund 28.05 (SST, BEL, PØK), 10 ind. Fiskumvannet 18.06 (LBL), 6 ind. Fiskumvannet 19.06 (JTF). 1 3K Fiskumvannet 14.08 (JLH), 2 og 1 ind. Hokksund hhv. 25.08 og 28.10 (AGA) og 11 ad. Sem 04.09 (SST).			
Gråmåke <i>Larus argentatus</i>	(34 - 62)	49 obs.	05.01-26.12
Kun inntil 3-4 ind. notert langs hovedvassdragene i kommunen fra årsskiftet og fram til månedsskiftet mai/juni (CMI, LWH, MWH, JTF, SST, TGR, HJN, MSJ, AHA, JTB, BEL, TGR, JÅR, PØK). Seinere bl.a. 10 ind. Drammenselva			

v/Hokksund **28.05** (SST, BEL, PØK) og Fiskumvannet **18.** og **19.06** (LBL, JTF), 125 ind. Sem **04.09** (SST), 20 ind. Bergsvingen **11.** og **13.09** (RZA og EKR, MSJ), 16 ind. Fiskumvannet **16.10** (SST), 80 ind. Hals **02.11** (AHA), 50 ind. Fiskumvannet **06.11** (SST), 200 ind. Bomenga **06.11** (SST), og 11 ind. over Flårud **26.12** (JTB).

Svartbak *Larus marinus* (5 - 6) **6 obs.** **06.02-19.07**
2 ind. Drammenselva v/Hokksund **06.02** (JTF), 1 ind. Hellefossen **27.02** (MWH, LWH), 1 ind. over Bergsvingen **06.04** (HJN, MSJ), 1 ind. Fiskumvannet **15.05** (JÅR), 2 ind. Fiskumvannet **19.06** (JTF) og 1 ind. Råen **19.07** (JÅR).

Alkekonge *Alle alle* **4 obs.** **02.12-07.12**
1 ind. over Fiskumvannet **02.-03.12** (JTB, MSJ) og 1 ind. Baksteval -Gunhildrud **04.** og **07.12** (SST, AHA).

Bydue *Columba livia* (18 - 46) **26 obs.** **02.01-24.12**
Inntil 25 ind. Vestfossen m/omegn gjennom **hele året** (AHA, CMI, LWH, MWH, SST, JFT. Dessuten 1 ind. Fiskumvannet **27.05** (LBL) og inntil 25 ind. i området Sem/Bergsvingen fra **mars** og **ut året** (AHA, SST, LWH), samt 6 ind. Hokksund **25.08** (AGA) og 10 ind. Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK).

Skogdue *Columba oenas* (4 - 8) **17 obs.** **27.03-16.09**
Fra Bergsvingen 1-2 ind. **27.03** (TGR, HJN, MSJ, SST), 1 ind. **29.03** (HJN, MSJ, TGR), 5 ind. **02.04** (SST), 2 ind. **03.04** (JTF, TGR, HJN, MSJ), 1 ind. **04.04** (EKR, HJN, MSJ), 1 ind. **15.09** (MSJ) og 1 ind. **16.09** (EKR). Videre 1 ind. Junger **27.03** (TGR), 1 ind. Halshaugen **05.04** (CMI) og **09.04** (SST), 1 ind. Svartskurden **07.05** (SST, TGR), 1 par Halshaugen **22.05** (AHA), 1 og 3 ind. Råen **25.06** og **06.07** (EKR og JÅR) og 1 ind. Hals **20.08** (AHA).

Ringdue *Columba palumbus* (88 - 205) **213 obs.** **18.03- 18.10**
Notert over hele kommunen i høyst varierende antall. Fra hekkeperioden bl.a. 1 rugende ind. Halshaugen **15.04** (AHA). Dessuten bl.a. 50-70 ind. Fiskumvannet **24.-29.04** (JÅR, SST, TGR, JTB, RZA), 100-200 ind. over Hals **04.** og **06.08** (AHA), 600 ind. Hals **11.08** (AHA), 90-150 ind. Hals **11.-20.08** (CMI, AHA) og 100 ind. Sem og Lunde hhv. **23.08** (AHA) **04.09** (SST).

Gjøk *Cuculus canorus* (10 - 25) **19 obs.** **08.05-12.07**
Gjennomsnittlig ankomstdato: **17.05 (23 år)**. Hørt spredt over det meste av kommunen – Junger **08.05** som er ny tidligrekord for Øvre Eiker (AHA), Ospåsen og Østermoen **09.05** (AHA), Tørrbekk **21.05** og **27.05** (SST), Råen **22.05** (JÅR), Røkebergjtjerna **28.05** (JTF). Røkebergjtjerna **29.05** (JTF). Råen **27.** og **29.05** (SST), Kolbrekkvannet **31.05** og **01.06** (HJN, TBA), Bergsvingen **09.06** (SST), Darbu **11.06** (SST), Østermoen **12.06** (AHA), Sluten **21.06** (AHA), Kolbergåsen **25.06** og Ospåsen **28.06** (AHA) – og aldri mer enn 1 ind. om gangen. Dessuten 1 reirunge matet av fosterforeldre ved Smørgrav **12.07** (CSM).

Spurveugle *Glauclidium passerinum* (3 - 5) **8 obs.** **20.06-21.12**
1 ind. Ospåsen **20.06** (AHA), 1 ind. Geveltsetra **28.10** (HJN, TBA), 2 ind. Øytjern **01.11** (HJN), 1 ind. Øytjern **04.11** (HJN), 1 ind. Øytjern **05.11** og **23.11** (HJN, TBA), 1 ind. Hals **11.12** (AHA) og 1 ind. Bergsvingen **21.12** (JTB).

Kattugle *Strix aluco* (11 - 21) **15 obs.** **12.01-29.12**
1 ind. Hals **12.01** (AHA). 1 ind. Halshaugen og 1 ind. Hals **29.01** (AHA). 1 ind. Hals **05.02** og **19.04** (AHA). 1 ind. Bergsvingen **05.06** (HJN). 2 nyutflytne 1K Lunde **07.06** (FGR). 1 ind. Råen **13.06** (JTF). 1 ind. Bergsvingen **26.06** (EKR) og **27.09** (AHA). 1-2 ind. Hals/Halshaugen **08.10-13.11** (AHA), og 1 ind. Dørja v/E134 **29.12** (AHA).

Hornugle *Asio otus* (4 - 6) **16 obs.** **16.01-25.06**
1 ind. over Ormåsen **16.01** (LWH, MWH), Utflytne 1K Dørja v/Skjelbred **07.06** (FGR), 1 ad. m/3 nyutføtne 1K Dørja v/Skjelbred **08.06** (JTF), 1 ad. og 1-2 1K Dørja v/Skjelbred **09.-11.06** (SST, JÅR), 1 ad. m/2 1K Fiskumvannet **12.06** (BEL, EBS), 2 1K Dørja v/Skjelbred **12.06** (JÅR) og 2 1K m/lokkelyd Skjelbred **25.06** (RZA, EKR).

Jordugle *Asio flammeus* **1 obs.**
1 ind. Bergsvingen **29.03** (TGR, HJN, MSJ).

Perleugle *Aegolius funereus* **2 obs.** **19.03-25.03**
1 ind. hørt **12.03** Bingen (BVA), 1 ind. Jungerkollen **19.03** (AHA) og 1 ind. Jungerkollen **25.03** (AHA, SST, TGR).

Nattravn *Caprimulgus europaeus* (3 – 6) **6 obs.** **27.05-02.07**
1 ind. Tørrbekk **27.05-04.06** (SST), 1 ind. Tørrbekk **04.06** (SST, BEL, TGR, AHA, EKR, ANS), 1 ind. Tørrbekk **05.06** (JTF), 1 ind. Tørrbekk **08.06** (JÅR) og obs. Tryterud **02.07** (KBJ).

Tårnseiler *Apus apus* (40 - 66) **88 obs.** **13.05-27.08**
Gjennomsnittlig ankomstdato: **12.05 (22 år)**. I 2011 1-20 ind. spredt over det meste av kommunen gjennom sommeren - (JTB, JÅR, SST, EKR, AHA, LBL, BEL, PØK, AMÅ, GMJ, TGR, LWH, THK, MWH, JHM, JTB, CMI, JLH). Videre ved Fiskumvannet/Råen 60 ind. **26.05** (EKR), 20 ind. **29.05** (LBL), 30 ind. **29.05** (JÅR), 10 ind. **29.05** (JÅR), 20 ind. **29.05** (SST, BEL, PØK) – mange noteringer samme dag, samt 30 ind. **10.06** (JÅR) og **12.06** (LWH, MWH) og 35 ind. Fiskumvannet **25.06** (EKR).

Vendehals *Jynx torquilla* (6 - 6) **4 obs.** **25.04-29.05**
1 ind. Ospåsen **25.04** (JTF), samt 1 ♂ Ospåsen **16.05**, 1 ♂ Råtavannet **17.05** og ♂ Ospåsen **29.05** (alt AHA).

Gråspett *Picus canus* (11 - 24) **12 obs.** **01.01-12.11**
1 ind. Hals **01.01** og 1 ♀ Hals **27.02** (begge AHA), 1 ind. Halshaugen **03.04** (CMI), og 1 ind. Hals **16.10** (AHA). Dessuten på/ved Ospåsen 1 ind. **24.04** og **30.04** (AHA), 1 ♀ **09.05**, 1 ind. **16.05**, 2 ind. **29.05**, 4 ind. Ospåsen **14.07**, 2 ind. **16.07** (AHA) og 1 ind. **12.11** (alt AHA).

Grønnspekk *Picus viridis* (9 - 17) **18 obs.** **09.04-06.11**
1 ind. Hals og Halshaugen **09.04** (AHA, SST), 1 ind. Fiskumvannet **24.04** (JTF), 1 ind. Flesaker **29.04** (RZA). 1 varslende ind. Junger **03.05** (TGR), 1 ind. Svartskurden **07.05** (SST, TGR), 1 ind. Høgåsen **07.05** (AHA), 1 ♂ Ospåsen **09.05** (AHA), 1 ind. Ospåsen **16.05** og **20.06** (AHA), 1 ind. Flåtjern **17.05** (AHA), 1 ind. Hokksund **11.07** (AKR, RMN), 1 1K ringmerket Hals **27.07** (AHA), 1 ind. Ospåsen **17.08** (AHA), 1 ad. ♂ Dunserudhagan **28.08** (JTB), 1 ind. Darbu **01.09** (FGR) og 1 ind. Hals **02.09** og **06.11** (AHA).

Svartspett *Dryocopus martius* (15 - 28) **35 obs.** **02.04-27.12**
1-2 ind. observert spredt over det meste av kommunen gjennom det aller meste av året - Sandsbakken NR **02.04** (SST), Eikernsundet **03.04** (SST), Halshaugen **05.04** (CMI), Kolbrekkvannet N **16.04** (HJN), Grasåsen **22.04** (AHA), Brekkeåsen **23.04** (JÅR), Ospåsen **24.04**, **09.05**, **16.05**, **29.05**, **20.06**, **08.07**, **14.07**, **16.07**, **25.07**, **05.08** og **17.08** (AHA), Brekktjern **01.05** (JÅR), Junger **03.05** (TGR), Fiskumvannet **15.05** (JTF), Råtavannet **17.05** (AHA), Røkebergjtjerna **28.05** (JTF), Grasåsen **19.06** (AHA), Hals **25.** og **29.06** (AHA), Junger **21.07** (AHA), Fiskumvannet **14.08** (JLH), Butjern **28.10** (HJN, TBA), Kofstad. **06.12** (JTB) og Hals **27.12** (AHA). Dessuten 1 ind. reirbesøk Ospåsen **11.04** (AHA), 1 ind. i bebodd reir Ospåsen **07.05** (SST, TGR, AHA) og 1 1K Hals **25.06** (AHA).

Flaggspett *Dendrocopos major* (97 - 120) **87 obs.** **02.01-30.12**
Kommunens vanligste spetteart notert med 1-4 ind. over hele kommunen gjennom hele året (HJN, AHA, MWH, LWH, TGR, CMI, JÅR, SST, JTB, EKR, AMÅ, GMJ, AKR, RMN, MSJ, TBA). Dessuten 1 ind. reirbygging Halshaugen **09.04** (AHA), 4 varslende ad. Grasåsen **19.06** (AHA), 1 1K ringmerket Hals **29.07** (AHA), 1 ad. ♀ ringmerket Halshaugen **18.09** (AHA) og 2 ♂♂ ringmerket Halshaugen **30.12** (AHA).

Dvergspett *Dendrocopos minor* **11 obs.** **05.04-12.11**
1 ind. sang/spill Halshaugen **05.04** (CMI), ♀ og ♂ (to obs.) Drammenselva v/Hokksund **09.04** (ANS), 1 ind. Tjuvøya **24.04** (JTF), 2 ind. sang/spill Tjuvøya **25.04** (JÅR), 1 ind. Drammenselva ved Tranga **25.04** (JÅR), 1 hekkende par Nedre Sandøra **05.06** (RSJ), 1 ♂ Fiskum skytebane **22.06** (THK), 1 ♀ Fiskumvannet **10.09** (SST, TGR, BEL), 1 ind. Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ) og 1 ind. Svartskurden **12.11** (AHA).

Et dvergspettpar hekket ved Sandøra sommeren 2011.
Her er hannen fotografert ved reirhullet. Foto: Roar Sjønnegård.

Tretåspett *Picoides tridactylus* (1 - 2) **8 obs.** **17.04-13.06**
1 ind. Kolbergåsen **17.** og **24.04** (AHA), 1 ind. Brekkeåsen **23.04** (JÅR), 1 ind. Høgåsen **07.05** (AHA), 2 ind. Ospåsen **09.05** (AHA), 1 ind. Ospåsen **16.** og **29.05** (AHA), 2 ind. ved bebodd reir Kolbergåsen **13.06** (AHA).

Sanglerke *Alauda arvensis* (56 - 129) **117 obs.** **12.03- 11.10**
Notert med 1-8 ind. i store deler av kommunens jordbrukslandskap gjennom **sommerhalvåret** (SST, JTF, EKR, MSJ, AHA, EKR, HJN, LWH, TGR, CMI, MHE, CLO, JTB, OSÅ, BEL, JÅR, RZA, ASZ, JML, THO, MMY, REN, JBE, LBL, AMÅ, GMJ, MWH, TBA). Videre større ansamlinger ved Bergsvingen med 10 ind. **22.03** (EKR, MSJ), 15 ind. **25.03** (EKR, MSJ), 30 ind. **25.03** (HJN), 50 ind. **27.03** (TGR, HJN, MSJ), 20 ind. **27.03** (SST), 30 ind. **28.03** (HJN), 50 ind. **29.03** (HJN, MSJ, TGR), 50 ind. **30.03** (HJN, MSJ), 70 ind. **01.04** (HJN, MSJ), 10-15 ind. **02.04** (TGR, MSJ, JTF), 20 ind. **03.04** (JTF, TGR, HJN, MSJ) og 10 ind. **06.-16.04** (HJN, MSJ, JÅR). 3 permanente revirer Hals **19.04** (AHA), 20 ind. Råen **23.04** (REN, JBE), 1 ind. m/mat til unger Fiskumvannet **03.06** (RSO), 20 ind. Bergsvingen **30.09** (HJN, MSJ) og 11 ind. Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ).

Sandsvale *Riparia riparia* (21 - 22) **30 obs.** **23.04-21.08**
Fra Fiskumvannet/Råen I 2011 bl.a. 2 ind. **23.04** (JTB) og **01.05** (SST), 20 ind. **15.05** (JTF), 10-30 ind. **15.05** (JÅR), 15 ind. **16.05** (TGR), 140 ind. **18.05** (EKR), 20 ind. **21.05** (JÅR), 10-20 ind. **22.05** (SST, JÅR) og 70 ind. **26.05** (EKR), 20 ind. besøker bebodde reir Sandøra **15.** og **28.05** (SST og SST, BEL, PØK), 8 ind. besøker bebodde reir Hakavik motorbane **05.06** (SST), 25 ind. med reir/unger hørt Stryken **08.06** (TGR), 10 ind. Hellefossen **26.06** (LWH), 20

ind. Hønerudåsen **25.07** (AHA), 3 ind. Hals **06.08** (CMI, AHA), 10 ind. Hals **10.08** (AHA), 20 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 2 ad. og 3 pulli Sandøra **20.08** (BEL) og 2 ind. Fiskumvannet **21.08** (SST).

Låvesvale *Hirundo rustica* (55 - 95) **103 obs.** **24.04-08.10**
Kommunens vanligste svaleart – bl.a. 100 ind. **15.05** (JTF), 200 ind. **15.05** (JÅR), 150 ind. **26.05** (EKR), 20-30 ind. **27.05** (LBL, SST), 20 ind. **10.06** (JÅR), og 20 ind. **11.06** (AHA). Forøvrig bl.a. 2 ind. Sandøra **15.05** (SST), 4 ind. Hals **16.05** (AHA), 6 ind. Røkebergstjerna **28.05** (JTF), 2 ind. Ospåsen **18.06** (AHA), 15 ind. Hals **03.07** (AHA), 10 ind. Hals **15.07** og **25.07** (AHA), 12 ind. Hoensvannet **28.07** (LWH, MWH), 20 ind. ptS Hals **04.** og **06.08** (AHA og CMI, AHA), 4 ind. Junger **05.08** (AHA), 100 ind. Hals **10.08** (AHA), 100 ind. ptS Hals **14.08** (AHA), 120 og 100 ind. Bergsvingen hhv. **21.08** (SST) og **28.08** (SST), 300 ind. ptS Hals **29.08** (AHA) og 1 ind. over Halshaugen **08.10** (AHA). Fra Fiskumvannet ettersommer og høst bl.a. 40 ind. **10.08** (EKR), 70 ind. **14.08** (JLH), 100 ind. **21.08** (LWH, MWH, SST) og 25 ind. **18.09** (SST).

Taksvale *Delichon urbicum* (21 - 30) **38 obs.** **29.04-28.08**
Forholdsvis få noteringer i 2011, men bl.a. 2 ind. Hokksund **29.04** (EBR), 2 ind. Fiskumvannet og 10 ind. Råen **15.05** (JTF), 2 ind. Sandøra **15.05** (SST), 10 ind. Hegstad **16.05** (SST), 2 ind. Leirdalen **22.05** (AHA), 10 ind. Råen **22.05** (JÅR). 10 ind. Råen **29.05** (JTF), 10-20 ind. Råen **29.05** (JÅR og SST, BEL, PØK). 2 ind. Fiskumvannet **15.06** (LWH), **18.06** (LBL) og **25.06** (LWH, MWH), 3 ind. Råen **02.** og **10.07** (JÅR), 20 ind. Hellefoss **15.07** (LWH, MWH), 4 ind. Hals **06.08** (CMI, AHA), 10 ind. Hals **10.08** (AHA). 10 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 5 ind. Hegstad **20.08** (AHA), 10 ind. Måsnesmyra **21.08** (SST), 5 ind. Dunsrudhagan **28.08** (JTB) og 1 ind. Bergsvingen **28.08** (SST).

Trepiplerke *Anthus trivialis* (9 - 25) **35 obs.** **23.04-21.08**
Hyppig notert i skogstraktene og stort sett 1-2 ind. hver gang (JÅR, AHA, JTF, TGR, EKR, SST). Dessuten 1 ind. ringmerket Ospåsen **26.07** og **17.08** (AHA), 6 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH). Dessuten 25 ind. Hals **11.08** (CMI, AHA) og 10 ind. Hals **20.08** (AHA).

Heiplierke *Anthus pratensis* (42 - 59) **34 obs.** **09.04-04.10**
2-6 ind. jevnlig notert hovedsakelig i trekktidene vår og høst (AHA, SST, MSJ, JTB, BEL, TGR, EKR, JML, THO, MMY, JTF, LWH, RZA, HJN, TBA, MSJ). Dessuten 40 ind. Hals **21.04** (AHA) og Råen **01.05** (SST), 60 ind. Flesaker **13.09** (EKR), 30 ind. Hegstad **18.09** (SST) og 10 ind. Hegstad **23.09** (SST).

Gulerle *Motacilla flava* (14 - 16) **14 obs.** **08.05-20.08**
Fra 2011 bl.a. 1 ind. Fiskumvannet **07.05** (JÅR), 3 ind. Fiskumvannet **15.05** (JTF), 2 ind. Fiskumvannet **18.05** (EKR) og **12.06** (LWH, MWH), 3 ind. Råen **22.04.** (JÅR), 1 ind. Fiskumvannet **22.05** (JÅR) og **26.05** (EKR), 2 ind. Råen **24.07** (JTF), 6 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH) og 1 ind. **20.08** Fiskumvannet (LWH, MWH) og Hals (AHA).

Vintererle *Motacilla cinerea* (4 - 4) **3 obs.** **05.04-13.05**
2 ind. ved fossen, Skotselv sentrum **05.04** (HJN, TBA) og 1 ind. obs i h.tid i pass. biotop Dørja v/Lonemarka **13.05** (EKR).

Linerle *Motacilla alba* (103 - 188) **135 obs.** **03.04-08.10**
Ble hyppig notert over hele kommunen i 2011 (CMI, ITS, EKR, AHA, OSÅ, SST, MSJ, JTB, BEL, TGR, JÅR, LWH, MWH, HJN, JML, THO, MMY, REN, JBE, JTF, RZA, ASØ, TBA, AMÅ, GMJ). Videre 2 ind. m/reirbygging Hals **30.04** (AHA), 10 ind. Råen **16.05** (JÅR), 1 par m/mat til unger Hals **02.06** og **03.07** (AHA), 34 ind. Flesaker **10.08** (EKR), 40 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 10 ind. Fiskumvannet **21.08** (LWH, MWH), 15 ind. Flesaker **21.08** (SST) og 12 ind. Bergsvingen og Flesaker hhv. **28.08** og **10.09** (SST).

Sidensvans *Bombycilla garrulus* (13 - 29) **15 obs.** **09.01-02.12**
Fra 2011 bl.a. 5 ind. Hals **09.01** (CMI, AHA), 30 ind. Vestfossen **16.01** (LWH, MWH), 9 ind. Vestfossen **19.01** (CMI), 15 ind. Darbu **25.01** (BEN), 70 ind. Vestfossen **05.02** (TGR), 40 ind. Vestfossen **27.02** (MWH, LWH), 18 ind. Vestfossen **02.03** (LWH), 50 ind. Hals **16.** og **18.03** (AHA), 10 ind. Halshaugen **03.04** (CMI), 4 ind. Bergsvingen **12.10** (MSJ) og 8 ind. Fiskumvannet **02.12** (JTB). Dessuten flere småflokker i **nov./des.** (NNN).

Fossefall *Cinclus cinclus* (7 - 16) **22 obs.** **06.01-11.12**
Lite notert i 2011 og kun 1-2 ind. hver gang – bl.a. Hellefoss **06.01** (LWH), Vestfossen **16.01** (MWH, LWH), Langebru **16.01** (LWH, MWH), Bergsvingen **24.01** (LWH), Hellefoss **26.01, 30.01** og **27.02** (LWH, MWH),

Hellefoss **13.03** (HJN), Bergsvingen **26.03** (JÅR, TGR, MSJ), Bergsvingen **27.03** (TGR, HJN, MSJ, SST), Hellefoss **31.03** (HJN), Sandbukta **02.04** (SST), Dypilbrua **15.10** (HJN) og Hellefoss **11.12** (SST). For øvrig 1 ind. reirbygging Vestfosselva v/Smørgrav **05.02** (TGR) og 1 par med sang/spill Råen **02.04** (SST).

Gjerdsmett *Troglodytes troglodytes* (24 - 23) **15 obs.** **04.02-19.12**

Utenom 2 varslende ind. ved Geveltsetra **25.06** (HJN) ble det kun gjort observasjoner av enkeltindivider i 2011 – bl.a. Hokksund **04.02** (RZA), Brekkeåsen og Rundemyråsen **01.05** (JÅR), Krambudalen **01.05** (SST), Kroktjern **07.05** (SST, TGR), Skarraenga **09.05** (EKR), Sluten **21.06** (AHA), Hals **25.06** (AHA), Ospåsen **28.06** (AHA), Fiskumvannet **08.10** (SST) og Hals **19.12** (AHA).

Jernspurv *Prunella modularis* (22 - 35) **35 obs.** **09.04-28.09**

En oversett art. I 2011 bl.a. 1 ind. Hals **09.04** (AHA), 1 ind. Jungerbekken/Kolbergjtjernsmyrene S **11.04** (AHA), 1 ♂ Kolbrekkvannet N **16.04** (HJN), 1 ind. Grasåsen **22.04** (AHA), 3 ind. Ospåsen **24.04** (AHA), 1 ind. Brennåstjern **01.05** (SST), 1 ind. Sæteråsen **03.05** (EKR), 1 ind. Flesaker **05.05** (EKR), 1 ind. Kroktjern **07.05** (SST, TGR), 1 ind. Ospåsen **09.05** og **16.05** (AHA), 1 ind. Vegotjern, Møyretjern og Råtavannet **17.05** (AHA), 2 ind. Røkebergjtjerna **27.-29.05** (JTF), 1 ind. Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), 1 ind. Ospåsen **29.05**, **20.06** og **14.07** (AHA), 1 ind. Råen **25.06** (EKR), 1 ind. Hals **11.08**, **20.08** og **02.09** (CMI, AHA) og 2 ind. Hals **14.** og **24.09** (AHA).

Rødstrupe *Erithacus rubecula* (105 - 163) **116 obs.** **25.02-17.11**

Notert over hele kommunen i 2011 (TGR, AHA, REN, JBE, JTF, JÅR, SST, RZA, LWH, MWH, EKR, JTB, BEL, PØK, AMÅ, GMJ, CMI, MSJ). 1 ind. Ormåsen **25.02** (TGR). For øvrig bl.a. 8-10 ind. Hals/Halshaugen **09.-10.04** (AHA), 10 ind. Råen **23.04** (REN, JBE), 10 ind. Ospåsen **20.06** (AHA) og Hals **25.07** (AHA), 9 og 7 ind. ringmerket Hals hhv. **29.07** og **14.09** (AHA), 20 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH) og 1 ind. Fiskumvannet **17.11** (JTB).

Nattergal *Luscinia luscinia* (23 - 9) **14 obs.** **22.05-18.06**

Ingen observasjoner ved Fiskumvannet i 2011! For øvrig 1 ind. Vestfosselva v/Berg-Sørby **22.05-11.06** (SST, FGR). 1 ind. Bergsvingen **04.-18.06** (BEL, EKR, SST, HJN, JFT, JÅR, EBS). 2 ind. Bergsvingen **05.06** (JÅR).

Blåstrupe *Luscinia svecica* (4 - 6) **1 obs.**

1 2K+ ♀ ringmerket Hals **21.08** (AHA).

Rødstjert *Phoenicurus phoenicurus* (7 - 6) **4 obs.** **08.05-02.09**

1 ♂ Dunserudhagan **08.05** (JTB), 2 ad. og 7 pulli Kolbergåsen **25.06** (AHA) og 1 2K+ ♀ Hals **02.09** (AHA).

Buskskvett *Saxicola rubetra* (31 - 43) **51 obs.** **29.04-28.08**

1-6 ind. og stort sett kun notert ved/rundt Fiskumvannet i 2011 – bl.a. 1 par Flesaker og 6 ind. Fiskumvannet **29.04** (RZA), 1-6 ind. i samme område gjennom hele mai (MWH, LWH, SST, EKR, JÅR, TGR, JTF, JMY, LBL). Videre utover sommeren 1-4 ind. ved/rundt Fiskumvannet (SST, JÅR, RSO, AMÅ, GMJ, BEH, LWH, MWH, LBL, THK, EKR, AHA). 12 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH). Utenom Fiskumvannet 1 ind. Kolbrekkvannet N **31.05** (HJN, TBA), 1 ind. Bergsvingen **18.06** (JTF) og 2 ind. Hals **29.07** (AHA).

Steinskvett *Oenanthe oenanthe* (25 - 40) **22 obs.** **03.04-16.10**

Fra 2011 bl.a. 1 ind. Bergsvingen **03.04** (JTF, TGR, HJN, MSJ), 1 ind. **16.04** Hals (AHA) og Hegstad (SST), 6 ind. Flesaker **05.05** (EKR), 14 ind. Bergsvingen **16.05** (SST), 10 ind. Flesaker **10.09** (SST), 3 ind. Flesaker **13.09** (EKR) og Bergsvingen **14.09** (HJN), 2 ind. Hegstad **18.09** (SST), 1 ind. Bergsvingen **25.09** (SST, MSJ, JTB) og **13.10** (MSJ) og 1 ind. ringmerket Hals **16.10** (AHA).

Ringtrost *Turdus torquatus* (5 - 3) **2 obs.** **04.04-06.04**

1 ind. over Bergsvingen **04.04** (EKR, HJN, MSJ). 1 ind. over Bergsvingen **06.04** (HJN, MSJ).

Svarttrost *Turdus merula* (88 - 219) **159 obs.** **02.03-07.12**

Hyppig notert i 2011 i hele kommunen (AHA, EKR, MSJ, LWH, TGR, HJN, SST, JTF, BEL, CMI, TBA, JTB, MWH, JÅR, JML, THO, MMY, REN, JBE, ASØ, THK, JLH, OSÅ). Stort sett kun 1-4 ind. ved hver observasjon, men 5 3K+ ♂♂ Halshaugen **20.03** (AHA), 10 ind. Halshaugen **26.** og **27.03**, 1 rugende ♀ Ospåsen **30.04**, 4 ad. og 3 pulli Ospåsen **16.07**, 10 ind. Ospåsen **05.** og **17.08** og 1 hann Grinda **07.12** (alt AHA).

- Gråtrost *Turdus pilaris*** (132 - 222) **136 obs.** **23.01-21.12**
 1-10 ind. notert over hele kommunen i 2011 (SST, JTF, CMI, HJN, TBA, CMI, AHA, LWH, MWH, JÅR, JML, THO, MMY, TGR, JTB, EKR, LBL, THK, MSJ, RZA). Eksempler på større ansamlinger: 30 ind. Bergsvingen **03.04** (TGR, HJN, MSJ), 20 ind. Råen **23.04** (REN, JBE), 15 1K Halshaugen **22.05** (AHA). 10 ind. m/mat til unger Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), 4 ind. m/mat til unger Fiskumvannet **04.06** (AMÅ, GMJ), 60 ind. Fiskumvannet **04.09** (SST), 200 ind. Bergsvingen **02.10** (SST), 300 ind. ptSV Fiskumvannet og 100 ind. Råen **08.10** (SST), 150 ind. Bergsvingen **11.10** (SST), 100 ind. Hals **15.10** (AHA) og 120 ind. Fiskumvannet **03.12** (MSJ). I tillegg tre vinterfunn - 1 ind. over Hals **23.01** (AHA), 1 ind. Vestfossen **27.02** (MWH, LWH) og 1 ind. Vestfossen **16.12** (AHA).
- Måltrost *Turdus philomelos*** (30 - 67) **80 obs.** **05.04-16.10**
 Gjennomsnittlig ankomstdato: **09.04 (26 år)**. I 2011 1-5 ind. observert gjennom hele sommerhalvåret 2011 (AHA, SST, TGR, JÅR, EKR, JML, THO, MMY, JTF, PUS, VÅR, ASØ, THK, LWH, MWH og CMI). Dessuten 9 ind. Hals **05.04** (CMI), 10 ind. Råen **23.04** (REN, JBE), 8 ind. ringmerket Hals **29.07** (AHA), 10 ind. Hals **15.10** (AHA) og 1 ind. ringmerket Hals **16.10** (AHA).
- Rødvingetrost *Turdus iliacus*** (38 - 106) **81 obs.** **05.04-23.11**
 1-4 ind. observert gjennom hele sommerhalvåret (HJN, TBA, AHA, EKR, JÅR, JML, THO, MMY, JTF, TGR, SST, BEL, PØK, CMI, HJN, TBA og MSJ). Dessuten 22 ind. i området. Vegotjern/Djuptjern/Møyretjern/Flåtjern/Råtavannet **17.05** (AHA), 1 ind. m/mat til unger Fiskumvannet **04.06** (AMÅ, GMJ), 10 ind. Tjuvøya **05.06** (JÅR) og Ospåsen **14.07** (AHA), 5 ind. ringmerket Hals **29.07** (AHA), 14 ind. Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ) og 10 ind. Bergsvingen **02.10** og Hegstad **11.10** (SST), samt 5 ind. Bergsvingen **16.10** (SST, MSJ).
- Duetrost *Turdus viscivorus*** (9 - 29) **20 obs.** **03.04-05.08**
 Fra 2011 bl.a. 1 ind. Bergsvingen **03.04** (TGR, HJN, MSJ), 2 ind. Hoensvannsveien **03.04** (BEL), 1 ind. Øyvannet **09.04** (HJN), 1 ♂ Dunserudhagan **08.05** (JTB), 1 ind. Østermoen **09.05** (AHA), 1 ind. ringmerket Ospåsen **16.05** (AHA), 1 ind. Røkebergjtjerna **29.05** (JTF), 1 ad. og 1 pullus/1K Kolbergåsen og 1 ind. Ospåsen **28.06** (AHA), 3 ind. Bergsvanna (AHA), 6 ind. Ospåsen **16.07** (AHA) og 2 ind. Ospåsen **05.08** (AHA).
- Gresshoppesanger *Locustella naevia*** **5 obs.** **25.05-11.06**
 1 ind. sang/spill Fiskumvannet **25.-29.05** (JTF, LBL, FGR, SST), 1 ind. sang/spill Råen **30.05-04.06** (FGR, TGR) og 1 ind. sang/spill Hegstadmyra **11.06** (SST).
- Sivsanger *Acrocephalus schoenobaenus*** **3 obs.** **12.06-22.08**
 3 ind. **14.08** (JLH) og 1 ind. **21.08** (SST) og **22.08** (EKR) – alt ved Fiskumvannet.
- Busksanger *Acrocephalus dumetorum*** **2 obs.** **07.06-11.06**
 1 hann sang/spill Dørja, Skjelbred **07.-11.06** (FGR, JÅR, SST, JTF, AHA).
- Myrsanger *Acrocephalus palustris*** (9 - 24) **44 obs.** **21.05-21.08**
 Gjennomsnittlig ankomstdato: **28.05 (22 år)**. Fra 2011 bl.a. 1 ind. Hals **21.** og **22.05** (AHA), Fiskumvannet **22.05** og **01.06** (hhv. JÅR og SST), Hegstad **27.05** (SST), Fiskum gamle kirke **29.05** og **01.06** (hhv. JÅR og SST, JTF), Vestfosselva v/Berg-Sørby **30.05** (FGR), Fiskum gamle kirke **02.06** (JÅR), Flesaker **07.06** (JÅR), Råen **08.** og **09.06** (FGR og JÅR), Fiskumvannet **08.06** (CMI), Vestfosselva v/Berg-Sørby **10.** og **11.06** (SST), Råen **10.06** (JÅR og **11.06** (SST), Rudstua **10.06** (JÅR) og **11.06** (AHA), Fiskumvannet og Bergsvingen **12.06** (BEH, BEL, EBS), Fiskumvannet (LWH, MWH) og Råen **12.06** (JÅR), Råen og Fiskumvannet **18.06** (LBL, JTF) og **25.06** (EKR), Stenshorne **25.06** (EKR), Bergsvingen **26.06** (EKR), Hegstad **02.07** (SST) og **08.07** (JÅR), Fiskumvannet **10.07** (LWH) og Hegstad **11.07** (EKR), Fiskumvannet **14.08** (JLH) og Hegstad **21.08** (SST). Dessuten 1-2 ind. Hegstad **09.** og **10.06** (SST og FGR), **20.06** (THK) og 3 ind. Hegstad **02.07** (SST),
- Rørsanger *Acrocephalus scirpaceus*** (18 - 19) **29 obs.** **15.05-14.08**
 1-3 ind. ved/rundt Fiskumvannet i perioden (JTF, SST, JÅR, FGR, HGR, EKR, LBL, RSO, BEL, CMI, JLH).
- Gulsanger *Hippolais icterina*** (19 - 29) **19 obs.** **15.05-10.07**
 Ved/rundt Fiskumvannet i 2011 bl.a. 3 ind. **15.05** (JTF), 2 ind. **18.05** (EKR), 2 ind. **22.05** (SST), 1 ind. **29.05-02.06** (JÅR), 3 ind. **20.06** (THK), og 1 ind. **10.07** (LWH). Utenom Fiskumvannet 1 ind. Halshaugen **22.05** (AHA), 1 ind. Krekling **02.06** (AHA), 1 ind. Tjuvøya **04.** og **05.06** (JÅR), 1 ind. Ospåsen **18.06** og Hals **25.06** (AHA).

- Munk** *Sylvia atricapilla* (36 - 52) **77 obs.** **23.04-24.09**
 Mange observasjoner av arten over det meste av kommunen i 2011 – bl.a. 1 ind. Fiskumvannet **23.04** (JML, THO, MMY), 3 ind. Tjuvøya **25.04** og **05.05** (JÅR), 2 ind. Brekkeåsen **01.05** (JÅR), 2 ind. Krambudalen **01.05** (SST), 3 ♂ og 1 ♀ Svartskurden **08.05** (TGR), 6 ♂♂ i området Vegotjern/Djuptjern/Møyretjern/Flåtjern/Råtavannet **17.05** (AHA), 2 ind. Fiskumvannet **22.05** (SST), 2 ind. Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), Stavlum NR **29.05** (JÅR) og Fiskumvannet **02.06** (JÅR), 4 ind. Tjuvøya **04.06** (JÅR), 2 ♂♂ Sluten **21.06** (AHA), 1 ♂ Dypilbrua **25.06** (HJN), 5 ad. Ospåsen **28.06** og Hals **25.07** (AHA), 3 ind. ringmerket Ospåsen **26.07** (AHA), 9 ind. Hals **11.08** (CMI, AHA), 14 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 10 ind. Hals **14.08** (AHA), 1 1K hann ringmerket Ospåsen **17.08** (AHA), 6 ind. ringmerket Hals **20.08** (AHA), 1 1K Fiskumvannet **10.09** (SST, TGR, BEL) og 1 ind. Fiskumvannet **24.09** (SST).
- Hagesanger** *Sylvia borin* (15 - 36) **51 obs.** **08.05-02.09**
 Notert over det meste av kommunen i 2011 – bl.a. 1 ind. Hals **08.05** (AHA), 6 ind. Fiskumvannet **15.05** (JTF), 2 ind. Hegstad **16.05** (SST), 1 ind. hhv. Råen og Hegstad **16.05** (JÅR), 1 ind. hhv. Vegotjern og Møyretjern **17.05** (AHA), 4 ind. Fiskumvannet **22.05** (SST), 2 ind. Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), Krekling **02.06** (AHA) og Tjuvøya **04.06** (JÅR), 5 ind. Fiskumvannet **04.06** (AMÅ, GMJ), 3 ind. Hals **25.07** (AHA), 2 ind. Hals **04.** og **11.08** (AHA, CMI), 4 ind. Hals **14.08** (AHA) og 1 ind. ringmerket Hals **02.09** (AHA).
- Møller** *Sylvia curruca* (4 - 12) **8 obs.** **16.05-04.08**
 Lite hørt i 2011. 1 ind. Råen **16.05** (JÅR), Fiskumvannet **22.05** (SST), Røkebergjtjerna **29.05** (JTF), Fredfoss **04.06** (TGI), Fiskumvannet **12.06** (MWH), Fiskumvannet **12.06** (LWH) og Råen **25.06** (LWH, MWH). 1 ind. ringmerket Hals **04.08** (AHA).
- Tornsanger** *Sylvia communis* (19 - 24) **45 obs.** **10.05-08.08**
 Fra 2011 bl.a. 1 ind. Knive **10.05** (EKR) og Fiskumvannet **15.05** (JTF), 3 ind. Hegstad **16.05** (SST), 2 ind. Fiskumvannet **18.05** (EKR), 2 ind. Hals **22.05** (AHA), 2 ind. Fiskumvannet **26.05** (EKR), 1 par v/Fiskum gml. kirke **29.05** (JÅR), 3 ind. Fiskumvannet **04.06** (AMÅ, GMJ), 8 ind. Fiskumvannet **08.06** (CMI), 2 ind. Fiskumvannet **11.07** (EKR), 2 ind. Hals **25.07** (AHA). 1 ind. ringmerket Hals **06.08** (CMI, AHA). 1 ♂ Flesaker **13.08** (SST), 6 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 2 ind. Fiskumvannet **21.08** (LWH, MWH) og 1 ind. Flesaker **22.08** (EKR).
- Bøksanger** *Phylloscopus sibilatrix* (1 - 3) **4 obs.** **07.05-29.05**
 1 ind. Sandøra **07.** og **28.05** (hhv. BEL og SST, BEL, PØK), Kårtvedt **14.05** (FGR) og Stavlum NR **29.05** (JÅR).
- Gransanger** *Phylloscopus collybita* (28 - 65) **67 obs.** **05.04-08.10**
 Mange noteringer i 2011 – bl.a. 1 ind. Bomenga **05.04** (MSJ), 3 ind. **09.04** Fiskumvannet (OSÅ, SST, MSJ, JTB, BEL, TGR) og Drammenselva v/Hokksund (ANS), 2 ind. Hals **10.04** (AHA), 1 ind. Kolbrekkvannet N **16.04** (HJN), 5 ind. Fiskumvannet **23.04** (JML, THO, MMY), 10 ind. Råen **23.04** (REN, JBE), 2 ind. Ospåsen **24.04** (AHA), 5 ind. Tjuvøya **05.05** (JÅR), 1 ind. ringmerket Ospåsen **09.05** (AHA), 1 ind. Vegotjern og Råtavannet **17.05** (AHA), 5 ind. Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), 4 ind. Tjuvøya **04.06** (JÅR), 2 ind. Sandøra **08.06** (TGR), 4 ♂♂ Hals **27.06** (AHA), 3 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 1 ind. ringmerket Ospåsen **17.08** (AHA), 4 ind. Fiskumvannet **24.09** (SST), 1 ind. ringmerket Halshaugen **28.09** (AHA) og 1 ind. Fiskumvannet **08.10** (SST). I tillegg ett funn av en østlig gransanger tilhørende underarten *tristis/abietinus* Fiskumvannet **08.10** (SST).
- Løvsanger** *Phylloscopus trochilus* (62 - 122) **119 obs.** **16.04-18.09**
 Gjennomsnittlig ankomstdato: **25.04** (26 år). I 2011 over hele kommunen – bl.a. 2 ind. Halshaugen **16.04** (AHA), 6 ind. Fiskumvannet **24.04** (JTF), 11 ind. Krambudalen **01.05** (SST), 10 ind. Ospåsen **09.05** (AHA), Fiskumvannet **15.05** (JTF), Tjuvøya **04.06** (JÅR) og Ospåsen **14.07** (AHA), 16 1K ringmerket Hals **27.07** (AHA), 8 ind. Ospåsen **05.08** (AHA), 25 ind. Fiskumvannet **10.08** (EKR), 20 ind. Hals **11.08** (CMI, AHA), 150 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 50 ind. ved/rundt Fiskumvannet **21.08** (SST), 100 ind. Flesaker **22.08** (EKR) og 1 1K ringmerket Hals **18.09** (AHA).
- Fuglekonge** *Regulus regulus* (8 - 9) **14 obs.** **25.04-06.12**
 Fra 2011 bl.a. 1 ind. Ospåsen **25.04** (JTF) og Svartskurden **07.05** (SST, TGR), 2 ♂♂ Dunserudhagan **08.05** (JTB), 1 ind. Røkebergjtjerna **27., 28.** og **29.05** (JTF), 1 ♂ ringmerket Hals **29.07** (AHA), 1 ♀ ringmerket Ospåsen **05.08** (AHA), 2 ind. Dunserudhagan **08.08** (JTB), 3 ind. Dunserudhagan **28.08** (JTB), 1 par Hals **08.10** (AHA), 4 ind. Butjern **30.10** (HJN), 1 ind. Fiskumvannet **04.12** (SST) og 4 ind. Kofstad **06.12** (JTB).

Gråfluesnapper *Muscicapa striata* (15 - 22) **13 obs.** **21.05-18.09**
 Fra 2011 bl.a. 1 ind. Rudstua **21.05** (SST), 1 ind. Fiskumvannet **26.05** (EKR), 1 ind. Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), 1 ind. v/Fiskum gamle kirke **02.06** (JÅR), 1 ind. Geveltsetra **25.06** (HJN), 2 ind. **25.07** og 1 ind. Hals **06.08** (CMI, AHA), 2 ind. Flesaker **10.08** (EKR), 3 ind. Flesaker **13.08** (SST), 1 ind. Fiskumvannet **28.08** (SST, EKR) og 1 ind. ringmerket Hals **02.09** og **18.09** (AHA).

Svarthvit fluesnapper *Ficedula hypoleuca* (20 - 60) **33 obs.** **23.04-20.08**
 1 ind. Fiskumvannet **23.04** (JML, THO, MMY) og **24.04** (JTF), 1 ♂ Ospåsen **24.04** (AHA), 1 ind. Klunderud **01.05** (SST, PØK), 2 ♂♂ Fiskumvannet **05.05** (EKR), 1 par m/reirbygging Dunserudhagan **08.05** (JTB), 2 ♂♂ Fiskumvannet **15.05** (JTF), 1 par i parring Fiskumvannet **16.05** (TGR), 1 ♂ Vegotjern **17.05** (AHA), 10 ad. Krekling og 16 ad. Kolbergåsen **02.06** (AHA), 12 pulli Kolbergåsen **13.06** (AHA). 4 2K+ ♀♀ og 13 pulli Hals **13.06** (AHA). 18 ad. og 59 pulli Grasåsen **19.06** (AHA). 1 ind. Sluten **21.06** (AHA). 1 2K+ ♂ ringmerket Hals **20.08** (AHA).

Stjertmeis *Aegithalos caudatus* (2 - 4) **11 obs.** **27.03-06.12**
 2 ind. Fiskumvannet **27.03** (JLÅ), 2 ind. Grasåsen **22.04** (AHA), 2 ind. Svartskurden **08.05** (TGR), 8 ind. Dunserudhagan **16.10** (JTB), 10 ind. Geveltsetra og 12 ind. Butjern **28.10** (HJN, TBA) og 10 ind. Øytjern **01.** og **11.11** (HJN, TBA). Flere småflokker i **nov./des.** (NNN). Dessuten 20 ind. Øyvann ØE **06.12** (HJN, TBA).

Løvmeis *Poecile palustris* (4 - 7) **4 obs.** **02.04-28.09**
 1 ind. Sandsbakken NR **02.04** (SST) og Hals **14.08** og **25.09** (AHA), samt 1 ind. ringmerket Hals **28.09** (AHA).

Granmeis *Poecile montanus* (62 - 63) **43 obs.** **01.01-30.12**
 Over det meste av kommunen, spesielt i skogstraktene, gjennom hele året.

Granmeisen er et vanlig innslag på føringsplasser, men det foreligger svært få hekkefunn. Foto: A. Hals

Toppmeis *Lophophanes cristatus* (27 - 35) **18 obs.** **02.01-26.12**
 Relativt vanlig i skogstraktene over det meste av kommunen gjennom hele året.

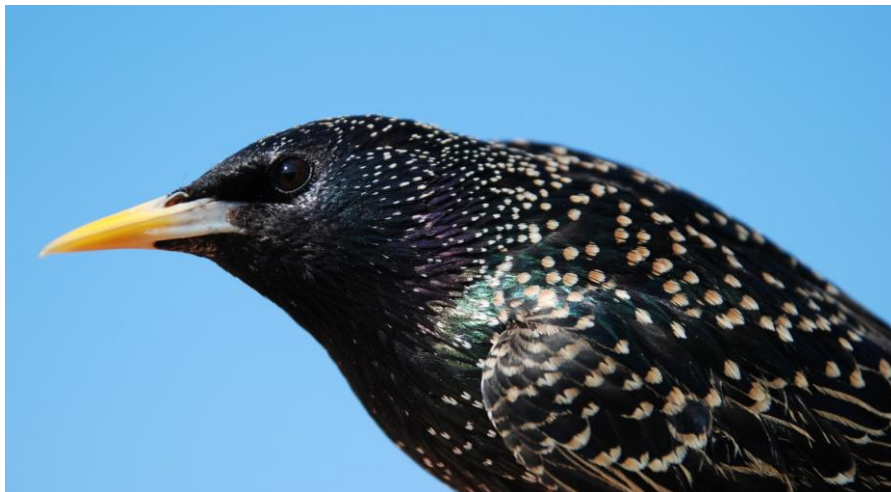
Svartmeis *Periparus ater* (45 - 30) **32 obs.** **02.01-16.10**
 Relativt vanlig i skogstraktene over det meste av kommunen gjennom hele året. 1 kull på 4 utfløyne 1K ringmerket Ospåsen **05.08** (AHA).

- Blåmeis** *Cyanistes caeruleus* (216 - 242) **163 obs.** **01.01-30.12**
Vanlig gjennom hele året over hele kommunen i 2011. Fra hekkingen bl.a. 2 ind. m/mat til unger Fiskumvannet **26.05** (EKR) og 14 ad. og 60 pulli Krekling **02.06** (AHA). Dessuten bl.a. 30 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 12 og 8 ind. ringmerket Halshaugen hhv. **03.09** og **30.12**(AHA) og 10 ind. Fiskumvannet **04.12** (SST).
- Kjøttmeis** *Parus major* (238 - 247) **173 obs.** **01.01-30.12**
Den vanligste meisearten. Over hele kommunen i hele 2011. Fra hekkeperioden bl.a. 9 par og 64 pulli ringmerket Ospåsen **29.05** (AHA), 20 ad. og 56 pulli Kolbergåsen **02.06** (AHA), 2 ad. og 6 pulli Sandøra **08.06** (TGR) og 15 pulli Kolbergåsen **13.06** (AHA). Dessuten bl.a. 14 ind. ringmerket Halshaugen **30.12** (AHA).
- Spettmeis** *Sitta europaea* (116 - 87) **60 obs.** **01.01-30.12**
Fra 2011 bl.a. 3 ind. Halshaugen **02.01** (AHA), 2 ind. Øyvannet **18.01** (HJN), 2 ind. Sandsbakken NR **02.04** (SST), 2 ind. Stavlum NR **09.04** (JÅR), 2 ind. Dunserudhagan **08.05** (JTB), 1 ind. hhv. Vegotjern og Råtavannet **17.05** (AHA), 1 par m/reir (egg/unger) Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), 1 varslende ind. Ospåsen **29.05** (AHA), 2-3 ind. Ospåsen **28.06**, **14.07** og **26.07** (AHA), 2 ind. Gunhildrud **07.12** (AHA) og 1 ♀ ringmerket Hals **30.12** (AHA).
- Trekryper** *Certhia familiaris* (8 - 16) **9 obs.** **02.01-26.12**
1 ind. Øyvannet **02.** og **18.01** (HJN), Junger **27.03** (TGR), Sandsbakken NR **02.04** (SST), Brekkeåsen **23.04** (JÅR), Ospåsen **26.07** (AHA), Fiskumvannet **16.10** (SST), Sameia **19.12** (MSJ) og Flårud **26.12** (JTB).
- Pirol** *Oriolus oriolus* (1 - 1) **1 obs.**
1 ♂ Klunderud **30.05** (PØK).
- Tornskate** *Lanius collurio* (10 - 14) **14 obs.** **05.06-21.08**
1 ♂ Hegstad **05.06** (SST). 1 ♂ Råen **11.06** (AHA), Ospåsen **28.06** (AHA), Fiskumvannet **11.07** (EKR) og Råen **15.07** (EKR), 2 ind. m/mat til unger Geveltsetra **25.07** (HJN), 1 1K Fiskumvannet **10.08** og **20.08** (LWH) og Flesaker **13.08** (SST) og 2 1K Fiskumvannet **14.08** (JLH). Dessuten 1 1K ringmerket Hals **21.08** (AHA).
- Varsler** *Lanius excubitor* (15 - 23) **10 obs.** **02.04-04.12**
1 ind. Fiskumvannet **02.04** (JTB), Darbu **07.05** (PUR, VÅR), Fiskumvannet **04.09-04.12** (SST, EKR, MSJ), Hals **06.09** (AHA), Bergsvingen **15.09** (MSJ) og Fiskum **06.11** (SST).
- Nøtteskrike** *Garrulus glandarius* (83 - 117) **76 obs.** **02.01-30.12**
Helårsart over hele kommunen i 2011. Av større antall bl.a. 30-40 ind. Hals/Halshaugen **03.-28.09** (AHA).
- Skjære** *Pica pica* (214 - 250) **211 obs.** **02.01-30.12**
Helårsart over hele kommunen. Dessuten bl.a. 2 ind. m/reirbygging Hals og Halshaugen **09.04** (AHA) og 10 ind. Ormåsen **22.04** (TGR)
- Nøttekråke** *Nucifraga caryocatactes* (5 - 3) **7 obs.** **23.04-22.12**
1 ind. Brekkeåsen **23.04** (JÅR) og 1 ind. m/lokkelyd Brekketjern **01.05** (JÅR) og Ospåsen **05.08** (AHA). Dessuten 1 ind. Langebru **10.08** (CMI, KFI), Flesaker **28.08** (EKR), Halshaugen **15.10** (AHA) og Hals **22.12** (AHA).
- Kaie** *Corvus monedula* (46 - 74) **81 obs.** **06.01-22.12**
Fra 2011 bl.a. 14 ind. Bergsvingen **16.01** (LWH, MWH), 30 ind. Bergsvingen **06.02** (JTF) og Leirdalen **23.02** (AHA), 80 ind. Dørjebu **20.03** (JTF), 24 ind. Bergsvingen **25.03** (EKR, MSJ), 50 ind. Bergsvingen **03.04** (TGR, HJN, MSJ), 20 ind. Bergsvingen **03.04** (LWH), 350 ind. over Bergsvingen **04.04** (EKR, HJN, MSJ), 42 ind. Bomenga **21.08** (SST), 50 ind. Torespæren **08.10** (SST), 30 ind. Hals **16.10** (AHA), 22 ind. Flesaker **16.10** (SST), 35 ind. over Bryn **16.10** (SST), 65 ind. Åker **06.11** (SST), 300 ind. Sem og 21 ind. Vestfossen **15.11** (AHA), 120 ind. Smørgrav **04.12** (SST), 100 ind. Hokksund **11.12** (SST) og 200 ind. Langebru **22.12** (AHA).
- Kornkråke** *Corvus frugilegus* (2 - 4) **9 obs.** **19.03-15.11**
1 ind. ptN Bergsvingen **19.03** (SST, MSJ), 3 ind. Bergsvingen **25.03** (MSJ), 1 ind. over Bergsvingen **03.04** (LWH), 1 ind. over Fiskumvannet **09.04** (SST, MSJ), 3 ind. Bergsvingen **10.04** (JÅR), 2 ind. over Hegstad **18.04** (EKR), 1 ad. over Fiskumvannet **23.04** (JML, THO, MMY), 3 ind. Bergsvingen **17.09-13.10** (MSJ) og 2 ind. Sem **15.11** (AHA).

Kråke *Corvus cornix* (136 - 264) **243 obs.** **02.01-26.12**
Mest rapportert i 2011 – og i to dels store antall som f.eks. bl.a. 160 ind. Bomenga **21.08** (SST), 100 ind. Sem **04.09** (SST), **15.11** (AHA) og Smørgrav **04.12** (SST) og 200 ind. Hokksund **11.12** (SST) og Langebru **22.12** (AHA).

Ravn *Corvus corax* (32 - 93) **72 obs.** **02.01-29.12**
Notert spredt (1-2 ind.) over hele kommunen gjennom hele året (HJN, JTF, LWH, MWH, AHA, TGR, MSJ, EKR, CMI, EMI, SST, JTB, BEL, JÅR, RZA). Dessuten 5 ind. over Fiskumvannet **16.09** (MSJ), 4 ind. over Kjellertjern **01.11** (HJN, TBA) og 3 ind. over Flårud **26.12** (JTB).

Stær *Sturnus vulgaris* (52 - 108) **93 obs.** **02.03-04.12**
Fra 2011 bl.a. 1 ind. Halshaugen **02.03** (AHA), 30 ind. over Vestfossen **26.03** (MWH, LWH), 50 ind. Bergsvingen **29.03** (HJN, MSJ, TGR), 30- 41 ind. Bergsvingen **01.** og **02.04** (HJN, MSJ, MSJ, JTF), 2 par Halshaugen **15.04** (AHA), 2 par besøker bebodde reir Klunderud **01.05** (SST, PØK), 4 ind. Halshaugen **16.05** (AHA), 1 par m/reir (egg/unger) Sandøra **28.05** (SST, BEL, PØK), 50 ind. Råen **10.06** (JÅR), 100 ind. Råen **12.06** (JÅR), 70 ind. Råen/Fiskumvannet **25.06** (EKR), 50 ind. Flesaker **21.08** (SST), 300 ind. Bomenga /Sem **21.08** (SST) og **23.08** (AHA), 400 ind. Bergsvingen **12.09** (HJN), 120-150 ind. Bergsvingen/Sem **13.-18.09** (EKR, MSJ, SST), 30 ind. Bergsvingen **24.09** (SST, MSJ), 50 ind. Smørgrav **11.10** (SST) og 25 ind. Smørgrav **04.12** (SST).

For første gang på 20 år hekket det i 2011 ikke stær i noen av de ti stærkassene på Halshaugen. Foto: A. Hals.

Gråspurv *Passer domesticus* (16 - 63) **28 obs.** **07.01-02.10**
Sterkt knyttet til bebyggelse. Fra 2011 bl.a. 6 ind. Halshaugen og Hellefoss **29.01** (hhv. AHA og LWH, MWH), 10 ind. Vestfossen **15.07** (LWH, MWH), 4 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH) og 1 ind. Bergsvingen **02.10** (SST).

Pilfink *Passer montanus* (199 - 165) **105 obs.** **01.01-30.12**
Fra 2011 bl.a. 10 ind. Halshaugen **02.01** (AHA). 30-60 ind. Ormåsen **25.02 - 04.03** (TGR), 15 ind. Halshaugen **05.04** (CMI), 50 ind. Måsnes og 20 ind. Flesaker **13.08** (SST). 250 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 30 ind. Hegstad **18.09** (SST), 20 ind. Flesaker **02.10** (SST), 6 ind. Fiskumvannet **08.10** (SST) og 6 ind. Hals **06.11** (AHA).

Bokfink *Fringilla coelebs* (207 - 261) **213 obs.** **06.01.27.11**
Gjennomsnittlig ankomstdato: **25.03 (28 år)**. Hele kommunen sett under ett trolig den mest utbredte finkearten. Av større flokker/forekomster i 2011 bl.a. 150 ind. Ormåsen **02.04** (TGR), 40 ind. ringmerket Hals **29.07** (AHA) og 50 ind. Furua **18.09** (SST). Vinterfunn: 1 hunn Ormåsen **06.01** (LWH), 2 ind. Vestfossen **07.01** (CMI), 3 ♂♂ Hellefoss **26.01** (LWH), 7 ind. Hellefoss **30.01** (LWH, MWH) og 1 ♂ Hellefoss **03.02** (LWH).

Bjørkefink *Fringilla montifringilla* (38 - 80) **26 obs.** **12.01-16.10**
Lite sett i 2011, men bl.a. 2 ♀♀ Bomenga **05.04** (MSJ), 4-5 ind. Halshaugen **05.** og **04** (CMI, AHA), 30 ind. Furua **18.09** (SST) og Hals **24.09** (AHA), 100 ind. Bergsvingen **24.09** (SST, MSJ), 200 ind. Bergsvingen **25.09** (SST, MSJ),

JTB), 600 ind. Bergsvingen **28.09** (HJN, TBA, MSJ), 300 ind. Bergsvingen **30.09** (HJN, MSJ), 50 ind. Hals **15.10** (AHA) og 15 ind. Bryn **16.10** (SST). Vinterfunn: 1 hann Bergsvingen **12.01** (LWH).

Grønnfink *Carduelis chloris* (246 - 193) **161 obs.** **06.01-30.12**
Solsikkefrøspiser nr. 1 i kommunen: Av større forekomster bl.a. 40 ind. Bergsvingen **12.01** (LWH, MWH), 30 ind. Bergsvingen **17.02** (LWH) og Ormåsen **27.02** (MWH, LWH), 21 ind. ringmerket Hals **14.09** (AHA), 30 ind. Bergsvingen **16.09** (EKR), 50 ind. Halshaugen **24.09** (AHA), 45 ind. Bergsvingen **25.09** (SST, MST, JTB) og 60 ind. Halshaugen **28.09** (AHA).

Stillits *Carduelis carduelis* (43 - 57) **68 obs.** **01.01-30.12**
Stadig vanligere helårsart. Fra 2011 bl.a. 5 ind. Hals **01.01** (AHA), 8 ind. Halshaugen **29.01** (AHA), 12 ind. Hals **18.03** (AHA), 3 ind. Junger **03.05** (TGR), 10 ind. Bergsvingen **28.09** (HJN, TBA, MSJ), 10 ind. Vestfossen **06.11** (SST) og 4-5 ind. Hals **13.-30.12** (AHA), samt 2 ind. ringmerket Halshaugen **30.12** (AHA).

Grønnsisik *Carduelis spinus* (113 - 139) **63 obs.** **02.01-04.12**
Fra 2011 bl.a. 15 ind. Øyvannet **02.01** (HJN), 20 ind. Råen **27.03** (SST), 15 ind. Ospåsen **09.05** (AHA), 5 ind. Geveltsetra **25.06** (HJN), 15 ind. Fiskumvannet **21.08** (SST), 25 ind. Fiskumvannet **10.09** (SST, TGR, BEL), 60 ind. Fiskumvannet **02.10** (SST, MSJ), 20 ind. Fiskumvannet **08.10** (SST), 55 ind. Fiskumvannet **06.11** (SST), 20 ind. Fiskumvannet **13.11** (SST), 40 ind. Fiskumvannet **20.11** (SST) og 10 ind. Fiskumvannet **04.12** (SST).

Tornirisk *Carduelis cannabina* (22 - 15) **14 obs.** **26.03-03.10**
Fra 2011 bl.a. 5 ind. Fiskumlia **03.04** (JTF). 1 ind. Råen/Fiskumvannet **05.04** (JTF) og **23.04** (JML, THO, MMY), 2 par Flesaker **25.04** (SST), 2 ind. Sandøra **07.05** (BEL), Hegstad **16.05** (SST) og Råen **29.05** (SST), 7 ind. Sem **01.08** (CMI), 3 ind. Hals **04.08** (AHA), 5 ind. Bergsvingen **24.09** (SST, MSJ), 4 1K Bergsvingen **28.09** (HJN, TBA, MSJ), 2 1K Bergsvingen **30.09** (HJN, MSJ) og 3 ind. Flesaker **04.10** (EKR).

Bergirisk *Carduelis flavirostris* **3 obs.** **09.03-10.04**
6 ind. **25.03** (EKR, MSJ), 12 ind. **25.03** (HJN) og 3 ind. **29.03** (HJN, MSJ, TGR) – alt fra Bergsvingen.

Gråsisik *Carduelis flammea* (81 - 58) **16 obs.** **06.01-13.11**
Fra 2011 bl.a. 6 ind. Halshaugen **05.02** (AHA), 9 ind. ringmerket Hals **06.02** (AHA), 20 ind. Hals **27.02** (AHA), 3 ind. Fiskumvannet **23.04** (JML, THO, MMY), **24.04** (JTF) og **08.10** (SST), samt 1 ind. Fiskumvannet **13.11** (SST).

Brunsisik *Carduelis flammea cabaret* (3 - 4) **8 obs.** **05.02-30.12**
2 ind. Halshaugen **05.02** (AHA), 2 ind. ringmerket Halshaugen **06.02** (AHA), 1 ind. Fiskumvannet **27.05** (LBL) og Fiskumvannet **03.06** (RSO), 14 ind. Fiskumvannet **16.10** (SST) og 1 ind. ringmerket Halshaugen **30.12** (AHA).

Grankorsnebb *Loxia curvirostra* (16 - 27) **15 obs.** **02.01-18.11**
Fra 2011 bl.a. 8 ind. Øyvannet **02.01** (HJN), 3 ♂♂ Kolbrekkvannet N og 1 par Åsly **30.03** (HJN), 3 ♂♂ Øyvannet **30.03** (HJN), 5 ind. Brekkeåsen **01.05** (JÅR), 10 ind. over Ospåsen **07.05** (SST, TGR), 6 ind. over Svartskurden **08.05** (TGR), 4-6 ind. Ospåsen **29.05 - 28.06** (AHA) og 10 ind. over Geveltsetra **18.11** (HJN).

Furukorsnebb *Loxia pytyopsittacus* **2 obs.** **03.05-29.05**
4 ind. over Junger **03.05** (TGR) og 2 ind. Ospåsen **29.05** (AHA).

Rosenfink *Carpodacus erythrinus* (14 - 29) **32 obs.** **16.05-11.07**
Stort sett kun fra Fiskumvannet. Således bl.a. 1 ♂ hhv. Råen og Hegstad **21.05** (JÅR og SST). 2 3K+ ♂♂ sang/spill Fiskumvannet og 1 ♂ sang/spill Rudstua **22.05** (SST og JÅR), 3 ♂♂ sang/spill Fiskumvannet **25.05** (JMY). 2 ad. ♂♂ sang/spill Fiskumvannet **27.05** (FGR), 4 ♂♂ sang/spill Fiskum gml. kirke **29.05** (JÅR), 2 ind. sang/spill Fiskumvannet **02.06** (JÅR), 2 3K+ ♂♂ sang/spill Fiskumvannet **03.06** (RSO). 2 ind. Fiskumvannet **03.06** (BEL) og **04.06** (AMÅ, GMJ), 1 3K+ ♂ Fiskumvannet **11.07** (EKR) og 1 1K Fiskumvannet **11.07** (EKR). Dessuten 1 ♂ Krekling **02.06** (AHA), 1 2K ♂ Gulliksrud **03.06** (TAN) og 1 ♂ Hals **28.** og **29.06** (AHA).

Dompap *Pyrrhula pyrrhula* (100 - 163) **94 obs.** **02.01-30.12**
Vanlig helårsfugl – særlig i vinterhalvåret. Fra 2011 bl.a. 15 ind. Vestfosselva v/Smørgrav **05.02** (TGR), 28 ind. ringmerket Halshaugen **05.** og **06.02** (AHA), 23 ind. ringmerket Halshaugen **13.03** (AHA), 1 varslende par

Grasåsen **19.06** (AHA), 2 1K Ospåsen **28.06** (AHA), 1 1K ringmerket Ospåsen **26.07** (AHA), 2 1K ringmerket Hals **02.09** (AHA) og 10 ind. Hals **15.10** (AHA) og Øytjern **19.10** (HJN), samt 10 ind. ringmerket Hals **30.12** (AHA).

Kjernebiter *Coccothraustes coccothraustes* (24 - 55) **23 obs.** **26.03-24.12**

Fra 2011 bl.a. 2 ind. Halshaugen **26.03** (AHA), **09.04** (AHA) og **09.04** (SST), 5 ♂♂ Halshaugen **15.04** (AHA), 1 par Råen **01.05** (SST), 1 ind. Klunderud **01.05** (SST, PØK) og Bakkerud **16.05** (FGR), 2 ind. Kårtvedt NV **14.05** (FGR), 3 ind. Råen NR **29.05** (FGR), 5 ind. ringmerket Halshaugen **03.09** (AHA), 1 ind. Bergsvingen **17.09** (MSJ), 5 ind. Halshaugen **28.09** (AHA) og 1 ind. Halshaugen **08.11** og **24.12** (AHA).

To kjernebiter – hann til v. og hunn til h., ringmerket på Halshaugen. Foto: Anders Hals

Lappspurv *Calcarius lapponicus* **2 obs.** **06.02-10.03**

1 ind. Bomenga **06.02-10.03** (MSJ, JTB).

Snøspurv *Plectrophenax nivalis* (2 - 8) **2 obs.** **20.03.04.04**

1 ind Hals **23.03** (AHA) og 50 ind. Bergsvingen **01.04** (HJN, MSJ).

Gulspurv *Emberiza citrinella* (147 - 216) | **180 obs.** **01.01-30.12**

Helårsfugl. Fra 2011 bl.a. 40 ind. Bergsvingen **06.02** (JTF), 60 ind. Ormåsen **27.02** (TGR), 35 ind. Ormåsen **04.03** (TGR), 10 ind. Fiskumvannet **10.07** og **28.08** (hhv. LWH og SST, EKR), 15 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH), 10-15 ind. Flesaker **02.10** og **11.10** (SST), 30 ind. Hals **06.11** (AHA), 20 ind. Fiskumvannet **15.11** (AHA), 200 ind. Grinda **07.12** (AHA) og 8 ind. Hals **07.12** (AHA).

Sivspurv *Emberiza schoeniclus* (54 - 114) **82 obs.** **28.03-23.10**

Fra 2011 bl.a. 1 ♂ Fiskumvannet **27.03** (JLÅ), 3 ind. Fiskumvannet **09.04** (OSÅ, SST, MSJ, JTB, BEL, TGR), 5-6 ind. Fiskumvannet **16.04** (SST), **17.04** (JÅR) og **18.04** (EKR), 2 par Råen **23.04** (REN, JBE), 6 ind. Fiskumvannet **24.04** (JTF), 10 ♂♂ Fiskumvannet **07.05** (JÅR), 10 ind. Fiskumvannet **15.05** (JTF), 1 ind. Møyretjern **17.05** (AHA), 5 ind. Fiskumvannet **18.05** (EKR), 8 ind. Fiskumvannet **22.05** (SST), 10 ind. Fiskumvannet **03.06** (RSO), **12.06** (MWH, LWH) og **13.08** (SST), 10 ♂♂ Hegstadmyra **20.06** (TKH). 1 ♀ ringmerket Hals **27.07** (AHA), 55 ind. Fiskumvannet **14.08** (JLH) og 10 ind. Flesaker **22.08** og **10.09** (SST). Dessuten 1 ind. Flesaker **04.10** (EKR).

Fra en tårndag ved Fiskumvannet i september 2011. Foto: Frank Brandbu.

Følgende har bidratt (70 personer):

AGA = Arild Gautepllass, **AHA** = Anders Hals, **AKR** = Anita Kristiansen, **AMÅ** = Agnar Målsnes, **ANS** = Anne Sørensen, **ASØ** = Arvid Sørby, **ASZ** = Anne Stine Zakariassen, **BEH** = Børre Eirik Helgerud, **BEL** = Bent Ellingsen, **BEN** = Bård Engelstad, **BHL** = Bjørn Harald Larsen, **BOT** = Bjørn Olav Tveit, **CLO** = Carsten Lome, **CMI** = Christoffer Mikalsen, **CSM** = Cato Smørgrav, **EBS** = Erlend Barskrind, **EBR** = Erik Brenna, **EKR** = Eirik Kristoffersen, **EMI** = Egil Mikalsen, **FGR** = Finn Gregersen, **GCH** = Gjermund Christiansen, **HGR** = Håkon Gregersen, **GER** = Gustav Ersdal, **GMJ** = Gunn Mjelde, **HHV** = Håvar Hveding, **HRØ** = Hilmar Røthing, **HJN** = Hans Jørgen Nilsen, **JBE** = Jostein Bærø Engdal, **JFT** = Jens Tøndel Fossum, **JGY** = Jan Gylder, **JHM** = Jørn Helge Magnussen, **JLH** = Jon Ludvig Hals, **JLA** = Jonas Langbråten, **JLÅ** = Jon Lofthus Aarsand, **JMM** = Jon Martin Mjelde, **JMY** = Jostein Myre, **JML** = Jostein Myromslien, **JTB** = Jon Trygve Bollerud, **JÅR** = Jon Åge Ruud, **KBJ** = Kristin Bjartnes, **KDL** = Kristin Dahle Larsen, **KFI** = Karoline Figenschou, **LBL** = Leif Bjørn Lunde, **LWH** = Lennart Wam Hansson, **MHE** = Morten Helberg, **MMY** = Merethe Myromslien, **MSJ** = Magne Sjøblom, **MWH** = Michael Wam Hansson, **NNN** = Ukjent/Ikke notert. **ONO** = Ola Nordsteien, **OSÅ** = Olav Såtvedt, **PUR** = Pål Usterud Rønningen, **PØK** = Per Øystein Klunderud, **RAN** = Roger Andreassen, **REN** = Ragnhild Engdal, **RJF** = Rolf Jørn Fjærbu, **RMN** = Reidun Marie Nygård, **RSO** = Rune Solvang, **RZA** = Rune Zakariassen, **SST** = Steinar Stueflotten, **TAN** = Tonny Andersen, **TBA** = Terje Bakken, **TGI** = Terje Gimnes, **TGR** = Torhild Graversgaard, **TGU** = Tore Gunnarsen, **THK** = Torbjørn Horsberg Kornstad, **THO** = Thorstein Holtskog, **TSO** = Tommy Solberg, **TST** = Torill Stubberud, **VÅR** = Vemund Aasgaard Rønningen.

Lokaliteter omtalt i rapporten:

Bakkerud	Gårdsbruk 0,5 km vest for Fiskum (Darbu) sentrum
Bergsvingen	Langs gml. E 134 mellom Hokksund og Vestfossen
Bogen	Mindre bruk langs Eikern 2,5 km nord for Hakavik kraftstasjon
Brekketjern	Skogstjern øst for Brekke langs Eikern
Brekkeåsen	Åsrygg nordøst for Brekke langs Eikern
Brennåsen	Ås mellom Mellomtjern, Vesletjern og Dørsjø på Vestsida
Bryn	Gårdsbruk langs Voldstadsida sør for Hokksund
Butjern	Lite skogstjern øst for Kolbrekkvannet på Østsida
Bånepina	Holme i Eikern ved Gunhildrud
Djuptjern	Skogstjern øst for Krekling og nord for Bollerud
Drammenselva v/Hokksund	Storelva gjennom Hokksund og Øvre Eiker
Dunserudhagan	Vest-nordvest for Fiskum (Darbu) vest for nye E 134
Dypillbrua	Bru langs skogsbilvei sørøstover fra Kolbrekkvannet
Dørja v/E134	Der dagens E 134 krysser Dørja
Dørja v/Lonemarka	Gammel plass nær Dørja 2-3 km vest for Skarra
Eikersundet/Eikern nord	Sundet mellom Eikern og Fiskumvannet
Gunhildrud	Gårdsbruk langs Hakavikveien
Fiskum skytebane	Skytebanen sør for Fiskum (Darbu) sentrum
Fiskumvannet	Samlenavn for Fiskumvannet og tilstøtende områder
Flesaker	Nordøst for Fiskumvannet
Flårud	Mindre bruk nordvest for Fiskum (Darbu) sentrum
Flåtjern	Skogstjern øst for Krekling og nord for Bollerud
Fredfoss	De gamle fabrikkanleggene øst for Vestfossen sentrum
Geveltsetra	Gammel seter nordøst for Kolbrekkvannet på Østsida
Grasåsen	Skogsområde på Vestsida mot Flesberg
Grinda	Gårdsbruk på østsida av Fiskumvannet
Gulliksrud	Gårdsbruk sørvest for Fiskum langs "Gamleveien"
Hals/Halshaugen	Kulturlandskap og gårdsbruk 1,5-2 km V-NV for Vestfossen
Hegstad/ Hegstadmyra	Gårder og myrområder nord-nordvest for Fiskumvannet
Hoensmarka	Skogsområde mellom bygda og Dr.elva nord for Hokksund
Hoensvannet	Sentralt skogstjern på Vestsida 6-8 km vest for Hokksund
Horgen	Gårdsbruk nordøst for Hokksund på grensa mot N. Eiker
Holtøya	Stor øy i Eikern rett ved Hakavik
Høgåsen	Ås på Vestsida 4-5 km vest for Ormåsen
Hønerudåsen	Åsrygg ved Hokksund Pukkverk nordvest for Hokksund
Junger	Stort skogstjern sentralt på Vestsida
Jungerbekken/Kolbergjtjernmyra S	Våtmarksområde i sørenden av Kolbergjtjernmyra NR
Jungerkollen	Markant kolle/høydeparti nord for Junger på Vestsida
Kjellertjern	Mindre skogstjern 0,5 km vest-sørvest for Øyvannet, Østsida
Klunderud	Langs Åssideveien ca. 1 km sør for Råen
Knive	Gårdsbruk øst for Skotselv langs R 35
Kofstad	Småbruk 2,5 km nord for Krekling
Kolbergjtjern	Skogstjern omkanset av våtmark på Vestsida
Kolbergåsen	Åsrygg på Vestsida 2-3 km vest-sørvest for Ormåsen

Kolbrækvann	Skogsvann på Østsida. Opprinnelig drikkevannskilde
Krambudalen	Langs Såsenveien nord for Sirikjerke
Kårtvedt	Gårdsbruk langs Åssida rett nord for Krekling
Leirdalen	Ravinedal nord for Hals nordvest for Vestfossen
Loesmoen	Sørøstlig del av Hokksund tettsted
Lunde	Gårdsbruk mellom Vestfossen og Flesaker
Møyretjern	Lite tjern nord for Djuptjern øst for Krekling og sør for Bollerud
Måsnes/Måsnesmyra	Myrområde/gårdsbruk i nordenden av Fiskumvannet
Nedre Bergsplassen	Gammel boplass i bunnen av bakkene opp til Ormåsen
Ospåsen	På Vestsida ca. 5 km vest for Ormåsen
Rud	Gårdsbruk sør for Fiskum/Darbu
Rudstua	Gammel skyss-stasjon ved Fiskumvannet
Rundemyråsen	Liten ås 2 km nordøst for Brekke langs Eikern
Røkebergtjern	Skogstjern sørøst for Røkeberg øst for Vestfossen
Råen	Sjørenden av Fiskumvannet
Råtavannet	Større skogstjern sør for Bollerud
Sameia	Boligområde vest for Vestfossen sentrum
Sandsbakken NR	Nordøst for Sandbukta nord i Eikern
Sandsbukta	Bukt nord i Eikern
Sandøra	På nordsiden av Drammenselva langs denne ved Hokksund
Sem/Bomenga	Mellom Hokksund og Vestfossen
Seteråsen	Åsrygg på Vestsida sørøst for Junger
Skarraenga	Nedlagt/revet gårdsbruk i skogkanten vest for Skarra
Skjelbred	Gårdsbruk langs Fiskumsletta nord for Fiskumvannet
Skjoldhorne	Langs Horneveien på Hornebygda kloss på grensa til N. Eiker
Skogsvann	Skogstjern på Østsida nord for Hokksund
Sluten	Gårdsbruk på grensa mot Sigdal aller lengst nord i Ø. Eiker
Smørgrav	Gårdsbruk mellom Vestfossen og Røkeberg
Stavlum/Stablum	Gårdsbruk langs Åssida mellom Råen og Krekling
Stenshorne	På Hornebygda langs veien mellom Vestfossen og Mjøndalen
Stryken	Ved Hokksund øst for elva nedstrøms brua
Sundhaugen	Søndre del av sundet Eikern/Fiskumvannet
Svartskurden	Skogstjern m/gammel bosetting 6-7 km vest for Ormåsen
Sørby	Langs Voldstadsida
Tjuvøya	I Drammenselva øst for Hokksund sentrum
Torespæren	Sentralt veikryss nord for Vestfossen
Tranga	Mindre bruk 0,5 km sør for Burud
Tryterud/Tørrbekk	Langs R 35 på Eikerns nordside mot Hof
Vegotjern	Skogstjern øst for Krekling på grensa mot Kongsberg
Vestfosselva v/Berg-Sørby	Vestfosselva ca. 1 km nedstrøms Vestfossen
Vestfosselva v/Foss-Flesaker	Søndre/øvre del av Vestfosselva
Vestfosselva v/Smørgrav	Vestfosselva 0,5 km nedstrøms Vestfossen
Vestfosselva v/Vestfossen	Vestfosselva gjennom/ved Vestfossen sentrum
Vestsida	Utmarksområdet Vf Vestfossen, Nf Dørja og Sf Burud/Holtefjell
Østermoen	Skogsparti på Vestsida et par km sørvest for Ormåsen
Øytjern	Mindre skogstjern 2,5 km sørøst for Kolbrekvannet på Østsida
Øyvannet	På Østsida på grensa mot Nedre Eiker
Åker	Gårdsbruk sør for Hokksund

Eiker Ringmerkingsgruppe (ERG) 2011

Av Anders Hals

ART	1983-2010	Vestsida		Øvre Eiker		Utenom Ø. Eiker		Sum 2011	1983-2011
		Pulli	Adult	Pulli	Adult	Pulli	Adult		
Knoppsvane	4				19		8	27	31
Grågåås	-				2			2	2
Kanadagås	16						1	1	17
Stokkand	4						2	2	6
Storskarv	7					4		4	11
Vipe	22			2				2	24
Strandsnipe	19						1	1	20
Hettemåke	97					14		14	111
Fiskemåke	18					2		2	20
Sildemåke	9					10		10	19
Gråmåke	24					7		7	31
Svartbak	10					6		6	16
Ringdue	10		1					1	11
Grønnspekk	4		1					1	5
Flaggspekk	115		8					8	123
Låvesvale	203		1					1	204
Trepiplerke	67		10					10	77
Linerle	254		1					1	255
Jernspurv	421		11					11	432
Rødstrupe	1 669		133				11	144	1 813
Blåstrupe	17		1					1	18
Rødstjert	53	7	1				3	11	64
Steinskvett	12		1					1	13
Svarttrost	702	3	52				2	57	759
Gråtrost	888		34					34	922
Måltrost	321	4	34					38	359
Rødvingetrost	415		15				1	16	431
Duetrost	4		1					1	5
Munk	892		71					71	963
Hagesanger	586		16				2	18	604
Møller	46		2					2	48
Tornsanger	98		4					4	102
Gransanger	245		16					16	261
Løvsanger	1 693		108				4	112	1 805
Fuglekonge	78		4					4	82
Gråfluesnapper	170		2					2	172
Svarthvit fluesnapper	5 267	179	16	7	1	5		208	5 475
Løvmeis	74		4				4	8	82
Granmeis	251		11				3	14	265
Toppmeis	33		2					2	35
Svartmeis	560		19					19	579
Blåmeis	5 644	85	111	84	1	63	22	366	6 010
Kjøttmeis	8 688	264	190	12		32	42	540	9 228
Spettmeis	178		11				3	14	192

ART	1983-2010	Vestsida		Øvre Eiker		Utenom Ø. Eiker		Sum 2011	1983-2011
		Pulli	Adult	Pulli	Adult	Pulli	Adult		
Trekryper	78		1					1	79
Tornskate	58		2					2	60
Skjære	203		1					1	204
Nøtteskrike	97		9					9	106
Stær	1 278					16		16	1 294
Pilfink	755		4				4	8	763
Bokfink	3 600		179				3	182	3 782
Bjørkefink	2 073		12					12	2 085
Grønnfink	11 696		422				16	438	12 134
Stillits	63		20					20	83
Grønnsisik	4 228		16				43	59	4 287
Gråsisik	815		33					33	848
Brunsisik	185		11				1	12	197
Dompap	2 044		127				16	143	2 171
Kjernebiter	141		36				3	39	180
Gulspurv	995		22				3	25	1 020
Sivspurv	206		1					1	207
Andre (57 arter)	1 120								1 120
2011 (61 av 118 arter)	59 509	542	1 788	105	23	159	199	2 816	62 325

Gjenfunn (i 2011):

Art	Norge	Danmark	England	Tyskland	Franrike	Spania
Knoppsvane	3					
Sildemåke					1	1
Svartbak		1				
Flaggsett	1					
Svarttrost			1			
Bjørkefink			1			
Grønnfink				1		
Dompap	1					

Kontroller gjort inntil 31.12.2011 og mer enn én mnd. etter merking eller siste kontroll):

Art	Norge
Grågås	1
Grønnfink	4

Det foreligger et høyt antall (mange titalls) kontroller av knoppsvane og måker. Kontrollene viser en stor grad av farting mellom øst og vest for Oslofjorden og innen triangelet Drammen-Tyrifjorden-Vestfossen, selv om dette muligens like mye viser hvor innsatsen fra ringmerkerne er satt inn. De sju eldste fuglene som ble kontrollert i fjor, var alle knoppsvaner – tre fugler var på kontrolltidspunktet 13 år eller mer, to 12 år eller mer, og to fugler var 11 år gamle eller mer.

I tillegg er det kontrollert en rekke egenmerkede fugler (spurvefugler) 4-5-6 år etter merking.

Hettemåka i Buskerud – Årets Fugl 2011

av Steinar Stueflotten, LRSK Buskerud

Bakgrunn

Norsk Ornitologisk Forening valgte rødlistearten hettemåke til Årets Fugl for 2011. Bakgrunnen for dette valget var en dramatisk nedgang i bestanden over de siste tiårene både i Norge og nabolandene våre. Årsaken til den store nedgangen er ikke fullt ut kjent, men i Sverige har man konkludert med at den mest sannsynlige årsaken til tilbakegangen på 1970- og 1980-tallet var lav ungeproduksjon. Om dette skyldes forandringer i jordbruket, som tilbakegangen av andre kulturlandskapsfugler tyder på, er foreløpig usikkert, men mindre tilgang på bl.a. meitemark som følge av det moderne jordbruket, kan være en mulig forklaring (Helberg m.fl. 2011). NOFs prosjekt har hatt som mål å kartlegge hvor mange par hettemåker som fortsatt hekker i Norge og samle inn data om ungeproduksjon m.m.

Det første funnet av hekkende hettemåke i Norge ble gjort på Jæren i 1867 (Haftorn 1971). Først rundt 1880 begynte hettemåka å hekke fast her i landet, først på Jæren, så i området rundt Trondheimsfjorden. Første hekkefunn på Østlandet ble gjort på Øyeren (AK) i 1922 (Haftorn 1971). Bestanden økte utover på 1900-tallet og var trolig på sitt høyeste på 1980-tallet. I Norsk Fugleatlas (Gjershaug m.fl. 1994) ble den norske hekkebestanden anslått til 20 000 – 30 000 par, men da uten et estimat for Østlandet hvor det på 1980-tallet alene hekket 20 000 – 25 000 par (Bergan 2011). Den norske bestanden må derfor ha vært på nærmere 50 000 par på det meste på 1980-tallet. Etter 1990 har bestanden i de fleste fylker gått kraftig tilbake, noen steder med over 90 % (Helberg m.fl. 2011).

Hettemåke 2K, Linnestranda, Lier 19.5.2010. Foto: Jens Erik Nygård.

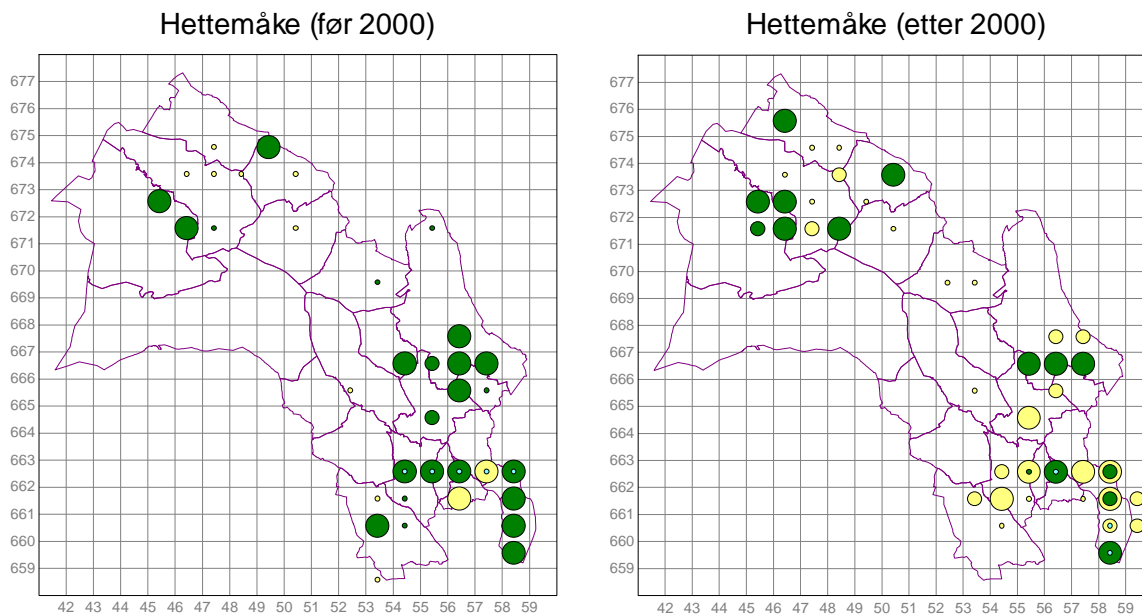
Bestandsutvikling i Buskerud

Første kjente observasjon av hettemåke i Buskerud stammer litt overraskende fra Strandafjorden i Ål 14.4.1939 (Lars Oluf Odden, ref. LRSK), men arten ble trolig observert i Oslofjordsområdet tidligere enn dette da hettemåka hadde etablert seg som hekkefugl på Fornebu allerede rundt 1940 (Bergan 2011). Når arten begynte å hekke for første gang i fylket, er ikke kjent, men det ble i alle fall gjort et hekkefunn på Dynaskjærene (Skurven) i Røyken i 1951 (Lund 1952), og i 1959 etablerte noen få par seg på

Ertsvikskjær i Hurum (Haftorn 1971). I 1966 hadde denne kolonien vokst til flere hundre par. Det ser mao. ut til at hettemåka begynte å etablerte seg som hekkefugl langs kysten av Buskerud på 1950-tallet og at bestanden deretter vokste raskt utover på 1960- og 1970-tallet. Den nådde trolig en topp på minst 1500 par på begynnelsen av 1980-tallet (1981). De fleste hekket da på øyer, holmer og skjær langs vestsiden av Oslofjorden i kommunene Røyken og Hurum. Utover på 1970-tallet etablerte hettemåka seg også som hekkefugl flere steder i innlandet av Buskerud, og på 1980-tallet ble det gjort flere hekkfunn i øvre deler av fylket. Utover på 1990-tallet holdt fylkesbestanden seg nokså stabil på 1000-1500 par.

Nedgangen i Buskerud begynte for alvor på begynnelsen av 2000-tallet. I 2005 hadde bestanden i fylket totalt falt til under 500 par, og i 2011 hekket det knapt 200 par i Buskerud. De aller fleste av disse i kun en koloni i Tyrifjorden. Dette innebærer en bestandsnedgang på rundt 75 % på 10 år og kanskje nærmere 90 % siden bestandstoppen for 30 år siden. Det kan se ut som at bestandsnedgangen først begynte langs kysten, så noe seinere på innlandslokalitetene i sørfylket, mens det i øvre Hallingdal foreløpig ikke er noen tegn til nedgang i den lille bestanden som hekker der.

Kartene viser hettemåkas utbredelse i Buskerud før og etter år 2000. ● Store grønne prikker – konstatert hekking eller hekketorsøk, mellomstore grønne prikker – sannsynlig hekking, små grønne prikker – observert i hekketiden. ● Gule prikker – andre observasjoner utenfor hekketiden, store prikker – vanlig art, mellomstore prikker – spredte observasjoner, små prikker – sjelden art. Små blå prikker – vinterfunn.

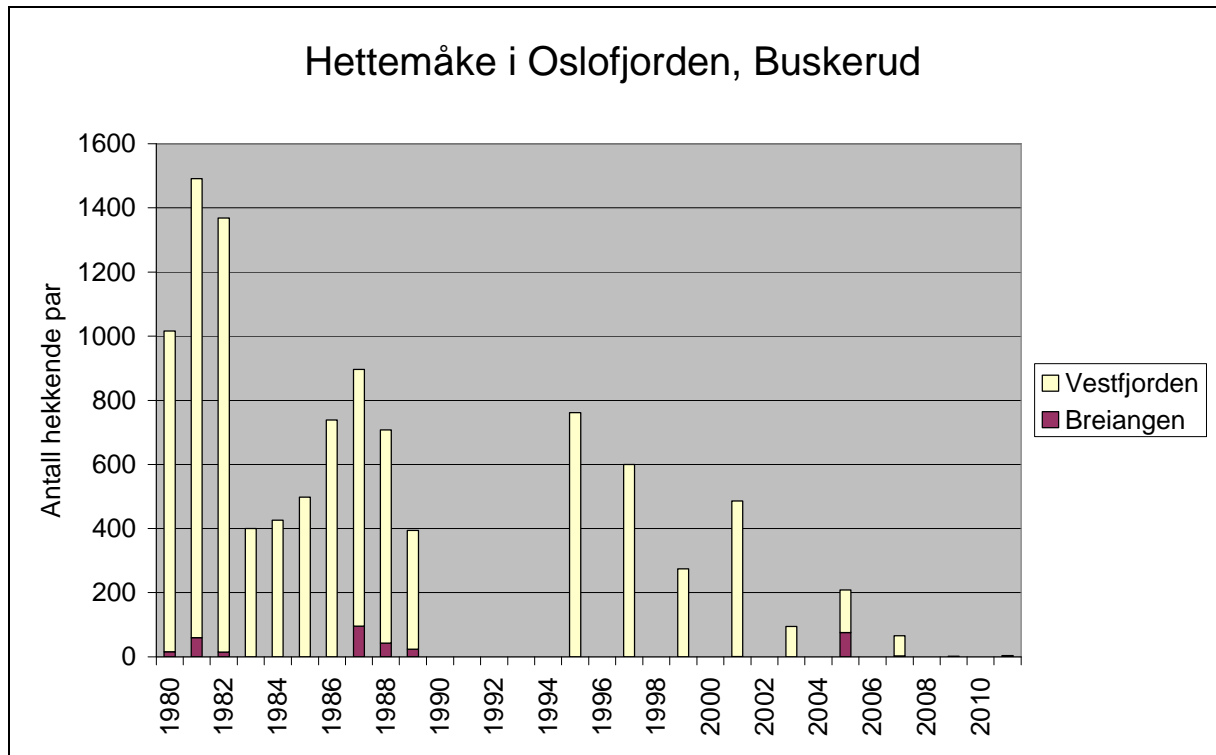
Som vi ser av kartene ovenfor, har antall Atlas-ruter med påvist og sannsynlig hekking i de sørlige delene av fylket blitt redusert fra 15 til 7 ruter. Den kraftige bestandsnedgangen har som forventet, ført til at arten har fått en mer begrenset utbredelse. I nordfylket derimot, har antall Atlas-ruter med påvist og sannsynlig hekking doblet seg, men her er det kun få par som hekker, og den tilsynelatende økte utbredelsen kan like gjerne skyldes bedre undersøkelser etter 2000 og at parene her ofte flytter til nye lokaliteter.

Bestandsutvikling i Oslofjordsområdet

Etter at hettemåka hadde etablert seg som hekkefugl i indre Oslofjord på 1940-tallet og langs kysten av Røyken og Hurum på 1950-tallet, økte bestanden raskt til 1000-1500 par fram til begynnelsen av 1980-tallet. På denne tiden hekket arten tallrikt på flere øyer, holmer og skjær i Vestfjorden fra Geitungholmen ved Slemmestad i nord og videre sørover til Storskjær i Drøbaksundet, samt på noen lokaliteter i Breianger utenfor Tofte i sør. Hettemåka var på denne tiden en dominerende art langs kysten av Buskerud med flere hundre hekkende par på holmene Dyna, Sundbyholmene, Høvikskjæra og Storskjær (Syvertsen & Syvertsen 1982). I Breianger var den viktigste hekkeplassen ute på Mølen. Her hekket det så seint som i 2007 76 par, året etter bare 10 par (Kjetil Johannessen, ref. Artsobservasjoner), mens det i 2009 og 2011 ikke ble påvist noen hekkende hettemåker her. Første hekkfunn på Mølen ble for øvrig gjort i 1974 (Tonny Andersen m.fl., ref. LRSK).

To grupper har helt siden 1980 drevet systematisk overvåking av sjøfuglbestandene i indre Oslofjord. De to gruppene har bestått av hhv. Geir S. Andersen og Morten Bergan i indre deler av Oslofjorden sør til Storskjær, og av Tonny Andersen, Erlend T. Tollefsen og Håkon Bergø i Breianger utenfor Tofte (etter 1990). De første ti årene ble tellingene utført årlig, f.o.m. 1995 kun annethvert år i mai. Resultatene fra

disse tellingene er vist i figuren nedenfor. Som vi ser, var bestanden på topp på begynnelsen av 1980-tallet med 1491 par i 1981, men stabiliserte seg så etter en nedgang i påfølgende år på mellom 400-800 par fram til midten av 1990-tallet da bestandsnedgangen begynte for alvor i dette området. I 2007 hekket det bare 54 par på Østre Hjelpskjær ved Sætre og 9 par på Geitungholmen, i 2009 kun 2 par på Demmekilskjæra i Røyken og i 2011 kun 1 par på Østre Hjelpskjær og 3 par på Geitungholmen (Andersen og Bergan 2011a). Det ble ikke påvist noen hekking i Breiangen verken i 2009 eller 2011. Hettmåka har mao. nå nesten forsvunnet som hekkefugl i dette kystområdet, og bestandsnedgangen de siste 15 årene har vært på hele 99 %! I Oslo og Akershus' del av indre Oslofjord var hettmåkebestanden på topp i 1987 med ca. 15 000 par (Bergan 2011). Siden har bestanden også i dette området falt dramatisk med en nedgang på ca. 85 % (Andersen og Bergan 2011b).

Hettmåkekoloni på en av holmene i Oslofjorden 13.6.2009. Foto: Morten Bergan.

Bestandsutvikling i Drammensområdet og Eiker-bygdene

I havneområdet innerst i Drammensfjorden har hettemåka gjort enkelte spredte hekkforsøk, bl.a. ble det funnet flere reir med egg på Lierstranda vest 31.5.2005 (Jarl F. Erichsen, ref. LRSK).

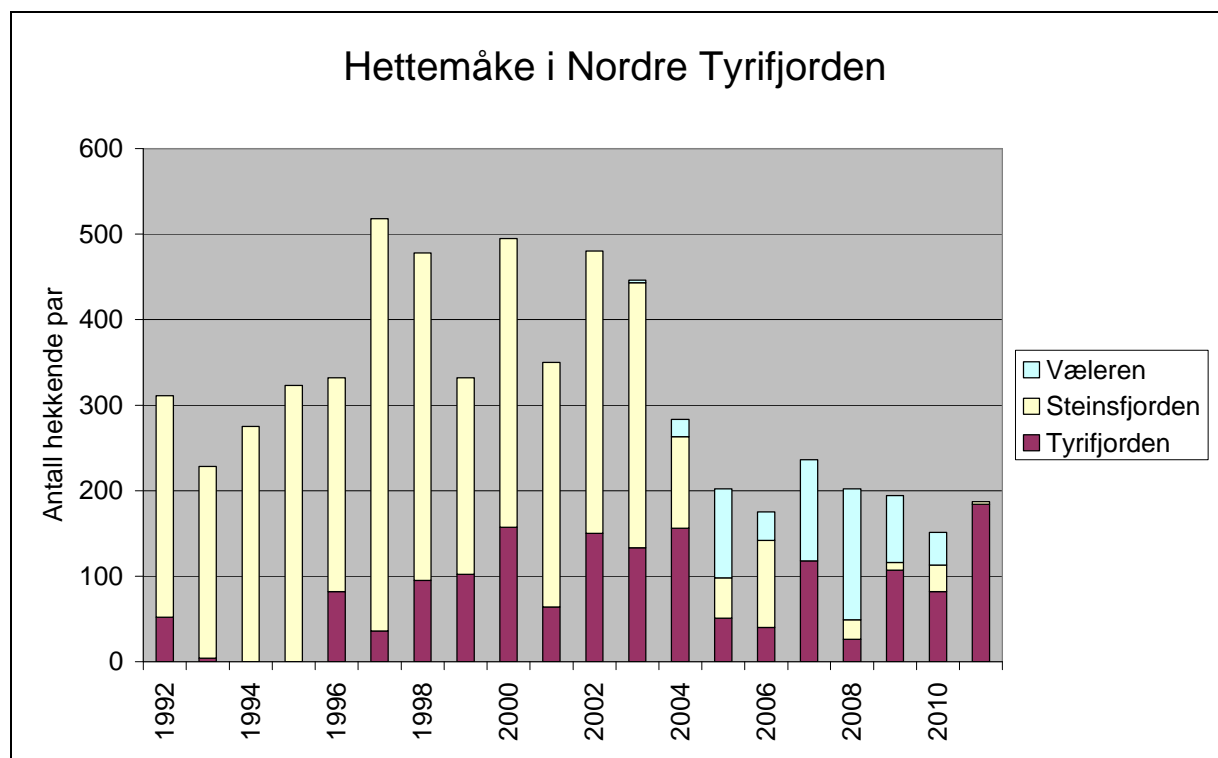
Ellers hekket hettemåka tallrikt i Miletjern, Nedre Eiker fra 1991 fram til 1995, med maks 280 observerte individer 11.5.1994. Det har også vært noen spredte, men mislykkede hekkforsøk her på 2000-tallet.

I Øvre Eiker ble første hekking (2 reir) påvist på Kolbergtjernsmyra i 1978 (Kolberg 1993). I 1989 hadde antall individer økt til ca. 200 (pers. medd. Anders Hals). Første hekking på Fiskumvannet fant imidlertid ikke sted før i 1991 etter at kolonien på Kolbergtjernsmyra hadde flyttet ned til Fiskumvannet. Det hekket 400-500 par her både i 1991 og 1992 (Kolberg 1993, Stueflotten 2009). I denne perioden hekket det også noen få par på egnede steder langs Vestfosselva og Drammenselva. I mai 1996 gjorde en flokk på nærmere 200 individer hekkforsøk på Fiskumvannet (Kjetil Johannessen m.fl., ref. Artsobservasjoner/LRSK), men de oppga forsøket i slutten av måneden. I 1999 etablerte det seg på nytt en liten koloni på ca. 10 par på Måsnesmyra i nordenden av vannet, men i slutten av mai var også denne kolonien oppløst. Dette året hekket det imidlertid på nytt 2 par på Kolbergtjern. Siden er det ikke påvist noen hekking i kommunen.

Bestandsutvikling i Tyrifjordsområdet

Det er ikke kjent når hettemåka for første gang etablerte seg som hekkfugl i nordre Tyrifjorden (Hole og Ringerike), men det skjedde trolig en gang på 1970-tallet. I 1980 hekket det for første gang minst 14 par på en sandbanke i utløpet av Storelva i Nordfjorden (Hole/Ringerike), men hekkingen ble mislykket pga vårfloppen i begynnelsen av juni (Anker-Nilssen 1981). Vi mangler sikre opplysninger om bestandsutviklingen på 1980-tallet, men på begynnelsen av 1990-tallet hadde hekkebestanden i Steinsfjorden økt til 200-300 par.

Fra 1992 har Bjørn Harald Larsen, Viggo Ree, Kendt Myrmo m.fl. gjennomført årlige kartlegginger av sjøfuglbestandene inklusiv hettemåke i hele Tyrifjordsområdet. Resultatene fra disse tellingene er vist i figuren nedenfor.

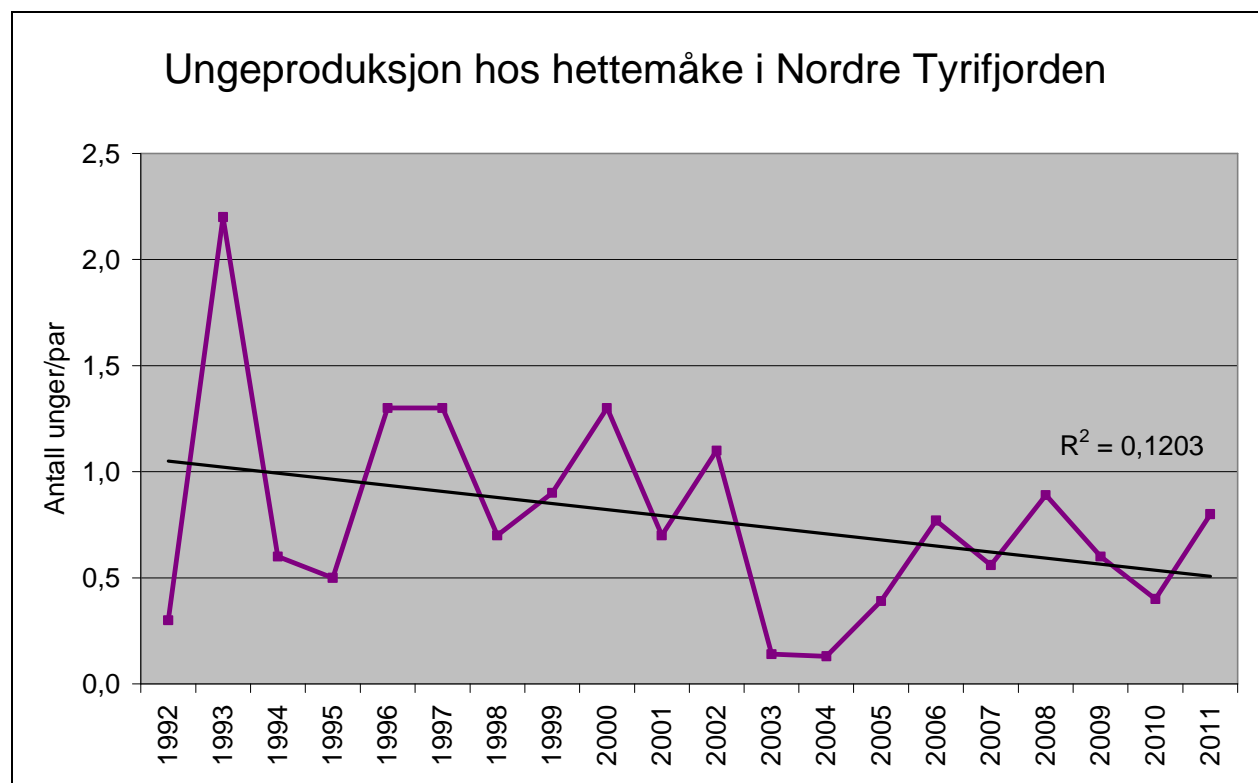

I 12-års perioden 1992 – 2003 hekket det typisk 300-500 par i Tyrifjords-området, de fleste på små øyer og skjær i Steinsfjorden med maks 482 par i 1997, i tillegg hekket det dette året 36 par til i Tyrifjorden. Etter 2003 har bestanden i Steinsfjorden avtatt kraftig, med en nedgang på over 90 % på 10 år. Bestanden ellers i Tyrifjorden har vært mer stabil og ligget på typisk 100 ± 50 par de siste 15 årene. Da bestanden gikk ned i Steinsfjorden, så mange par ut til å flytte til vannet Væleren øst for Tyrifjorden. Her hekket det i 2008 hele 153 par på et par av småøyene i vannet. Etter det har antall par også her gått kraftig tilbake, og i 2011 ble det ikke påvist noen hekkende par i Væleren. Årsaken til denne nedgangen

synes på samme måte som i Steinsfjorden, å ha rot i menneskelige forstyrrelser og sabotasje mot hekkeplassene (Larsen m.fl. 2008, Larsen m.fl. 2009). Den største og mest stabile kolonien i Tyrifjordsområdet fins nå på Furuøyene i Tyrifjorden sør for Tyristrand. Antall hekkende par på Furuøyene har også variert en del fra år til år, fra 26 par i 2008 til maks 184 par i 2011, men trenden de siste ti årene har vært ganske stabil. En av grunnene til dette kan være at disse småøyene er i privat eie der grunneieren sørger for god beskyttelse av kolonien. I hele Tyrifjordsområdet hekket det i 2011 kun 187 par derav 3 par på Østbråtaskjæret i Steinsfjorden og 184 par på Furuøyene i Tyrifjorden. Kolonien på Furuøyene er nå den største i hele fylket.

Totalt i Tyrifjordsområdet har hettemåkebestanden blitt redusert med 60 % siden 2003. Årsaken til denne nedgangen kan være flere. Mange av koloniene har vært utsatte for flom, noe som ofte fører til mislykkede hekkinger. Men den viktigste årsaken er nok likevel som nevnt, menneskelige forstyrrelser på hekkeplassene. Det er flere eksempler på at folk har gått i land på hekkeholmene og oppholdt seg der i lang tid og endatil teltet nær ved koloniene (Larsen m.fl. 2008). Det er også flere eksempler fra 2000-tallet på bevisst sabotasje av reir med knusing av egg. Slike forstyrrelser har fortsatt på tross av informasjonskampanjer i lokalaviser og oppsetting av skilt på hekkeplassene utover på 2000-tallet, der det er gitt opplysning om hvilke skadevirkning slik atferd medfører (Larsen m.fl. 2008, Larsen m.fl. 2009).

Som et resultat av gjentatte forstyrrelser samt flere mislykkede hekkinger pga flom, har ungeproduksjonen i dette området utviklet seg negativt i løpet av de siste 20 årene, slik figuren nedenfor viser. To svært dårlige produksjonsår i 2003 og 2004 med bare 0,13-0,14 unger/par, sammenfaller med starten på den markerte bestandsnedgangen i dette området. Selv om ungeproduksjonen økte litt igjen i påfølgende år, har nivået de siste årene ligget under det som må til for å opprettholde en stabil bestand. Trenden de siste 20 årene er som vi ser, tydelig negativ, men ikke statistisk signifikant ($p \sim 0,07$).

Ungeproduksjon er beregnet som minimum antall store unger optalt i koloniene per antall påvist hekkende par (pers. medd. Larsen m.fl.).

Bestandsutvikling i øvre deler av Buskerud

I forbindelse med Atlas-prosjektet (1977-1986) ble det påvist flere hekkefunn av hettemåke i øvre Hallingdal, bl.a. i Gol og Hol kommuner sommeren 1984 (Eldøy 1994). Fra seinere år er følgende hekkinger og hekkeforsøk kjent (ref. Artsobservasjoner og LRSK):

- Hovsfjorden (Hol), 589 moh: 4 par i 1999, flere par i 2004, 2 par i 2005 og 1 par i 2010 (T.Breiehagen).
- Budalsvatnet, Geilo (Hol), 1022 moh: minst 9 par i 2002 (DN Naturdatabase) og 9 par i 2003 (R.Solvang).
- Vassfjorden (Ål), 736 moh: hekket i 2006 (C.Mikalsen og E.Mikalsen), 1 rugende par i 2009 (C.Mikalsen), samt i 2010 og 2011 (A.W.Clarke).

- Strandafjorden (Ål) (Tangevika og Grandane), 445 moh: 5 par i 2005, 10 par i 2006, minst 1 par i 2007-2009, 7 par i 2010 og 2011 (T.Breiehagen, P.Furuseth, m.fl.). Flere hekkinger har mislykkes pga flom. Det er sett opp til 40 ind flere ganger i Strandafjorden på 2000-tallet.
- Raudbekktjernet, Golsfjellet (Gol), 853 moh: 5-8 par i 2003 (R.Solvang).
- Murmyrane (Hemsedal), 700 moh: 1 par i 2011 (B.Fjeldheim).
- Torkjellsettjorni (Ål), 956 moh: nyetablert koloni i 2012 (T.Breiehagen).

Hekkebestanden i øvre Hallingdal er liten med kun noen få titalls spredte par som relativt ofte flytter til nye lokaliteter. De sikreste hekkeplassene synes å være i Strandafjorden og Vassfjorden i Ål og Hovsfjorden i Hol. Det er foreløpig ingenting som tyder på noen bestandsnedgang i dette området.

Mulige årsaker til bestandsnedgangen hos hettemåke

Flom fører jevnlig til at hekkinger mislykkes på flere innlandslokaliteter. Men på tross av en mulig endring mot et våtere klima, er det vanskelig å se at omfanget av slike flomsituasjoner skal ha økt vesentlig i de siste 30 årene. Flom kan heller ikke forklare hvorfor hekkebestanden langs kysten er blitt kraftig redusert i samme periode.

Forstyrrelser og sabotasje har helt klart hatt negativ effekt på hekkebestanden lokalt som f.eks. i Steinsfjorden og Væleren, og det skal heller ikke utelukkes at dette problemet har tiltatt noe utover på 2000-tallet. Men det er vanskelig å forstå at slik uheldig menneskelig atferd skal ha økt i omfang samtidig i flere fylker og i andre nordiske land. Hettemåka har også forsvunnet fra flere kolonier i Oslofjordsområdet der vi vet at dette ikke har vært tilsvarende alvorlige forstyrrelsesproblemer som i Steinsfjorden.

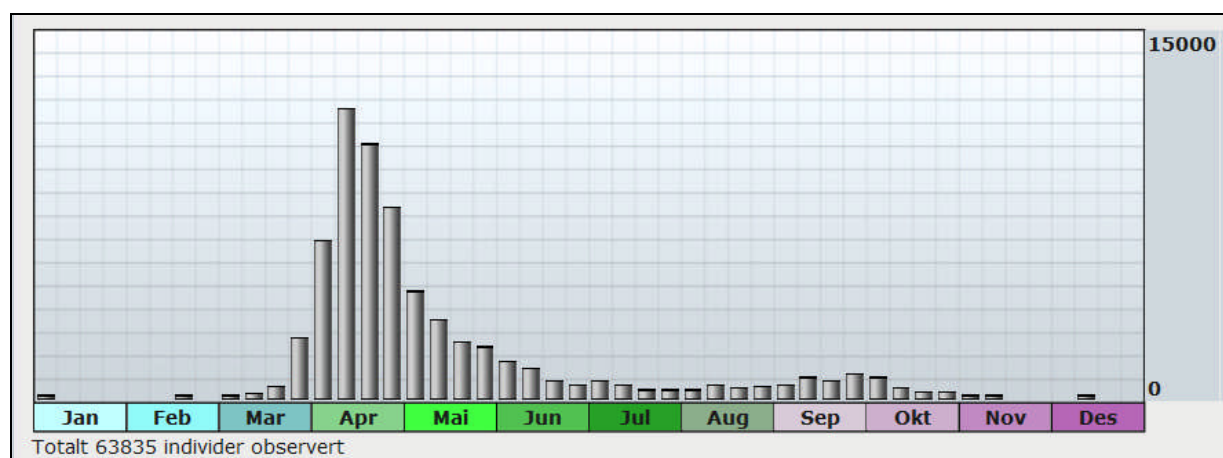
Konkurransen med andre arter som gråmåke og sildemåke kan ha påvirket hettemåka negativt på noen lokaliteter. Det er kjent at bestanden av større måkearter har økt vesentlig i samme periode som hettemåkebestanden har gått tilbake. Flere av hekkeholmene i Oslofjorden har endret seg fra hettemåke- til stormåkekolonier utover på 1980-tallet (Bergan 2011). Men dette kan neppe være den avgjørende faktoren da hettemåka også har forsvunnet fra flere kolonier der slik konkurranse ikke har vært til stede.

Endringer i næringsgrunlaget er en mulig faktor som kan forklare den massive tilbakegangen som vi har hatt over store geografiske områder de siste 20-30 årene. Hettemåka driver i hovedsak næringsøk i kulturlandskapet og spiser helst meitemark og insekter. Omlegginger til mer intensivt jordbruk med andre pløying- og gjødslingsteknikker kan ha ført til mindre tilgang på meitemark og insekter. Bedre rensing av avløpsvann har i den samme perioden gitt mindre eutrofiering av vann og tjern og dermed trolig også mindre tilgang på insekter og småkryp. Dårligere mattilgang kan forventes å slå ut i dårligere overlevelse og ungeproduksjon og dermed en medfølgende bestandsnedgang. Hettemåka er ingen utpreget "søppelfugl", men i forbindelse med artens tidlige ankomst kan de åpne søppelfyllingene som vi hadde tidligere, ha bydd på lett tilgang på mat om våren. Etter at renovasjonssystemene ble lagt om på 1990-tallet med bedre kildesortering og lukkede avfallssystemer, er dette matfatet ikke lenger tilgjengelig for hettemåka. Det kan også tenkes at redusert mattilgang på overvintringsstedene av lignende årsaker, kan ha bidratt til dårligere overvintringsforhold og dermed reduserte bestander.

Predasjon kan også være en medvirkende årsak til den observerte bestandsnedgangen. Hettemåka er en koloniruger som effektivt beskytter reirplassene sine mot mink, kråke og andre predatorer. I den grad at mange andre arter søker til hettemåkekoloniene for beskyttelse. Det er vanskelig å forstå at predasjon fra mink og kråke skal ha økt vesentlig utover på 1980- og 1990-tallet. En annen viktig predator på hettemåke er vandrefalken. Den var jo nesten utryddet i Norge i den perioden hettemåkebestandene økte som mest. Det var først på 1980-tallet at vandrefalkbestanden her i landet begynte å øke igjen. I Buskerud ble den første nyetableringen registrert i Lier i 1985 (Steen 1990). Etter det har bestanden i fylket økt jevnt og trutt til 40-50 par de siste årene (Gunnarsen 2012). Vandrefalken etablerte seg først i kystnære områder, og har seinere spredt seg oppover i de store dalførene i fylket. De som arbeider med overvåking av vandrefalken, opplyser at hettemåka er et av de vanligste byttedyrene hos vandrefalk i SØ-Norge (pers. medd. T.Gunnarsen, Gunnarsen 2009, Steen 1999), mens de som overvåker hettemåkekoloniene sjelden observerer og rapporterer predasjon fra vandrefalk. Nå kan det tenkes at hettemåkas effektive antipredatoratferd gjør at vandrefalken sjelden jakter i selve hettemåkekoloniene, men heller tar hettemåker som er på streif eller næringsøk utenfor koloniene. Det interessante med denne hypotesen er at den sammenfaller svært godt med tidslinjen og mønsteret i nedgangen i hettemåkebestanden – først langs kysten, deretter i innlandet, mens hettemåkene i øvre Hallingdal foreløpig ikke synes å ha merket noe til økt predasjon fra vandrefalk. Men dette kan trolig endre seg i kommende år etter hvert som stadig flere vandrefalkpar etablerer seg i denne delen av fylket. Adulte hettemåker som blir tatt av vandrefalk i hekketiden, fører trolig til at flere unger dør og at ungeproduksjonen går ned. Det kan bl.a. nevnes at det nå fins flere hekkende par vandrefalk i området rundt Steinsfjorden og Tyrifjorden.

I sum synes endringer i næringsgrunnet og predasjon fra en økende vandrefalkbestand å være de mest sannsynlige årsaker til hettemåkas store tilbakegang i Buskerud i de siste 15-20 årene.

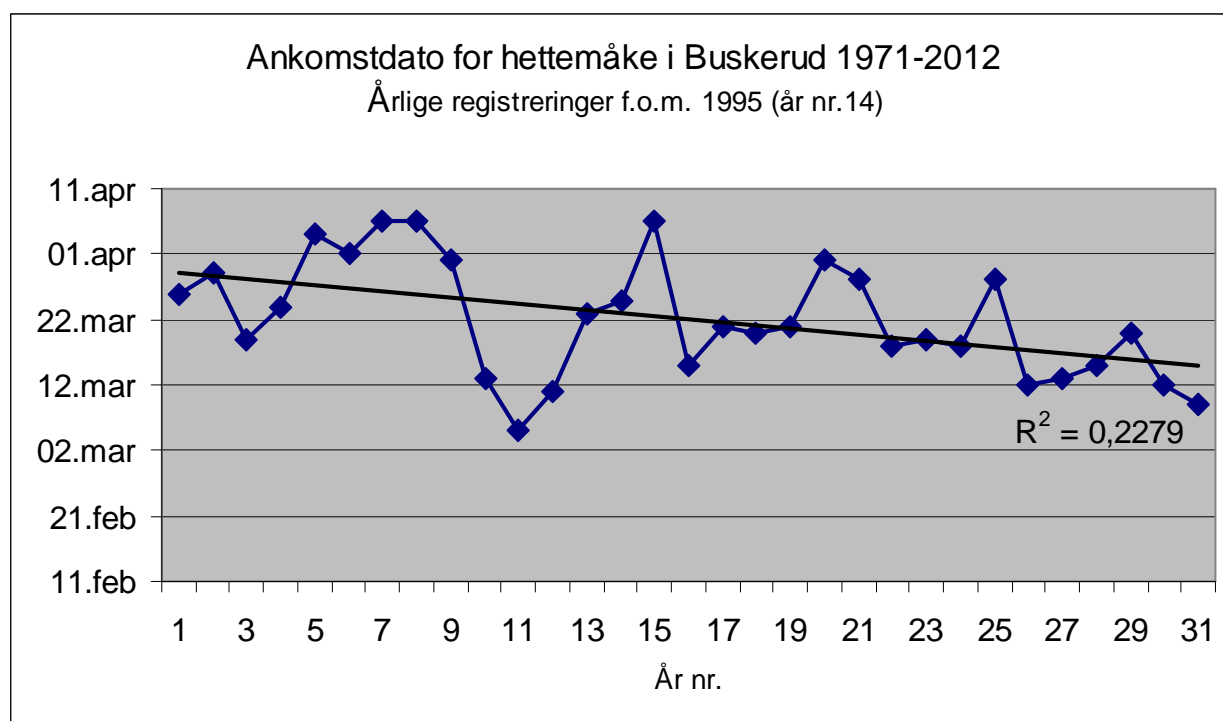
Trekk og overvintring

Histogrammet viser sum antall observerte hettemåker i Buskerud registrert på Artsobservasjoner per oktober 2012.

Vårtrekk

Hettemåka er blant de tidligst ankomne trekkfuglene om våren. Gjennomsnittlig ankomstdato til Buskerud er: 22.03. (32 år). Det har vært en klar tendens til at hettemåka, som en del andre trekkfugler, ankommer stadig tidligere om våren de siste decenniene. I løpet av de siste 15-20 årene har typisk ankomstdato blitt ca. 1 uke tidligere. Gjennomsnittlig ankomstdato i perioden 1971-1999 var 25.03., mens den på 2000-tallet har vært 18.03. Denne trenden er statistisk signifikant ($p \ll 0,05$), se figuren nedenfor.

De fleste førsteobservasjoner om våren gjøres i fylkets kystområder (Hurum, Røyken, Lier og Drammen). Tidligst registrerte observasjon ble gjort på Slemmestad (Røyken) 5.3.1989. Gjennomsnittlig ankomstdato til innlandslokaliteter i fylket er flere dager seinere enn langs kysten, for eksempel er gjennomsnittlig ankomst til Fiskumvannet og Øvre Eiker: 6.4. (25 år), tidligst Flesaker 18.3.1990 og til Strandafjorden (Ål): 8.4. (12 år), tidligst 22.3.2009. Tidligste registrerte vårobservasjon i Nordfjorden (Ringerike): 23.3.2012.

Vårtrekket pågår utover i april, og det er også på denne tiden vi observerer de største flokkene utenom hekkeplassene. Maksimalt antall individer blir normalt observert primo april, en uke eller to etter ankomst.

Tidligere var det vanlig å se flokker på >100 ind i første halvdel av april, ofte med opp til 300-500 ind på Linnestranda og i indre Drammensfjord, maks 600 ind 6.4.1994 og hele 1200 ind 17.4.1996 (Rolf E. Andersen, ref. Artsobservasjoner). Slike store antall forekom spesielt i perioden 1994-1999. Siden har antallet avtatt i tråd med den generelle bestandsnedgangen. På 2000-tallet har det vært sjelden å se flokker på mer enn 200 ind. De største registrerte flokkene på 2000-tallet har vært 300 ind på Karlsrudtangen (Ringerike) 10.4.2003 (J.Myromslien, ref. Artsobservasjoner) og 300 ind på Linnestranda 13.4.2007 (R.E.Andersen, ref. Artsobservasjoner). De siste årene har det imidlertid vært sjelden å se flokker på mer enn 100 ind på vårtrekket. I 2011 var maks antall 90 ind på Linnestranda 9.4.2011.

Høsttrekk

Antall individer øker noe igjen under høsttrekket fra primo september til primo oktober, men det blir da sjelden sett mer enn 30 ind sammen, maks 150 ind på Linnestranda 10.9.1978 og 70 ind 26.9.1997 (ref. Artsobservasjoner). Antallet avtar utover i oktober, og i november er det bare et fåtall individer igjen. Siste observasjonsdag i gjennomsnitt er: 29.10. (23 år), seinest 4 ind på Linnestranda 14.11.2009. I tillegg ble arten observert i Nordfjorden (Ringerike) 21.11.1976 (Ringerike Feltstasjon, ref. LRSK).

Vinter

De fleste hettemåkene forlater Norge om vinteren. Overvintringsområdene ligger i landene rundt Nordsjøen og videre langs kysten av Atlanterhavet sør til Vest-Afrika. Mange av våre hettemåker ser ut til å overvintre i Storbritannia, noen også i Danmark. Hettemåkene som overvintre langs kysten av Sør-Norge er trolig en blanding av norske hekkefugler og individer som kommer lenger østfra (Andersen & Helberg 2006).

Hettemåka er en sjelden vintergjest i Buskerud. Kun følgende vinterfunn er kjent (ref. LRSK og Artsobservasjoner):

- 2 ind Slemmestad, Røyken 7.1.1990 (S.Stueflotten).
- 1 ind Slemmestad, Røyken 18.2.1990 (S.Stueflotten).
- 1 2K Mjøndalen, Nedre Eiker 12.1.1998 (J.L.Hals).
- 1 ad Hokksund, Øvre Eiker 16.1.1998 (A.Hals).
- 1 ind Strømsløpet, Drammen 13.12.2011 (J.Gylder).

Individmerket dansk hettemåke KUU observert i Elveparken, Drammen 2.4.2005 og på nytt samme sted 6.4.2009. Foto: Jens Erik Nygård.

Ringmerkingsfunn

Følgende ringmerkingsfunn viser i sum at hettemåkene som observeres i vårt område har en klar sørvestlig tendens i sitt trekkemønster. Et flertall av gjenfunnene/kontrollene er gjort i området Vest-Agder – Rogaland og videre over til Storbritannia (ref. LRSK og Artsobservasjoner). Dette stemmer bra med artens generell trekkemønster (Helberg m.fl. 2011).

- 1 ind ringmerket på Furuøyene, Tyrifjorden, Ringerike 5.6.1999, gjenfunnet i Lundevågen, Farsund (VA) 7.4.2001.
- En unge ringmerket på Furuøyene 22.5.2000, kontrollert i Amsterdam, NL 09.12.02-07.01.03.
- 1 ind ringmerket på Furuøyene 22.5.2000, gjenfunnet i Scarborough, North Yorkshire, UK 30.8.2006.
- 1 pullus ringmerket på Østbråtaskjæret, Steinsfjorden, Ringerike 13.6.2002, funnet død nær Oundle, Northhamptonshire, UK 7.9.2008.
- 1 ind med fargering svart **KUU** på hvit bunn, ringmerket som 1K i Viborg, Danmark 04.11.2002, kontrollert to ganger i Viborg i mars 2004 og deretter i Elveparken, Drammen 2.4.2005 og på nytt samme sted 6.4.2009 (J.E.Nygård).
- 1 ind ringmerket på Furuøyene 1.7.2003, gjenfunnet i Gjestehavna, Kristiansand (VA) 22.12.2004, seinere kontrollert flere ganger samme sted fram til 12.3.2009.
- 1 ind med fargering **J49K** merket som 3K+ i Travparken, Kristiansand (VA) 25.4.2004, observert på Linnestranda, Lier 12.6.2009 (J.E.Nygård).
- 1 ind med fargering **J66Z**, ringmerket ved Tommelsjøen, Gran (OP) 29.06.06, kontrollert på Linnestranda 9.9.2006, 29.9.2006, jevnlig i perioden 11.8-30.9.2007 og 28.9.2008.
- 1 2K med fargering **J3U5**, ringmerket i Stavanger (RO) 16.2.2012, observert nesten daglig på Linnestranda 21.4-6.5.2012.
- 1 2K med fargering **J4LA**, ringmerket i Frognerparken, Oslo 9.5.2012, observert på Linnestranda 26.5.2012 (J.E.Nygård).

Takksigelser

De godt underbygde bestandstallene for Buskerud som ligger til grunn for konklusjonene i denne rapporten, hadde ikke vært mulig å fremskaffe uten en betydelig feltinnsats over mange år fra tre grupper som har arbeidet med sjøfuglovervåkinger i indre Oslofjord og i Tyrifjordsområdet. Derfor rettes det en stor takk til Geir S. Andersen, Morten Bergan, Tonny Andersen, Erland T. Tollefsen, Håkon Bergø, Bjørn Harald Larsen, Kendt Myrmo og Viggo Ree for at resultatene fra deres mangeårige registreringer er gjort tilgjengelige for denne rapporten. Morten Bergan takkes i tillegg for konstruktive kommentarer til manuskriptet.

Referanser

- Andersen, G.S. og Bergan, M. 2011a. Hekkende sjøfugl i Buskerud 2011 – Drøbaksund og Vestfjorden. Rapport NOF avd. Oslo og Akershus. 11 s.
- Andersen, G.S. og Bergan, M. 2011b. Hekkende sjøfugl i indre Oslofjord, Oslo og Akershus 2011. Rapport NOF avd. Oslo og Akershus. 22 s.
- Andersen, G.S. og Helberg, M. 2006. Hettemåke *Larus ridibundus*. s.218 i: Svorkmo-Lundberg, T., Bakken, V., Helberg, M., Mork, K., Røer, J.E. & Sæbø, S. (red.) Norsk VinterfuglAtlas. NOF, Trondheim. 496 s.
- Andersen, T., Tollefsen, E.T., og Bergø, H. 2011. Sjøfuglregistreringer langs kysten av Buskerud 2011. Buskskvetten 27. 14 s.
- Anker-Nilssen, T. 1981. Ringerike feltstasjon, Averkøya – Stasjonsrapport for 1980. Buskskvetten 5(1-2): s.4-19.
- Bergan, M. 2011. Hettemåke – Årets fugl 2011. Toppydykker'n 34(2). s.70-75.
- Bergan, M. og Andersen, G.S. 2007: Hekkende sjøfugl i indre Oslofjord, Buskerud 2007, rapport NOF avd. Oslo og Akershus, 13 s.
- Eldøy, S. 1994. Hettemåke *Larus ridibundus*. s.232 i Gjershaug, J.O, Thingstad, P-G, Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994. Norsk fugleatlas. NOF, Klæbu. 552 s.
- Gjershaug, J.O., Thingstad, P-G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994. Norsk fugleatlas. NOF, Klæbu, 552 s.

- Gunnarsen, T. 2009. Vandrefalk i Buskerud 2008. Buskskvetten 25. 12 s.
- Gunnarsen, T. 2012. Vandrefalk i Buskerud 2010-11. Utbredelse og hekkestatus, Buskskvetten 28: 14 s.
- Haftorn, S. 1971. Norges Fugler. Universitetsforlaget. 862 s.
- Helberg, M., Breistøl, A. & Lorentzen, N.H. 2011. Hvordan går det med hettemåkene i Norge? Vår Fuglefauna 34(1), s.6-11.
- Jensen, T., Tollefsen, E.T., Andersen, G.S. og Bergan, M. 2001. Sjøfuglregistreringer langs kysten av Buskerud 1999. Buskskvetten 17(2). 9 s.
- Kolberg, D. 1993. Fuglefaunaen i Øvre Eiker. NOF - Øvre Eiker lokallag. 51 s.
- Larsen, B.H., Brandt, M., Myrmo, K. og Ree, V. 2008. Overvåking av hekkende vannfugl i Steinsfjorden, nordre del av Tyrifjorden, Solberg tjern og Væleren i 2007. Fugler og natur i Buskerud. Rapport nr. 1 – 2008, Årgang 15, NOF avd. Buskerud. 37 s.
- Larsen, B.H., Brandt, M., Myrmo, K. og Ree, V. 2009. Overvåking av hekkende vannfugl i Steinsfjorden, Tyrifjorden, Solberg tjern og Væleren i 2008. Fugler og natur i Buskerud. Rapport nr. 1 – 2009, Årgang 16, NOF avd. Buskerud. 43 s.
- Lund, H.M-K. 1952. Fra fuglefaunaen i indre Oslofjord sommeren 1951. Fauna 5: s.50–58.
- Steen, O. Frydenlund 1990. Hekkeresultater i Sørøst-Norge 1990. Vandrefalken 1: 11-33.
- Steen, O. Frydenlund 1999. Vandrefalken i Sør-Norge i 1997. Bestand og hekkeresultater. Vandrefalken nr.4. Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge. s.14-21.
- Syvertsen, P.O. og Syvertsen, Ø. 1982. Sjøfuglreservater i Buskerud. Buskskvetten 6(1), s.4-13.

Kartlegging av hekkende horndykker (*Podiceps auritus*)

i Buskerud 2012

(med sammenligning av data fra 2009-2011)

Torgrim Breiehagen og Per Furuseth

Desember 2012

 **NATURVERNFORBUNDET
I BUSKERUD**

Sammendrag

Denne rapporten fra Naturvernforbundet i Buskerud sammenfatter en kartlegging av hekkende horndykker (*Podiceps auritus*) i Buskerud i 2012, samt en sammenligning av data fra 2009-2011. Totalt ble det funnet 5-6 hekkende par i Øvre Hallingdal, 4-5 par på Golsfjellet, Gol og 1 par i Ål kommune (6 ulike tjern). Hekketjerna er små tjern med velutviklet starrvegetasjon, i gjennomsnitt beliggende **827 moh.** (alle hekketjern) og med klekketidspunktet innenfor perioden **19. juni-7.juli**. Det ble observert 5 unger totalt. En ny hekkelokalitet ble funnet i 2012 og en i 2011 og en mislykket hekking ble registret på en annen lokalitet i 2010. Hekkefenologiske data blir presentert i rapporten, samt data fra vår- og høsttrekk. En beskrivelse av hver hekkelokalitet er gitt i rapporten. I tillegg er trusler/tiltak vurdert.

Hekkebestanden i Øvre Hallingdal synes å ha økt de siste 10-årene til omkring 5-6 par i 2012 fra 1-3 par i 2002. Ekspansjonen kan sees i sammenheng med en økende bestand i Oppland. De viktigste truslene mot hekkebestanden synes å være ulike friluftaktiviteter og fiske, spesielt i nærområdet til hyttefelt. Utfyllinger i våtmarksområder er utført og bør stoppes og holdes under oppsikt. Fiskeutsetninger er lite gunstig i fisketomme vann. Informasjon til grunn- og hytteeiere vil være gunstig tiltak. Det er ønskelig at bestandsutviklingen av horndykker følges opp de neste to årene, da en ny totalkartlegging i Norge vil bli gjort i 2014 (NOF).

Forside: Horndykker fotografert på vårtrekk i Eikredammen, Hemsedal 27.4.2012.

1-3 ind. hadde tilhold der i perioden 27-30.4.

Foto (©): Kjetil Toska

Forfattere:

Torgrim Breiehagen, E-post: tbreieha@online.no Tlf. 32 08 15 31 (p), 414 50 455 (m)
Breievegen 201, 3570 Ål.

Per Furuseth, 3577 Hovet. E-post: p-furuse@online.no Tlf. 992 61 638 (m)

Rapporten er utarbeidet for Fylkesmannen i Buskerud i samarbeid med:

Naturvernforbundet i Buskerud,
Åssideveien 525, 3322 Fiskum.
Fylkessekretær: Per Ø. Klunderud
Tlf. 32 75 05 04, e-post: pedrokl@online.no

Forord

I 2012 ble det foretatt en kartlegging av hekkebestanden av horndykker (*Podiceps auritus*) i Buskerud av Torgrim Breiehagen og Per Furuseth. I årene 2009-2011 har Per Furuseth foretatt mange registreringer i Hallingdal som også er tatt med i denne rapporten. I tillegg er alle observasjoner som er innlagt i **Artsobservasjoner for fugler (AO)** pr. 1.12.2012 vurdert og inkludert i denne rapporten (se metoder).

Fylkesmannen i Buskerud har bevilget kr. 15.000 til Naturvernforbundet i Buskerud for kartlegging av hekkeforekomsten av horndykker i fylket. Vi takker Fylkesmannen i Buskerud for økonomisk støtte til denne undersøkelsen. Steinar Stueflotten og Per Øystein Klunderud takkes også for kommentarer til artikkelen.

INNHold

Sammendrag	2
Forord	3
1. Innledning	4
2. Metoder	4
3. Kartleggingsområde	5
4. Resultater	6
4a. Vårtrekk i Hallingdal 2012.....	6
4b. Vårtrekk 2009-2012.....	6
4c. Hekkeresultater 2012 og i perioden 2009-2011	7
4d. Gol kommune: hekkelokaliteter (<i>beskrivelse, trusler, vurdering, tiltak</i>).....	8
4e. Ål kommune: hekkelokaliteter (<i>beskrivelse, trusler, vurdering, tiltak</i>).....	15
4f. Hol kommune: hekkelokalitet (<i>beskrivelse, trusler, vurdering, tiltak</i>).....	17
4g. Hekkefenologi og høsttrekk i Hallingdal.....	18
5. Diskusjon (hekkebestand, trusler/tiltak og videre kartlegging)	19
6. Referanser	20

1. Innledning

Horndykker (*Podiceps auritus*) ble klassifisert som en **truet art (EN)** på den norske rødlista i 2006 (Kålås *m.fl.* 2006). Norsk Ornitologisk Forening (NOF) gjennomførte en landsomfattende kartlegging av horndykker i Norge i 2007 (Øien *m.fl.* 2008). I denne artikkelen ble det diskutert om arten var på fremgang i Norge, spesielt i Sør-Norge. Hekkebestanden i Norge ble anslått til totalt **648-736 hekkende par**. I Buskerud ble hekkebestanden estimert til **3-7 hekkende par på 2-3 lokaliteter**. Stueflotten (2003) konkluderte i en oppsummering av artens status i fylket at den hekker fåtallig (sjelden, 2-3 par) og observeres årlig i trekktidene vår og høst. Første hekkefunn i Buskerud var **sommeren 1995**, da det ble gjort et reirfunn i Veslefjorden (770 moh.) ved Geilo, Hol kommune. Deretter ble det observert et par på Golsfjellet sommeren 2002 og to par ble funnet hekkende der i 2003 (850 moh.). I Oppland ble det i 2007 registrert 32-41 par på 26 lokaliteter og flere hekkefunn har i økende grad blitt funnet i små tjern i seterregionen og i bjørkebeltet (Øien *m.fl.* 2008). Direktoratet for naturforvaltning (DN) utarbeidet deretter en «**Handlingsplan for horndykker**» i **2009 (DN rapport 2009-7)**. **De viktigste forslagene i handlingsplanen er følgende:**

- *Ansvar for oppfølging: Fylkesmannen i Troms*
- *Etablere årlige kartlegging- og overvåkningssystem fra og med hekkesesongen 2010*
- *Stoppe/unngå utsetting av fisk (ev. fjerne fisk!)*
- *Gjøre viktige hekkevann minkfrie*
- *Infotiltak ved hekkeplassene*
- *Øke kunnskapen om overvintringsområdene*
- *Følge bestandsutviklingen i utvalgte områder*
- *Ny totalkartlegging i 2014 (NOF)*

I den nye **rødlista** for Norge i 2010 har horndykker blitt tatt ut (Kålås *m.fl.* 2010), antagelig pga. at arten har hatt en oppgang i hekkebestanden, spesielt i Sør-Norge. I forbindelse med gjennomføringen av «Handlingsplanen for horndykker i Norge» søkte fylkesmann i Buskerud om midler for å kartlegge hekkebestanden i Buskerud. Naturvernforbundet i Buskerud ble tildelt midlene og det ble organisert en kartlegging av hekkeforekomsten og undersøkelse av lokalitetene i 2012 i Buskerud.

2. Metoder

Det er utarbeidet en metodisk veiledning i forbindelse «Nasjonal kartlegging av horndykker i Norge» (Anonym 2011). Metodikken er svært detaljert, men vi har i noen grad fulgt de samme prosedyrene. Vi har lagt vekt på registreringer i ungeperioden for å få et godt mål på antall par og ungeproduksjon i hekkeområdene.

De viktigste registreringsmetodene i **hekkeområdene i Buskerud i 2012** har vært:

- *Vårsjekk (registreringer på vårtrekk/par på eventuell hekkelokalitet).*
- *Registrering av hekking/hekkefenologi (observasjoner av reirbygging, reir, ruging, observasjon av unger som aldersbestemmes). Observasjoner av unger i første del av juli viste seg å være en god metode i Hallingdal. Det er verdifullt å estimere alder på ungene (grov skala) for å få hekkefenologiske data fra undersøkelsesområdet. En rugetid på 23 dager er brukt i utregningene av dato for fullagte eggkull.*
- *Sjekk av potensielle hekkelokaliteter (tjern av ulik størrelse) i utvalgte områder (tjern i bjørke- og seterregionen) i Hallingdal. Flere tjern ble sjekket på avstand med teleskop/kikkert, mange med negativt resultat.*
- *Høsttrekk (observasjoner/AO).*

Videre har vi gått gjennom «Artsobservasjoner for fugler» (AO) fra 2009 for Buskerud og vurdert disse i forhold til antall par og eventuell unger av horndykker. Dessverre er mange observasjoner på AO ikke nøyaktige nok *mht.* lokalitetsangivelse (eks. bare Golsfjellet!) og alder på fuglene/ungene. Dette har gjort at vi i liten grad har kunnet benytte disse. I noen tilfeller har vi kontaktet observatøren(e) for å få nøyaktige opplysninger, der vi har vurdert observasjonen til å være viktig for denne rapporten.

3. Kartleggingsområdet

Da hekkeområdet til horndykker i Buskerud fylke ligger i øvre del av Hallingdal, vesentlig Hol, Ål og Gol kommuner ble kartleggingen konsentrert om tjern i disse områdene i 2012.

Figur 1: Buskerud fylke.

Hallingdal består av kommunene Flå, Nes, Gol, Hemsedal, Ål og Hol.

4. Resultater

4a. Vårtrekk i Hallingdal 2012

De første horndykkere ble registrert i Eikredammen, Hemsedal **27.4**, da 2 ind. ble observert (1 ind. fotografert, **Figur 2**). Tre ind. ble registrert 29.4. Ingen andre trekkobservasjoner ble gjort i lavereliggende vann i Hallingdal denne våren, selv om våren var kald og mange høyereliggende tjern var islagt til midten av mai. I nedre delen av Buskerud ankom horndykkeren i begynnelsen av april (6.4 Fiskumvannet/AO). Et overvintrende ind. ble registrert i Nordfjorden 11.1.2012 (AO). Første registrering på en hekkelokalitet var 4.6 i Gautetjern, Golsfjellet (AO). Dette kan skyldes en sen ankomst dette året og direkte ankomst til hekkeplassene fra lavereliggende områder av fylket (eller Oppland!).

Figur 2. Horndykker (1 av 2 ind.) fotografert på vårtrekk i Eikredammen, Hemsedal 27.4.2012. Foto (©): Kjetil Toska

1-3 ind. hadde tilhold der i perioden 27-30.4. 2012 (AO)

4b. Vårtrekk 2009-2011 og ankomst hekkeplass.

Gjennomsnittlig ankomstdato på vårtrekket i Buskerud er **24.4** (23 år) ifølge Stueflotten (2012). Dette samsvarer godt med ankomstdatoene i Hallingdal (se nedenfor).

2009: 1 par observert Strandafjorden, Ål 18.4 (Per Furusest). 1 ind. Eikredammen, Hemsedal 26.4 (Stian Sannes) og 1 ind. samme sted 4.5 (Torgrim Breiehagen). 1 par med kurtise i Lite tjern ved Rv51 (845) (G1, tabell 2) 29.4 (Torgrim Breiehagen, Anne Mette Monclair *mfl.*).

2010: 1-2 ind. ble sett i Strandafjorden, Ål i perioden 2-12.5 (Per Furusest *mfl.*).

Hovsfjorden, Hol. 1 ind. observert i perioden 2-24.5 (flere observatører; LRSK Buskerud).

1 ind. i Hovsfjorden 9.5.2010. Foto (©): Per Furusest

Et par registrert i Vatsfjorden 23.5 på hekkeplass (mislykket reir to steder, samme par!) (Per Furusest *mfl.*).

2011: Observert i Lyseren, Golsfjellet 3.5 og samme dag på hekkelokaliteten G1 (Tabell 2) (Per Furusest). Også observert i Hovsfjorden, Hol 18.5 (Petter Braaten).

4c. Hekkeresultater horndykker 2012 og i perioden 2009-2011

Totalt ble det funnet **5-6 hekkende** par i øvre Hallingdal i 2012, et par i Ål kommune og 5 par, derav et par med sannsynligvis mislykket hekking i Gol kommune (Tabell 1). Det ble observert **totalt 5 unger** (4 par med en unge og et par med to unger). Dataene for ungeproduksjon i årene 2009-2011 er for usikre til at de kan bli sammenlignet med 2012, men er sannsynligvis i samme størrelsesorden (4-5 unger). Det ble funnet en ny lokalitet med hekkende horndykker på Golsfjellet (G6) i 2012 og en ny i Ål kommune (A2) i 2011 (Tabell 2). Hekketjernene er generelt små tjern som i gjennomsnitt ligger **827 moh.** (737-958 moh.) i bjørke/setterregionen med rik vegetasjon (se lokalitetsbeskrivelsene sidene 9-18). Stor sett er det samme tjernet som benyttes hvert år som hekkested, men det er flere tjern som ikke er sjekket hvert år siden 2009.

Tabell 1. Hekkende horndykkerpar og antall unger observert i 2012 i Øvre Hallingdal.

Kommune	Hekkende par	Antall unger	Unger pr. par
Gol	5 par (en hekking sannsynligvis mislykket)	5 (4 kull)	1,1,1 og 2
Ål	1 par	1 (1 kull)	1

Tabell 2. Hekkende horndykker par på ulike lokaliteter i perioden 2009-2012 i Gol og Ål kommune, samt første hekkefunn i Buskerud (Hol i 1995, mislykket). Strek betyr at lokaliteten er sjekket.

Kommune	Lokalitet*	moh.	2012	2011	2010	2009
Gol	G1: Lite tjern ved Rv51 (845 moh., det største)	845	1 par	1 par	1 par	1 par
Gol	G2: Lite tjern ved Rv51 (851 moh., det vesle)	851	—	—	1 par	—
Gol	G3: Raudbekktjernet (Brennflæi Naturreservat)	855	1 par	1 par	1 par	1 par
Gol	G4: Gautetjernet (Brennflæi Naturreservat)	855	(1 par!)	1 par	1 par	—
Gol	G5: Drammedalshølen	797	1 par		1 par	
Gol	G6: Øvre Fesheimtjernet	776	1 par			
Ål	A1: Vatsfjorden	737	—	—	1 par	—
Ål	A2: Torkjellsettjørni	958	1 par	1 par		
Hol	H1: Veslefjorden (1995)	770	—	—	—	—
Totalt: Hallingdal		827 Gj.snitt	∑ 6 par	∑ 4 par	∑ 5 par	Ufullstendige data

*Tillegg:

a) **Metubba** (851 moh.), Golsfjellet syd. Sannsynlig hekkelokalitet, men ikke bevis på konkret hekking. Ingen par observert i 2012.

b) **Tubbetjernet** (843 moh.), Golsfjellet syd. Sannsynlig hekkelokalitet, men ikke bevis på konkret hekking. To små tjern NØ for Tubbetjernet ved Rv51 som er uten navn er hekkelokaliteter, G1 og G2, se tabell 2).

c) **Attjern, Hemsedal**. Et ind. sett 2.6.1994 (Bent Fjeldheim, K. E. Langehaug). Lokaliteten er ikke sjekket senere. Bør sjekkes i hekkesesongen.

4d. Gol kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

G1: Lite tjern ved Rv51: 845 moh., (det største) (tjernet til høyre på bildet)

Foto (©):Torgrim Breiehagen

Beskrivelse: tjernet ligger SØ for Rv51 med større myrområder rundt.

Hekking: årlige hekkinger (1 par) i perioden 2009-2012

2012: 1 unge (*ca. 15 dager*) 11.7. (Torgrim Breiehagen). 1 ungfugl 30.8 (Arild Gauteplass). Ingen 12.9 (TB).

2011: 1 par 3.5 (Per Furusest), 1 ad. 22.6. (Rune Solvang, Vera Kristensen), 1 ungfugl 17.7 (Steinar Stueflotten)

2010: 1 par 19.5 (Torgrim Breiehagen), rugende 23.-26.5 (Ingvar Måge *mfl.*), 1 ad og 2 ungfugl 13.8 (Arild Espelien, Ingvild Espelien).

2009: 1 par med kurtise 28.4 og 1 unge (*ca. 14 dager*) 11.7, 1 ungfugl og 1 ad 9.8 (Torgrim Breiehagen, Anne Mette Monclair).

Trusler: skjemmede utfylling i myrområdet ved Rv51 som ikke bør utvides.

Fiskearter: ukjent. Ingen fiskeaktiviteter sett.

Predatorer: kråke og ravn observert.

Vurdering: informasjon om fiske mangler, men ingen synlige aktivitet (båt, stangfiske *etc.*). Utfyllingen ved Rv51 er skjemmende og bør ikke utvides.

Tiltak: generell INFO. Grunneieren til utfyllingen må kontaktes.

4d. Gol kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

G2: Lite tjern ved Rv51: 851 moh. (det vesle)

Foto (©):Torgrim Breiehagen 12.7.2012 Horndykkerpar våren 2010. Foto (©): Per Furuseth

Hekking 2010: sannsynligvis vellykket hekking. Dette er eneste kjente hekkefunn av horndykker i vannet.

Beskrivelse: tjernet ligger SØ for Rv51. Ved veien ligger en skjemmende utfylling i myrområdet (bildet til venstre), brukt til vedkapping og lagring av ved.

Fin utkikks plass for observasjoner!

Tjernet benyttes mye som næringssøksområde for vade- og andefugl. Sannsynlig også viktig hekkeplass for flere vadefuglarter og noen andefuglearter, men dette er lite dokumentert med konkrete hekkefunn.

Trusler: samme som **G1**, men en skjemmede utfylling i myrområdet ved Rv51 som ikke bør utvides.

Fiskearter: ukjent. Ingen fiskeaktiviteter sett. Predatorer: kråke og ravn observert.

Vurdering: informasjon om fiske mangler, men ingen synlige aktivitet (båt, stangfiske etc.) har blitt observert.

Tiltak: generell INFO. Grunneieren til utfyllingen må kontaktes.

4d. Gol kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

G3: Raudbekktjernet: 851 moh. (Brennflæi Naturreservat)

Horndykker 26.5.2010.

Foto (©): Per Furueth

Hekking: 1 par hekket årlig i 2012-2009 (se tabell 2, side 8).

1 par observert 15.6. 2002 (Stian Sannes). Første hekking registrert i 2003: 1 par med 2 unger 30.6. (Rune Solvang), paret sett i perioden 29.5-4.6 (Stian Sannes). 1 par med 3 større unger 16.7.2005 (Stian Sannes).

2012: 1 adult med 1 unge (ca. 5d.) 11.7. Ingen fugler sett 12.9.

2011: 1 par med 2 unger 24.6.

2010: 1 par (reirbygging 26.5, 3 ind. 10.7.).

2009: 1 par med 1 unge 29.6.

Beskrivelse: tjernet ligger innenfor Brennflæi Naturreservat og tjernet er dermed beskyttet til en viss grad.

Trusler: ingen kjente

Vurdering: lokaliteten ligger beskyttet i Brennflæi Naturreservat. Hetttemåkekoloni i 2003 (Stueflotten 2012)

Fiske: informasjon om fiske mangler, men ingen synlige aktivitet som båt, stangfiske etc. har blitt observert.

Predatorer: ingen registrert

Tiltak: generell INFO.

4d. Gol kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

G4: Gautetjernet: 855 moh.

Foto (©): Per Furuseth

Hekking: 1 par i 2012 -2010
(se tabell 2, side 8).

2012: sannsynligvis mislykket hekking. 1 par observert 4.6.

2011: 1 par 3.6.

2010: 1 par (reir og 1 unge).

Ikke hekking i 2009, men 1 par med 1 unge i 2008 (Nils Bjørn Vistad).

Beskrivelse: ligger innenfor Brennflæi Naturreservat og tjernet er dermed beskyttet til en viss grad.

Trusler: friluftaktiviteter fra hytteområdet sør/vest for tjernet og hogst.

I 2010 ble det foretatt hogst av bjørk til ved i området mellom hytten og tjernet i selve hekketiden. Det gjorde sitt til at første hekkforsøk ble mislykket, men paret fikk fram unger i andre forsøk. En tranehekking ble mislykket trolig også på grunn av denne aktiviteten. Hogsten har og gjort sitt til at området er åpnet mer mot hyttene.

Fiskearter: ukjent. Ingen fiskeaktiviteter sett.

Ingen predatorer sett.

Vurdering: vedhogst i nærheten av tjernet bør foretas om høsten/vinteren. Hogstfeltene bør ikke åpnes mot hyttefeltene. Friluftaktiviteter i nærheten av hyttefeltet kan også være forstyrrende i hekketiden.

Tiltak: generell INFO. Begrense hogst i nærområdet til tjernet.

4d. Gol kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

G5: Drammedalshølen: 797 moh.

Horndykker med 1 unge (ca. 5-6 d.) 6.7.2012.

Foto (©): Per Furusest

Hekking: 1 par i 2012 og 2010 (1 unge) (se tabell 2, side 7). Først registrert i 2003 (1 par 24.6.) (Rune Solvang). 1 par også i 2005 (29.5) (Stian Sannes)

2012: 1 par med en unge (ca. 5-6 dager) 6/7, (Per Furusest). Se foto til venstre.

Beskrivelse: lite tjern med myrområder rundt. Sannsynlig hekkeplass for horndykker i flere år, men kontinuerlige data mangler. Området er også viktig for flere andre arter av våtmarksfugler. De senere årene er det funnet hekking av brunnakke, stjertand og trane her. I juli 1994 var det en koloni av hettemåker i dette tjernet (Per Furusest).

Trusler: lokaliteten ligger noe skjermet fra hyttene i området, men det er nå godkjent et hyttefelt sør/vest for området. Aktiviteter her bør følges opp.

Fiskearter: ukjent. Ingen fiskeaktiviteter sett. Ingen predatorer sett.

Vurdering: viktig våtmarksområde. Fritidsaktiviteter fra hytteområdene kan være en trussel. Ingen synlig fiskeaktivitet, men data mangler.

Tiltak: generell INFO.

Tre horndykkere i Drammedalshølen 17.6.2007.

Foto (©): Per Furusest

4d. Gol kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

G6: Øvre Fesheimtjernet: 776 moh.

Foto (©): Per Furuseth

Ny hekkelokalitet 2012:

Hekking: 1 par.

1 par med 2 unger 12.7 (ca. 14 dager) (Per Furuseth mfl.).

Foto (©): Per Furuseth

Beskrivelse: sterkt gjengrodd tjern med takrør (sjelden i Hallingdal) som dominerer i den sørøstlige delen.

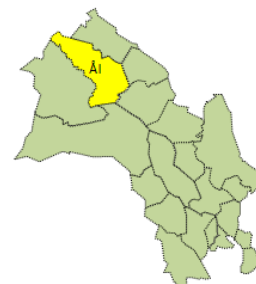
Trusler: lokaliteten ligger skjermet til, et stykke fra skogsbilvei og med myrlendt område rundt
Fiskearter: ukjent.

Ingen predatorer sett.

Vurdering: ingen identifiserbare trusler, men en bør innhente mer data om fiskeaktivitet og fiskearter. Ingen planlagte hyttefelt.

Tiltak: generell INFO

4e. Ål kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

A1: Vatsfjorden: 737 moh.

Fjellheim våtmarksområde, Vatsfjorden 20.6.2009.

Foto (©): Torgrim Breiehagen

Ny hekkelokalitet i 2010.

Første hekkefunn i Ål kommune:

1 par med reirbygging 23.5 like ved en bebodd hytte ved Fjellheim våtmarksområde. Paret flyttet snart og startet reirbygging i innløpsdeltaet, men gav snart opp (Per Furusest). Sannsynlig årsak til dette var antagelig fiskeaktivitet og båtplasser i innløpsoset. Sist sett 29.5. Dette var sannsynligvis samme par, men interessant nok ble 2 par observert 23.5 i Vatsfjorden (AO)

Ingen registreringer av horndykker ble gjort i 2011 eller 2012.

Beskrivelse: Fjellheim våtmarksområde ligger på nordsiden av Vatsfjorden. Verdifullt våtmarksområde hvor det sannsynligvis hekker flere vadefuglarter som rødstilk, grønnstilk og svømmesnipe, samt flere andefuglarter som stokkand, krikand og toppand. Området har grodd igjen i de siste årene i større grad, sannsynligvis pga. næringstilførsel fra landbruket. En skjemmende steinutfylling av nyere dato er anlagt langs østsiden av hele våtmarksområdet.

I innløpsoset er noe fiskeaktivitet fra land (fluefiske) og aktivitet med båter (garnfiske).

Trusler: Friluftaktiviteter i forbindelse med nærliggende hytte, fiskeaktivitet (fluefiske, garnfiske) i Vatsfjorden.

Fiskearter: ørret og ørekyte. Predatorer: kråke, skjære og ravn observert.

Vurdering: ferdsel og fiske i området kan være forstyrrende. Utfylling langs den ene kanten mot det uberørte våtmarksområdet må stoppes. Området bør fredes (våtmark).

Tiltak: generell INFO. Kommunen bør kontakte grunneierne som grenser til Fjellheim våtmarksområde for å hindre mer utfylling i våtmarkslokaliteten/hindre avrenning fra jordbruket. Området bør vurderes for fredning (våtmark).

4e. Ål kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

A2: Torkjellsettjørne: 958 moh.

Torkjellsettjørne 12.7.2012 mot S. Foto (©): Torgrim Breiehagen

Ny hekkelokalitet i 2011: 1 par med 2 unger (nesten flyvedyktige!) 22.7 (Torgrim Breiehagen & Anne Mette Monclair).

Sannsynligvis ny hekkelokalitet, men ikke undersøkt siden 1990-tallet (Per Furuseth *mfl.*).

2012: 1 par med 1 unge (*ca.* 7-8 d.) 12.7 (Torgrim Breiehagen). Ingen horndykkere sett 24.8 (trukket vekk for høsten).

En hekkemåkekoloni på 10 par hekket i tjernet (9 unger sett). Ikke registrert hettemåker i 2011.

Beskrivelse: tjernet ligger sør for en større setervoll med noen gamle hus og 1-2 hytter. Sauer på beite. Godt utviklet sivvegetasjon, spesielt i den sørlige delen. Noen små øyer (hekkeplass for hettemåke). Sannsynlig hekkeplass for flere ande- og vadefuglarter. Horndykkeren kan ha en fordel av hekkende vadefugler som rødstilk og hettemåker i tjernet (predatorvern).

Fiskearter: ingen vak sett. Ørret ble satt ut i tjernet omkring 2006, men døde ut pga. av tjernet er for grunt (*pers. medd.* Bjørn Andersen).

Trusler: friluftaktiviteter i forbindelse med nærliggende hytte, men hytta var ikke besøkt siden påske ved befaringen. Utsetting av ørret.

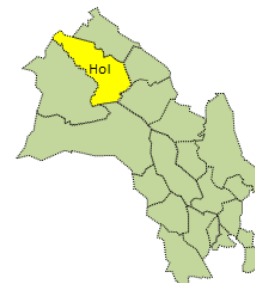
Fiskearter: ørret. Predatorer: ravn observert.

Vurdering: tjernet ligger skjermet for friluftaktiviteter. Ingen fiskeutsettinger bør foretas pga. mulig næringskonkurrans med horndykker (større vanninsekter).

Tiltak: generell INFO. Fiskeutsetting bør ikke foretas, info til grunneiere/fiskeforeninger.

4f. Hol kommune: beskrivelse av hekkelokaliteter (trusler/vurdering/tiltak):

H1: Veslefjorden: 770 moh.

1995: Hekking. Første hekkefunn i Buskerud i Veslefjorden (770 moh.) ved Geilo 4.6-17.7 (Stueflotten 2003). Et par bygget reir to ganger. Oppdaget 4.6 (reirbygging), 2 egg 8-14.6, forlatt 16.6. Nytt reir med 1 egg 19.6. Ruget 23.6, forlatt 17.7 (Lars Egil Furuseth *mfl*). Potensielt hekkeområde. Ingen nye hekkefunn i senere år, men flere observasjoner av horndykker er gjort, også i Slåttehølen Ø for Veslefjorden (se nedenfor) og Ustedalsfjorden (se side 18).

Horndykker på reir i **Veslefjorden** 1995. Foto (©): Lars Egil Furuseth

Beskrivelse: Veslefjorden ligger SV for Geilo. Sparsom starrvegetasjon, men likevel bygget horndykkeren reir der i 1995 (se bildet til venstre).

Gangveg er bygget langs hele fjorden på sørsiden.

Observasjoner: 1. ind. i Veslefjorden 8.5 (Per Furuseth), trolig samme ind. i Slåttehølen 14.5. 2007 (Tom Furuseth).

Trusler: friluftaktiviteter i forbindelse med hyttebebyggelse og tursti langs hele fjorden.

Fiskearter: ørret og ørekyte.

Vurdering: friluftaktiviteter og fiske kan virke forstyrrende. Ørekyte kan være gunstig som næring for horndykker.

Tiltak: generell INFO.

4g. Hekkefenologi og høsttrekk av horndykker i Hallingdal.

Ved aldersbestemmelse av unger i de ulike horndykkerkullene i 2012 ligger klekketidspunktet innenfor perioden **19. juni-7.juli** (variasjon 18 dager, gjennomsnitt 30. juni). Lokalitet **G1 (Gol)** skilte seg ut med tidlig klekking (ca. 19. juni), 10 dager før neste tjern, de andre var relativt synkrone. Rugetiden hos horndykker er på ca. 22-25 dager (*DN rapport 2009-7*). Dette tilsier at de fleste kullene ble fullagt primo juni, med unntak av G1 (slutten av mai). Da reiret bygges 4-7 dager før egglegging, enkelte ganger også raskere (*DN rapport 2009-7*), tyder dette på at de fleste parene har ankommet hekkeområdene i midten av mai eller litt før avhengig av isfrie tjern. Mai 2012 var kald med islagte vann i primo mai, noe som kan ha forsinket hekkesesongen.

Bare ungekull på 1 og 2 har blitt observert i perioden 2009-2012. Et kull på 3 store unger ble imidlertid observert i Raudbekktjernet 16.7.2005 (Stian Sannes). Det er usikkert om ungene blir delt mellom kjønnene *mht.* ungepass, men ofte sees bare en av foreldrene sammen med ungen(e) ved sjekk av hekkelokalitetene. Derfor er det viktig å bruke god tid ved besøk ved gjengrodde tjern.

Foreldrene forlater hekkeplassen sannsynligvis i slutten av juli/primo august, men dette er vanskelig å registrere! Et ind. med 1 unge (1K) ble observert i **G1** 9.8. 2009 og et par med 2 unger (1K) samme sted 13.8. 2010 (AO). En ungfugl (1K) ble også observert på lokalitet **G1** 30.8.2012 (Arild Gauteplass, Hege Kvarstein Gauteplass). Det ble ikke registrert noen horndykkere i Torkjellsettjørni, Ål 24.8 eller på de sentrale hekkelokaliteter på Golsfjellet 12.9 (TB), noe som viser at hekkelokalitetene blir forlatt ultimo august.

På høsttrekk er det bare registrert en horndykker i Hallingdal. En ungfugl (1K) ble observert i Ustedalsfjorden, Hol i perioden 26.9-10.10 2012 (Arild Gauteplass *mfl.*). Fuglen spiste små fisk (ørekyte!) og fjær fra vannoverflaten! Bildet under viser også at ungfugler har noe av ungedrakten igjen og dette tyder på ungen er klekket sent sesongen (omlagt kull, kanskje klekket i nærområdet!).

Horndykker 1K (ungfugl) i Ustedalsfjorden ved Geilo 26.09.12. Foto (©): Arild Gauteplass

5. Diskusjon

a) **Hekkebestand:** i denne kartleggingen av hekkende horndykker i Buskerud ble det **funnet 5-6 hekkende par i Øvre Hallingdal**, 4-5 par på Golsfjellet, Gol og 1 par i Ål kommune. Fuglene ankom sannsynligvis hekkeplassene sent i 2012 pga. en kald mai. 1-3 horndykkere ble registrert i Eikredammen, Hemsedal noen dager slutten av april. Imidlertid ble ingen sett i lavereliggende områder i Hallingdal denne våren, noe som indikerer at de fleste kan ha kommet rett inn på hekkeplassene i siste halvdel av mai. Klekkespunktet for 5 kull var innenfor perioden **19.juni-7.juli** (egglegging primo juni). De fleste kullene ble klekket i siste delen av denne perioden, *dvs.* relativt synkront med unntak av et tidlig kull på lokalitet G1, Gol. Ingen omlagte kull ble registrert.

Ingen adulte horndykkere ble sett på hekkelokaliteter primo september. En ungfugl ble observert i Ustedalsfjorden ved Geilo i perioden 26.9-10.10. Dette kan være en fugl på trekk eller en lokal fugl som er klekket sent!

Første hekkefunn (mislykket) i Hallingdal var i Veslefjorden ved Geilo i 1995 (Stueflotten 2003). Horndykkeren synes å ha etablert en fast hekkebestand på Golsfjellet fra 2002 med 1-3 hekkende par de i de neste årene (Stueflotten 2003). Frem til 2012 synes det å ha vært en svak økning mot 4-5 hekkende par på Golsfjellet, alle syd for Rv51. Det er også interessant at arten har etablert seg som hekkefugl i Ål kommune i 2011 etter et mislykket forsøk i 2010 på en annen lokalitet. Dette tyder på at arten kommer til å etablere en fast hekkebestand i kommunen. Interessant i denne sammenhengen er at arten viser en sterk fremgang Oppland, spesielt i bjørke/seterregionen (Øien *mfl.* 2008). Observasjoner siste året på artsobservasjoner (AO) tyder på fortsatt ekspansjon i dette fylket. Dette samsvarer i stor grad med hekketjernene i Hallingdal som ligger i gjennomsnitt **827 moh**. Tjernene i Hallingdal er generelt små og relativt vegetasjonsrike (gjenvokst) og i mindre grad typiske fisketjern (ørret).

b) Trusler/tiltak: flere av hekketjernene ligger i freda naturreservat eller i skjerma omgivelser (myrområder rundt) og lokalitetene er dermed ikke truet direkte. Nye hyttefelt bør helst ikke etableres i nærområdene. Ulike friluftaktiviteter inkludert fiske kan virke forstyrrende tidlig i hekkesesongen. Utsetting av ørret i fisketomme vann bør unngås (eks. lokalitet A1, Ål). Hogst i nærområdene bør foretas om høsten/vinteren. Generelt vil **infotiltak** ovenfor grunneiere og fiskeforeninger være viktig, samt at utfyllinger i våtmarksområder må holdes under oppsikt/stoppes (kontakt med grunneiere og info). Eggpredatorer som kråke og ravn kan være en potensiell trussel. Det er også interessant at en av lokalitetene har en nyetablert hettemåkekoloni i tjernet. Hettemåke og vadefugler som rødstilk fungerer ofte som en paraplyarter som varsler/jager vekk predatorer. Dette kan være gunstig for horndykkerne i hekketiden også.

c) Videre kartlegging: horndykkerlokalitetene bør følges opp de nærmeste årene. Det er naturlig at det foretas en god kartlegging i **2014**, da arten skal kartlegges i Norge i regi av NOF. Denne undersøkelsen vil danne et godt grunnlag for å følge bestandsutviklingen av horndykker videre i fylket.

6: Referanser

- Anonym 2011.** Methology for national horned grebe monitoring. Stensil 5 sider.
- Direktoratet for naturforvaltning 2009.** *Handlingsplan for horndykker Podiceps auritus. Rapport 2009-7.*
- Kålås, J. A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.) 2006.** *Norsk Røddliste 2006 - 2006 Norwegian Red List.* Artsdatabanken, Norge.
- Kålås J. A, Viken, Å, Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.) 2010.** *Norsk rødliste for arter.* Artsdatabanken, Norge.
- Stueflotten, S. 2003.** *Dykkere i Buskerud. Buskskvetten 16.*
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2003/Dykkere%20i%20Buskerud.pdf>, 3 s.
- Stueflotten, S. 2012.** *Sjeldne fugler i Buskerud 2011. Buskskvetten 27.*
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2011/LRSK-aarsrapport-2010.pdf>, 31 s.
- Stueflotten, S. 2012.** *Hettemåka i Buskerud – Årets fugl 2012. Buskskvetten 28.*
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2012/Hettemaaka-i-Buskerud.pdf>, 10 s.
- Øien, I.J., Aarvak, T. & Reinsborg, T. 2008.** *Horndykkeren i Norge - en truet art på frammarsj? Vår Fuglefauna: 31: 20-27.*

